

Сураи Анъом

Сураи «Анъом» дар Макка нозил шуда аз 165 оят иборат аст

Сураи «Анъом» яке аз дарозтарин сураҳои дар Макка нозилшуда буда, меҳвари асосии ин сура атрофи ақида ва аслҳои имон давр мезанад. Бо ривояте 6 ояти он дар Мадина нозил шудааст. «Анъом» ҷаҳорпоро ғиянд, ки дар оятҳои 138-139-уми ҳамин сура зикри онҳо меғузарад ва номи сура аз ҳамин ҷо гирифта шудааст. Сураи мазкур бо тамоми оятҳои худ дар як шаб нозил шуд. Пайғамбар (с) дарҳол онро аз ёд намуд ва котибонро фармуд, то онро нависанд. Бо ривояти Ибни Аббос (р) ва бани Язид (р) шабе, ки сураи мазкур нозил шуд, Расуллуллоҳ (с) болои маркабашон буданд. Аз ин ба маркаб ҷунон вазнине расид, ки ғӯё устухонҳои он мешикастанд.

Имом Табаронӣ аз Абдуллоҳ ибни Аббос (р) ривоят мекунад, ки шабе, ки сураи мазкур нозил шуд, 70 ҳазор фаришта бо бонги тасбеҳу таҳлил онро ҳамроҳӣ мекарданд. Аз ҷунин далелҳо маълум мешавад, ки масъалаҳои дар ин сура матраҳшуда аҳамияти бузург доранд. Яъне дар ин сура аз ягонагии Аллоҳтаъоло, аз сазовори ибодат будани ӯ таъоло, тарбияткунандаи ҳамаи оламҳо ва ризқдиҳандаву ҳукмкунанда будани Аллоҳ таъоло ва амсоли ин гуна ақидаҳо баён мешаванд. Дар баробари ин аз адл, нубувват, миъод, (охират) ботил будани мазҳаби мубтилин (ботилгароён) ва мулҳидин (инкоркунандагони мавҷудияти Худо) низ сухан меравад.

Дар саромади ақидаи исломӣ масъалаи тавҳид (яктопарастӣ) ҷойгир аст. Расуллуллоҳ (с) дар ин ҷода тайи 13 сол заҳмат кашиданд. Зеро дар ҳаёт ҳар коре, ки инсон мекунад, бо ақидаву тавҳид асоснок набошад, ботил аст. Ҳатто иқтисод, сиёсат, ахлоқ, одоб, адолати иҷтимоӣ беақидаи комил ва орий аз ботил ба муваффақияти том ноил намегардад. Аз ҳамин сабаб оятҳои Қуръони карим тайи 13 соли давраҳои аввал маҳз ҳамин масъалаи муҳимро таълим медоданд. Яъне панд аз он медоданд, ки ақидаи инсон нисбати Аллоҳ бояд ҷи гуна бошад, барои банди ростину ҳақиқии Холиқи худ будан ҷӣ корҳоро бояд анҷом диҳад ва монанди ин. Дар оятҳои аввали ин сура ботил будани ибодати мушрикони, ки чандин навъи бутҳоро мепарастанд, ошкоро баён

мешавад. Дар ин сура ба Расулуллоҳ (с) 44 маротиба калимаи амрии «Бигӯ» нозил шуда аст. Ҳатто дар баъзе оятҳо 4 маротиба ба тақрор омадани он ба мушоҳида мерасад. Дар оятҳои ин сура аз бохабар будани мушрикони, аз он ки Қуръон мисли дигар китобҳои осмонӣ сухани Аллоҳ аст ва инро инкор кардани онҳо ва ҳамчунин аз зулми бузург будани ширк ва аҳволи мушрикони дар қиёмат сухан меравад. Баъдан барои тасаллии Расулуллоҳ (с), то ин ки аз корҳои мушрикони рӯҳафтода нашавад, аз саргузашти пайғамбарони гузашта мисолҳо оварда мешавад. Дар охири масъалаи марбути ҳайвонҳои ҳалол ва ҳаром матраҳ мегардад.

Дар сурати бо диққати тамоми мавриди мутолиа қарор додани оятҳои ин сура инсон метавонад нифоқ ва парокандагиро аз байни мусулмонони барчинад, зеро оятҳои ин сура ғӯшҳоро шунаво ва чашмҳоро биноӣ дилҳоро доно месозад. Сабаби нузули сураи мазкурро чунин ривоят кардаанд, ки мушрикҳои Макка гуфтанд: “Ай Муҳаммад, то китобро аз назди Аллоҳ наёри ва ҳамроҳи он чаҳор фаришта набошад ва то онҳо шоҳидӣ надиханд, ки ин китоб аз назди Худост ва ту расули Ӯ ҳастӣ, мо ба ту имон намеорем”.

Ояти 7-уми сураи мавриди назар посухи даъвои ин мушрикони аст.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки бе андоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ

الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ

**Ал-ҳамду лиллаҳи-л-лазӣ халақа-с-самāvāti ва-л арза ва
чаъала-џ-зулумāti ва-н-нур. Љумма-л-лазӣна кафару би
Раббиҳим яъдилун. 1.**

**1. Ҳама ситоишҳо аз онӣ Худоест, ки осмонҳо ва Заминро офарид
ва торикиҳо ва равшаниро пайдо кард, боз касоне ки кофир
шуданд, ба Парвардигори худ (чизеро) баробар мекунанд.**

Аллоҳтаъоло барои таълими бандагони Худ сураи мазкурро чун сураи «Фотиҳа» бо калимаи ҳамд (ситоиш, шукрона), бо калимае, ки ҳама намуди таъзиму бузургдорӣ дар он ҷамъ аст, ибтидо намуд, то онҳо бо ин калима Аллоҳро ҳамд гӯянд ва ба гуфтани ин калима эълон доранд, ки ҷамиъи ҳамди ҳамдгӯёнро фақат Аллоҳтаъоло ҳақбар аст. Инчунин эълон намоянд, ки ӯ таъолоро зидде, шарике, мислу монанде нест, ки аз ин намуд ҳамди ҳамдгӯён ҳақбар бошад. Ҳамчунин сураи «Фотиҳа», сураи «Каҳф», сураи «Сабо», сураи «Фотир» бо калимаи «Алҳамду» ибтидо мешаванд. Яъне ҳамду сипос гӯед Парвардигоратонро ки бо чандин навъи неъматҳо шуморо фазл бахшиду икром намуд. ӯ чунон Худоест, ки бо тамоми аҷоибот осмонҳо ва Заминро офарид, ки ақлу фикри инсонро ҳайратзада мегардонад. Ҳамчунин ҳамд гӯед он Худоеро, ки барои шумо торики ва рӯшноиро, (ё торикиҳои куфр ва нури имон)-ро офарид. Яъне Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки тавонист рӯзу шабро пайи ҳам офарад. Зеро дар пайи ҳам омадани онҳо фоидаҳое, ки фикри инсон онҳоро ихота карда наметавонад, бисёр аст. Дар шакли ҷамъ омадани калимаи (зулумот) ба он хотир аст, ки шоҳаҳои зулумот (куфру нифоқ ва гумроҳӣ) бисёр аст. Аммо дар шакли танҳо омадани, калимаи (нур)

барои он аст, ки масдари нуру ҳидоят як аст. Яъне нуроникунандаи оламҳо Арраҳмон аст. Мутаассифона, бо дидани ин қадар махлуқоти аҷиб ва ҳуҷҷату нишонаҳое, ки ба ваҳдонияти Аллоҳтаъоло далолат мекунад, кофирон ба ҷойи он, ки Аллоҳи ягонаро парастиш кунанд, носипосӣ намуда, маъбудони ботилро, ки ба ҳеҷ коре қодир нестанд, ба Аллоҳ баробар мекунанду шарик меҳисобанд. Оё ин ҳамоқат нест? Оре! Як навъи кофирон, ки маҷусӣ (оташпараст)-анд, барои офариниши олам ду офаридгор қарор додаанд.

Яъне онҳо меғӯянд: «Аҳурамаздо (номи худои худбофти маҷусиён) офарандаи корҳои хайр аст ва Аҳриман офарандаи корҳои бад. Онҳо нурро хоҳ рӯшноии Офтоб бошад ё рӯшноии оташ мепарастанд». Онҳо инчунин меғӯянд, ки ҳама некиҳо аз нур аст ва ҳама бадӣҳо аз торикӣ.

Хулоса, мушрикони Ҳинд, мушрикони Араб, насронӣҳо ва ғайра Худоро ду ё се нафар меғӯянд ё махлуқеро дар баробари Аллоҳ шарик ёвар ва баробар медонанд. Мушрикон агарчи Худоро якка ғӯянд ҳам, бо сабаби ба Худо чизеро шарик ҳисобидан аз шумораи муъминон нестанд.

Нахустояти ин сура чун инсонро мутаваҷҷеҳ ба махлуқоти кубро (бузург) мисли Осмону Замин, торикӣ ва рушноӣ намуд, маълум мешавад, ки бояд пояҳои тавҳид (яктопарастӣ) дар дили инсонӣ муваҳҳид мустаҳкам бошанд. Ояти баъдӣ тавачҷуҳи инсонро ба сӯи олами суғро (хурд) кашида, ба тааҷҷубовартарин мисол (яъне офариниши инсон аз гил) ишора мекунад.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ

أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

Ҳува-л-лазӣ халақакум-м мин тиниш сӯмма қазъ ачала-в ва ачалу-м мусамман ӯиндаҳ. Сӯмма айтум тамтарӯн. 2.

2. Ўст Зоте ки шуморо аз гил биёфарид ва вақти маргро муқаррар кард ва назди Ў муддат муайян аст ва боз шумо шак мекунед.

Агарчанде зоҳиран инсон ҳоло аз модару падар пайдо мешавад ва наслашон дар тамоми рӯи Замин паҳн шуда бошад ҳам, локин Аллоҳтаъоло бо хитоб хабар додааст, ки шумо аз гил

офарида шудаед. Оре! Зеро нахустин инсон, падари мо, Одам (а)-ро, ки башарият аз ӯ (а) ибтидо мегирад, Худованд аз гил офаридааст. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки мо як миқдоре аз замонро барои шумо муҳлат додем. Баъди гузаштани он муҳлат, шумо хоҳед нахоҳед, аз ин олам мегузаред ва албатта, барои ҳисобу китоби амалҳои дар ин муддат содиркардаатон бори дигар рӯзи қиёмат зинда карда мешавед. Назди Аллоҳ ин ду аҷал (ду муҳлат) муайян аст ва ғайри ӯ таъоло ҳеҷ кас намедонад, ки муддати умраш чӣ қадар аст ва инчунин ҳеҷ кас намедонад, ки қиёмат кай мешавад.

Дар ояти мазкур ду бор калимаи «аҷал» (муҳлат) истифода шудааст. Дар шарҳи ин ду муҳлат фикрҳои гуногун баён шудаанд. Саҳеҳтарини он фикрҳо ин аст. «Аҷал»-и аввал муҳлатест аз вақти ба дунё омадани инсон то дами марг, яъне умри инсон «Аҷал»-и дуввум, яъне «аҷали мусаммо» муҳлатест аз вақти марги инсон то аз нав зинда гардонида шуданаш дар қиёмат. Ин ду муҳлатро ду олам меноманд. Олами ин дунёро олами суғро (кӯчак) меноманд ва олами баъд аз маргро олами кубро (бузург) ва фасилаи баъди марг то фарорасии рӯзи қиёматро олами Барзах меноманд.

Пайдоиши ҳар як инсон дар батни модар, ба дунё омадани он, зиндагии он ва марги он, барои инсони оқил нишона ва далели раднашавандаест дар бораи мавҷудияти дунёи кубро, яъне охират. Мутаассифона, бисёре аз инсонҳо бо вучуди дарки ин ҳақиқати ҳар рӯз мушоҳидашаванда боз дар вуқӯи қиёмат шакку шубҳа мекунанд. Бо ибораи дигар: Зоте, ки шуморо зинда гардониду донову бохирад ва соҳиби фаҳму идрок сохту андомҳои устувор бахшид, вақто ки шумо ҷони худро месупоред, ҳамаи онҳоро аз шумо дур месозад, устухонҳои шумо пӯсидаю пароканда мешаванд. Шумо ба асли худ, яъне боз ба хок бармегардед, ана ҳамон Зоти Қодири мутаъол мучаддадан (аз нав) ҷисми шуморо ба шакли аввал баргардонида, руҳи шуморо бори дигар дар он ворид месозад ва ҳисобу китоб барои шумо оғоз мешавад. Акнун касоне, ки ба ин хабар имон надоранд, бояд донанд, ки ояти зер чи мегӯяд:

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا

تَكْسِبُونَ ﴿٢﴾

**Ва Ҳуваллоҳу фи-с-самāvāti ва фи-л-арзи яъламу
сирракум ва ҷаҳракум ва яъламу mā таксибун. 3.**

3. Ва Ўст Аллоҳ дар осмонҳо ва дар Замин, медонад пинҳони шуморо ва ошкорои шуморо ва он чӣ касбу кор мекунад, медонад.

Албатта, назди ҳама аҳли имон бе шакку шубҳа муқаррар аст, ки холиқи Замину осмонҳо Аллоҳи ягона аст. Чи сирре, ки бандаҳо дошта бошанд, ҳамаи онҳоро медонад. Ҳеҷ чиз назди Ў таъоло махфӣ наместонад. Ҳар чизи ошкоро низ медонад. Аз он ҷумла, касбу кори бандаҳоро, хоҳ ширк оранд ва ё имон оранд, хоҳ кори бад кунанд ва ё кори нек, ҳамаро Ў таъоло медонад. Мукофоту ҷазо мувофиқи амали ҳар инсон муқаррар аст. Вақто ки чунин аст, лозим аст, ки Ўро илоҳи ягона донист, ба Ў имон бояд овард ва мувофиқи гуфти Ў ҳаёт гузаронид. Ибни Касир мегӯяд, ки тасарруфи ҳама осмонҳо ва Замин ва он чи ки дар онҳост, ҳама дар ихтиёри Ўст. Ҳар махлуқе, ки дар осмонҳо ва Замин ҳаст, маҳз Ўро бояд парастанд ва ба ягонагии Ў, чи дар исмҳо ва чи дар сифатҳо, бояд иқрор бошанд. Ҳам аз рӯйи тарсу ҳам аз рӯйи рағбат назди Ў бояд дуъо кунанд ва Ўро Парвардигори худ донанд.

Хулоса, мазмуни аслии ин сура ҳуҷҷатронӣ алайҳи мушрикони ва мункирони баъсу нушур (зинда гардонидан баъд аз миронидан) буда, оид ба мустаҳкам сохтани ақидаи дурусти исломӣ дар ниҳоди ҳар инсон баҳс мекунад. Дар воқеъ, се ояти қаблӣ чун муқаддима барои ин мавзӯ истифода шудааст. Акнун ояти зер аз гарданкашӣ ва рӯйгардонии зумраи инсонҳое, ки ба мазмуни се ояти боло чандон бовар надоранд ё бовар доранду ба он амал намекунанд, сухан мекунад.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ

**Ва mā таътиҳим мин āяти-м мин āйāti Раббиҳим иллā
kānu ъанҳā муъризи́н. 4.**

4. Ва ба кофирон ҳеҷ ояте аз нишонаҳои Парвардигори онҳо намеояд, магар ин ки аз он эърозкунанда ҳастанд.

Дар ин ҷо калимаи «оят» (нишона) ба якчанд маъно истифода шуда метавонад, ба маънои ояте аз сураҳои Қуръон ё муъҷизае аз муъҷизаҳои Пайғамбар(с) ва ё нишонае аз қудрати ҳайратангези Парвардигори олам бошад. Агар инсон ба онҳо бо дидаи ибрат нигарад, дар ҳайрат монда, оқизи худро пай бурда мефаҳмад, ки

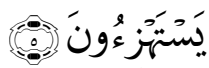
ин ҳамаро Зоте метавонад халқ кунад, ки ӯ сазовор ва лоиқӣ ибодати махлуқҳои худ аст.

Қуртубӣ меғӯяд, ки бояд ҳар инсон дар ин муъҷизаҳо, хоҳ оятҳои Қуръон бошанд ё нишонаҳои рӯйи заминӣ ва ё аз Пайғамбар (с), бо илтифоти том назар андозад ва барои ба ягонагии Аллоҳтаъоло қоил шудан, онҳоро далел донад ба ҳақиқати яктопарастии худ роҳ пайдо кунад. Афсӯс, ки баъзе аз инсонҳо чун мушрикони Макка аз он оятҳои, ки дар Қуръони карим ба ягона будани Зоти лоиқӣ парастӣ ва ягона будани Зоти тарбиякунандаи оламҳо ва ризқдиҳандаи ҳама махлуқот далелат мекунад ва он Зот танҳо Аллоҳи яққа ва ягона аст, рӯй гардонда, онҳоро қабул надоранд. Онҳо агар ба суроғи далелу ҳуҷҷат мерафтанд, сари қадам барои исботи ягонагӣ ва ҳастии Аллоҳ ҳуҷҷатҳо бисёр буд ва Ҳақро ба ҳубӣ мешинохтанд. Локин онҳо на ба ҳуҷҷату бурҳон нигоҳ мекунанду на ба дигар чиз.

Аз он ҷумла, бо ривояти Ибни Масъуд (р) мушрикони Макка аз Расулulloҳ (с) муъҷиза пурсида гуфтанд: “Дуо кун, то Моҳтоб ду ним шавад, он гоҳ мо ба ту имон меорем.” Пайғамбари Худо (с) дуъо карданд ва Моҳ ду ним шуд, нима аз он ҷониби кӯҳи Ҳиро рафт ва ними дигари он ба ҷониби дигар. Ибни Масъуд меғӯяд, ки ман кӯҳи Ҳироро миёни ду нимаи Моҳтоб дидам. Мушрикон бо вучуде ки он чи хоста буданд диданд, боз имон наёварданду гуфтанд: «Во аҷабо, сеҳри Муҳаммад дар осмонҳо ҳам таъсир бахшид, амалҳои ӯ ба ҷуз сеҳри ошкоро чизи дигаре нест».

Хулоса, ҳақ ба суроғи кофиру мушрикҳо омад, аммо онро қабул накарда, бе ягон далел аз ин ҳақиқат рӯй гардониданд. Онҳо бисёр чизи муҳимро дурӯғ ҳисобиданд, ки ояти зер сифати онҳоро баён мекунад.

فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَأُ مَا كَانُوا بِهِـ

**Фақад каззабу¹ би-л-ҳаққи ламма² ҷааҳум фа савфа³
яътиҳим амбау⁴ ма кану⁵ биҳи⁶ ястаҳзиун. 5.**

**5. Ба дурустӣ ки чун ҳақ (Қуръон) ба онҳо биёмад, дурӯғ
ҳисобиданд, пас, ба зудӣ ба онҳо хабари он ҷӣ ки ба он истехзо
мекарданд, хоҳад омад.**

Аз оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки инсон дар роҳи куфр дар як марҳила қарор намегирад, балки ҳарчи зиёдтар ба ботлоқи куфр фуру рафтан мегирад ва дар натиҷа, адовати ӯ ба ҳақ афзунтар мешавад. Ояти мазкур фармудааст, ки чун Аллоҳтаъоло барои байни ҳаққу ботилро ҷайсала кардан онҳоро ба мубориза хонд, яъне ба овардани китобе ба мисли Қуръон даъват намуд, онҳо аз иҷрои чунин амал оқиз шуданд ва рӯ ба истехзо ниҳода, ҳатто Қуръонро ҳам дурӯғ ҳисобиданд. Акнун онҳо нишонаҳои Аллоҳро, чи дар Замину чи дар Осмон ва чи дар нафси худ, бинанду инкор кунанд, дигар ҳеҷ ҷойи тааҷҷуб нест. Охир, онҳо бузургтарин муъҷизаро инкор кардаанд. Аммо чунин амали онҳо аз мадди эътибори Аллоҳтаъоло барканор намонд. Дар давоми ояти мазкур Аллоҳтаъоло ба онҳо ваъиди азоб намуда мефармояд, ки зуд аст хабари он чизро дурӯғ ҳисобида масхара карданд, бидуни шакку шубҳа ба онҳо мерасад, пас дарк хоҳанд кард, ки чӣ кори хатое кардаанд. Надомату пушаймонӣ дигар ба дарди онҳо намехӯрад.

Хулоса, таҳдиди охири ин оят, яъне оқибати шуми беимонӣ дар оянда ва ё ба наздикӣ, чи дар дунё ва чи дар охират, чуноне ки ояти зер баён мекунад, домани онҳоро хоҳад гирифт.

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّهِمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ

نُمْكِنَ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ

تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾

Алам ярав кам аҳлакнā миñ қаблиҳим-м миñ қарним-м макканнāҳум фи-л-арзӣ мā лам нумакки-л-лакум ва арсална-с-самāа љалайҳим мидрора-в ва ҷаъална-л-анҳāра таҷри миñ таҳтиҳим фа аҳлакнāҳум би зунубиҳим ва айншаънā миñ баъдиҳим қарнан āхарин. 6.

6. Оё надиданд, ки пеш аз онҳо (аз асрҳои гузашта) чӣ қадар умматҳоро ҳалок кардаем, ки онҳоро дар Замин он миқдоре макон дода будем ки барои шумо надодаем? Ва ба онҳо борон (баракат)-и пай дар пай резандаро фиристода будем ва ҷӯйҳоро пайдо кардем, ки аз зери пойи онҳо мерафтанд, пас, онҳоро бо сабаби гуноҳхояшон ҳалок кардем ва баъд аз онҳо асри уммати

дигареро пайдо кардем.

Чуноне ки аз муқаддимаи ин сура маълум шуд, зимни маънои ояти мазкур ом ҳам бошад, локин назди аксари муфасссирон мушрикони Макка дар назар дошта шудааст. Яъне ин оят ба онҳо (ва монанди онҳо) хитоб мекунад, ки эй аҳли Макка, чаро аз саргузашти талхи умматҳои гузашта, ки Мо онҳоро дар рӯи Замин молу дунё, тӯли умру нерӯи бадан, иқтидору имкониятҳо дода будем, барои онҳо аз Осмон борони пурбаракатро бо мақсади нумӯи зироатҳояшон пайи ҳам резонидем, рӯду нахрҳоро аз зери дарахтону манзилҳояшон равон сохтем, вале онҳо пайғамбаронро нашинохтанду гуфтаҳои онҳоро дурӯғ ҳисобиданд, пас, ҳамаи онҳоро ҳалок сохтем ва он тавоноие, ки доштанд ба онҳо ҳеҷ суде набахшид, ибрат намегиред?

Чун онҳоро ҳалок сохтем, баъди асри онҳо барои озмоиш ба ҷойи онҳо насли дигареро падида овардем, онҳо низ пайғамбаронро итоъат накарданд ва онҳоро низ ҳалок сохтем. Ай аҳли Макка, агар шумо ин гуна имкониятро истифода набаред, бо ин бе иқтидорие, ки нисбат ба онҳо доред, ҳалоку нобуд сохтани шумо дар назди қудрати Мо ҳеҷ душворие надорад. Чаро аз онҳо ибрат намегиред? Оё шумо аз онҳо азизтаред? Огоҳ бошед, шумо пайғамбареро такзиб карда истодаед, ки назди Аллоҳ аз расулони гузашта азизтар аст.

Ояти зер талаботҳои ботили онҳоро рад мекунад.

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾

Ва лав наззалнā љалайка китāбан фӣ қиртōсин фа ламасӯху би айдӣҳим лақола-л-лазӣна кафарӯ ин ҳāзā иллā сиҳру-м мубӣн. 7.

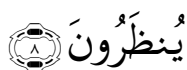
7. Ва агар бар ту китоби дар варақ навишташударо фуру мефиристодем, пас онро бо дастҳои худ мегирифтанд, ҳаройина, касоне ки кофир шуданд, мегуфтанд: «Нест, магар ин сеҳр (ҷоду)-и ошкор».

Сабаби нузули ояти мазкурро баъзе аз муфасссирон дар шаъни Назр ибни Ҳорис ва ҳамроҳони ӯ донистанд. Номбурда ба

Расулulloҳ (с) гуфт, ки ай Муҳаммад, то ту барои мо аз назди Аллоҳ китоби навишташуда дар коғаз ва чаҳор фаришта ҳамроҳи он наорӣ ва онҳо то дар ҳузури мо гувоҳӣ надиханд, ки ин расули Худост ва ин китоб ҳам бе ягон шакку шубҳа аз назди Худост, мо ба ту имон наорем. Дар ҷавоб ояти мазкурро Аллоҳтаъоло нозил намуд ва ба Пайғамбари Худ (с) хабар дод, ки эй Муҳаммад (с), агар рафту Мо барои ту сухани Худро дар сурати ваҳй не, балки дар сурати китоби дар коғаз навишташуда, (чуноне ки онҳо мехоҳанд), нозил кунем, онҳое, ки ба Пайғамбарии ту кофиранд, онро бо чашмҳояшон муоина кунанду барои дур кардани шубҳаҳои худ бо дастҳояшон қапанду яқин созанд, ки дар ҳақиқат ҳам китоби дар коғаз навишташуда аст, боз ҳам, имон намеоранд. Балки ба ту меғӯянд, ки ин кори ту ба ғайр аз як сеҳри ошкор кори дигаре нест. Зеро онҳо дар асл барои фаҳмидани ҳақиқат майл надошта, доимо роҳҳои инкорро ҷустуҷӯ мекунанд.

Яъне агар онҳо ҳақиқатро фаҳмидан мехостанд, Расулulloҳ (с) байни онҳо 40 сол зиндагӣ дошт, бо рафтору одатҳои писандидаи худ онҳоро дар ҳайрат монанда буд, барои ростқавлӣ ҳатто ӯ (с)-ро Амин гуфта лақаб ҳам монда буданд, аммо ба ӯ (с) имон наоварданд. Ҳоло ҳар чи Расулulloҳ (с) гӯяд, онро сеҳр мепиндоранд, пас чӣ гуна онҳо ба ваҳйи илоҳӣ, ки хос ба василаи фариштаи муваккал, ки онҳо на ўро мебинанду на эҳсос мекунанд, бо Расулulloҳ (с) нозил мешавад, имон меоранд? На! Ин гуна инсонҳои саркаш имон намеоранд. Чунин мазмунро дар сураи «Ҳичр», ояти 14 ва дар сураи «Тур», ояти 44 мушоҳида кардан мумкин. Чунин инсонҳо дар шаъни Расулulloҳ (с) боз чӣ гуфтанд? Ба ин савол ояти зер ҷавоб медиҳад:

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكَ لَّقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا

Ва қолу лав лā унзила ъалайҳи малак. Ва лав анзалнā малака-л лақузйия-л-амру с̣умма лā юн̣зарун. 8.

8. Ва гуфтанд онҳо (кофирон): «Чаро бар ӯ фариштае фуруд оварда нашуд?». Ва агар фариштаро фуру мефиристодем, албатта, кори онҳо ба охир мерасид, дигар ба онҳо муҳлат ҳам дода намешуд.

Он гоҳ, ки Расулуллоҳ (с) қавми худро ба сӯйи Ислом даъват мекарду ҳукми Худои азза ва ҷалларо ба онҳо мефаҳмонд, ҷамъе аз сардрони Қурайш ба вай (с) гуфтанд, ки эй Муҳаммад, барои тасдиқи гуфтаҳои агар фариштае ҳамроҳат мешуд, то ба тарафдории ту ва ростии сухани ту ба мардум сухан мегуфт, мо ба ту имон меовардем. Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд. Худованд дар он фармуд, ки кофирон гуфтанд, ки эй Муҳаммад, чаро Худованд барои ту фариштае нозил накард, то мо онро бо ҷашми худ бубинем ва ӯ дар бораи пайғамбари барҳаққи Аллоҳ буданат моро муътақид созад, то мо ба ту имон орем ва пайравият кунем? Худованд ба онҳо меҳрубонӣ намуда, ин иддаояшонро иҷобат накард ва фариштае мисли гуфтаи онҳо нафиристонд, то бошад, ки онҳо ба худ оянду тавба кунанд. Агар рафту ҳамроҳи ваҳй фариштае низ фиристода мешуд ва онҳо итоъат намекарданд, чуноне ки давоми оят фармудааст, дигар ба онҳо муҳлат дода намешуд, кори онҳо ба охир мерасид ва ҳамагӣ ҳалок мешуданд. Аҷаб не, дидани ҳайбати сурати фариштаро таҳаммул карда натавониста, ҳалок мешуданд. Чунин мазмунро дар сураи «Ҳиҷр» ва ояти 22-юми сураи «Фурқон» низ мушоҳида кардан мумкин.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلِيسُونَ ﴿٩﴾

Ва лав ҷаъалнāху малака-л ла ҷаъалнāху раҷула-в ва ла лабаснā љалайҳим-м мā ялбисун. 9.

9. Ва агар фариштаро расул мегардонидем, ҳаройина, лозим мешуд, ки ўро ба сурати марде бигардонем ва ҳаройина, мушобех мекардем бар онҳо он чӣ алҳол иштибоҳ мекунанд.

Оре, фиристодани фаришта дар сурати аслии барои онҳо имконпазир нест. Зеро Аллоҳтаъоло фариштаҳоро аз нур офаридааст ва майдони тоқати биноиши инсонро маҳдуд сохтааст. Инсонҳо бо ин бинӣ қобилияти қудрати дидани фариштаро надорад. Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, ки агар Аллоҳтаъоло фариштаро дар сурати аслиаш мефиристоду ба намоиши онҳо мегузошт, онҳо тоқати дидани онро накарда, тарс саропояшонро фаро мегирифт ва ҳалок мешуданд. Бинобар ин, Худованд пайғамбари ҳар ҷинси махлуқотро барои унс гирифтани онҳо аз ҷинси худашон офаридааст. Дар мазмуни оят омада, ки ҳоло ин саркашон, ки ба пайғамбар будани Расулуллоҳ (с) шубҳа доранд,

барои онҳо чӣ фарқ дорад, ки пайғамбар аз кадом ҷинс аст? Агар фариштаеро фиристонем, тоқати онҳоро ба назар гирифта, дар сурати марде ўро мефириستم, чун ўро бинанд, ки дар сурати инсоне мисли онҳост, дарҳол шубҳа мекунанду қабул накарда меғўянд, ки ин ҳам инсон аст-ку. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло ояти зеро ҳамчун тасалли барои Расулуллоҳ (с) нозил намуда дар он фармудааст:

وَلَقَدْ أَسْتَهْزِئُ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا

كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

**Ва лақадистухъзиа би русулим миъ қаблика фа ҳақа би-л
лазӣна сахиру минҳум-м ма кәнӯ биҳи ястаҳзиун. 10.**

**10. Ва ҳаройина, пайғамбарони пеш аз ту масҳара карда шуданд.
Пас, ба ононе ки ришханд заданд, ҷазои он чизе ки ба он истехзо
мекарданд, ихота кард.**

Баъзе аз муфасссирон «вов»-и аввали ин оятро «вов»-и қасам доништаанд. Яъне ба Аллоҳ қасам! Ай пайғамбари мо, барои ҳар уммате, ки пеш аз ту буданд, пайғамбаре фиристодаем ва кофирони саркашӣ бефаҳми он уммат он пайғамбарро масҳара кардаанд. Ин бори аввал нест, ҳоло аз қавмат, ки баъзеашон мушриканд, маранҷ ва аз рафтору гуфтори беҳудаи онҳою аз масҳараи онҳо озурда машав! Зеро ин одати деринаи кофирон аст. Кофирону мушриконе, ки туро масҳара мекунанд бояд донанд, ки бо шахсе ки Аллоҳ ўро барои ҳидояти мардум ҳамчун пайғамбар фиристодааст, чунин муомила мумкин нест.

Агар ба таърих назар шавад, дида мешавад, ки масҳаракунандагони пайғамбарон доимо ба балои масҳараи худ гирифтор шудаанд. Агар онҳо бовар надошта бошанд, ба мазмуни ояти зер эътибор диҳанд:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ أَنْظِرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ ﴿١١﴾

**Қул сирӯ фи-л-арзи сўмманъзурӯ кайфа кана ъақибату-л-
муказзибӣн. 11.**

11. Бигӯ: «Дар Замин сайр кунед, бубинед, ки охири кори

дурӯғгиндорандагон чӣ гуна шуд?».

Ояти мазкур барои он мушриконе, ки Расулulloҳ (с)-ро масхара мекарданд, то онҳо дар пайи амсоли (монандон)-и гузаштаи худ қадам наниҳанд, ҳақро дурӯғ наҳисобанд, то мисли онҳо ё аз онҳо бадтар ба ҳалокат рӯбарӯ нашаванд, ваъид аст. Яъне Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро дар ин оят фармудааст, ки ба он масхаракунандагони худ бигӯ, ки шумо дар рӯи Замин сайру сафар кунед ва ба он вайронаҳое, ки соҳибҳояшон мисли шумо пайғамбаронро масхара кардаанд, бо назари эътибор нигоҳ кунед, бубинед, ки чӣ гуна диёри онҳоро Аллоҳтаъоло ба харобазор бадал намуда соҳибони онҳоро дар ин дунё ба чӣ азоби дардноке ҳалок сохт ва манзилгоҳи ба харобазор табдилёфтаашонро барои ибратгирандагон ҳамчун нишона боқӣ гузошт?

قُلْ لِّمَن مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰی نَفْسِهٖ الرَّحْمَۃُ

لِيَجْمَعَٰنَكُمْ اِلٰی يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ الَّذِيْنَ خَسِرُوْۤا اَنْفُسَهُمْ

فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٢﴾

**Қул-л-ли мам ма фи-с-самāvāti ва-л-арзи қул-л-лиллāх.
Катаба ъалā нафсиҳи-р-раҳмаҳ. Ла яҷмаъаннакум илā
явми-л қийāмати лā райба фйҳ. Ал-лазйāна хасирӯ
аңфусаҳум фаҳум лā юьминӯн.12.**

**12. Бигӯ: «Он чӣ дар осмонҳо ва Замин аст, аз он кист?». Бигӯ:
«Барои Худост, бар Худ меҳрубониро навишт, албатта, шуморо
дар рӯзи қиёмат, ҷамъ кунад, ҳеч шакке дар он нест. Онон, ки дар
ҳаққи хеш зиён карданд, пас онҳо имон намеоранд.**

Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки ояти мазкур думболаи баҳс бо мушрикон аст, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт. Яъне баҳсҳои оятҳои гузашта оид ба тавҳид (яктопарастӣ) буданд. Аммо дар ин оят ишора ба асли тавҳид шуда, аз маъод (бозгашти охир) баҳс мекунад. Бо ибораи дигар, дар ин оят аз рӯзи охират баҳси бештар меояд. Тааҷҷуби қор дар он аст, ки шакли оят бо суолу ҷавоб чунон сурат гирифтааст, ки ҳарду аз як кас содир мешавад. Ба ҳар тақдир ин суол ба тамоми навъи мушрикҳо, хоҳ онҳо

бутпарастанду хоҳ говпараст, хоҳ офтобпарасту хоҳ моҳтобпараст ва монанди инҳо дода шуда аст. Яъне Худованд Ҳабиби Худ (с)-ро амр намудааст, ки аз онон (мушрикони) пурс, ки он чи дар Замину осмонҳост, аз он кист? Табиист, ки кофирону мушрикон дар роҳи гумроҳӣ рафтанро одат кардаанд, ба ин суол онҳо аввалан ҷавоб намедиханд. Зеро онҳо медонанд, ки соҳиби чунин офаридаҳоро бояд парастид кард, на ғайри ӯро. Агар онҳо ба ин суол ҷавоб диҳанд, албатта, мегӯянд, ки ҳама он чи дар осмонҳо ва Замин аст, аз он Аллоҳ аст. Зеро дар табиаташон, хоҳам нахоҳам, чунин ҷавоб ҳаст. Барои бори дигар саркӯб кардану ҳуҷҷат шудан алайҳи онҳо Аллоҳтаъоло ба Ҳабиби Худ (с) гуфтааст, ки онҳо ҷавоб медиҳанд ё не, бигӯ ҳама ончи дар осмонҳо ва Замин ҳаст, аз он Аллоҳтаъоло аст. Агар мушрикон ҳам ин суолро диҳанд, бояд гуфт, ки бо эътирофи мо ва худӣ шумо, ки инро албатта, қоилад, ҳама аз он Худост. Дар натиҷа бо эътирофи ҳама инсонҳо, хоҳ муваҳҳид бошанд хоҳ мушрик, маълум шуд, ки ҳама осмонҳою Замин ва ҳама он чи ки дар онҳост, дар тасарруфи Аллоҳи ягона қарор дорад. Оё чунин Зот қодир нест, ки бар сари мушриконе, ки пайғамбаронро масҳара мекунад, оҷилан (бо зудӣ) азобе фиристад? Оре! Бояд иқрор шуд, ки ӯ таъоло ба ин қодир аст ва барои ӯ ҳеҷ душворие надорад. Бояд ваъдаи ӯ иҷро шавад. Аммо Худованд дар азоб кардани бандагони гунаҳгори худ, агарчи мушрик бошанду пайғамбаронро масҳара кунанд ҳам, шитоб намекунад. Балки ба онҳо муҳлат медиҳад, то тавба кунанд. Барои онҳо пайғамбару китобҳо мефиристад, то шунаванду хонанд ва фаҳманд, ки ризои Аллоҳ дар чист. Ин ҳама раҳматест аз раҳматҳои ӯ таъоло барои бандагони Худ. Барои тасдиқи ин суханҳо дар «Саҳеҳайн» бо ривояти Абӯхурайра (р) чунин омадааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **“Он гоҳ, ки Худованд офаришини махлуқоти Худро ба поён расонид, китоберо навишту назди Худ, болои Арш, ниҳод: «Раҳмати ман болои газабам голиб омадааст»”**.

Имом Бухорӣ ва Имом Муслим ин ду имоми бузург аз Абӯхурайра (р) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **“Аллоҳ таъоло раҳмати Худро ба сад қисм тақсим кардааст, 99 қисми ӯро назди худаи гузошта, як қисми ӯро болои Замин фуруд овардааст. Аз туфайли он як раҳмат махлуқот якдигарро раҳму шафқат мекунад. Ҳатто ҳайвонҳое, ки пойи худро мебардоранд, то ин ки навзоди**

худо ро пахш накунад, ин ҳам қисме аз он як қисми раҳмат аст.”

Дар ҳақиқат Ислои бар ин масъала эътибори зиёд медиҳад. Имом Тирмизӣ аз Амр ибни Ос (р) ривоят мекунад, ки Пайғамбарамон (с) гуфтанд: **“Раҳмхӯрандаҳоро Аллоҳтаъоло раҳм мекунад. Он чи дар Замин аст, раҳми онҳоро хӯред, то Зоте, ки дар осмон аст, раҳми шуморо хӯрад.”**

Дар ин хусус чи қадар суҳан ғеи, кам аст. Худованд дар давои ин оят суҳанаширо бо қасам ба нафсу бузургии Худ таъкид намуда, фармудааст, ки албатта, дар он рӯзе, ки дар омадани он ҳеҷ шакке нест, шумо аз қабриҳоятон барҳезондаву ҷамъ карда мешавед ва мувофиқи қонуни адолати Парвардигор ҷазои амалҳоятонро мебинед. Дар ҷумлаи охири ояти мазкур Аллоҳтаъоло ҳақиқати аҷибери барои эътибори бандагони худ пешниҳод намудааст. Яъне ӯ таъоло гуфтааст, ки оқибати кори мушрикони он аст, ки онҳо дар бозори тиҷорати умри хеш, тамои сармои худро арзон фурӯхта, ҳамаро аз даст додаанд. Яъне онҳо ба ҳақ будани рӯзи қиёмат, ки зимни оятҳои мазкур гузашт, бовар намекарданд, имон наоварданд ва аз ҳавли он рӯз натарсиданд. Во аҷабо, дар ин оят ҷи ибрати аҷибу такондиҳандае мавҷуд аст. Дар ин дунё, ки на сармои боқӣ мемонаду на сармоидор. Гоҳи инсон мол ё мақому вазифа ва сармои худро аз даст медиҳад ва дар ҷунин ҳолат агарчи ӯ зиён кардааст, аммо бояд донанд, ки онҳо ягон ҷузъи бадани ӯ нестанд ва ин зиён на он қадар бузург аст. Аммо бузургтарин зиёне, ки онро зиёни ҳақиқӣ метавон гуфт, онест, ки инсон бо сабаби гуноҳҳои бузург ҷисму ҷони худро ройгон лоиқи Ҷаҳаннам гардонида аст. Маънои ояти зер ба маънои ояти қаблӣ алоқаманд аст:

﴿وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

❁Ва лаҳу ма сакана фи-л-лайли ва-н-наҳар. Ва Хува-с-Самӣу-л-Ъалим. 13.

13. Ва мар ӯрост он ҷи сокин шуд дар шабу рӯз ва ӯст шунавову доно».

Яъне ҳама чизҳое, ки дар шабу рӯз ороманд, аз онӣ Ҳақтаъолоанд. Дар ҳақиқат, агар тарзи мавҷудияти ашъи олами ҳастӣ мулоҳиза карда шавад, маълум мешавад, ки баъзе ашъи ҳама вақт ҷун ҷимодот (ашъи бечон) дар ҳолати ороманд. Баъзе ашъи

дар шаб ороманд, баъзеи дигар дар рӯз. Умуман соҳибу офарандаи ҳама олами ҳастӣ Аллоҳтаъолост. Ҳеҷ чиз худ ба худ пайдо нашудаву ҳеҷ чиз аз илми ӯ таъоло пинҳон ҳам намондааст. Ба ҳамин далел дар охири ояти мазкур омадааст, ки ӯ таъоло шунавою доност. Оре, Аллоҳтаъоло суҳанҳои бандагони Худо шунаванда ва аҳволи онҳоро донанда аст.

Хулоса, ҳар чизе, ки ҷисм аст, аз ҳаракат ё сукунат (оромӣ) ҳолӣ нест. Он чи ки аз ҳаракат ё сукунат ҳолӣ нест, ӯ азали нест, ҳар чизе, ки азали нест, ӯ ҳодис (пайдошуда) аст, ҳарчи ҳодис бошад, ӯ қадим нест ва ҳарчи қадим нест, эҳтиёҷ ба Офаридгор дорад. Маълум мешавад, ки Офаридгори ҳама мавҷудоту махлуқот, Аллоҳи ягона аст. Оё Зотеро, ки дорои чунин сифатҳост, дӯст нагирифта, ҷуноне ки дар ояти зер баён мешавад, дигареро дӯсту ёвар гирифта шавад, аз рӯи инсоф аст?

قُلْ أَغَيْرُ اللَّهِ أَخَذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنْ

الْمُشْرِكِينَ

Қул ағайраллоҳи аттаҳизу валийяи Фātiри-с-самāвāti ва-л-арзӣ ва Ҳува ютъиму ва лā ютъам. Қул иннӣ умирту ан акӯна аввала ман аслама ва лā тақунанна мина-л-мушрикӣн. 14.

14. Бигӯ: «Оё гайри Аллоҳро мададгор гирам, ки ӯ пайдокунандаи осмонҳо ва Замин аст, ӯ дар ҳоле ки ӯ ҳамаро ризқ медиҳад ва (ӯро) ризқ дода намешавад?». Бигӯ: «Ҳаройина, маро амр карда шудааст, ки аввалин касе бошам, ки ба ҳукми Аллоҳ таслим шуда бошам ва (фармуда шуд маро, ки) ҳаргиз аз ҷумлаи мушрикони мабош!».

Аллоҳтаъоло банда ва Расули Худ, Муҳаммад (с)-ро барои он фиристодааст, ки мардумро ба роҳи рост даъват кунад. Дар ин оят ҳам ӯ (с)-ро фармудааст, ки ай пайғамбари мо, ба он мушрикони ҷоҳиле, ки туро бо воситаи пулу мол ба сӯи парастии бутҳои худ даъват мекунанд, бигӯ, ки оё мутобиқи хоҳиши шумо ибодати

Худоеро, ки холиқи осмонҳо ва Замин аст, як сӯ гузошта, дигареро дӯст гираму парастииш кунам? На! Шумо умеди худро аз ман канед. Ман ба ғайри Аллоҳи ягона ва бешарик, дигареро ҳаргиз наменпарастам. Худои ман чунин Зотест, ки махлуқоти худро рӯзӣ медиҳад ва Худ ба рӯзӣ ниёз надорад ва мӯҳтоҷи махлуқоти хеш нест. Танҳо чунин Зот шоистаи парастииш ману шумост, на ғайри Ӯ !

Бори дигар Аллоҳтаъоло дар давоми ояти мазкур ба Ҳабиби Худ (с) фармудааст, ки ҳоло, ки ту дӯстӣ ва роҳбарии ғайри моро инкор намудӣ, ба онҳо бигӯ, ки ман аз тарафи Аллоҳи ягона маъмур шудаам, ки аз байни уммати худ аввалин нафаре бошам, ки ба ҳама амрҳои Аллоҳтаъоло таслим бошад. Ҳамчунин ба ман амр шудааст, ки ҳеҷ вақт, ҳатто ба андозаи сари мӯй ҳам аз ҷумлаи мушрикони набошам. Дар ҳақиқат Расулуллоҳ (с) дар чунин сифат буданд.

Ба ҳар ҳол, аз мазмуни ин оят исботи ҳама паҳлуҳои тавҳид ва мубориза алайҳи ҳама навъи ширк ошкоро маълум гардид. Мушрикони агарчанде офариниши ҷаҳон (осмонҳоро Замин)-ро махсус ба зоти Худовандӣ донанд ҳам, локин бутҳоро шарикҳои Худо ва воситаи байни инсону Худо интиҳоб кардаанд, ки ин гуна диндорӣ ва эътиқод фосид аст.

Хулоса, инсонии заиф чӣ далел дорад, ки ғайри Ӯро дӯст мегирад? Ояти зер, валлоҳу аълам, давоми ояти болост:

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنَّ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ

**Қул иннӣ аҳофу ин ӯасайту Раббӣ ӯазъба явмин
ӯазъим.15.**

15. Бигӯ: «Агар Парвардигори худро нофармонӣ кунам, ҳаройина, ман аз азоби рӯзи бузург метарсам».

Барои башарият новобаста аз миллату дин ояти мазкур як дарси ибрат аст. Зеро бо вучуди ин қадар мақоми олие, ки Муҳаммад (с) дорад, Аллоҳтаъоло ба ӯ (с) хитоб намуда фармудааст, ки ай пайғамбари мо, ба он мушрикони бигӯ, ки ман пайғамбари Аллоҳ бошам ҳам, вақте шумо маро ба ибодати бутон даъват мекунед, агар даъвати шуморо иҷобат кунам ва ё дигар гуноҳе кунам, аз азоби он рӯзи бузург (қиёмат) саҳт метарсам. Тавре дидем, Пайғамбари Аллоҳ бо вучуди мақоми олияшон аз азоби рӯзи қиёмат саҳт метарсиданд. Пас, мо умматони ӯ (с) ё

дигар гурӯҳҳо чаро наметарсему даст ба гуноҳ мезанем? Ҷойи рӯй ба тавбаву истиғфор овардан мисле, ки ҳеҷ амали ноҷое аз мо сар назада бошад, чунон бепарво менишинем, ки гӯё бе ҷазо мемонем. Бояд, ки лаҳзае аз ҷурму гуноҳҳои худ дар фаромӯшия набошем, зеро дар он рӯзи бузург ҷавоб додан гарон хоҳад омад, магар касе, ки шомили раҳмати Худои азза ва ҷалла гардад.

Хулоса, аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, ки эҳсоси масъулият дар пайғамбарон беш аз эҳсоси масъулияти дигарон аст.

مَنْ يُصْرِفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

**Ма-й юсраф ъанҳу явмаизин фақад раҳимаҳ.
Ва зāлика-л-фавзу-л-мубин. 16.**

**16. Ҳар киро дар он рӯз аз азоб боздошта шавад, нас батаҳқиқ,
Аллоҳ бар вай меҳрубонӣ кардааст ва ин комёбии ошкор аст.**

Аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, ки ҳатто шахсоне, ки пайғамбаранд, бидуни таъя бо лутфу раҳмат ва иҷозаи Парвардигор наметавонанд коре кунанд. Аз ин рӯ чашми умеди худро ба сӯи раҳмати бепоёни Парвардигор намуда, наҷоти худро бояд аз ӯ интизор шуд. Ба ҳар тақдир, Аллоҳтаъоло бо забони Пайғамбари Худ дар ин оят фармудааст, ки рӯзи қиёмат аз касе азоб боз дошта шавад, ин маънои онро дорад, ки чунин шахс дар ҳақиқат аз аҳли наҷоту дохили раҳмати бузурги Парвардигор шуда, ба зудӣ ба Ҷаннат ворид мешавад, ки ин барои ӯ як муваффақият ва пирӯзии ошкорост.

Хулоса, ҳатто Пайғамбарон ба раҳмати бепоёни Парвардигор ниёз доранд. Чунин мазмун дар ояти 175-уми сураи «Оли Имрон» гузашт.

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ ۚ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بَخَيْرٍ

فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

**Ва ий ямсаскаллоҳу би зурриъ фа лā кāшифа лаҳӯ иллā
Ҳу. Ва ий ямсаска би хайриъ фа Ҳува талā кулли шай-иъ
Қадир. 17.**

17. Агар Аллоҳ ба ту сахтиеро бирасонад, пас ҳеҷ дафъкунандае онро нест, магар Ў. Ва агар ба ту некӯие бирасонад, пас Ў бар ҳама чиз тавоно аст.

Соҳиби ҳама зарару фоида Ў таъолост. Чи хеле, ки хоҳад дар махлуқоти худ тасарруф мекунад, касе нест, ки ҳукми Ўро ба қафо баргардонад. Ҳамчунин қазои Ўро низ ҳеҷ радкунандае нест. Яъне Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур фармудааст, ки агар Худо ба ту зиёну зараре мисли фақирӣ, беморӣ, бало ё дигар нохушиҳоро расондан хоҳад, ҳеҷ кас ба ғайри Ў таъоло бартарафкунандаи он нухушиҳо нест. Агар хоҳад, ки ба ту хайре чун кушоиши кор, соҳибнеъмат шудан, тинҷӣ, саломатӣ ва ғайра расонад, касе ба ин монета шуда наметавонад, зеро фақат Ў таъоло бар ҳама чиз тавоноост. Бо ибораи дигар, агар Аллоҳтаъоло барои бандае зарар расониданӣ бошад, агар тамоми аҳли дунё кӯшиш кунанд, ки ин зарарро дур кунанд, ба ин қодир нашаванд. Акси ин, агар Аллоҳтаъоло барои бандае иродаи расонидани хайре дошта бошад, агар тамоми мардуми олам ба ҳам оянд ҳам, пеши онро гирифта натавонанд. Он хайр, албатта, ба он банда мерасад. Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ ҳадиси шариф омадааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин дуъо мекарданд: **«Аллоҳумма, лā мāниъа лимā аътāйта ва лā муътин лимā манаъта ва лā янфаъу за-л қидди минка-л қадду»** - Парвардигоро, атои Ту ро ҳеҷ боздорандае нест. Ва он чиро, ки Ту боз дорӣ, ҳеҷ бахшандае нест. Ва нафъ нарасонад соҳибсарватро дар охират сарваташ, балки суд мерасонад ўро танҳо имон ва амали солеҳаш. Аз ҳамин ҷиҳат Аллоҳтаъоло дар ояти зер мефармояд:

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

**Ва Ҳува-л-Қоҳиру фавқа ъибāдиҳ.
Ва Ҳува-л-Ҳақиму-л-Ҳабир. 18.**

18. Ва Ўст болои бандагони Худ голиб. Ва Ўст донову огоҳ.

Ў таъоло чунин Зотест, ки бар тамоми бандагони Худ ғалаба дорад. Гардани гарданкашон ҳам гашта, сарҳои ҷабборон чун Фиръавну Ҳомону Абраҳа ва амсоли онҳо пайдору барҷо намонда, дар назди Аллоҳтаъоло бо хорию нафрат шикаст хӯрда, ба ғайри лаънати пайдор бар онҳо чизи дигаре боқӣ намондааст. Ў таъоло аз ҷамиъи аҳволи бандагони Худ бохабар аст. Ҳар тадбире барои

онҳо карда бошад, ҳикмати Ўст. Агар касеро сарватманд, соҳибхунар, олим ва ғайра насиб гардонидааст ё акси инро раво дида аст, ин ҳам ҳикмате аз ҳикматҳои Ўст.

قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ

إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ

أَنْ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ

وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

Қул айю шай-ин акбару шаҳадаҳ. Қулилләҳ. Шаҳидум байни ва байнакум. Ва уҳия илайя ҳаза-л-Қур-ъану ли унзиракум бихи ва мам балағ. А-иннакум ла ташҳадунанна маъаллоҳи алиҳатан ухрӣ. Қул лā ашҳад. Қул иннамā Ҳува Илāху-в Вāҳиду-в ва иннанӣ барӣу-м мим мā тушрикун. 19.

19. Бигӯ: «Аз ҳама бузургтар гувоҳ кист?». Бигӯ: «Аллоҳ байни ман ва миёни шумо гувоҳ аст ва ин Қуръон ба сӯи ман ваҳй карда шуд, то шуморо ва онро, ки ба ӯ Қуръон бирасад, бим диҳам. Оё шумо гувоҳӣ медиҳед ин ки ҳамроҳи Худо маъбудҳои дигар ҳаст?» Бигӯ: «Боре ҳам бар ин гувоҳӣ намедихам». Бигӯ: «Чуз ин нест, ки ӯ Худоест ягона ва ҳаройина, ман аз он чи шумо шарик муқаррар мекунад, безорам».

Муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро чунин гуфтаанд: «Боре сардорони Макка назди Расулуллоҳ (с) омаданд ва ба ӯ (с) гуфтаанд, ки ту дар бораи пайғамбарии худ сухан мегӯӣ, аммо мо ҳеҷ касро надидем, ки туро тасдиқ карда бошад. Ҳоло мо аз яҳуду насоро дар бораи кори ту пурсидем, онҳо гуфтанд, ки назди мо ягон зикри ӯ ё сифати ӯ нест. Ҳоло ту мегӯӣ, ки ман расулам, оё ягон шоҳид дорӣ, ки гуфти туро тасдиқ кунад ба тарафдории ту гувоҳӣ диҳад?». Ҳамоно буд, ки ояти мазкур ба Расулуллоҳ (с) барои радди суханҳои онҳо нозил шуд.

Яъне Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур Ҳабиби Худ (с)-ро

фармудааст, ки агар мушрикон барои пайғамбарии ту шак оранду аз ту гувоҳ пурсанд, метавонӣ ба онҳо бо суол ҷавоб диҳӣ, ки бузургтарин гувоҳе, ки барои пайғамбарии ман шоҳидӣ диҳад, кист? Агар онҳо ба ин суол ҷавоб надиҳанд, ту худ метавонӣ ба суоли худ бе ҳеҷ тараддуд ҷавоб диҳӣ! Яъне ба онҳо гӯй, ки ай мушрикон, агар дар пайғамбарии ман барои шумо шоҳид даркор бошад, Худо маро амр кардааст, ки ба шумо бигӯям, ки дар хусуси ман, бузургтарин шоҳид Аллоҳ аст. Шумо ба пурсидани яҳудиёну насронийн чӣ ҳолат доред, ки назди онҳо рафта аз ҳақиқати кори ман мепурсед? Ва дигар ин ки ай аҳли Макка, оё барои шумо ин қадар шоҳиди бузург, ки он Қуръони Аллоҳ аст, кифоя нест? Қуръон ба сӯйи ман ҳамчу ваҳй фиристодашуда аст, то шуморо ва он касонеро, ки ин Қуръон ба онҳо мерасанд, хоҳ инс бошанд ва хоҳ чин, хоҳ араб бошад ва хоҳ аҷам, бо оятҳои он аз азобу уқубати Ў таъоло биму тарс диҳам, ин ҳам кифоя нест?

Дар давоми оят бори дигар бо суоли сарқубкунанда мушриконро мулзам намуда аст, ки барои ваҳдонияти Ў таъолоро исбот намудан, чи дар осмонҳо ва чи дар Замин, ҳатто дар нафсҳои ҳуди шумо далелҳои зиёду ошкоро вуҷуд дорад. Ҳоло ҳам мегӯед, ки ҳамроҳи Аллоҳ ҳудоени дигаре ҳаст? Шумо бояд бидонед, ки Худо маро амр кардааст, ки дар чунин масъалаҳо ба шумо ошкоро бигӯям, ки ҳаргиз ҳамраҳии шумо нестам ва ҳатто чунин ҳарфҳои олуда ба ширкро ҳам ҳаргиз ба забон намеорам. Зеро болоии чунин шаҳодату чунин ақидае, ки шуморост, ман хати бутлонро кашида мебинам. Бори дигар Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро дар ҷумлаи охирини оят фармудааст, ки ба мушрикон бигӯ, ки Ў таъоло, бидуни шакку шубҳа, ягона ва яктост. Ошкоро мегӯям, аз он чизҳое, ки онҳоро ба Аллоҳ шарик қарор медиҳед, ман безорам ва ҳаргиз дар чунин ақида ҳамроҳи шумо нестам!

Бо ривояти Абиҳотам аз Муҳаммад ибни Каъб дар шарҳи ибораи «ман балаға» гуфтаанд: “Ба шахсе, Қуръон расида бошад, ӯ гӯё Муҳаммад (с)-ро дида ва бо ӯ сухан гуфтааст.”

Бо ривояти Абдураззоқ аз Муъмар ва аз Қатода омадааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Аз ҷониби Аллоҳ паёми ўро бирасонед, зеро ояте аз китоби Аллоҳ ба касе расад, дар ҳақиқат фармони Аллоҳ ба ӯ расидааст”.**

Рабиъ ибни Анас (р) гуфтаанд: “Ҳар касе, ки Расулulloҳ (с)-ро тобеъ аст, ҳаққи тобеъ шудан барои ӯ он аст, ки чуноне

Расулulloҳ (с) мардумро аз азоби Аллоҳ биму тарс доданд, ӯ низ дигаронро биму тарс диҳад”.

الَّذِينَ آتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ

خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

**Ал-лазӣна атайнаҳуму-л-китаба яърифӯнаҳу камā
яърифӯна абнааҳум. Ал-лазӣна хасирӯ ағфусаҳум фа ҳум
лā юьминун. 20.**

**20. Он касонеро, ки Китоб додем, мешиносанд ӯ (Муҳаммад (с))-
ро, чуноне ки писарони худро мешиносанд. Ононе ки дар нафси худ
зиёнкор шуданд, пас онҳо имон намеоранд.**

Одати мушрикони асри Расулulloҳ (с) чунин буд, ки ба аҳли китоб бо ҳурмат менигаристанд ва ҳамроҳи онҳо дар дар баъзе масъалаҳои динияшон маслиҳат ҳам мекарданд. Яъне мушрикон бо пиндори худ аҳли китобро соҳиби илми хос дониста, аз ҳақиқати Ислом, Қуръон ва аз шахсияти Муҳаммад (с) аз онҳо суол мекарданд. Дар ҳақиқат, чуноне ки ояти мазкур васфи аҳли китобро мекунад, онҳо аз ҳақиқати кор боҳабар буданд. Локин ба ғайри иддаи каме аз онҳо, дигар ҳамаашон ҳақиқати он чиро, ки дар шаъни Расулulloҳ (с) медонистанд, ба мардум намегуфтанд.

Барои тасдиқи ин гуфтаҳо Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур фармудааст, ки касоне ки ба онҳо китоби осмонӣ чун Таврот, Инҷил додем ва сифати Ислому Қуръону Муҳаммад (с)-ро дар он китобҳо дарҷ намудем, аз ин маълумотҳо боҳабаранду чунон Муҳаммад (с)-ро мешиносанд, ки писарони худро мешиносанд. Балки зиёдтар мешиносанд. Бо вучуди ин ҳама, агар аҳли китоб гӯянд, ки мо ӯ (с)-ро намешиносем ё онҳо аҳли китоб нестанд ва ё дурӯғ мегӯянд. Зеро тамоми анбиёи гузашта ба умматҳои худ аз симои пайғамбари охируззамон, аз сифатҳои вай, аз мақоми зист, ҳатто аз ҳиҷрати ӯ (с) ба Мадина ва аз сифати умматҳои ӯ (с), башорат додаанд. Мисол, мувофиқи ривоятҳои расида баъди ҳиҷрати Расулulloҳ (с) ба Мадинаи мунаввара Умар ибни Хаттоб (р) бо яке аз мусалмоншудаҳои аҳли китоб бо номи Абдуллоҳ ибни Салом (р) сӯҳбат орошт. Дар рафти сӯҳбати худ ишора ба ояти мазкур намуда ба ӯ гуфт: “Худои азза ва ҷалла дар ин оят аз аҳли китоб хабар додааст, ки онҳо пайғамбари охириро ҳамчу

фарзандонашон мешиносанд, ба ман бигӯ, ки ҳоло шумо ўро чӣ гуна мешиносед?” Абдуллоҳ ибни Салом (р) дар ҷавоб ба Умар (р) гуфт: “Ба Аллоҳ қасам, ки чун ў (с)-ро дар миёни шумо дидам, чуноне ки фарзанди худро мешиносам, вайро шинохтам. Ҳоло ман, бе шакку шубҳа, Муҳаммад (с)-ро аз фарзандам беҳтар мешиносам, зеро ман қатъиян намедонам, ки модари фарзанди ман дар ғайби ман чӣ коре кардааст...” Аммо мутаассибони аҳли китоб то тавонистанд тақлиди падарони худ намуда, ин ҳақиқатро пӯшиданд, маълумотҳоро оид ба Муҳаммад (с) аз китоб хат заданд, зеро нахостанд, ки ин ҳақиқат ба оммаи мардум бирасад. Агар онҳоро аз ин қазия мепурсиданд, ҷавоби дурӯғ медоданд. Хулоса, бо ин гуна рафтор худро дар хасороти калони маънавӣ гузоштанд. Дар давоми ояти мазкур ҳукми ин гуна ашхос баён шудааст.

Дар он омада, ки мушрикони мулҳидон ва дигарон аъам аз аҳли китобу куффор, ки пайғамбарии Расулуллоҳ (с)-ро бо вучуди ин қадар далелҳои зоҳир мункир шудаанд. Ин амали онҳо маънои онро дорад, ки онҳо имон намеоранд. Маълум шуд, ки инкори аҳли китоб ба Ислому Қуръону Муҳаммад (с) аз рӯи нодонияшон набудааст, балки онҳо дидаву дониста аз рӯи таассуб, ҳасад, кибр, ҳубби молу ҷоҳ чунин амал карда, ба худ зиёни бисёр расонидаанд. Бори дигар зиёни ин гуна шахсонро ояти зер равшантар месозад.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلَحُ

الْظَّالِمُونَ

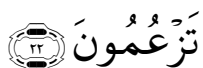
Ва ман азламу мим ман-ифтаро љалаллоҳи казибан ав каззаба би айятиҳ. Иннаҳу лә юфлиҳу-џ-џолимун. 21.

21. Ва кист ситамгортар аз касе, ки бар Аллоҳ бӯхтон (дурӯғ)-ро барбаст ё ин ки дурӯғ ҳисобид оятҳои Ўро? Ҳаройина, ситамгорон растагор намешаванд.

Дар Қуръони маҷид калимаи золимтарин (ситамгортарин) дар 16 мавзӯ зикр мешавад. Дар ҳама мавридҳо зулм ба маънои ширк истифода шудааст. (Хусусан дар сураи «Бақара», оятҳои 114 ва 140). Дар луғат як чизро дар ғайри ҷойи худ ниҳоданро зулм гӯянд. Дар Қуръони карим Аллоҳтаъоло ширкро барои он зулм гуфтааст,

ки инсони мушрик дар дили худ ба ҷойи имони ростин ширкро ҷой додааст. Яъне дар дунё аз мушрикон дида золимтар касе нест. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки чӣ гуна шахсони ситамгар дар ин дунё наҷот ёфта растагор шаванд, ки онҳо ба Аллоҳ бӯхтон баста, оятҳои Ёро дурӯғ ҳисобиданд? Ояти мазкур хусусан барои шахсоне, ки худро мусалмон меҳисобанд, аммо нисбат ба Аллоҳтаъоло дар гуфтору рафтор дурӯғҳо мебофанд ҳушдори шадид аст. Акнун аҳволи шахси ситамгор дар охират чӣ гуна аст, ояти зер баён мекунад:

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَائُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ

Ва явма наҳшуруҳум ҷамъиъан сўмма нақулу лил лазӣна ашракў айна шуракўкуму-л-лазӣна кунтум тазъумун.22.

22. Ва рӯзе ки ҳамаи онҳоро ҳашир кунем, баъд аз он аз барои онҳое ки ширк овардаанд, гӯем: «Куҷоанд он шарикони шумо, ки бо пиндори хеш онҳоро шарикони Худо мепиндоштед?».

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба Ҳабиби Худ (с) фармудааст, ки ба он мушрикон ёдоварӣ кун, ки дар рӯзи қиёмат ҳамаро, ҳатто он мушриконро низ аз нав зинда месозему ҳамаро якҷо барои ҳисоби амалҳои дар дунё кардаашон ҷамъ мекунем. Дар шоҳидии тамоми мардум барои онҳо дар он рӯз мегӯем, ки шумо дар дунё эътиқод доштед, ки байни шумо ва Аллоҳ таъоло бутҳо воситаанд. Шумо мегуфтед, ки бо воситаи онҳо ба Худо наздик мешавем, ҳоло он воситаҳо дар куҷоанд, то шуморо кўмак намоянд? Албатта, дар зимни ин суоли саркўбкунанда ҷавоб маълум аст. Дар он рӯзи пурдаҳшат агарчи гунаҳгору шахсони маҳкум ба Ҷаҳаннам бисёр бошанд ҳам, аммо ин суол хос ба мушрикон нигаронидашуда аст. Муфасссирон гуфтаанд, ки ин тарзи хоси саволгузорӣ маънои онро дорад, ки ширк калонтарин гуноҳ аст. Оре, дар ин мавзеъ ширк фақат маънои бутпарастиро надорад, балки дар вуқӯи тамоми ҳодисҳои дунё инсон гумон кунад, ки ба ғайри Аллоҳ боз ягон таъсири дигар махлуқе ҳам ҳаст, он ақида агар ширки акбар набошад ҳам, яқин ширки асғар аст. Мисол, назди мазоре мурод ё фарзанд талабидан ва ё хос барои шахсе ё мазоре ҳайвонеро назр намудан ва ғайра аз ҷумлаи ширк ба ҳисоб меравад. Хулоса,

аз шахсоне, ки зери ваъиди ин оят шомиланд, рӯзи қиёмат шадидан суоли сарқубкунанда карда хоҳад шуд.

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ

**Ѓумма лам такун¹ фитнатуҳум иллā ан қолу² валлоҳи
Раббинā мā куннā мушрикун. 23.**

23. Пас набошад фиреб (узр)-и онҳо магар ин ки мегӯянд: «Қасам ба Худо, ки Парвардигори мост, мо ширковардагон набудем».

Калимаи «фитна»-ро муфасссирон дар чандин маъно истифода бурдаанд. Аммо дар ин оят агар ривояти Ибни Аббос (р)-ро ба эътибор гирем, ба маънои «ҳуҷҷати онҳо» омадааст. Атоӣ Хуросонӣ бошад, гуфтааст, ки маънояш «узурхоҳии онҳо дар он рӯз» аст. Ба ҳар тақдир, чуноне ки дар ин дунёи фонӣ ҳар гоҳе гунаҳгорон дастгир шаванд, кӯшиш мекунанд ба ҳар василае, ки бошад, худро сафеду бегуноҳ нишон диҳанд, дар охират ашхоси зери ваъиди ояти мазкур қарордошта ҳам, агарчанде ҳама кору кирдори онҳо маълум аст, тибқи одатҳое, ки дар дунё доранд, барои бегуноҳ нишон додани худ ҷаҳду талош намуда, ҳуҷҷатҳои бофтаи хешро пеш меоранд, аммо ин ба дардашон намехӯрад. Чун мебинанд, ки худро наҷот дода наметавонанд ва ҳамчунин ба Ҷаннат даромадани аҳли намозро мебинанд, аз мушрикии худ ва аз он бутҳое, ки онҳоро парастид мекарданд безорӣ ҷӯста, ҳолати дунёии хешро инкор мекунанд ва ба савгандхӯрӣ даромада, мегӯянд, ки қасам ба Аллоҳ, ки Ӯ Парвардигори мост, мо мушрик набудем. Баъди ин мочаро, чуноне ки дар ояти 65-уми сураи «Ёсин» омадааст, ба даҳони онҳо мӯҳр зада мешавад, дигар сухан гуфта наметавонанд, дасту по ва дигар аъзои бадани онҳо алайҳи онҳо шохидӣ медиҳанд. Аллоҳтаъоло ба Ҳабиби Худ (с) аз аҷоиб будани ҳоли мушрикони бо хитоб хабар дода аст.

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

Унъур кайфа казабу¹ ъалā анфусиҳим. Ва залла ъанҳум мā кāну² яфтарун. 24.

24. Бингар, чӣ гуна ба зарари худ дурӯғ гуфтанд ва чӣ гуна гумашт аз онҳо он чӣ ки ифтиро карда буданд!

Дар охират кори мушрикони шигифтангез аст. Яъне онҳо дар дунё амалҳои ширкони мекарданд, дар баробари Аллоҳтаъоло дигар чизҳоро мепарастиданд. Мушрикони дар қиёмат мебинанд, ки маъбудонашон ба суроғашон намеоянд, аз онҳо ному нишоне нест ва ҳамчунин мебинанд, ки Аллоҳ онҳоро аз кучо будани бутҳояшон суол мекунад, ки дар кучоанд бутҳояшон, то имрӯз ба кӯмаки шумо шитобанд? Онҳо дар ҷавоб бешармона рӯй ба дурӯғӣ ниҳода, мегӯянд, ки мо мушрик набудем. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло пайғамбари Худ, Муҳаммад (с)-ро хитоб мекунад, ки бингар, онҳо чи гуна дар назди тамоми мардум ва дар назди Худованд, ки олими сир ва махфиёт аст, мушрик будани худро инкор мекунад? Оё инкори онҳо ба онҳо суде мерасонад? Ҳаргиз! Чунин мазмунро дар ояти 74-уми сураи «Ғофир» мушоҳида кардан мумкин.

Ҳоло бошад ояти зер ҳоли баъзе аз мушриконро, ки Қуръонро мешунаванд, аммо ба он имон оварда наметавонанд, баён мекунад.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي

ءَاذَانِهِمْ وَقُرْآنًا وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءَهُمْ

مُجَدِّلُونَ نَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧٤﴾

Ва минҳум ма-й ястамиъу илайк. Ва ҷаъалнā ъалā қулубиҳим акиннатан ай яфқаҳуҳу ва фӣ āzāниҳим вақрō. Ва ий ярав кулла āяти-л лā юьминū биҳā. Ҳаттā изā ҷāӯка юҷāдилунака яқулу-л-лазӯна кафарӯ ин ҳāзā иллā асāтиру-л-аввалӣн. 25.

25. Ва аз мушрикони касоне ҳаст, ки ба сӯйи ту гӯш мениҳанд. Ва (локин) Мо бар дилҳои онҳо, то онро нафаҳманд, пардаҳо афгандаем ва дар гӯшҳои онҳо гаронӣ ниҳодем ва агар ҳар оятеро бубинанд, ба он имон наоранд, то вақте ки назди ту биёянд, бо ту ҷидол кунанд. Онҳое ки кофир шуданд, гӯянд: «Нест ин (Қуръон) магар афсонаҳои пешиниён».

Баъзе аз муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро бо ривояти Ибни Аббос (р) рафтори Абӯҷаҳл ва сарони Қурайшро

донистаанд, ки онҳо аз мардум пинҳонӣ, яъне бе огоҳ намудани ҳамдигар шабонгоҳ меомаданд ва Қуръонро гӯш мекарданд. Ба ҳар тақдир, Худованд аз ҳоли чунин мушрикони ба Ҳабиби Худ (с) хабар додааст, ки баъзе аз мушрикони касоне ҳастанд, ки ҳар гоҳе Қуръон тиловат мекуни, дар торикии шаб, пинҳонӣ меоянду ба хондани ту гӯш фаро медиҳанд. Вале мо дӯст надорем, ки онҳо маънои оятҳои Қуръонро фаҳманд, Бинобар ин, дар дилҳои онҳо пардаҳо кашидаем, ки гӯш кунанд ҳам, маънои нафъовари онро намефаҳманд ва дар гӯшхояшон гаронӣ (карий) ниҳодаем, ки онро (тавре дар ояти 7-уми сураи «Бақара» мегузарад) намешунаванд. Аз рӯйи беинсофӣ аз шунидани маънои оятҳои Қуръонӣ, чуноне ки дар ояти 23-уми сураи «Анфол» бори дигар зикр мешавад, то ҷое каранд, ки агар онҳоро шунаванд ва ё муъҷизае аз муъҷизаҳои тӯро бинанд ҳам, имон намеоранд. Ҳатто онҳое, ки кофир шуданд, назди ту оянд, ба ҷойи ин, ки ба ту имон оранд, баръакс мучодалву мунозира мекунанд ва мегӯянд, ки ин Қуръони ту ба ғайри афсонаҳои беасле, ки пешиниён онро дар китобхояшон навиштаанд, чизи дигаре нест. Ту инро аз он китобҳо гирифта ба мардум мерасонӣ! (наъзу биллоҳ).

Баёни сифати чунин шахсоне, ки Қуръонро афсона мегӯянд, дар ояти зер идома дорад.

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْعَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا

يَشْعُرُونَ

Ва ҳум янҳавна ғанҳу ва ян-авна ғанҳ. Ва ий юҳлиқуна иллā ағфусаҳум ва мā яшъурун. 26.

26. Ва онҳо мардумро аз Паёмбар боз медоранд ва худ аз мутобиъати ӯ дур мешаванд ва ҳалок намекунанд магар худро ва ҳол он ки намедонанд.

Сабаби нузули ояти мазкур бо ривояти Ҳоким ва дигарон аз Ибни Аббос (р) Абӯтолиб падари Алӣ (к), яъне амаки Расулуллоҳ (с)-ро донистаанд, ки ӯ аз зарар расонидан ба Расулуллоҳ (с) мушрикони ҳамеша наҳӣ менамуд, вале худ вай аз ӯ(с) пайравӣ намекард.

Бо ривояти Саъид бини Абиҳилол, ояти мазкур дар шаъни ҳамаи амақҳои Расулуллоҳ (с) нозил шудааст, ки онҳо 10 нафар

буданд. Онҳо дар зоҳир аз Расулulloҳ (с) пуштибонӣ мекарданд, аммо ба ғайри Амир Ҳамза (р) ва Аббос (р), ки имон оварда буданд, дигар ҳамашон то охир дар ботин ба ӯ (с) ба шиддат душманӣ меварзиданд.

Хулоса, зоҳири оят чунин аст, ки мушрикони мардумро аз тобеъ шудан ба ҳақ ва аз тасдиқ намудани Расулulloҳ (с) ва Қуръон наҳӣ мекарданд. На худашон аз ин манбаъи ҳақ истифода мекарданд ва на дигаронро мегузоштанд, ки аз он баҳрабардорӣ кунанду ба Расулulloҳ (с) имон оранд. Ба ҳар тақдир, ин гуна шахсон худро ҳалок сохта буданду аз ин хабар надоштанд. Яъне худашон имон надоштанд, боз мардумро аз имон овардан манъ мекарданд ва болои гуноҳҳои худ гуноҳҳои дигаронро низ зам менамуданд. Аз ин сабаб худро дар маърази ҳашму ғазаби илоҳӣ қарор дода буданд.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَلَيْتُنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا

وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

Ва лав тарӯ из вуқифу ъала-н-нāри фа қолу йā лайтанā нурадду ва лā нуказзиба би āйāти Раббинā ва накуна мина-л-муъминин. 27.

27. Ва агар онҳоро дар он вақт, ки ба назди оташ боздошта шаванд, бубинӣ, пас, гӯянд: «Эй кош, ба дунё бозгардонида шавем ва оятҳои Парвардигорамонро дурӯғ наҳисобем ва аз ҷумлаи бовардорандагон бошем».

Аллоҳтаъоло дар ин оят низ Пайғамбари худро хитоб намуда, чунин фармудааст, ки вақте кофирону мушрикони рӯзи қиёмат ба ҷаҳаннам арз (маҳкум) карда мешаванд, хозинҳо (ходимон)-и Ҷаҳаннам онҳоро ба даромадгоҳ оварда, ба онҳо мегӯянд: “Ин ҷо шумо каме таваққуф кунед (истед) ва он чиро, ки дурӯғ меҳисобидед бо ҷашмҳои худ бинед!”. Онҳо Ҷаҳаннам ва ғурриши оташи онро дида бовар кунанд ҳам, барои сарқубии онҳо хозинҳо мегӯянд: “Акнун он чиро, ки ваъда шуда буд, ба ҷашмҳоятон дидед, магар он ҳама дурӯғ аст?”. Аз мушоҳидаи чунин манзара онҳоро чунон даҳшат фаро мегирад, ки аз тасвираш қалам оҷизӣ мекашад. Онҳо дар чунин ҳолат таманнои бозгашт ба дунёро карда мегӯянд, ки эй кош, бори дигар ба дунё боз гардонида

шавем, то дигар ҳаргиз оятҳои Парвардигорро (аз он ҷумла, хабари Биҳишту Дӯзах ва ғайраро) дурӯғ нагӯем, ин рафтори нодурусти худро ислоҳ кунем, амалҳои солеҳро анҷом диҳем ва аз ҷумлаи муъминон шавем. Аммо ҳайҳоти орзуҳои онҳо. Аллоҳтаъоло барои радди таманнои онҳо дар ояти зер мефармояд:

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ

وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

Бал бадā лаҳум-м mā kānū юхфуна миñ қабл. Ва лав руддū лаъāду ли mā нуҳū њанҳу ва иннаҳум ла кāзибун. 28.

28. (На!), балки он чи пеш аз ин мепӯшиданд, барои онҳо зоҳир шуд. Ва агар бозгардонида шаванд, албатта, ба сӯйи он чӣ манъ карда мешуданд, рӯчӯ кунанд ва ҳаройина, онҳо дурӯғгӯянд.

Аз ояти қаблӣ зоҳиран маълум шуд, ки гӯё онҳо аз корҳои худ пушаймонанд. Ояти мазкур низ идомаи ҳоли онҳоро баён намуда, фармудааст, ки на, ин пушаймониҳои онҳо самимӣ нест, балки онҳо чун мебинанд, ки он ҳама айбҳо ва бадихоеро, ки махфӣ нигоҳ медоштанд (тавре дар ояти 23-юми ҳамин сура гузашт), ошқору зоҳир гардида, дигар барои онҳо ҷойи гурез намондааст ва ҳамчунин чун дарк кардаанд, ки ҳатман ба сабаби гуноҳҳои пинҳонӣ содиркардаи худ, аз ҷумла ба сабаби ширк оварданашон ногузир ба Ҷаҳаннам ворид мешаванд, ба худ омада, орзуи бозгашт ба дунё ва ислоҳи кори худро мецоҳанд. Вале ин бедории нопойдор барои онҳо судовар нест. Зеро Худованд дар давоми ояти мазкур аз сифати онҳо хабар дода фармудааст, ки онҳо дар орзу ва даъвои худ ҳоло ҳам содиқ нестанд, балки дурӯғгӯянд.

Билфарз, агар онҳо ба дунё баргардонида шаванд ҳам, боз куфру нифоқи худро зоҳир намуда, ба суроғи он корҳои меъравад, ки аз онҳо наҳй шуда буданд.

Дар ояти 22-юми сураи «Юнус» барои чунин бутпарастон мисоле оварда шудааст, ки онҳо дар сафари дарё гирифтори тӯфоне шуданд ва чун диданд, ки на бутҳояшон ва на дигар чиз ба ғайри Аллоҳи ягона онҳоро наҷот дода наметавонад, дарҳол аз мушрикии худ безор шуда, худро аҳли тавҳид гардониданд ва сӯйи

Аллоҳи ягона аз сидқи дил тавбаву тазарруъ намуда, наҷоти худро хостанд. Чун онҳоро Аллоҳтаъоло наҷот дод ва ба соҳил расиданд, ҳамаро фаромӯш карданд ва боз бутпарастии худро идома доданд.

Ин гуна мисолҳо бисёр аст. Ин аст нишонаи шахсоне, ки ҷовидон ба Дӯзах маҳкум мешаванд. Чуноне ки ояти зер мефармояд, фикру эътиқоди онҳо ботил аст:

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

Ва қолӯ ин ҳия иллā ҳайāтуна-д дунйā ва мā наҳну би мабъӯс̣ин. 29.

29. Ва гуфтанд: «Нест зиндагӣ, магар зиндагонии мо дар дунё ва нестем аз қабр барангехташавандагон».

Ақидаи шахсоне, ки ба Ҷаҳаннам абадӣ маҳкум мешаванд, дар ин оят идома дорад. Яъне чун онҳо Ҷаҳаннамро мебинанд, афсӯс меҳӯранд ва ба дунё бозгаштанро орзу мекунанд. Зеро чун дар дунёи фонӣ буданд ба Биҳишту Дӯзах, ба суолу ҷавоб дар қабр, ва ҳатто ба вуқӯи ногузири қиёмат бовар надоштанд. Онҳо мегуфтанд, ки зиндагӣ ин зиндагии ҳамин дунёст, ҷуз он зиндагии дигаре нест, мо ҳамаи тавоноиямонро барои сомондихӣ ва баҳрабардории ин дунё равона мекунем, ҳаргиз барои охират кор намекунем, зеро он вуҷуд надорад. Ҷавоби чунин шахсони ҷоҳил дар оятҳои қаблӣ дода шуд ва оятҳои баъдӣ ҳам ҷавобро идома медиҳанд:

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقُفُّوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا

قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

Ва лав тарӯ из вуқифу ʔалā Раббихим. Қола а-лайса ҳāzā би-л-ҳаққ. Қолӯ балā ва Раббинā. Қола фазӯку-л ʔāzāба би мā кунтум такфурун. 30.

30. Ва агар бубинӣ чун ба ҳузури Парвардигорашон боздошт шаванд, Аллоҳ бигӯяд: «Оё ин дуруст нест?». Гӯянд: «Оре! Қасам

ба Парвардигори мо, дуруст аст». Аллоҳ гӯяд: «Пас, бичашед азобро ба сабаби он ки кофир будед!».

Аҳволи дигари кофирону мушрикони, чуноне ки ояти мавриди назар баён мекунад, ин аст, ки дар рӯзи қиёмат онҳоро назди Аллоҳ таъоло рост медоранд ва ҳисобу китоб мекунад. Агар дидан мумкин бошад, мебинӣ, ки ҳавлу даҳшат ва тарсу ваҳми аз тасвир берун онҳоро фаро гирифтааст. Зеро Аллоҳ таъоло аз онҳо мепурсад, ки шумо дар дунё Биҳишту Дӯзах, зинда гардонидани баъди маргро ва дигар аҳволи рӯзи қиёматро мункир будед. Ҳоло онҳоро бо чашмони худ дида истодаед. Оё он ҳама ҳаққу рост нестанд? Шумо ҷазоҳои ин рӯзро мункир будед, оё онҳо дар ин рӯз вуҷуд надоранд? Чун дар он рӯз ҳақиқат барои онҳо ошкор мешавад, на бо сухани оддӣ, балки бо қасам суханашонро таъкид намуда мегӯянд, ки оре! Ба Парвардигори худ қасам меҳӯрем, ки ҳар он чи ки ҳоло мо дида истодаему онҳоро дар дунё инкор мекардем, ҳама ҳаққу рост будаанд. Чун онҳо ба дурӯғгӯии худ бо дидани ҳақиқати аҳволи қиёмат эътироф мекунад, бори дигар Аллоҳ таъоло ба онҳо ҳукм намуда мегӯяд, ки шумо ҳамаи ончиро, ки дида истодаед, дар дунё инкор мекардед, пас подоши аъмоли хеш, яъне ин азобҳоро бичашед.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ ^طحَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا

يَحْسِرَتْنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ ^جأَلَا

سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٣١﴾

Қад хасира-л лазина каззабу би лиқоиллаҳ. Ҳаттā изā қāатхуму-с-сāъату бағтатан қолу йā ҳасратанā ъалā мā фарратнā фихā ва хум яҳмилуна авзāрахум ъалā зухуриҳим. Алā сāа мā язирун. 31.

31. Ононе ки мулоқоти бо Худоро дурӯғ ҳисобиданд, дарҳақиқат зиён карданд. Чун онҳоро қиёмат ногаҳон биёяд, гӯянд: «Эй ҳасрат бар мо, бар он чӣ, ки дар ҳаёти дунё кӯтоҳӣ кардем». Ва онҳо гуноҳони худро бар китфҳои худ бардоранд. Огоҳ шавед, бад чиз аст он чиро, ки бардоштаанд!

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз ҳолати шахсони мункири аҳволи қиёмат бори дигар хабар додааст, ки дар ҳақиқат касоне, ки дар қиёмат бо Аллоҳ рӯ ба рӯ шуданро дурӯғ ҳисобидаанд, зиёни калоне кардаанд. Агар онҳо ин нобоварии худро то вуқӯи қиёмати суғро (марг) ё қиёмати кубро идома диҳанд, ба ғайр аз ҳасрату надомат аз дасташон чизи дигаре намеояд. Дар он ҳолат бинобар он кӯтоҳхое, ки дар дунё карданд, ҳақ будани рӯзи қиёматро тасдиқ накарданд, ҳатто ба он хабар аҳамияте ҳам надоданд, сад ҳасрат, сад афсӯс ва сад дареғ ба мо гӯён бо нолаю зорӣ барои аз даҳшат ва азоб халос шудан ёрӣ талабанд ҳам, барои онҳо фоидае нест. Илова бар ин, чуноне ки охири ин оят ишора мекунад, ҳар гоҳе онҳо аз қабрҳояшон бармехезанд, бар кифту дӯши онҳо гуноҳхояшон бор карда мешавад. Бинобар ин, Худованд гуфтааст, ки ин бисёр бори бадест, ки онҳоро ҳамроҳӣ мекунад. Бо ривояти Абӣ Ҳотам аз Абӣ Марзуқ: «Вақто ки кофир ё фочир аз қабраш бармехезад, чизеро мебинад, ки бисёр сурати баду хунук ва бисёр бӯи бад дорад, пас аз ӯ мепурсад, ки ту кистӣ? Ӯ меғӯяд, ки оё ту маро нашинохтӣ?» Вай меғӯяд: “Ба Аллоҳ қасам, ки ман туро нашинохтам. Ман ҳамон қадар туро шинохтам, ки Худо бисёр туро қабиху хунукрӯ ва бисёр бадбӯй халқ кардааст”. Он сурат дар ҷавоб меғӯяд, ки он амалҳои баде, ки дар дунё мекардӣ, ман ҳамонам. Ту дар дунё маро савор мешудӣ, акнун дар ин дунё ман туро савор мешавам. Ривояти дигаре аз Саддӣ омадааст, ки ҳар вақте ки марди бадкору золим дохили қабраш мешавад, марди рангаш сиёҳ, бадрӯю бадбӯй, бо либосҳои чиркин ҳамроҳи ӯ дохили қабр мешавад. (Мард) чун ўро (ҳамроҳи худ) мебинад, меғӯяд: “Ин қадар бадсурат ҳастӣ?”. Вай меғӯяд: “Ҳамчунин амали ту низ бадин ҳол буд.” Ӯ меғӯяд: “Ин қадар либосҳои ту чиркин аст?”. Вай меғӯяд: “Амали ту низ чиркин буд.

Хулоса, дар охир меғӯяд: «Ту кистӣ?». Вай меғӯяд: “Ман аъмоли дар дунё содиркардаи ту ҳастам”. Ровӣ меғӯяд, ки он мард ҳамроҳи вай дар қабр мемонад. Чун рӯзи Қиёмат ӯ аз гӯр меҳезад, амалаш ба вай меғӯяд: “Ман туро дар дунё бо лаззатҳо ва шаҳватҳо бардошта будам, акнун ту имрӯз маро мебардорӣ!”. Ровӣ меғӯяд он амали бад бар китфи соҳиби худ савор мешавад, қомати ўро ҳам мекунад, ҳатто ўро дохили нор месозад. Ояти зер такмилкунандаи маънои ояти боло аст:

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ^ط

أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

Ва ма-л-ҳайātu-д-дунйā иллā лаъибу-в ва лаҳв. Ва ладдāру-л-āхирату хайру-л лил лазūна яттакўн. Афалā таъқилўн. 32.

32. Нест зиндагонии дунё, магар бозӣ ва шугли беҳуда ва ҳаройина, сарои охират барои касоне, ки парҳезгорӣ мекунанд, беҳтар аст. Оё хиради худро кор намефармоянд?

Бо ёрии ояти мазкур метавон дунёро бо охират муқоиса намуд. Яъне бузургтарин хушиҳои саройи фонӣ (дунё) дар муқобили камтарин хушиҳои саройи охират ҳеҷанд, зеро дунё назди Аллоҳтаъоло ҳеҷ арзише надорад. Мавқеияти зиндагонии дунё дар баробари зиндагонии охират гӯё як бозии кӯдакона аст. Дар воқеъ, кӯдакон бисёр ҳавасбоз ҳастанду меҳоханд як умр ба бозӣ машғул бошанд. Чун онҳо аз саҳар то бегоҳ ба бозӣ саргарманд, аз ҳаводису рӯйдод беҳабар мемонанд ва ногоҳ мебинанд, ки рӯз ба охир расидааст. Дар воқеъ, онҳое, ки танҳо ба дунё дил бастаанд, ғайри дунё дигар чизро талаб надоранд, чуноне ки гузашт, мисли кӯдакон ҳавасбоз ҳастанд, то онҳо боҳабар мешаванд, ки аллакай марг гиребонгирашон шудааст.

Дар давоми ояти таҳти назар Аллоҳтаъоло фармудааст, ки албатта, сарои охират барои шахсоне, ки аз Худо метарсанду парҳезгоранд, беҳтар аст, чаро ақлашонро кор намефармоянд? Хулоса, ғайри амалҳои шахсони Худотарс, ки барои ободии охирати худ кор мекунанд, дигар ҳарчи ҳаст, бозӣ ва саргармии беҳуда аст. Бояд фикр кард, ки ҳаёти инсон бо ин дунёи дурӯза маҳдуд нест, балки зиндагонии тӯлонии ҷовидон дар пеш аст.

Дар ояти баъдӣ Аллоҳ таъоло ӯ (с)-ро аз он ранҷу изое, ки аз тарафи мушрикони ба ӯ (с) мерасид, тасалли дода, вайро ба сабр даъват мекунад.

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ

الْظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ تَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾

Қад наъламу иннаҳу ла яҳзунука-л-лази яқулун. Фа иннаҳум лā юказзибунака ва лāкинна-џ-џолимина би айāтиллāҳи ячҳадун. 33.

33. Батаҳқиқ, Мо медонем, ки албатта, гуфтори онҳо туро андӯҳгин мегардонад. Пас, дарҳақиқат, онҳо танҳо туро дурӯғгӯй намеҳисобанд, балки ин ситамгорон оятҳои Худоро низ инкор мекунанд.

Сабаби нузули ояти мазкур бо ривояти имом Тирмизӣ ва Ҳоким (р) аз Алӣ (к) дар шаъни Абӯҷаҳл доништа шудааст. Боре Абӯҷаҳл бо оғӯш ба Пайғамбари Аллоҳ салом карда гуфт: “Мо туро дурӯғгӯй намеҳисобем, локин он чиро, ки аз назди Аллоҳ ба ту омадааст мегӯӣ онро дурӯғ меҳисобем.”

Дар ривояти дигаре омадааст, ки баъди салом марде ба Абӯҷаҳл гуфт: “Ту бо касе, ки аз дини бобоҳояш гузаштааст, ин қадар бисёр гарм салом мекунӣ?” Ӯ гуфт: “Ба Худо қасам, мо медонем, ки ӯ Пайғамбар аст, локин кай мо тобеи қабिलाи Абдуманоф (яке аз бобоҳои Расулulloҳ (с)) будем, ки ҳоло шавем?” Ба ҳар тақдир, ҳамоно ояти мазкур нозил шуд. Дар он Зоти олими сир ва махфиёт, ки илми Ӯ ҳамаро ихотакунанда аст, Ҳабиби Худ (с)-ро тасалли дода гуфт, ки ҳамаи он чиро, ки онон мегӯянд туро андӯҳгин месозанд ва ту аз ин маҳзун мешавию афсӯс меҳӯри, Мо медонем. Ҳоло ту барои он суҳанҳо ғамгин мабош! Онҳо дар воқеъ, туро ба дурӯғгӯй нисбат намедиханд, зеро дар ботин онҳо ба ростгӯйи ту аз собиқ мӯътарифанд. Локин он золимони дар нафсҳои худ он паём (оятҳо)-и илоҳиро, ки ҳамроҳи худ меорӣ, дурӯғ меҳисобад.

Муҳаммад ибни Исҳоқ аз Заҳрӣ роҷеъ ба Абӯҷаҳл чунин ривоят кардааст: “Ӯ ва Абӯсуфиён ва Саҳр ибни Ҳарб ва Аҳнас ибни Шурайқ шабонгоҳ аз ҳамдигар пинҳон омада, тиловати Расулulloҳ (с)-ро то субҳ гӯш мекарданд. Боре онҳо дар роҳ бо ҳам ғайричашмдошт вохӯрданд. Бо маломат ба ҳамдигар гуфтанд: “Чӣ кор шуморо ба ин ҷо овард?” Онҳо дар ҷавоб бо ҳамдигар гуфтанд: “Он Қуръоне, ки ба ӯ омадааст, ҳамон моро ба ин ҷо овард.” Хулоса, онҳо бо ҳам узр гуфтанд ва аҳд намуданд, ки ин кор бори дигар бояд такрор нашавад. Зеро бим доштанд, ки агар ҷавонони Қурайш аз ин корашон огоҳ шаванд, ба ӯ (с) пайравӣ

хоҳанд кард. Чун онҳо ба ҳамдигар аҳд бастанд, ғолиби гумони ҳар кадоми аз онҳо ин буд, ки ғайри худааш касе ба шунидани тиловати Қуръон намеравад. Аммо шаби дуввум ҳам пинҳонӣ аз ҳамдигар боз барои шунидани Қуръон рафтанд. Чун субҳ дамид ва хостанд ба хонаҳои худ баргарданд, дар роҳ бо ҳам вохӯрданд, ҳамдигарро боз маломат карданду бори дигар аҳд бастанд, ки ин корро такрор намеkunанд.

Дар шаби сеюм ҳам пинҳонӣ омада, Қуръонро шуниданд. Чун субҳ шуд, дар вақти бозгашт дар роҳ боз бо ҳам мулоқот карданд, бори дигар ҳамдигарро маломат карданд ва бо ҳам шадидан аҳду паймон бастанд, ки ин корро бояд хотима диҳанд ва ҳар кадом ба хонаи худ рафт. Чун муҳлати шаб хотима ёфту тантанаи рӯз фаро расид, Ал-Аҳнас бини Шурайқ асои худро бардошт ва аз хонаи худ ба қасди хонаи Абӯсуфён хориҷ шуд. Чун ба хонаи Абӯсуфён ибни Ҳарб даромад ба ӯ гуфт: “Ай падари Ҳанзала, ҳар чӣ байни мо буд, гузашт. Фикри ту дар бораи Муҳаммад чист, ҳоло ки Қуръонро аз ӯ шунидӣ?” Абӯ суфён ба ӯ гуфт: “Эй Абисаълаба, қасам ба Худо, ман дар ин се шаб чизҳоро шунидам, ки онҳо ва мақсади онҳоро дониستم. Аммо боз чизҳоро шунидам, ки на онҳоро ва на мақсади онҳоро нафаҳмидам.” Аҳнас ба ӯ гуфт: “Ман ҳам қасам меҳӯрам, ки мисли туам.” Баъд аз он аз назди ӯ хориҷ шуду назди Абӯҷаҳл омаду аз ӯ низ чунин суол кард. Абӯҷаҳл дар ҷавоб ба ӯ гуфт: “Мо дар шарафу обрӯ бо Абдуманофиҳо қаблан мунозиат доштем. Масалан, агар онҳо ба ҳоҷиҳо таъом медоданд, мо низ онҳоро таъом медодем. Агар онҳо ҳоҷиҳоро бо маркабҳо таъмин мекарданд, мо ҳам дар ин кор пас наместондем. Чи чизе ба онҳо медоданд, мо ҳам рақобат намуда медодем. Хулоса, дар охир Абдуманофиҳо ба мо гуфтанд, ки дар байни мо Пайғамбар аст, ба ӯ ваҳии илоҳӣ меояд. Аз ин баъд чӣ гуна метавонем бо онҳо рақобат кунем ва дӯш ба дӯши ҳамдигар истем? Қасам ба Худо, ягона кори ман ин аст, ки ҳаргиз ба пайғамбарии Муҳаммад имон намеорам ва ўро асло тасдиқ намекунам.” Дигар ривоятҳо ба ин мазмун бисёранд, хулосаи ҳамаи онҳо ин аст, ки аксари душманони сарсаҳти Расулуллоҳ (с) ба ҳақ будани ӯ (с) дар ботин бовар доштанду эътироф мекарданд, аммо рақобатҳо ва таассубҳо онҳоро намегузошт, ки ба ӯ (с) расман имон оранд.

Маълум аст, ки ин гуна эътиқоди ботинӣ агар дар зоҳир бо таслим омехта нашавад, қабул нест ва соҳиби чунин эътиқод дар сафи мусалмонҳо дохил нест.

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ

أَتَتْهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَائِ

الْمُرْسَلِينَ

**Ва лақад куззибат русулу-м ми^н қаблика фа сабару^л њалā
мā куззибу^л ва уз^у ҳаттā атāхум насрунā. Ва лā
мубаддила ли калимāтиллāх.**

Ва лақад қāака ми-н-набаи-л мурсали^н. 34.

**34. Ва дарҳақиқат, пайғамбарони пеш аз ту ба дурӯғ нисбат
карда шуданд, пас, онҳо бар он чӣ тақзиб карда шуданд ва изо
дода шуданд, сабр карданд, то он ки онҳоро нусрати Мо омад. Ва
ҳеҷ тағйирдиҳанда барои суҳанҳои Аллоҳ нест. Ва ҳаройина,
туро аз хабарҳои пайғамбарон омад.**

Он озоре, ки пайғамбарон дар тӯли ҳаёти хеш аз мушрикони
кашидаанд тақрибан ба ҳам монанд буда аст. Яъне доимо
мушрикони кофирон пайғамбарони даври замони худро озор дода
дар шаъни онҳо бухтонҳо ва иғвоҳо бастаанд. Аллоҳтаъоло дар ин
оят ҳам Расули Худ (с)-ро иршоди пирӯзӣ ваъда дода, чуноне ки
пайғамбарони улулазм сабр кардаанд, ӯ (с)-ро низ ба сабр амр
намуд. Ҳамчунин дар ин оят ашқӣё (бадкорон)-ро таҳдид ва бо
хабари нусрат додани пайғамбарони гузашта ӯ (с)-ро тасалли дод.
Натиҷа он аст, ки ҳар он чиро, ки Аллоҳтаъоло ваъда дода бошад
дер ё зуд дар амал қорӣ шудааст ва ҳеҷ тағйирдиҳандае ваъдаи
Аллоҳтаъолоро тағйир дода натавонистааст. Дар ҳақиқат ин гуна
хабарҳо аз саргузашти пайғамбарони гузашта ба Расулulloҳ (с)
расидааст. Бо ибораи дигар: Аллоҳтаъоло мефармояд, ки эй
пайғамбари Мо, ту иқтидо бо пайғамбарони гузашта кун сабрро
пеша намо ва андӯхгин нашав! Пайғамбарони пеш аз ту гузаштаро
низ чунин азобу алам расонидаанд. Аммо онҳо то омадани нусрати
Мо сабрро пешаи худ сохтанд. Ту аз онҳо пайравӣ кун. Барои ту аз
аҳволи баъзе пайғамбарон ва дурӯғпиндорандагони онҳо хабарҳо
расидааст. Ту низ бар изодиҳандагони худ даст боло хоҳӣ шуд.
Чунин мазмунҳоро дар сураи «Соффот», ояти 77 ва дар сураи
«Муҷодала», ояти 21 низ вохӯрдан мумкин. Валлоҳу аълам.

Бинобар шафқате, ки Расулуллоҳ (с) дар қалби худ дошт, меҳост бо ҳар роҳе, ки бошад ҳатто дурӯғпиндорандағони худро ҳам ба сафи муъминон бикашад, дар ҳамин асно Аллоҳтаъоло дар робита ба ин қазия ояти зерро нозил намуд ва дар он фармуд:

وَإِنْ كَانَ كُبُرٌ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ أُسْتِطِعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ
أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِغَايَةٍ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى ۚ

فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ

Ва иӣ к̣ана кабура ӯалайка иъроӯҳум фа унистат̣аъта аӣ табтағия нафақан̣ фи-л-арзи ав сулламан̣ фи-с-сам̣аи фа таътияҳум би а̣яҳ. Ва лав ш̣ааллоҳу ла ҷамаъаҳум ӯала-л-худа̣. Фа ла̣ такунанна мина-л-ҷаҳилин. 35.

35. Ва агар рӯйгардони онҳо бар ту гарон шуда бошад, пас, агар битавонӣ, ки сӯроҳи (нақб)-е дар Замин бичӯйӣ ё нардбоне дар осмон ниҳӣ, пас, пеши онҳо муъҷизае биёри (бикун). Ва агар Худо бихоҳад, ҳаройина, онҳоро ба роҳи ҳидоят ҷамъ мекунад, пас, аз нодонҳо мабош!

Чун Расулуллоҳ (с) хоҳони ҳидояти тамоми мардум буд, аз он ҷумла меҳост, ки ҳатто мушрикони қавмаш аз даъвати ӯ рӯйгардон набошанд вале чун онҳоро сарпечида медид, андӯҳгину нороҳат мешуд ва ин басо гаронаш меомад. Аз зоҳири ҳоли ӯ (с) чунон маълум мешуд, ки меҳост ба ҳар василае, ки бошад доимо ҳамроҳи ӯ (с) мӯъҷизае бошад, ки мушриконро бо таъсири он муъҷиза ба сафи муъминон бикашонад. Аз ин лиҳоз, Худованд дар ин оят ӯ(с)-ро фармудааст, ки агарчи рӯйгардони онҳо барои ту бисёр сахту сангин аст, локин ту бояд пайрави хоҳиши Илоҳӣ бошӣ! Зеро салоҳи ҳикмати Илоҳӣ тақозои онро надорад, ки тамоми мардум бояд ба имон овардан маҷбур бошанд. Вагарна Худованд худ қодир буд бе воситаи пайғамбарону муъҷизаҳо ва бе нозил кардани китобҳои осмонӣ аз нахустин инсон то охир ҳамаро ҳамчу фариштаҳо муъмин офарад. Ҳоло ту барои имон овардани онҳо бисёр кӯшиш мекуни ва муҳаббати калон ҳам дорӣ, аммо ҳар қадар қувваи худро дар ин роҳ сарф кунӣ, касеро, ки Худо ҳидояташро нахоста бошад, ӯро ҳидоят карда наметавонӣ! Агар

тавонӣ, ки Заминро нафақ (туннел)-у сӯрох кунӣ ва барои онҳо аз зери Замин нишонаҳо ва муъҷизаҳо биёри ва агар тавонӣ, ки нардбоне ба осмон ниҳию тарафҳои осмонро ҷустуҷӯ кунӣ, то ин ки барои онҳо муъҷизае биёри, аввал ин ки ту ба ин қодир нестӣ ва агар қодир бошӣ ҳам, онҳо ва амсоли онҳоро ҳидоят карда наметавонӣ. Аз ин сабаб андӯҳи худро канор гузор ва умедатро аз имон овардани онҳо баркан. Зеро ҳикмати Парвардигори ту тақозои онро кардааст, ки онҳо дар гумроҳӣ ва имтиҳон боқӣ бимонанд. Акнун ту аз ҷумлаи шахсоне, ки бе ҳикматанд, ҳақиқати қорро намениносанду ҳар амрро ба ҷои худ намегузоранд, мабош! Ҳоло ҳеҷ гуна камбуде дар таълимот ва даъвати ту ҷой надорад, ҳар чи кӯтоҳӣ ҳаст, аз ҷониби мушрикони аст, зеро онҳо тасмим гирифтаанд, ки ҳақро напазиранд.

Дар охир барои дафъи таваҳҳуми касе, ки оё Худованд қодир нест ҳама бандагонро водор ба имон кунад ва ба Пайғамбари худ муъҷизаи ҳиссии доимӣ диҳад, фармудааст, ки агар Худо бихоҳад бо ҳар восита метавонад ҳамаро ба роҳи имон ҷамъ созад, аммо ин гуна имонро имони иҷборӣ гӯянд ва чунин имон ҳеҷ арзише надорад.

Хулоса, Худованд инсонро бо мақсади маълум шудани фарқи қадри муъмин аз кофир, нек аз бад, растагор аз хоин, ростгӯ аз дурӯғгӯ, парҳезгор аз фосиқ, олим аз ҷоҳил ва ғайра ҳамроҳи иродаи озод халқ кардааст. Аллоҳ таъоло дар ояти баъдӣ Расули Худ (с)-ро дар ин мавзӯ тасаллии бештаре дода фармудааст, ки:

﴿ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ

يُرْجَعُونَ ﴿١٦﴾

﴿Иннамā ястаҷибу-л-лазӯна ясмаъун. Ва-л-мавтā ябъаъухумуллоҳу сӯмма илайҳи юрҷаъун. 36.﴾

36. Ҷуз ин нест, ки даъвати туро ононе иҷобат мекунад, ки гӯши шунаво доранд. Ва мурдагонро Аллоҳ зинда мегардонад, баъд ба сӯйи Ё баргардонидида мешаванд.

Қуръони карим дар бисёр мавридҳо ҳаёти инсон, ҳамчунин биноиву шунавой инсонро ба моддиву маънавӣ тақсим мекунад. Масалан, шахсоне ҳастанд, ки чашм доранд, гӯш доранд, зиндаанду саломат, локин ҳақиқатро дарк намекунад. Онҳоро

метавон гуфт, ки каранду кӯру фавтида. Аз ин ҷиҳат Аллоҳтаъоло барои такмили мавзӯи дар ояти қаблан зикршуда Расули Худ (с)-ро тасаллӣ дода фармудааст, ки даъвати ҳақро танҳо касоне қабул доранд ва касоне онро мешунаванду мебинанд, ки онҳо, чи дар зоҳир ва чи дар маъно, ҳақиқатан зиндаанд. Аммо касоне ҳастанд, ки аз дарки ин ҳақиқатҳо дуранд, онҳо даъвати ҳақро намехоҳанд бифаҳманд ва намехоҳанд онро шунаванду бинанд. Чунин шахсон дар зоҳир зинда бошанд ҳам, аммо дар қобилияти дарки маъно мисли мурдаанд. Дар сураи «Ёсин», ояти 70-ум омадааст, ки *касоне, ки ҷисман зинда, аммо дар маъно мурдаанд, рӯзе бедор мешаванд ва мефаҳманду бовар мекунанд, ки аллакай онҳо барои подоши амали худ назди Худованд ҳозиранд*. Он рӯзи фаҳму дарк онҳоро маҷбур ба имон овардан кунад ҳам, аммо ин гуна имон барои онҳо фоидаовар нест.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنْزِلَ

آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

Ва қолу лав лā нуззила ъалайҳи āяту-м ми-р-Раббиҳ. Қул инналōҳа қодирун ъалā ай юназзила āята-в ва лāкинна аксараҳум лā яъламун. 37.

37. Ва гӯянд: «Чаро барои Пайғамбар нишонае аз ҷониби Парвардигораи фуруд оварда нашуд?». Бигӯ: «Ҳаройина, Аллоҳ бар он қодир аст, ки ояте фуру фиристад, валекин аксари онҳо намедонанд».

Он гоҳ, ки Қуръон бо ҳуҷҷату бурҳон нозил шуд, мушрикони аз овардани сурае мисли сураҳои он оқиз омаданд, роҳи дигареро пеш гирифта, алайҳи Расулуллоҳ (с) забони таъна кушуда гуфтанд, ки агар ин кас пайғамбар бошад, чаро мисли дигар пайғамбарҳо муъҷизае аз осмон, аз тарафи Парвардигор намеораду зоҳир намесозад, то ба дидани онҳо мо ночор ба ӯ имон орем? Яъне кофирону мушрикони доимо хоҳони он буданд, ки аз тарафи Парвардигор ба Пайғамбар (с) низ мисли дигар пайғамбарҳо муъҷизаҳои ҳиссиву моддии доимӣ фиристода шавад. Локин Худованд инро нахост ва Ҳабиби Худ (с)-ро фармуд, ки ба он мушриконе, ки аз ту муъҷизаҳои доимӣ талаб мекунанд, бигӯ, ки Худованд ба ин кор қодир аст ва метавонад, ки пешниҳоди

шуморо пайдо кунад, аммо шумо ба мушкилоти саҳт гирифтор мешавед, ки аз онҳо беҳабаред. Ҳикмати Аллоҳтаъоло тақозои онро дорад, ки ин гуна хоҳишоти онҳо ба таъхир гузошта шавад. Зеро агар хоҳишоти онҳо бароварда шаваду бо вучуди ин имон наоранд, балоҳо чуноне ки бар сари умматҳои гузашта омада буд, бо шитоб бар сари онҳо низ меомад ва ҳамагӣ нобуд мешуданд. Чунин мазмун дар сураи «Исро», ояти 59 ва дар сураи «Шуъаро», ояти 4-ум низ омадааст.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَطِيرُ نَجْنَاهُ إِلَّا أُمَّةٌ أَمْثَالُكُمْ مَا

فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٢٨﴾

Ва ма ми́н даъббатин фи-л-арзӣ ва ла тӯири-й ятиру би чанāхайҳи иллā умамун амсāлукум. Ма фарратнā фи-л-китāби ми́н шайъ. Љумма илā Раббихим юҳшарун. 38.

38. Ва нест ҳеҷ чунбандае дар Замин ва на ҳеҷ паррандае ки бо ду боли худ мепарад, магар ҳар яке аз онҳо уммат (ҷамоъат)-ҳоянд монанди шумо. Дар Китоб (Лавҳу-л-маҳфуз) ҳеҷ чизеро фуру нагузоштем. Ва сипас ба сӯйи Парвардигори худ ҳашир хоҳанд шуд.

Оятҳои қаблӣ аз аҳволи мушрикони дар рӯзи растохез (Қиёмат) баҳс намуданд. Дар ояти таҳти назар сухан ба таври умум аз анвои ҳайвонот меравад. Маълум аст, ки дар олам на фақат як инсон, балки гурӯҳи ҷонварони гуногуну бисёр низ зиндагӣ доранд. Он чунбандаҳо баъзеяшон бо ду по, бархе бо чаҳор по, қисми дигар бо шикам, як гурӯҳ бо пойҳои бисёр, иддаи дигар бо дигар воситаҳо, ҳатто бо пойҳои диданашаванда роҳ мераванд. Инсон барои фарогирии ҳисоби кулли махлуқоти рӯйи Замин қодир нест. Ҳисоби онҳоро холиқи онҳо медонад. Инсони ҳушманд бо таҳқиқи хурдтарин махлуқ қоилад хоҳад шуд, ки он дорои мӯъҷизаҳои гуногун аст, ки ҳатто инсон дар офаридани яке аз соддатарини онҳо оқиз аст. Ҳоло ояти мазкур бо иршод ба мо фармудааст, ки он чи дар рӯйи Замин ҳаракат мекунад ва он чи аз анвои мухталифи паррандаҳо бо номҳои махсуси худ ва бо гурӯҳҳои гуногуни худ дар Осмон парвоз мекунад, низ ҷамоъатҳои аз офаридаҳои Офаридгоранд. Яъне онҳо дар ҳаёту оиладорӣ, афзоиш ризку муддати умр ва тақдир мисли инсон аз ҷиҳатҳои хосе

бархурдоранд ва дар адои шукри санъати илоҳӣ ҳеҷ кадоми онҳо аз зикри Ҳақ ғофил нестанд. Сипас, Аллоҳ таъоло дар ҷумлаи баъдӣ фармудааст, ки фуру нагузоштем дар китоб ҳеҷ чизеро, балки дар он Китоб (Лавҳулмавҳуз) ҳамаро сабт намудем. Яъне ҷамиъи ҳодисаҳои рӯи олам мувофиқи сабти он китоб дар вақту замони худ ба вуқӯ мепаиванданд. Баъзе аз муфасссирон мурод аз китоб Қуръонро доништаанд.

Дар поёни ояти мазкур Худованд фармудааст, ки пас ҳамаи онҳо ба сӯи Парвардигорашон махшур мешаванд. Яъне ҳама махлуқоте, ки зикрашон дар ин оят гузашт, хоҳ дар рӯи Замин дар ҳаракатанд ва хоҳ дар осмон парвоз мекунанд, мисли инсонҳо баъд аз марг боз аз нав зинда гардонида шуда назди Аллоҳ таъоло дар маҳмаи адли ӯ ҷамъ мешаванд. Дар ояти 5-уми сураи «Таквир» омада: *«Ва изал вуҳушу ҳушират»* - ҳар вақте ки вуҳуш махшур шаванд. Саҳеҳ он аст, ки бо мақсади ситонидани ҳақиқӣ мазлум аз золим, яъне барқарор кардани адолат дар рӯзи қиёмат, чуноне ки ҳадисҳои зайл ишора доранд, ба мисли инсонҳо тамоми махлуқот аз нав зинда гардонида мешаванд. Бо ривояти Муҳаммад ибни Ҷаъфар ва дар охир аз Абӯзари Ғиффорӣ (р) омадааст, ки рӯзе Расулуллоҳ (с) ду ғусфанд ё бузуро диданд, ки бо ҳам шох мезаданд, дар ин асно Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **“Ё Абӯзар, оё медонӣ барои чӣ онҳо ҳамдигарро шох мезананд?”** Абӯзар гуфтанд: “На!” Расулуллоҳ (а) гуфтанд: **“Аммо Аллоҳтаъоло кори онҳоро медонад ва зуд аст, ки байни онҳо бо адолат ҳукм мекунад”**.

Дар ҳадиси дигаре Абдуллоҳ ибни Имом Аҳмад дар «Муснад»-и падари худ аз Аббос ибни Муҳаммад ва дар охир аз Усмон (р) чунин ривоят кардааст, ки Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **“Албатта, ғусфанди бе шох аз шохдор рӯзи қиёмат ҳақи худро меситонад”**.

Чунин маъно дар охири сураи «Набаъ» низ омадааст. Яъне рӯзи Қиёмат кофирони махшуршуда чунин адолатро дар нисбати олами ҳайвонот дар авҷи аъло дида, маҳкум шудани худро яқин намуда, орзу карда меғӯянд, ки *эй кош, мо мисли ҳайвонҳо хок мешудему ин гуна ҷазои амалҳои бади дар дунё содиркардаи худро намедидем*. Локин ҳайҳот.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمُّوْكُمْ فِي الظُّلُمَاتِ مَن يَشَاءُ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن

يَسْأَلُكَ عَلَيْهِ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

**Ва-л-лазӣна каззабу би айāтинā сӯмму-в ва букмун
фи-џ-џулумāt. Ма-й яшаиллāху юзлилху ва ма-й яшаъ
яҷъалху ъалā сирōти-м мустақим. 39.**

**39. Ва касоне ки оятҳои Моро ба дурӯғ нисбат кунанд, (онҳо
мисли) карҳоянд ва гунгонанд дар торикиҳо. Худо касеро хоҳад,
гумроҳ кунад ва касеро хоҳад, дар роҳи рост мегардонад.**

Худованд инсонро дорои неъматҳои шунидан ва сухан гуфтан офаридааст. Аммо баъзе инсонҳо аз ин неъматҳо маҳруманд ва ё ин дуру доранду ба қадрашон нарасида, аз онҳо дуруст истифода намеkunанд. Аз ин ҷиҳат ояти мазкур аз ҳоли мункирони ҳақ баҳс карда, сифати онҳоро баён намуда фармудааст, ки касоне, ки оятҳои Қуръон, яъне сухани ҳақро бовар надоранд ва хоҳони шунидани он нестанд, онҳо бо шахсони кару гунг баробаранд. Яъне афроде, ки ҳақро дида, вале онро нодида мегиранд, онро шунидаву худро ношунида вонамуд меkunанд, на худ онро мепазиранду на ба дигарон мерасонанд, монанд ба як нафар кару гунге ҳастанд, ки ҳаввosi асосии худро аз даст дода, дар вартаи торикие афтодааст, ки салоҳи кори худро гум карда ва на худ фарёд зада метавонад, ки дигарон ба кӯмакш шитобанд ва на садои касеро мешунавад, ки ба тарафи он садо ҳаракат кунанду худро аз он торики халос созад. Шахсоне, ки оятҳои Парвардигорро дурӯғ меҳисобанд, дар торикиҳои куфру ҷаҳл ҳайронанд. Дар ҷумлаи баъдӣ фармудааст, ки Худованд касеро хоҳад, гумроҳ месозад ва касеро хоҳад, ба роҳи рост, яъне ба сӯйи Ислom ҳидоят меkunад, ки ин ҳикмате аз ҳикматҳои Ёст. Чунин мазмун дар оятҳои 17-18-уми сураи «Бақара» гузашт ва дар сураи «Нур», ояти 40-ум, иншоаллоҳ, бори дигар эзоҳи худро меёбад.

Хулоса, Аллоҳтаъоло бо иродаи Худ чи хеле, ки хоҳад, бар ҷамии махлуқот тасарруф меkunад. Ояти зер аҳволи вазнини кофиронро баён менамояд:

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمْ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ

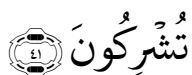
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾

Қул араайтакум ин атāкум ъазāбуллоҳи ав ататкуму-с-сāъату а-ғайраллоҳи тадъуна ин кунтум содиқин. 40.

40. Бигӯ: «Оё хабар дода метавонед, агар ба шумо азоби Аллоҳ ояд ё ба шумо қиёмат биёяд, агар шумо ростгӯён ҳастед, оё ба ғайри Аллоҳ дигареро меҳонеду зорӣ мекунед?

Бори дигар дар ин ояти муъҷизаосо ба мушрикону кофирон, аввалан аз рост гуфтан суол мекунад, зеро онҳо дар ин дунё ҳама чизро ба дасти фаромӯшӣ супурда, ҳатто аз ғайри Худо барои худ паноҳгоҳи дигаре ҳам хостаанд. Аз ин ҷиҳат Худованд дар сухан гуфтан онҳоро ба ростгӯӣ даъват намуд ва ба Расули Худ (с) фармуд, то ба онҳо бигӯяд, ки агар шумо ростгӯӣ бошед, оё ҳеҷ фикр кардаед, ки дар ин дунё агар азоби Парвардигор ба суроғи шумо шитобон ояд ё нохост рӯзи қиёмат барпо шавад, барои ҳаллу бартараф кардани мушкилоти худ, Худоро меҳонеду назди Ӯ тазаррӯ мекунед ва ё касу чизи дигарро? Бо ибораи дигар, агар он бутпарастону мушрикони ақидадоранд, ки он буту санамҳояшон ба онҳо нафъ ё зараре расонида метавонанд, агар онҳо дар ин суханашон ростгӯӣ бошанд, чун хатари таҳдид ба ҷони худро мушоҳида мекунанд чаро дар ҳолати нолаву зорӣ барои ҳалос кардани худ «ё бут ва ё санам, маро наҷот деҳ» намегӯянд ва ёд аз Аллоҳи ягона намуда, танҳо ва танҳо Ӯро барои наҷоти худ меҳонанд? Ояти зер ин маъноро таъкид мекунад:

بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا

Бал иййāҳу тадъуна фа якшифу mā тадъуна илайҳи ин шāа ва таъсавна mā тушрикун. 41.

41. Балки хос Ӯро меҳонед, пас, агар хоҳад он чиро барои дафъи он дуо мекунед дафъ мекунад ва он чиро, ки шарик муқаррар мекардед, фаромӯш мекунед!»

Дар ҳақиқат таҷрибаҳо нишон додаанд, ки кофирону мушриконе, ки дар шунидану дидани роҳи ҳақ ва сухани ҳақ мисли кару гунгу кӯр буданд, ҳар гоҳе ба мусибатҳо гирифтор мешуданд, фақат хос Аллоҳро ёд мекарданд. Ин одати мушрикону кофирон то ҳол идома дорад. Масалан мувофиқи хабарҳои расида гурӯҳе аз

мушрикону кофирон дар ҳавопаймое менишастанд. Дар ҳолати парвоз яке аз қисмҳои асосии ҳавопаймо ҳалалдор шуд. Чун хавфи ҳалок онҳоро фаро гирифт, нохост буту санам ва созмон ва гурӯҳҳои зидди динӣ ва зидди тавҳидӣ (якто-парастӣ)-и худро фаромӯш сохта, фақат ва фақат Аллоҳи ягонаро ба ёриву мадад хонданд. Идомаи оят мефармояд, ки дар ин асно агар Аллоҳ хоҳад дуои чунин нафарҳоро иҷобат мекунад, он кулфати болои сарашон омадаро дур месозад.

Оре! Дар ботин ва табиати тамоми инсонҳо ақидаи яктопарастӣ ҳаст, аммо маҳз ҳудашон онро ҳалалдор месозанд. Ҳар чи қадар кофиру мушрики ашаддӣ бошад ҳам, дар ҳолати сахтӣ ё хавфу хатар мебинанд, ки аз он Лоту Уззо ва аз он ҳизбу созмоне, ки тамоми умри худро дар хизмати он сарф карда аст, ҳеҷ кумаке ба ӯ намерасад. Пас онҳоро фаромӯш месозаду ночор рӯй ба сӯйи Аллоҳи ягона меорад ва аз Ӯ таъоло ёрӣ металабад, зеро дар чунин лаҳза дар эътиқоди ӯ фақат ҳамин ақида ғалаба мекунад, ки ягона Аллоҳ таъоло метавонад ин мушкилотро аз вай бардорад. Чунин мазмунро дар ояти 65-уми сураи «Анкабут» мушоҳида кардан мумкин. Ин фикрро ояти зер идома медиҳад.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ

لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾

Ва лақад арсална илā умами-м мин қаблика фа ахазнāҳум би-л-баъсāи ва-з-заррōи лаъаллахум ятазарраъун. 42.

42. Ва ҳаройина, ба сӯйи умматони пеш аз ту пайғамбаронро фиристодем, пас, онҳоро ба сахтиҳо ва ранҷҳо гирифтор кардем, то шояд зорӣ кунанд.

Аз бисёре оятҳои Қуръон маълум мешавад, ки барои умматҳои аз уммати Пайғамбари охируззамон пешгузашта Аллоҳтаъоло пайғамбарҳоро фиристода аст. Чун он умматҳо даъвати пайғамбаронро қабул накарданд, камбудӣ ва нуқсони худро дар ақида ва амал эътироф накарданд, ба даргоҳи Аллоҳтаъоло зориву нола карда омӯрзиши гуноҳҳои худро нахоистанд, Ӯ таъоло онҳоро ба балоҳову офатҳое чун қаҳатӣ, гуруснагӣ, қашшоқӣ, беморӣ гирифтор сохт.

Дар ҳақиқат, ҳангоме ки инсон ба балову офатҳо гирифтор аст, дили бисёр нарму тарсанда дорад ва ба сӯи дуо моил буда, ҳар лаҳзаву ҳар замон оҳи ҷонсӯз мекашад ва аз чашмонаш ашк мерезад. Агар ба воқеият бо диққат назар карда шавад, ин гуна ҳодисаҳо бисёр ба мушоҳида мерасанд. Яъне шахсоне ёфт мешаванд, ки дар аввали умр ҳеҷ кори баде нест, ки накарда бошанд, вале баъдтар мебинӣ, ки онҳо нармдил шуда, роҳи рост (мустақил)-ро интиҳоб кардаанд, ба тоату ибодати Аллоҳ машғуланд. Агар сабаби ин тағйирот дар рафторашон пурсида шавад, маълум мегардад, ки бар сари чунин нафарон бало ва мусибати бузурге фуру рехтааст, ки хушбахтона сабаби ҳидояти онҳо шудааст. Мутаасифона, баъзе умматҳо аз расидани чунин дарду аламҳо ва ранҷу машаққатҳо андарзпазир нашуданд, оқибати шуме домани онҳоро чунон гирифтӣ несту нобудашон сохт, ки маърази тамошову ибрати дигарон гаштанд. Ҳоло ҳам бисёриҳо ба ҷои аз офатҳои Худованд ибрат гирифтани, ба як сухан худро тасалли медиҳанд: «ҳодисаи табиӣ». Ояти зер барои чунин шахсон итоб аст.

فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ

الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

Фа лав лā из ҷāаҳум баъсунā таъарраъу ва лāкин қасат кулӯбуҳум ва зайяна лаҳуму-ш-шайтону мā кāну яъмалун.43.

43. Пас, чаро вақто ки азоби Мо ба онҳо омад, зорӣ накарданд? Валекин сахт шуд дили онҳо ва шайтон дар назари онҳо он чиро, ки мекарданд, зиннат дод.

Ба шахсоне, ки ба сарашон балоҳову мусибатҳо меояду ҳеҷ нест, ки ҳоли худро тағйир диҳанд, ояти мазкур бо як оҳанги итоб мегӯяд, ки чаро ҳагоме ки мусибатҳои дардноки бедоркунанда ва балоҳо ба суроғи онҳо омад, панд нагирифтанду ба худ наомаданд? Чаро бо тавбаву тазарруъ ба сӯи Аллоҳ таъоло бознагаштанд? Онҳое, ки фавти қисме аз инсонҳоро бар асари тӯфон, заминларза, обхезӣ ва дигар садамҳову фалокатҳо бо чашми худ мебинанд ва ё аз тариқи васоити ахбор мешунаванд, боз ҳам ба худ намеоянду ба сӯи Аллоҳи ягона бо тазарруъу зорӣ

паноҳ намечӯянд. Ин рафтори онҳо ду иллат дар худ дорад ва кӣ будани худро аз давоми оят мазкур метавонанд ёбанд. Аввал он ки онҳо зери таъсири гуноҳҳои бисёр монда, дар куфр чунон ифрот кардаанд, ки дилҳояшон мисли санг сахт шудааст, дигар ба онҳо ҳеҷ чиз таъсир намекунад. Дувум он, ки шайтон аз ҳавопарастии онҳо истифода бурда, кирдорҳои бади онҳоро дар назарашон чунон зинат додааст, ки ҳатто кори хилофи савобро анҷом диҳанд ҳам, савобаш меҳисобанд. Агар сахтгириҳои оятҳои гузашта дар ин гуна ашхос таъсир набахшад ва аз дарсҳое, ки барои онҳо гузашт, пандпазир нашаванд, ояти зер барои онҳо дарси дигареро таълим дода, маънои оятҳои қаблиро бо таъкид идома медиҳад.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ

حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

**Фа ламма насӯ ма зуккиру биҳи фатаҳна ʔалайҳим
абваба кулли шай-ин ҳатта иза фариҳу би ма ʔуту
ахазнаҳум бағтатай фа иза ҳум-м мублисун. 44.**

**44. Пас, чун он пандеро, ки ба онҳо дода шуд, фаромӯш карданд,
бар онҳо дарҳои ҳама чизро кушода сохтем, то ҳангоме ки ба он
чӣ онҳоро дода шуд, шодмон гаштанд, ногаҳон онҳоро
бигирифтем, пас ноумед шуданд.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят низ баёни сифати умматҳои гузаштаре идома дода, ҳамчу панд барои баъдиҳо фармудааст, ки чун бо мақсади огоҳ сохтани онҳо ва рӯ ба тавбаву тазарруъ овардани онҳо ба сарашон балоҳо ва офатҳо фуруд овардем, онҳо боз тавба накарданд ва ба худ наомаданд. Яъне дилҳои онҳо чунон сахт шуда буд, ки ягон тарсу бало, офатҳо ва мавъизаҳо ба онҳо таъсире надошт, балки куфри худро идома медоданд. Борҳо Аллоҳтаъоло онҳоро ба ҳоли худашон гузошт. Дар ин муддат онҳо мебоист аз он чи ки ба сарашон гузашт, ёдоварӣ намуда, ибрат мегирифтанду худро ислоҳ мекарданд, вале баръакс ҳама гузаштаре аз ёдҳояшон фаромӯш карданд.

Аллоҳтаъоло бо меҳрубонии худ барои ин гуна инсонҳо дарси дигареро оғоз намуд. Яъне дарҳои анвоъи неъматро барои онҳо чунон кушод, ки мисли сел ба коху айвони онҳо дохил мешуду онҳо бархурдор мешуданд. Ин ҳам барои он буд, ки то шояд онҳо бо ин

роҳ ҳам бошад бедор шаванду Офаранда ва Бахшандаи он неъматҳоро шиносанду шукру сипос гӯянд ва роҳи ростро ёбанд. Локин афсӯс, ки онҳо офарандаи ин гуна неъматҳоро нашинохтанд ва ин неъматҳоро ба зарари худ ҳамчун ҳақ будани фиску куфри худро қабул карданд. Ҳол он ки аз тарафи Аллоҳтаъоло фаровонии чунин неъматҳо барои онҳо хосияти дучониба дошт, яке барои ба худ омадани онҳо, дигаре муқаддима буд барои омадани азоби дарднок бар сари онҳо. Чун онҳо мағрури неъматҳои фаровон буданд, ногаҳон ғайри чашмдошти онҳо Худованд тамоми дарҳои умедро ба рӯйяшон баст ва он неъматҳоро чунон боз гирифт, ки тасаввур карда наметавонистанд.

Аз Ҳурмала ибни Имрон ва дар охир аз Уқба бини Омир чунин ривоят шудааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ҳар вақто бандаеро бинӣ, ки гуноҳ мекунад ва ҳар ончи, ки меҳаҷаду дӯст медорад, Худо ба ӯ медиҳад (ин баҳти ӯ набуда), балки ин барои ӯ истидроҷ аст.”** Дар охири суханашон Расулulloҳ (с) ояти мазкурро тиловат намуданд.

Дар ҳадиси дигарашон бо ривояти Ҳишом ибни Аммор ва дар охир аз Убодатабни Сомит чунин омадааст, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд: **“Ҳар вақто ки Аллоҳ таъоло барои қавме бақо ва нумӯ (нашъу намо)-ро хоста бошад, қасд, яъне дар неъматҳо миёна рафтор карданро ба онҳо рӯзӣ мебинад. Ва ҳар вақто Аллоҳ таъоло аз беҳу бун нобуд кардани қавмеро ирода карда бошад, ба рӯи онҳо дарҳои хиёнаткориро мекушояд”.** Он гоҳ ин оят ва ояти баъдиरो Расулulloҳ (с) тиловат намуданд (Ибни Касир, таҳриҷи Имом Аҳмад (р)).

Ояти зер идомадиҳандаи маънои ояти қаблӣ аст.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا^{٤٥} وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Фақутиъа дабири-л-қавми-л-лазӣна ҷаламу. Ва-л-ҳамду лиллаҳи Рабби-л-ъаламин. 45.

45. Пас, бунёди гурӯҳи касоне ки ситамгорӣ карданд, бурида шуд ва ҳама ситоишҳо Аллоҳрост, ки Парвардигори ҷаҳониён аст.

Аз оятҳои қаблӣ ва аз ояти таҳти назар маълум мешавад, ки натиҷаи бо неъмат имтиҳон шудан аз бо мусибат имтиҳон шудан, сахттар будааст. Яъне дар ояти қаблӣ гузашт, ки мусибатҳои гуногун бар сари ситамгорон омад, локин онҳо ба худ наомаданд.

Бори дигар барои имтиҳон дарҳои ҳамаи он чи меҳостанд, ба рӯяшон кушода шуд, онҳо бисёр хурсанд шуданд, вале боз ҳам ба худ наомаданд. Дар натиҷа Худои азза ва ҷалла ноҳост онҳоро ба ҳашми худ гирифт. Онҳоро аз ҳама некиҳо маҳрум намуд. Онҳо ноумеду маъюси саҳт гаштанд. Бисёриҳо чун қавми Нух (а), Ҳуд (а), Солеҳ (а), Лут(а) ва дигар салтанатҳо аз беҳу бун несту нобуд шуданд. Бисёр ҷойи таассуф аст, ки Худо тамоми ҳоҷатҳояшонро бароварда гардонд, аммо онҳо аз ситамгории худ даст набардоштанд, пас ин боис гардиду дар охир он неъматҳоро аз дасташон гирифт.

Мушрикони ва кофирони давраи Расулulloҳ (с) низ аз неъматҳои Илоҳӣ бархурдор буданд, аммо ин неъматҳоро нодида гирифтанд. Ҳамчунин онҳо соҳиби неъматҳои беҳтарин гаштанд, яъне Аллоҳ таъоло аз байни ҳудашон Муҳаммад (с)-ро ҳамчун пайғамбар баргузид, вале пайғамбарии ӯ (с) қабул накарданд, ба қадри ин неъматҳои бузургтарин нарасиданд. Пас Аллоҳ таъоло ба Муҳаммад (с) нусрат (ёри) дод ва онҳоро чунон ҳалок саҳт, ки то ҳол мислашро касе надидааст. Яъне Худои азза ва ҷалла, рӯйи заминро аз чунин гурӯҳи ситамгор пок соҳт. Ояти мазкур ба муъминҳо иршод медиҳад, ки чун Аллоҳтаъоло ба онҳо неъматеро диҳад, аз он ҷумла, рӯйи заминро аз ситамгорон тоза созад, ин барои онҳо неъматҳои бузург буда, бояд шукронаи Худои азза ва ҷалларо ба ҷо оранд. *Худоё, бандагони муъминатро аз зулми золимон раҳо соз! Худоё, бадиҳои золимонро аз сарашон дур кун ва решаҳои онҳоро хушк нам!* Ивази зулму ситами онҳо адлу инсофро ҳукмфармо гардон ё Тавоно бар ҳама кор! Омин!

Барои аҳли куфри имрӯза оятҳои қаблӣ ибрату ёдоварии беназире ҳастанд. Акнун, бори дигар Аллоҳ таъоло аз он неъматҳое, ки дар ҷисми ҳар кадоми онҳост, хотиррасон месозад.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مِّنْ إِلَهِ

غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ أَنظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾

Қул араайтум ин аҳазаллоҳу самъакум ва абсоракум ва хатама ъалā қулубикум-м ман илāхун ғайруллоҳи яътикум биҳ. Унъур кайфа нусаррифу-л-айāti сўмма ҳум ясдифуун. 46.

46. (Ба онҳо) бигӯ: «Ба ман хабар дода метавонед, агар Аллоҳ шунавоии шуморо ва ҷашмҳои шуморо ғирад ва бар дилҳои шумо муҳр ниҳад, кист илоҳе ғайри Аллоҳ, ки он чизҳоро ба шумо биёрад?». Бинед, чӣ гуна оятҳоро гуногун баён мекунем, боз онҳо рӯғардон мешаванд.

Аллоҳ таъоло оятҳои худро чунон дар интиҳои балоғату фасоҳат (пурмаъногӣ, зебогӣ ва фаҳмогӣ) баён намудааст, ки инсон бохирад аз ин гуна баёнот дар тааҷҷуб мемонад. Масалан, гоҳо ӯ таъоло оятҳои худро барои ҳушдор, гоҳҳо барои бим мефиристад, гоҳо мешавад, ки аз хондану шунидани онҳо агар инсон фаҳм кунад, узр мехоҳаду тавба мекунад. Ояҳоро гоҳо барои тарғиб ва гоҳо барои тарҳиб (хавф), гоҳо барои таҳдид ва ғайра нигаронидааст. Аллоҳтаъоло дар ин оят низ мушрикону кофиронро дар назар дошта ба Пайғамбари Худ (с) фармудааст, ки ай пайғамбари Мо, ба он ҷамоъаи дурӯғпиндоранда ва аз пайғамбарии ту рӯйгардонда бигӯ, ки дар ин суол дуруст бияндешед ва ба ман хабар диҳед, ки агар Аллоҳ таъоло шунавоиро аз гӯшҳои шумо ва биноиро аз ҷашмҳои шумо билкул нобуд гардонад, шумо кару кӯр шавед ва дар дилҳои шумо то бадон дараҷае мӯҳр ниҳад, ки ақлу фаҳм аз шумо дур шавад, оё ғайри Аллоҳи ягона ягон Худои дигаре ҳаст, ки он ҳиссиёти дуркардаи илоҳиро ба шумо бозгардонад?

Албатта, ғайри Аллоҳи ягона ба бозпас овардани онҳо ҳеҷ кас қодир нест. Дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), бингар Мо чи гуна оятҳои Худро равшан баён месозем. Маънои он оятҳо чунин аст, ки фақат Аллоҳи ягона маъбуди барҳақ аст ва ҳар чиро, ки ба ғайри Аллоҳи ягона парастида бошанд, ботил ва гумроҳии маҳз аст. Аҷаб меояд аз ҳоли мушрикони Макка, ки баъди ин қадар ҳушдорҳо ба худ наомаданд. Чунин мазмунро дар ояти 23-юми сураи «Мулк» ва ояти 31-уми сураи «Юнус» ва ояти 24-уми сураи «Анфол» вохӯрдан мумкин аст.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنِ اتَّكُم عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمُ

Қул а-раайтакум ин атāкум ъазāбуллоҳи бағтатан ав

чаҳратан ҳал юҳлаку илла-л-қавму-³-³олимун. 47.

47. (Ба онҳо) бигӯ: «Ба ман хабар диҳед, азар шуморо азоби Аллоҳ ногаҳон ё ошкоро биёяд, оё ба чуз гурӯҳи ситамгор ки ҳалок карда мешавад?»

Дар ин оят низ Аллоҳтаъоло пайғамбари Худ (с)-ро фармудааст, ки барои ин гурӯҳи дурӯғҳисобандаи (пайғамбарии ту) худ бигӯ, ки ба ман хабар диҳед, ки рафту ногаҳон азоби Аллоҳтаъоло бе зоҳир шудани ягон аломате, ки аз омадани он далолат кунад, яъне ғофилгирона ба шумо расад ё пеш аз омаданаи нишонаҳои ошкоро ба вуқӯаш далолат кунанду баъдан он азоб барои шумо расад, оё назари шумо ва гумони шумо ин аст, ки шумо дар ягон ғӯша саломат мемонед, он азоб ба шумо нею ба ғайри шумо мерасад? Шумо ҳалок намешаведу ғайри шумо ҳалок мешаванд? Ҳаргиз чунин нашудааст, ки ситамгорон монанду ғайри онҳо ҳалок шаванд. Хулоса, ҳар касе, ки аз душманӣ бо Расулуллоҳ (с) даст кашида, мусалмон шавад, аз ин азоб наҷот ёфтааст. Дар оятҳои зер вазифаи Пайғамбарон баён мешавад:

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ فَمَنْ ءَامَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا

خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Ва ма нурсилу-л мурсалина илла мубашширина ва му^нзирин. Фа ман амана ва аслаҳа фа ла хавфун ъалайҳим ва ла ҳум яҳзанун. 48.

48. Ва Мо пайғамбаронро ба чуз башоратдиҳанда ва тарсонанда намефириستم, пас, касе имон орад ва ислоҳ шавад, пас, ҳеч тарсе бар онҳо набошад ва онҳо андӯҳгин нашаванд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят муъминҳоро ваъдаи подоши бузург ва кофиронро бими иқоб дода фармудааст, ки мо ҳарчи қадар пайғамбарҳоро фиристода бошем ва касоне, ки ба онҳо имон оварда аз онҳо пайравӣ намуда бошанд, пайғамбарон ба онҳо ваъдаи нек ва башорати савоб додаанд. Аммо касоне, ки имон наоварданд ва ба роҳи пайғамбарон нарафтанд, онҳоро биму тарс доданд. Давоми оят ҳоли яке аз ин ду гурӯҳро равшантар баён намуда фармудааст, ки шахсе ба он чи пайғамбарон гуфтанд, имон орад ва амалашро мувофиқи гуфтаи онҳо сохта худро ислоҳ

намояд, ба ҳеҷ ваҷҳе нисбат ба ояндаи худ дар охират тарс надорад ва ба он чизе, ки аз дунё аз даст додааст, андӯҳгин нест. Зеро охират барои Худотарсон ҷойи подоши хуб аст.

Хулоса, дар ин дунё пайғамбарон на барои он фиристода шудаанд, ки яксара тамоми хоҳишоти инсонҳоро дуруст ҳисобанду тобеи онҳо шаванд. Балки ғараз аз омадани пайғамбарон барои он аст, ки шахсони итоаткунандаро башорат ба Ҷаннат диҳанд ва осоиёро аз хотимаи бадашон огоҳ созанд. Яъне дар охират амали ҳар кас ҳамроҳи ўст, осоиши ҳақиқӣ насиби касест, ки ба суханҳои пайғамбарон бовар дорад ва дар ақидаву амал ҳоли хешро ислоҳ намудааст. Ҳар касе ояҳои илоҳиро дурӯғ ҳисобад ва аз ҳидояти Аллоҳ таъоло рӯйгардон шавад, ў худро мавриди азоби азим қарор додааст.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

Ва-л-лазӣна каззабу́ би аййа́тинā ямассухуму-л-ъазāбу би ма́ кану́ яфсуқун. 49.

49. Ва касоне ки оятҳои Моро ба дурӯғ нисбат кардаанд, аз он чиҳате ки онҳо фосиқанд, онҳоро азоб бирасад.

Бар акси ҷумлаи охири ояти қаблӣ Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки ба ҳамаи касоне, ки оятҳои моро дурӯғ ҳисобанд, аз доираи фармонҳои мо берун раванд, дар баробари ин фисқу нофармонияшон азоби аламноки Ҷаҳаннам мерасад. Яъне ин гуна инсонҳо ба бадтарин сурат дар Ҷаҳаннам ба ҷазо кашида мешаванд. Ояти зер ба Расулulloҳ (с) хитоб буда, маънои онро дорад, ки ў (с) ҳам фарзанди инсон аст ва аз он андозае, ки Аллоҳ барои ў (с) муқарар кардааст, берун рафта наметавонад.

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ

أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

Қул лā ақулу лакум ъиндӣ хазāинуллоҳи ва лā аъламу-л

**гайба ва лã акўлу лакум иннì малак. Ин аттабиъу иллã
мã йўхã илайй. Қул ҳал ястави-л-аъмã ва-л басìр. А-фа
лã татафаккарўн. 50.**

**50. Бигў: «Ман барои шумо намегўям, ки хазинаҳои Аллоҳ назди
ман аст ва намегўям, ки гайбро медонам ва барои шумо намегўям,
ки ман фариштаам, пайравӣ намекунам, магар он чиро ки ба сўйи
ман ваҳй мешавад». Бигў: «Оё нобино бо бино баробар мешавад?
Оё фикр намекунад?».**

Дар шарҳи мазмуни ин оят баъзе муфасссирон чунин гуфтаанд: «Мушрикони Макка барои таън расондан аз Расулulloҳ (с) муъҷизаҳои бисёроеро пурсиданд. Масалан, баъзе аз онҳо пурсиданд, ки қиёмат кай мешавад ва ё мегуфтанд, ки ин чи гуна пайғамбар аст, ки таъом меҳӯрад ва барои хариду фурӯш ба бозор меравад? Гоҳо ҳозир кардани фариштагонро меپурсиданду гоҳо ба боғистон табдил додани замини сўзони Маккаро талаб мекарданд».

Хулоса, баъзе муъҷизаҳои Расулulloҳ (с)-ро дида бошанд ҳам, ба он қонеъ нагардида, талаботи худро меёри тасдиқ сохтан ва ё дурӯғ ҳисобидани худ қарор дода, ҳар кадоме аз онҳо, (чуноне ки дар шарҳи сураи «Исро», ояти 90-ум, иншоаллоҳ меояд), дархости алоҳидаи худро мегузошт. Аз ин ҷиҳат Аллоҳтаъоло мақоми пайғамбарии Расулulloҳ (с)-ро равшан намуда, ба ӯ (с) фармуд, ки ай Муҳаммад (с), кӣ будани худро барои он таъназнандагон маълум намуда бигў, ки ман ба шумо намегўям ва ваъда ҳам намедихам, ки ҳама хазинаҳои қудрати Аллоҳтаъоло назди ман аст ва шумо ҳар муъҷиза, ва ё чизи дигаре аз молу неъмат дунё талаб кунед, ман дарҳол барои шумо муҳайё намуда, нишон медиҳам. Ягон пайғамбар чунин қудратро надошт ва ман ҳам надорам. Дар посухи дувум алайҳи эътирозҳои мушрикон Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро чунин фармуд, ки ба онҳо бигў, ки ман ба шумо намегўям, ки илми ғайбро медонам, то аз корҳои нопайдо, рӯйдодҳои баъдӣ ва аз кай барпо шудани қиёмат шуморо хабар диҳам. Ин гуна масъулият аз вазифаи пайғамбарии ман берун аст. Дониستاني илми ғайб хоси Худост. Ин гуна суолҳоро аз ман напурсед. Аз илми ғайб он миқдореро медонам, ки Аллоҳ ба ман додааст. Ман даъвои онро надорам, ки фаришта ҳастам ва таъом намехӯраму дар бозорҳо гашту гузор, хариду фурӯш намекунам. Шумо бошед чун фариштаҳо ба осмон рафтанд ба ман таклиф мекунад! На! Ман ҳам мисли шумо

фарзанди инсонам, чуз ин нест, ки Аллоҳтаъоло маро ба пайғамбарӣ баргузидааст ва барои ман чизеро ваҳй фиристад, аз он итоат мекунаму бидуни тағйиру илова ҳамаи онро ба шумо мерасонам.

Оре! Агарчи пайғамбар (с) аз навъи башар аст, локин миёни ӯ (с) ва ғайри ӯ аз Замин то осмон фарқ аст. Яъне тафовути илм ва амали ӯ (с) нисбат ба дигарон чун инсони бино ва инсони нобино аст. Чашми дили Пайғамбар (с) ҳар лаҳза барои дидани ризо ва таҷаллиёти Парвардигори худ боз аст. Аммо дигарон аз мушоҳидаи ин манзараҳо, агар воситае набошад, маҳруманд. Пайғамбар (с) дар гуфтору рафтори худ ҳамеша тобеи ризои Аллоҳ ва ҳукми Ёст, хилофи ваҳйи осмонӣ ҳаргиз қадаме берун наниҳодааст ва забонашро ба ҳарфе накушодааст. Ахлоқу аъмоли ӯ (с) барои дигарон намуна аст. Аз ин ҷиҳат Аллоҳ таъоло дар ҷумлаи охири ояти мазкур фармудааст, ки ба муҳолифони худ бигӯ, ки оё шахси бино ба шахси нобино баробар аст? Чаро дар ин бора фикр намекунад то нобаробарии онҳоро дарёбед? Оё ҳидоятёфтагон ба гумроҳон ва имоновардагон ба кофирон баробар шуда метавонанд? Ҳаргиз! Чунин мазмун дар сураи «Раъд», ояти 13 бори дигар, иншоаллоҳ, эзоҳи худро меёбад.

Дар ояти зер бори дигар Расулulloҳ (с) муваззаф карда мешавад:

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ

وَلَا شَفِيعٌ لَهُمْ يَتَّقُونَ

**Ва аъзир биҳи-л лазӣна яҳофӯна ай юҳшарӯ илā
Раббиҳим лайса лаҳум-м миъ дӯниҳи валиййу-в ва лā
шафӣъу-л лаъаллаҳум яттақун. 51.**

51. Ва ба ин Куръон касонеро битарсон, ки аз ҳашр шудани худ ба ҳузури Парвардигори хеш метарсанд. Дар он ҳолат барои онҳо ба ғайри Аллоҳ дӯсте ва на шафоъаткунандае набошад, то шояд парҳезгор шаванд.

Аллоҳ таъоло дар ин оят, бо мақсади он ки Расулulloҳ(с) вазифаи худро иҷро кунад, фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), ба муъминҳое, ки ваъдаву ваъиди Парвардигорро тасдиқ мекунанд ва воқеъ шудани азоби рӯзи ҳашрро яқинан бовар доранд ва аз

маҳшур шудан дар назди Парвардигорашон дар андешаанд, бо Қуръон ҳушдор деҳ! Зеро ҳушдор додан барои чунин ашхос ё барои касоне, ки умед ҳаст, ки имон меоранд, нисбат ба касоне, ки ин гуна ақида надоранд, таъсири хубе дорад. Аммо аҳли куфр аз ин гуна ақидаҳо рӯйгардонанд, ту ба панд додани онҳо маъмур нестӣ. Яъне ба воситаи Қуръон касонero ҳушдор деҳ, ки онҳо аз он бимноқанд, ки рӯзи ҳашр чуз Худои бузург ҳокими дигаре ва ҳеҷ дӯсту шафоатгаре нест, то онҳоро ёрӣ диҳад. То бошад ки ба воситаи ин гуна ҳушдорҳо дар ин дунё амали солеҳ кунанд ва шояд, ки роҳи ҳақро маҳкам доранду дар зумраи аҳли тақво дохил шуда, аз азоби ӯ таъоло наҷот ёбанд. Бо ояти мазкур ақидаи касоне, ки дар рӯзи ҳашр бутҳоро шафоаткунандаи худ мепиндошанд, билкул радд шуд. Ақидаи вобаста ба ҳашр дар он сурате ғоидовар аст, ки мувофиқи андарзҳои Қуръонӣ бошад. Мазмуни ояти мазкурро метавонед аз сураи «Муъминун», ояти 57 ва аз сураи «Раъд», ояти 21 дарёфт кунед.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا

عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ

فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

**Ва лā таṭрудӣ-л-лазӯна ядъӯна Раббаҳум би-л-ғадāти
ва-л-ъашийи юридӯна ваҷҳаҳ. Мā ъалайка мин
ҳисāбиҳим-м миъ шай-ив ва мā мин ҳисāбика ъалайҳимм
миъ шай-иң фа таṭрудахум фа такуна мина-џ-
золимӣн. 52.**

**52. Ва касонero, ки ба Парвардигори худ бомдодон ва шомгоҳон
муноҷот мекунанд ва розигии ӯро мецоҳанд, аз худ дур макун. Аз
ҳисоби онҳо чизе бар (зиммаи) ту нест ва аз ҳисоби ту бар
(зиммаи) онҳо чизе нест, то онҳоро биронӣ ва пас, ту аз золимон
боӣш.**

Дар сабаби нозил шудани ин оят чандин ривоятҳои бо ҳам монанд ворид шудааст. Аз он ҷумла, яке аз онҳо, ки аз Ибни Маъсуд (р) ривоят шудааст, чунин аст: «Гурӯҳе аз сарони Қурайш

аз канори маҷлиси Расулуллоҳ (с) гузар карда диданд, ки Мисъаб, Аммор, Билол, Хаббоб (р) ва амсоли онҳо, ки аз заъифтарин ва камбизоаттарин мусалмонон буданд, дар сӯҳбати Расулуллоҳ (с) нишастаанд. Чун онҳо қадри инсонро бо сарвату мақому мол чен мекарданд, натавонистанд қадри бузургие, ки ин мардони роҳи Аллоҳ бо сабаби мӯъмин шудан ба даст оварданд, дарк кунанд ва бо оҳанги эътироз ба Расулуллоҳ (с) гуфтанд: “Эй Муҳаммад! Оё барои ҳамин 4-5 нафари бе молу ҳол шуда аз қавми худ буридӣ? Оё ба ҳамин гурӯҳи бенаво Худованд роҳи дурустро миннат ниҳодаасту ба мо не? Оё ту чунин мепиндорӣ, ки мо пайрави ҳамин гадоён мешавем? На! Ҳарчи зудтар онҳоро аз атрофи худ дур кун! Агар онҳоро аз назди худ биронӣ, шояд мо аз ту пайравӣ кунем!” Хулоса, ин буд ва ё ҳодисаи дигар Расулуллоҳ (с) пешниҳоди онҳоро рад намуд ва дар ҳамин асно Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил намуд ва дар он Ҳабиби Худ (с)-ро фармуд, ки ай Муҳаммад (с), аз зоҳири ҳоли онҳо маълум аст, ки шабу рӯз, яъне бомдодону шомгоҳон онҳо назди Парвардигори худ муноҷот доранду намоз меҳонанд ва зикри Ёро дар дилу забон меронанд ва дар ибодатҳояшон ихлос доранд. Онҳоро аз назди худ бо дархости он мушрикони фурӯмоё марон! Зеро онҳо ғайри ризои Аллоҳ дигар ҳадафе надоранд. Оре! Сухани мушрикони ва амсоли онҳо сухани навест, ки онҳо акнун ба Расулуллоҳ (с) гуфта бошанд, балки дархосту пешниҳоди ин гӯрӯҳ ҳатто дар замони Нуҳ (а), чуноне ки дар сураи «Худ», ояти 26 меояд, дида мешуд.

Онҳо ба Нӯҳ (а) гуфтанд: *«Мо намебинем касонеро, ки аз ту пайравӣ карда бошанд, магар ҷамъе аз фурӯмоёгон ва афроди хомро»*. Одати ин гуна тоифа чунин буд, ки агар шахсони бе сарвату бе молу ҷоҳ атрофи пайғамбаре гирд меомаданд, ба пайғамбарии ӯ бовар намекарданд. Он тихимағзон беҳабар аз он буданд, ки агар касе толиби Худо (ҷ) аст, ҳарчанд бенаво бошад ҳам, хотиру қадри ӯ назди Расулуллоҳ (с) баланд аст.

Дар ҷумлаи баъдӣ Аллоҳ таъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки агар ту ба сухани онҳо (сарватмандон) билфарз дарой ҳам, лекин ҳақ надорӣ пайравонатро аз назди худ ронӣ. Бенавоии онҳо барои ҳуди онҳост ва барои сарватманд гардонидани онҳо вазифаи иловагӣ дар пайғамбарии ту дода нашудааст. Ризқу рӯзии ҳамаи шуморо Аллоҳ медиҳад ва ту масъули ризқу рӯзии онҳо нестӣ. Бо камбағалон нишаста камбағалу бо дороён нишаста сарватманд намешавӣ. На онҳо

назди ту уҳдадоранд ва на ту назди онҳо. Бо онҳо ҳамнишин бош. Агар онҳоро бо сабаби дархости сарватмандони тижимағз ва сарони мағрури Қурайш аз назди худ биронӣ, пас аз ҷумлаи золимон ҳастӣ.

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ

Ва казāлика фатаннā баъзаҳум би баъзи-л ли яқулӯ а-ҳаўлāи манналлоҳу љалайҳим-м миъ байнинā. А-лайсаллоҳу би аълама би-ш-шāкирин. 53.

53. Ва ҳамчунин, баъзе мардумро ба баъзе имтиҳон кардем, то гӯянд: «Оё ононанд, ки фазл кардааст Аллоҳ бар онҳо аз миёни мо?». Оё Аллоҳ ба шукргӯяндагон донотар нест?

Чуноне ки аз мазмуни ин оят ва аз дигар оятҳои Қуръонӣ маълум мешавад шахси доро бо боигарии худ ва камбағал бо камбағалии худ ва ҳамчунин байни ҳамдигар дар имтиҳонанд. Яъне оё бой бо дороии худ шукрона ва ё камбағал бо камбизоатии худ сабр мекунад ё не. Локин имтиҳони бойҳое, ки бо молу ҳоли худ мағрур гардида, ҳама чизро бо бойигарӣ чен мекунанд, басо гарон аст.

Маълумоте машҳур аст, ки дар оғози даъват, ҳангоме ки Расулаллоҳ (с) ба пайғамбарӣ мушарраф шуданд, аксаран пайравони ӯ (с) аз мардону занони мустазъафу бенаво, ғуломон ва шумори каме аз сарватмандон буданд. Чун сарони Қурайш медиданд, ки атрофи Расулаллоҳ (с) ҳатто баъзе аз ғуломони озодкардаи ҳуди онҳо ҷамъ омаданд, нафраташон меомад. Чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, зоҳиран онҳо меҳостанд шахсони бо обрӯ ва сарватманду доро дар ҷойи онҳо бошанд. Аз ин ҷиҳат Аллоҳ таъоло дар ояти таҳти назар давоми ояти қаблиро пайгирӣ карда, фармудааст, ки мо бархе аз мардумро бо бархе аз ҷинси ҳудашон имтиҳон мекунем. Яъне бойҳоро бо мардуми камбизоат ва шахси обрӯмандаро бо шахси на он қадар машҳур имтиҳон мекунем.

Ба ҳамагон маълум аст, ки вақти имтиҳон, шахси хирадманд ҳушёрро аз даст навода, бо мустазъафону шахсони хоксору ғайри машҳур худро баробар, балки хоксортар гирифта, худро ба

сӯҳбати Расулуллоҳ (с) дохил мекунад ва аз ӯ (с) пайравӣ намуда, бо сари баланд аз имтиҳон мегузарад. Локин ашрофи Қурайш аз ин гуна имтиҳон беҳабар монданд. Баъзе саркашони ашрофи Қурайш аз ин имтиҳон нагузаштанд ва гуфтанд: “Мо сарон ва пешвоёни ин қавм ҳастем, оё аз миёни мо дигар касе ёфт нашуд, ки Аллоҳтаъоло онҳоро монда, бар ин бенавоён миннат ниҳоду роҳи ҳаққу ҳидоятро ба онҳо иршод намуд ва онҳо дар Ислом аз мо пешгузарӣ карданд? На! Онҳо дар корҳои хайр аз мо пешгузарӣ карда наметавонанд!” Инҳо на ин, ки ба мустазъафони атрофи Расулуллоҳ (с) чунин гуфтаанд, ҳатто дар шаъни Расулуллоҳ (с), чуноне ки дар сураи «Фурқон», ояти 41-ум мегузарад, бо истеҳзо гуфтаанд: «Оё ҳамин шахс аст, ки Аллоҳтаъоло ӯро ба пайгамбарӣ фиристодааст?». Оё он беҳирадон нафаҳмиданд, ки барои тобеи Худову Расул (с) шудан пешво, молдор, сардор ва ғайра будан шарт нест? Аз ин ҷиҳат дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло ба сухани онҳо ҷавоб гардонида фармудааст, ки чаро шумо даъвои ҷоҳилона мекунад ва мункири фазли фозилон мешавед? Оё Аллоҳ таъоло ба аҳволи шукргузорон аз шумо дида огоҳтар нест? Оре! Гурӯҳеро, ки атрофи Расулуллоҳ (с) ҷамъ омаданд, Аллоҳтаъоло ба сӯйи роҳи рост ҳидоят намудааст ва аз торикиҳои куфр ба нури Ислом мушарраф гардонидааст. Чунин мазмун дар ояти 69-уми сураи «Анкабут» бори дигар, иншоаллоҳ, меояд. Ҳамчунин дар ҳадиси саҳеҳ омадааст: **«Ба дурустие ки Аллоҳ таъоло ба сӯйи суратҳои шумо ва рангҳои шумо наменигарад, балки ба сӯйи дилу амалҳои шумо менигарад».**

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ

عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَن عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهْلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن

بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Ва изā чāака-л-лазīна юьминуна би āйāтинā фа қул салāмун љалайкум катаба Раббукум љалā нафсиҳи-р-раҳмаҳ. Аннаҳу ман љамила минкум сӯай би чаҳāлатин љумма тāба мим баъдиҳи ва аслаҳа фа аннаҳу Гафӯру-р-Раҳим. 54.

54. Ва чун касоне ки ба оятҳои Мо имон овардаанд, пеши ту биёянд, пас, бигӯ: «Салом бар шумо бод, Парвардигори шумо бар худ меҳрубониho лозим кардааст, ба дурустӣ ки ҳар касе аз шумо ба нодонӣ кори бад кунад, баъд аз он тавба кард ва некӯкорӣ намуд, пас, сухани ҳақ ин аст, ки Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст».

Барои он, ки он камбизоатону бенавоёне, ки атрофи Расулulloҳ (с) ҷамъ шуда зери таънаи тавонгарон ва таҳқири мағрурон қарор гирифтаанд, шикастахотир набошанд, ояти мазкур башорат буда, дар он Аллоҳтаъоло Расули худро фармудааст, ки барои хуш гардонидани хотир ва гиромӣ дошти қадами касоне, ки ба оятҳои мо имон доранд, яъне он муъминони мустазъафе, ки мағрурони Қурайш аз наздат рондани онҳоро талаб намуданду Аллоҳтаъоло аз ин туро наҳй намуд, бигӯ: “Салом бар шумо бод...”

Яъне саломии онҳоро пазируфта, ба онҳо хуш омадеду сафо овардед, гӯй! Ё маъноии дигар он аст, ки саломии Худоро бар чунин мустазъафон бирасон. Баъди нузули ин оят ҳар гоҳе Расулulloҳ (с) онҳоро медиданд, дар салом додан аз онҳо ҳатто пешдастӣ мекарданд.

Давоми оят фармудааст, ки ба он мустазъафон инро ҳам мужда расон, ки Парвардигоратон аз рӯйи фазлу эҳсони хеш ин фазлу меҳрубонии васеъро бар худ лозим гардонид ва бори дигар фармуд, ки ҳар касе аз шумо аз рӯйи ҷаҳолат кори ношоистаеро анҷом дода бошад, баъдан бо ихлоси том тавба кунаду худро ислоҳ созад ва дар оянда амалҳои солеҳро анҷом диҳад, бояд донад, ки Аллоҳтаъоло бинобар ваъдаи Худ барои онҳо зоти омӯрзандаву меҳрубон аст.

Акнун чанд ҳадис барои тақвияти фаҳми ояти мазкур. Вақте сарони Қурайш аз ашрофи бани Абдуманоф мисли Утба ибни Рабиъа, Шайба ибни Робиъа, Мутъам ибни Адӣ, Ал-Ҳорис ибни Навфал ва дигарон аз аҳли куфр назди Абӯтолиб, амаки Расулulloҳ (с) омада гуфтанд, ки ай Абӯтолиб, агар писари бародари ту он бенавоёнро, ки дар вақташ ғуломҳои мо буданд ва ҳоло онҳоро атрофи худ ҷамъ кардааст наронад, мо наметавонем ҳамроҳи ин инсонҳои паст назди ӯ нишинем. Рав писари бародаратро гӯй, то онҳоро аз пеши худ ронад, зеро номи ӯ дар атроф машҳур шудааст ва аз дигар кишварҳо ба назди ӯ вакилон меоянд, мо чӣ хел ҳамроҳи ин намояндаҳо ба назди ӯ меравем? Ин барои мо айб аст. Абӯтолиб матлаби онҳоро назди

Расулulloҳ (с) расониданд. Чун Умар ибни Хаттоб (р) он ҷо ҳузур дошт, гуфт: “Ё Расулаллоҳ (с), агар пешниҳоди онҳоро қабул мекардӣ, мидидӣ, ки онҳо чӣ мақсад доранд!” Дар ин асно ояти мазкур (чун ояти 51 то 53) нозил шуд. Умар (р) назди Расулulloҳ (с) омаданд ва аз сухани қаблан гуфтаи худ узр пурсиданд. Муносиби мазмун ин оят ҳадисеро Имом Аҳмад аз Абӯхурайра (р) аз Расулulloҳ (с) ривоят кардаанд, ки дар он Расулulloҳ (с) фармудааст: **“Ай Муъоз инби Чабал, оё медонӣ ҳақиқи Аллоҳ таъоло болои бандагонаш Худ чист?”**. Боз ӯ худ (с) посух дод: **«Ӯ таъолоро парастииш кунанд ва ба Ӯ таъоло чизеро шарик наоранд»**. Расули Худо (с) сухани худро идома дода гуфтанд: **“Оё медонӣ бандаҳо агар чунин кунанд, ҳақиқи онҳо бар Аллоҳ таъоло чист? Ин аст, ки онҳоро азоб намекунад.”**

Дар ояти зер мухтасаран дигар вазифаи пайғамбар баён мешавад:

وَكَذَلِكَ نَفْصِلُ الْأَيَّاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

Ва казълика нуфасилу-л-айъати ва ли тастабъина сабъилу-л муҷримин.55.

55. Ва ҳамчунин нишонаҳоро тафсил медиҳем, то роҳи гунаҳкорон зоҳир шавад.

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур фармудааст, ки чуноне мо дар ин сура барои собит сохтани гумроҳии мушрикон далелу ҳуҷҷатҳоро баён сохтаем, ҳамчунин барои ошкоро маълум шудани равиши онҳо ба шумо низ амрҳои диниро кушоду равшан баён мекунем. Сабаби ин гуна ошкоро баён кардани оятҳо он аст, ки ҳукми гурӯҳе, ки бо Расулulloҳ (с) муҳолафат доштанду меҳостанд муъминони мустазъаф аз назди ӯ (с) ронда шаванд, ошкоро маълум шавад.

Баъди баёни ҳақиқати пайғамбарӣ ҳақиқати ибодат ва Илоҳият дар оятҳои зер баён мешавад.

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ

أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

Қул иннӣ нуҳити ан аъбуда-л-лазъина тадъуна мин

**дуниллāх. Қул лā аттабиъу аҳвāакум қад ғалалту иза-в
ва мā ана мина-л муҳтадин. 56.**

**56. Бигӯ: «Ҳаройина, маро манъ карда шуд аз он ки бипарастам
ононеро, ки шумо аз ғайри Аллоҳ мепарастед». Бигӯ: «Пайравӣ
намекунам орзуҳои шуморо, ба дурустӣ ки гумроҳ шавам ва он
гоҳ набошам аз роҳёфтагон».**

Аз таъриху ривоятҳо маълум мегардад, ки мушрикони даври Расулulloҳ (с) барои ба сӯи худ гардонидани ӯ (с) доимо саъю кӯшиш мекарданд. Масалан, гоҳо мегуфтанд, ки агар худоҳои моро эътироф кунӣ, мо низ Худои туро эътироф мекунем. Ё ин ки ту худоҳои моро парастӣш кунӣ, мо низ Худои туро парастӣш мекунем. Беҳабар аз ин ки дар ақидаи исломӣ ғуломи (бандаи) чанд илоҳ шудан мумкин нест. Бинобар ин, ояти мазкур ақидаи Муҳаммад (с) ва мушрикони аз ҳам ҷудо сохта, дар он Аллоҳ таъоло ӯ (с)-ро фармудааст, ки ба он мушрикҳо бигӯ, ки ман ба хотири ризогии шумо ибодати Аллоҳи ягонаро як сӯ монда, он чизҳоро, ки шумо мепарастед, нампарастам. Ман аз тарафи Аллоҳ маъмурам, бигӯям, ки аз ибодати он чизҳое, ки ғайри Аллоҳанду шумо онҳоро мепарастед, Аллоҳтаъоло маро наҳӣ намудааст. Шумо тобеи ҳавову ҳавасҳои нафсҳои худ шудаед. Роҳи ман роҳи яктопарастист ва ҳаргиз қабул надорам, ки тобеи ҳавои нафсҳои шумо шуда, худро дар гумроҳӣ занам. Агар билфарз, раваду муъминҳои мустаъзафро аз пеши худ биро нам, пас бо далели ақливу нақлӣ собит аст, ки мисли шумо гумроҳам ва аз ҷумлаи аҳли ҳидоят нестам. Баъзе аз муфасссирон аз ояти мазкур иқтибос намуда гуфтаанд, ки касе қонуни ихтироъкардаи инсониро аз ҳукми Аллоҳ боло ҳисобад, ақлу рӯҳи ӯ аз ғизои илм гурусна буда, аз рӯи фақри маънавӣ, наъзубиллоҳ, қадам ба сӯи ширк монда, зеро ваъди ояти мазкур гирифта шудааст. Даъвои ӯ дар бораи бандаи Аллоҳ ва аз уммаати Расулulloҳ будан аз умқи (таҳти) дилу ҷон набудааст. Дар ҳақиқат, мазмуни ояти мазкур шахсонеро, ки даъвои мусалмонӣ доранд, сари дуруҳа қарор медиҳад, ҳар як инсон метавонад худро имтиҳон кунад, барои худ роҳи ростинро интихоб намояд. Хулоса, агар шахси ҳодӣ, (ҳидоятгар) гумроҳ шавад, оми (камсавод, пайрав) бечора чӣ кор карда метавонад?

Ояти зер посухи дигарест барои мушрикони Макка:

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُم بِهِ ۚ مَا عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ

بِهِ ۚ إِنَّ الْحَكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾

Қул инни ʔалā баййинати-м ми-р Раббӣ ва каззабтум биҳ. Мā ʔиндӣ мā тастаъчилуна биҳ. Ини-л-ҳукму иллā лиллāҳ. Якуссу-л-ҳаққа ва Ҳува Хайру-л-фāсилйн. 57.

57. Бигӯ: «Ҳаройина, ман аз тарафи Парвардигори худ бо ҳуҷҷатам ва шумо он ҳуҷҷатро дурӯғ ҳисобидед. Он чӣ ба зудӣ онро металабед, назди ман нест. Нест ҳукм магар Аллоҳро. Баён мекунад ҳақро ва Ӯ беҳтарини файсалакунандагон аст».

Баёни далелҳои Илоҳ будани Ҳақтаоло дар ин оят низ давом дорад. Яъне Аллоҳтаоло дар ин оят Пайғамбари Худ (с)-ро таълим дода фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ба он мушрикони бигӯ, ки дар масъалаи Худои якка ва ягонаро парастидан ва мубориза алайҳи бутпарастӣ аз тарафи Парвардигор барои дастгирии ман чунон ҳуҷҷату бурҳон ва бе шакку шубҳа, чунон шариати ошкоркунандае ваҳй шудааст, ки наметавонам ба миқдори як сари мӯй аз он таҷовуз кунам. Он ҳуҷҷат такаюҳи ман аст. Ин шакку шубҳаҳои ботил такаюҳи шумост, зеро ҳаммаи он чизҳоро, ки ба шумо ошкоро меғоям ва ё аз ман мебинед, ҳамаро дурӯғ меҳисобед.

Дар ояти 32-юми сураи «Анфол» ва ҳамчунин дар ривоятҳо омадааст, ки Расулulloҳ (с) ҳар гоҳе мушрикони насихат мекард, ягонагии Аллоҳро ба онҳо мефаҳмонд ва аз азоби Ӯ таъоло онҳоро тарс меод, онҳо на ин, ки ба худ намеоманд, балки баҳонаҷӯӣ намуда, бо як шитобзадагӣ меғуфтанд, ки ҳоло ту худро пайғамбар меҳисобӣ, агар барҳақ бошӣ, ҳамаи он балоҳоеро, ки бо онҳо моро таҳдид мекунӣ, бар сари мо биёр, бигзор аз осмон болои мо борони санг ва азобҳои дарднок фурӯ резад. Расулulloҳ (с) дар посухи чунин тижмағзони беҳирад меғуфтанд, ки он чизҳое, ки бо як шитобзадагӣ шумо аз ман талаб мекунед, дар ихтиёри ман нест. Ҳукми ин гуна хоҳишоти шумо ба ихтиёри Аллоҳ аст. Агар хоҳад, бо шитоб меорад, агар хоҳад, мувофиқи тақозои ҳикмати худ онро то муддате ба таъхир мегузорад. Дар ин гуна қорҳои Парвардигор ҳеҷ кас ҳатто ман ҳам даҳолат карда наметавонам. Ба ҳар тақдир, кӣ ҳақ ва кӣ ноҳақ аст, ҳукми онро Ӯ таъоло дар оянда ҳудаш

муайян месозад. Зеро Аллоҳ таъоло байни ҳаққу ботил (байни мову шумо) беҳтарин ҳукмкунанда ва беҳтарин довар аст.

قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ

أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾

**Қул лав анна ъинди ма тастаъчилуна биҳи ла қузия-л
амру байни ва байнакум. Валлоҳу аъламу би-з
золимйн.58.**

**58. Бигӯ: «Он чӣ шумо бар он шитоб мекунад, агар назди ман
мебуд, ҳаройина, кор миёни ман ва миёни шумо ба анҷом расонида
мешуд. Ва Аллоҳ ба ситамгорон донотар аст».**

Дар ин оят ҳам фаромоишоти Аллоҳтаъоло барои Расулulloҳ (с) идома дошта, дар он ӯ таъоло бори дигар сифати ҳалимии худро ошкор сохтааст. Яъне байни Расулulloҳ (с) ва мушрикони кор ба ҷое расид, ки Аллоҳтаъоло ӯ (с)-ро фармуд, то ба онҳо бигӯяд, ки агар он чи шумо ба шитоб аз ман талаб доред, назди ман ва ё дар ихтиёри ман мебуд, дар ҳол он азобҳои дархости шуморо бар сари шумо фуруд меовардам ва бо ҳамин кор байни ману шумо яксара мешуд. Локин Аллоҳтаъоло аз ҳоли ситамгорон огоҳ аст, бо муқтазои ҳикмати худ кай сари онҳо фуруд овардани азобро худааш медонад.

Дар ҳақиқат, ақли инсон дар дарк кардани сифатҳои сабурӣ ва ҳалимии Аллоҳтаъоло очиз аст. Ҳатто машҳуртарин инсонии рӯи олам, Муҳаммад (с), ки бо сифатҳои инсонии хеш назир надошт, аз шунидани ин гуна суҳанҳои мушрикони бегоҳ мешуд. Дар тасдиқи маъноии ояти мазкур дар “Саҳеҳайн” аз Урва ва ӯ аз Оиша (р) чунин ривояте ҳаст, ки Оиша (р) гуфтанд: «Ман ба Расулulloҳ (с) гуфтам: “Ай Расулalloҳ (с), оё аз рӯзи ғазои Уҳуд дида рӯзе сахтар болои Шумо омадааст?”. Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Оре! Дар ҳақиқат рӯзи Ақаба аз қавми ту чизеро рӯбарӯ шудам, ки ин аз ғазои Уҳуд ҳам сахтар буд. Вақто ки ман худро бар ибни Абдуёлайл ибни Абдукалол муаррифӣ намудаму он чи ки ман ирода доштам, қабул нафармуд, ман дар он асно бо чехраи гамнок роҳ мерафтам, худро намедонистам, чун ба худ омадам, хешро дар Қарнул-саъолиб дидам, он гоҳ, ки сари худро боло намудам дидам, ки**

пораи абре болои ман соягӣ дорад. Дар он Ҷабраил (а)-ро дидам. Пас ӯ маро нидо намуд ва бигуфт:” Дар ҳақиқат, Аллоҳтаъоло суханҳои қавми туро барои ту ва он чиро, ки бар ту рад намуданд, ҳамаро шунид. Ва ҳоло барои хизмати ту фариштаи кӯҳро фиристод, то ба ӯ ҳарчи хоҳӣ, амр кунӣ! Расулulloҳ (с) гуфтанд: “Фариштаи кӯҳ маро нидо намуду бар ман салом дод ва баъд гуфт: «Ай Муҳаммад, дар ҳақиқат ончи қавми ту барои ту гуфтанд, Аллоҳтаъоло ҳамаро шунид ва манро ба сӯи ту фиристод, то ҳар чи хоҳӣ, маро амр кунӣ. Агар хоҳӣ Ахшабайн (ду кӯҳи маъруф дар шимолу ҷануби Макка)-ро болояшон чаппа кунам?». Пас гуфтам: «На! Балки ман умед дорам, ки аз пушту камари онҳо Аллоҳтаъоло инсонҳоро ба вуҷуд меорад, ки Аллоҳи ягонро ибодат мекунанд ва ба Ӯ таъоло ҳеҷ чизро шарик намеоранд».

﴿ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ

وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلْمَتٍ إِلَّا رُضِ

وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

✽ Ва ӯндаҳу мафътиҳу-л-гайби лā яъламуҳā иллā Ҳу. Ва яъламу мā фи-л-барри ва-л баҳр. Ва мā тасқуту ми-в-варақатин иллā яъламуҳā ва лā ҳаббатин фӣ зулумāti-л-арзи ва лā ратби-в ва лā йāбисин иллā фӣ китаби-м мубӣн. 59.

59. Ва калидҳои гайб назди Ӯст, онҳоро, ҳеҷ кас намедонад магар Ӯ. Ва медонад он чӣ дар хушкӣву дарёст. Ва намеафтад ҳеҷ барге, магар онро медонад ва намеафтад ҳеҷ дона дар торикиҳои Замин ва на ҳеҷ тар ва на ҳеҷ хушк, магар дар Китоби зоҳир сабт шудааст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят як сифате аз сифтаҳои беканори худро, ки илм аст ва илми ғайб қисми таркибии он аст ва ин илм ягона сифати хоси Ӯст, хабар дода фармудааст, ки мафотиҳ (калидҳо)-и ғайб ё мафотиҳи ганҷинаҳои ғайб, ки онҳоро ба ғайри Аллоҳ (ҷ) ҳеҷ кас намедонад назди Аллоҳтаъолост. Дар маънои ин

чузъи оят Имом Бухорӣ ҳадисеро аз Абдулазиз ибни Абдуллоҳ ва дар охир аз Солим ибни Абдуллоҳ ва ӯ аз падараш ривоят кардааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин гуфтанд: **“Калидҳои ғайб панҷ аст ва ба ғайри Аллоҳ касе онҳоро намедонад. 1-ум илми барпо шудани қиёмат назди Аллоҳ аст. 2-юм боронидани борон. 3-юм он чи (он ҷанине), ки дар раҳмҳои модарон аст, яъне сифатҳои ахлоқӣ ва имони онро танҳо ӯ таъоло медонад. 4-ум ҳеҷ инсон намедонад, ки фардо чӣ мешавад. 5-ум ҳеҷ инсон намедонад, ки дар кадом сарзамин мемирад.”**

Хулоса, Аллоҳтаъоло илми ин гуна ашъи ғайбиро ба худ хос гардонидаст. Ҳеҷ касро қудрат нест, бо ҳавоси (узвҳои ҳисси) худ, ва ё бо ақл ва ё ба воситаи асбоб илми ғайбро дарк кунад ва ё ба он миқдоре, ки Аллоҳтаъоло аз илми ғайб ба ӯ донондааст, наметавонад аз хеш чизе биафзояд. Сипас Аллоҳтаъоло барои таъкид дар давоми оят гуфтааст, ки ончи дар баҳру бар (хушкӣ) аст, ҳамаро Аллоҳтаъоло медонад. Оре, дар баҳру бар чи қадар ҳайвонҳо, чи қадар нишонаҳои хазинаҳои дафинаҳои, ки ҳаст, дар ихотаи илми Аллоҳтаъоло қарор доранд. Ояти мазкур касонеро, ки даъвои дониستاني илми ғайбро мекунанд, шадидан рад намудааст. Дар ҳадиси Расулуллоҳ (с) омадааст: **“Ҳар касе назди арроф (коҳин, мунаҷҷим, раммол, соҳир, пешгӯӣ, фолбин) равад ва аз ӯ чизеро суол кунад, чиҳилшаба намоз аз ӯ пазируфта намешавад.”**

Дар ҷумлаи баъдӣ Аллоҳтаъоло ишора ба чузъиёт намуда, фармудааст, ки ҳеҷ барге аз дарахтон соқит намешавад, ки магар Аллоҳтаъоло вақти афтодану ва дар кадом Замин афтодани онро медонад. Яъне адади баргҳои афтода, вақти аз шоҳаҳо ҷудо шудани онҳо ва лаҳзаи дар рӯи Замин қарор гирифтани он дар ихотаи илми Аллоҳ таъоло қарор дорад. Ҳамчунин Парвардигор аз ин ки ҳар дона, чун дар зерӣ хоки Замин қарор мегирад, хушк аст ё тар, макони он ва рӯидану нарӯидани он, хулоса, аз тамоми хусусияти онро, хоҳ чузъӣ бошад ва хоҳ кулӣ, огоҳ ва бохабар аст. Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло гуфтааст: «...на ҳеҷ тар ва на ҳеҷ хушк (нест, ки), магар дар Китоби Зоҳир сабт шудааст.» Яъне тамоми мавҷудоти заминро осмонҳо ба таври ошкоро дар Лавҳулмаҳфуз сабт ёфтаанд.

Барои фаҳми бештари калимаи (мафотих) рӯй овардан ба ояти 61-уми сураи «Нур» ва ояти 76-уми сураи «Қассас» таваҷҷуҳ

шавад. Ояти 34-уми сураи «Луқмон» мазмуни ояти шарҳёфтаро тақвият медиҳад.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّنَكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

Ва Ҳува-л-лазӣ ятаваффакум би-л-лайли ва яъламу маъ чараҳтум би-н-наҳари сӯмма ябъасукум фӣҳи ли юқзӣ аҷалу-м мусаммаъ. Сӯмма илайҳи марҷиъукум сӯмма юнаббукум би маъ кунтум таъмалун. 60.

60. Ва Ёст он ки ба шаб қабзи рӯҳи шумо мекунад ва он чиро, ки дар рӯз касб кардаед, медонад, боз бармеангезад шуморо дар рӯз, то миёоди муъайяни умратон ба анҷом расида шавад. Боз ба сӯйи Ёст бозгашти шумо, хабар диҳад шуморо ба он чӣ мекардед.

Аллоҳтаъоло бо қудрати беинтиҳои худ ҳар лаҳзаи ҳаёти инсонро таҳти назорат ва тасарруфи худ қарор додааст. Дар дунё чи миқдор офаридашуда бошанд, ҳама дар тасарруфи Ёянд. Аз он ҷумла хобкунонандаи инсон ҳам Аллоҳтаъолост. Яъне чун инсон ба хоб меравад, қобилияти ҳискунондагии ӯ аз даст меравад. Ақли ӯ низ аз фаъолияти, ки дорад, боз мемонад ва робитае, ки ақл бо ҷасад дорад, бурида мешавад. Аз ҳамин ҷиҳат хобро «марги хурд» низ гуфтаанд. Дар ҳадисе омадааст, ки «Аннавму ахул мавти»-хоб бародари марг аст. Инсон нишонаҳои хобро донад ҳам, аммо аз ҳақиқати он бохабар нест. Раванди хобро Аллоҳтаъоло худаш идора мекунад. Яъне Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки бо фаро расидани шаб ғалаби хобро бар инсон муқаррар кардааст, дар ин лаҳза қувваи эҳсос ва шуури инсон дигар боқӣ наемонад. Дар ин фурсат на танҳо аз аҳволи муҳит, балки аз аҳволи аъзои худ низ бехабар мемонад. Он қуввае, ки дошт, ҳамчу шахси фавтида, муваққатан аз ӯ боз гирифта мешавад.

Дар давоми оят омадааст, ҳар амалеро, ки шумо рӯзона бо аъзои худ кардаед, хоҳ хайр (неқ) бошанд ва хоҳ шарр, (бад) Ё

таъоло медонад. Ҳатто Ё таъоло қодир аст, ки рӯзона инсонро ба дасти хоб диҳад.

Хулоса, хоб рафтани мо ва боз бедор гаштани мо ва муддати ҳаёти мо андозаи худро дорад, ки ихтиёри он ба яди Ё таъолост. Баъди он, ки мардум ба аҷали мусаммо мерасанд, «марги калон» онҳоро дар тасаруфи худ мегирад, чун аз нав зинда мешаванд, ҳама ба сӯи Ё таъоло бармегарданд ва аз ҳар амали хайру шарре, ки дар дунё карда бошанд, хабардор карда мешаванд. Албатта, ҳодисаи ба хоб рафтани бедор шудан барои шахси хирадманд як саҳнаи хурде аз саҳнаҳои дунё ва охират аст. Ибни Мурдавия аз Зиҳок ва ӯ аз Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ҳамроҳи ҳар инсоне фариштае ҳаст, ҳар вақто инсон дар хоб шавад, руҳи ӯро мегирад ва баъди чанде ба ӯ боз мегардонад.”** Яъне агар Аллоҳтаъоло иҷозат диҳад, он рӯҳро якбора қабз мекунад (яъне инсон ба хоб меравад) ва агар иҷозат диҳад (рӯҳро) боз мегардонад ва инсон аз хоб бедор мешавад.

Мазмуни ояти мазкурро бори дигар зер мазмуни ояти 42-юми сураи «Зумар» метавонед мутолиа кунед. Дар хусуси калимаи «таваффо» ё «мутаваффо» метавонед ба ояти 55-уми сураи «Оли Имрон» мувоҷиат кунед.

Баёни сифатҳои Аллоҳтаъоло дар оятҳои зер давом дорад:

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ ۖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ

الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ

**Ва Ҳува-л-қоҳиру фавқа ъибāдиҳ. Ва юрсилу ъалайкум
ҳафаẓатан ҳаттā иẓā чāа аҳадакуму-л-мавту
таваффатҳу русулунā ва ҳум лā юфарритун. 61.**

**61. Ва Ёст ғолиб болои бандагони Худ ва мефиристад бар шумо
фариштагони посбонро, то вақте ки ба яке аз шумо марг биёяд,
фариштагони Мо қабзи рӯҳи ӯ кунанд ва онҳо кӯтоҳӣ
намеkunанд.**

Дар ин оят Аллоҳтаъоло якчанд сифатҳои худро зикр намуда фармудааст, ки Ё таъоло чунин Зотест, ки бар бандагони Худ бе ягон қайду шарт ғолиб асту тасаллут дорад. Назди бузургӣ ва кибриёии Ё таъоло тамоми ашё таслиму фурутананд. Ё таъоло иродаи худро мувофиқи тақозои ҳикмати Худ бар махлуқоти худ

ҷорӣ мекунад. Ана ҳамин гуна Зот аз ҷинси фаришта барои шумо посбонҳо фиристадааст, то амалҳои шуморо дақиқан назорат ва ниғаҳдорӣ кунанд, ки онҳоро Кироманкотибин гӯянд.

Мазмуни ин ҷузъи оят барои он шахсоне, ки ҳамроҳашон будани фариштаҳои ниғаҳбон ва дар рӯзи Қиёмат алайҳи онҳо ё ба ғоидаи онҳо шоҳидӣ додани онҳоро медонанд ва ё барои онҳое, ки аз мавҷудияти ин фариштаҳо беҳабаранд, ҳам заҷру ҳам таҳдид аст.

Давоми оят фармудааст, ки чун вақти марги яке аз шумо фаро расад, Малакулмавт (Азроил (а)) ҳамроҳи ёварони худ болои сари ӯ ҳозир мешаванд ва он фариштагон вайро вафот мекунонанд. Яъне ёрони Малакулмавт ҷони бандаро аз баданаш то ҳалқ мекашанд, баъдан Малакулмавт онро қабз мекунад ва барои ҳимояи ҷони мутаваффо (шахси вафоткарда) дар иҷрои маъмурияти худ кӯтоҳӣ накарда, онро ба кадом маконе, ки Худо хоста бошад мерасонанд.

Яъне руҳи ӯ агар аз ҷумлаи аброр (некон) бошад, чуноне ки дар ояти 18-уми сураи «Мутаффифин» мегузарад, ба Иллийин мебаранд ва агар ӯ аз ҷумлаи фочирон бошад, чуноне ки дар ояти 7-уми ҳамин сура мегузарад, руҳи ӯро (наъузубиллоҳ ба) Сиччин мебаранд.

Дар ин мазмун ҳадиси шариф омадааст, ки ду гурӯҳи фариштаҳо дар рӯз ва шаб пайи ҳам байни бандагони муъмин дар намози бомдод ва дар намози аср бо ҳам ҷамъ меоянд. Чун фариштагони рӯз боло мераванд, Парвардигори бар ҳама ашё доно аз онҳо мепурсад: “Бандагони маро дар кадом ҳолат гузошта омадед?” Онҳо мегӯянд: «Онҳоро дар ҳолате гузошта омадем, ки намоз меҳонданд. “Фариштагони шаб ҳам мегӯянд, ки мо дар ҳоле ба назди онҳо расидем, ки намоз меҳонданд».

Мувофиқи мазмуни ин оят ҳадисҳо бисёр аст. Эзоҳи оятҳои 27-28-29-30-уми сураи «ал-Фачр» ба шарҳи ояти мазкур мутобиқ аст. Валлоҳу аълам.

Ояти зер муқаддимаи фавқро идома медиҳад:

ثُمَّ رُدُّوْا۟ اِلٰى اللّٰهِ مَوْلٰهُمْ اَلْحَقُّۚ اَلَا لَهٗ الْحَكْمُ وَهُوَۥۤ اَسْرَعُ الْحٰسِبِيْنَ

Сумма руддӯ илаллоҳи мавләҳуму-л-ҳаққ. Алā лаҳу-л ҳукму ва Ҳува Асраъу-л-ҳāсибӣн. 62.

62. Баъд аз он ба сӯи Аллоҳе ки мавлои барҳаққи онҳост,

бозгардониди шаванд. Огоҳ бошед, ки ҳукм (танҳо) мар Ёрост ва Ё шишобкунанда тариқи ҳисобкунандагон аст.

Зери мазмуни ояти мазкур муфасссирон ихтилофи назар намуда, гурӯҳе аз онҳо гуфтаанд, ки фариштагоне, ки вакили қабзи руҳи бандагонанд, чун рӯҳи бандаеро қабз кунанд, ўро ба сӯйи Худои азза ва ҷалла, ки Подшоҳи одили онҳост, боз мегардонанд. Соҳиби «Сафватут-тафосир» гуфтааст, ки баъди зинда гардонидан онҳоро ба сӯйи Аллоҳтаъоло, ки холиқу молики онҳост ва ҳукми Ё одилона аст, ҳамроҳи он номаи аъмоли фавтида, ки фариштагон сабт намуда буданд, боз мегардонанд.

Ба ҳар сурат дар давоми оят омадааст, ки огоҳ бошед, дар он рӯз ва дар он додгоҳ ҳукму қазоват махсуси Ёст, ягон кас дар он даҳлат карда наметавонад, ҳисоби касе аз каси дигар Ё таъолоро машғул намесозад. Ё таъоло бисёр зуд ҳисобгиранда буда, ҳисоби мардумро бо шитоб мегирад. Яъне, чуноне ки дар ҳадис ворид шудааст, ҳисоби тамоми халоиқро дар ним рӯзе аз рӯзҳои дунё ба охир мерасонад. На дар Замин ва на дар осмон ягон ҳисобкунандае мисли Аллоҳтаъоло бо суръат нест. Оятҳои 49-50-уми сураи «Воқиъаҳ» ва оятҳои 47-49-уми сураи «Каҳф» ба ояти мазкур ҳаммазмунанд.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِّنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لِّئِنْ

أَجْنَبْنَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾

Қул ма-й юнаҷҷикум-м мин ғулумати-л-барри ва-л-баҳри тадъунаҳу таҷарруъа-в ва хуфята-л ла ин ағҷанā мин ҳазиҳи ла нақунанна мина-ш-шāкирин. 63.

63. Бигӯ: «Кист, ки шуморо аз торикиҳои биёбон ва баҳр, вақто ки ба ҷаноби Ё бо зориву ниёз ва пинҳонӣ муноҷот мекунед (ва мегӯед): «Агар Худо моро аз ин сахтӣ наҷот диҳад, ҳаройина, аз шуқрунандагон бошем, мераҳонад?!».

Аллоҳтаъоло дар ин оят бандагони худро миннат ниҳода, ба Расули Худ (с) фармудааст, ки ба мункирону мушрикони бигӯ, ки чун шумо дар торикиҳои баҳр ё хушкӣ роҳро гум мекунед ва ҳар гоҳе азобу ҳаводиси (фалокати) баҳру бар сари шумо ҳуҷум меоранд, шаби торику бими мавҷу гирдоб шуморо ихота мекунад ва онҳое,

ки дар соҳиланд аз ҳоли шумо беҳабар бошанд, музтару мулзам мешавед, ночор аз лутфи бепоёни Ў таъоло умеди ёрӣ намуда, гоҳ ошқору гоҳ ниҳон бо тазарруъ дуои худро ягона ба Парвардигори меҳрубон равона намуда, ҳатто аҳду паймон баста мегӯед, ки агар Аллоҳтаъоло аз ин балову офат моро халос кунад, албатта, аз ҷумлаи шукркунандаҳо мегардем. Бигӯед, дар ин асно ба ғайри Аллоҳ (ҷ) кӣ шуморо аз ин вартаи ҳалокат халос мекунад?

Ба ин мазмун дар сураҳои Қуръон оятҳои бисёре омада аст. Аз он ҷумла, ояти 67-уми сураи «Исро», ояти 22-юми сураи «Юнус» ва ояти 63-юми сураи «Намл» ҳамин мазмунро доранд.

Ояти зер ҷавоби ояти қаблист:

قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ

**Қулиллāху юнаҷҷикум-м минҳā ва мин кулли карбин
сумма айтум тушрикун. 64.**

64. Бигӯ: «Аллоҳ шуморо аз он ва аз ҳар сахтӣ мераҳонад, боз шумо ба Ў шарик муқаррар мекунад».

Ояти мазкур шахсонеро, ки агар ба ғаму бало гирифтор шаванд, Худошинос мешаванд, чун аз ғамҳо раҳо ёбанд, боз дар қуфру ширки худ боқӣ мемонанд шадидан сарзаниш мекунад. Яъне Аллоҳ таъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ба он аҳли қуфр бигӯ, ки шумо чунин тоифае ҳастед, ки ҳар гоҳе ба сахтиҳо ва мусибатҳо гирифтор шавед, паймон мебандеду бо тазарруъ ягона аз Аллоҳтаъоло ёрӣ меҷӯед. Ў таъоло бисёр вақт шуморо мадад мерасонаду аз он ҳалокатҳое, ки ба саратон омад, наҷот медиҳад, ҳамин, ки раҳиҳои хешро аз ин балоҳо эҳсос кардед, ҷойи он, ки шукргузор бошед, баръакси он рафтор намуда, ҳатто ҳамаи он ваъдаву аҳду паймоне, ки ба Аллоҳ баста будед, дидаву доништа мешиканед. Шумо лутфу эҳсони Аллоҳро фаромӯш месозед, ба ҷойи шукр намудан чунон дар ғафлат меафтед, ки имконпазирии азоби навбатиро аз сӯйи Ў фаромӯш месозед ва боз мушрикии худро идома медиҳед.

Фармоишоти Аллоҳтаъоло дар ояти зер ҳанӯз идома дорад:

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ

أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيعًا وَيُذِيقَ بَعْضُكُم بَأْسَ بَعْضٍ أَنْظُرْ كَيْفَ

نُصْرَفُ الْأَيَّاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

**Кул Ҳува-л-Қодиру ъалā ай-ябъаъа ъалайкум ъазāба-м
миñ фавқикум ав миñ таҳти арчуликум ав ялбисакум
шияъа-в ва юзйқа баъзакум баъса баъз. Унъур кайфа
нусаррифу-л айāти лаъаллāхум яфқахун. 65.**

**65. Бигӯ: «Ў бар он тавоно аст, ки аз болои шумо ё аз зери пойи
шумо бар шумо азобе фиристад ё шуморо бо ҳамдигар гурӯҳ-
гурӯҳ даромезад ва баъзеи шуморо ранҷи баъзеро бичашонад».
Бингар, чӣ гуна баён мекунем оятҳоро, то шояд онҳо бифаҳманд.**

Аллоҳтаъоло дар ин оят, ки ҷанбаи умумӣ дорад се навъи азобро зикр намуда Расули худ (с)-ро фармудааст, ки ба он мушрикони бигӯ, ки Аллоҳ чунон тавоноаст, ки метавонад аз ҳама атрофи шумо азоби Худро фиристад, пас шумо дар он ҳолат чӣ кор карда метавонед? Агар аз болои шумо азоби худро дар сурати боронҳои сели харобкунанда, борони санг, раъду барқи ҳалоккунанда фиристад, чуноне ки қавми Нух (а), қавми Лут (а) ва асҳоби Филро бо ин гуна балоҳо ҳалок сохт, куҷо пинҳон мешавед?. Ё ин ки балоҳои ҳалоккунандаро аз зери пойҳои шумо ҳамчун заминларзаҳои саҳт падид оварад ё мисли Фиръавну Ҳомон ва қавмашон ба дарё ғарқ кунад ва ё мисли Қорун дар Замин фурӯ бараду шуморо ҳалок кунад аз дасти шумо дар ин ҳолат чӣ меояд? Ё ин ки Аллоҳ таъоло шуморо бо дигар намуди балои ҳалоккунанда рӯ ба рӯ созад, яъне ба гурӯҳҳо, ҳизбҳо шуморо ҷудо кунад, ки ҳаргиз ҳаво ва хоҳишоти нафсҳои шумо ва андешаву назарияҳои шумо бо ҳам насозанду сар то пой ғарқи кашмакашҳо гардеду бо ҳам дар афтеду, бадию балои баъзе аз шуморо ба баъзе аз шумо мисли хунрезондану куштан, талаву тороҷи молу амвол ва хиёнат уғрати ҳамдигар намудан, (чуноне ки дар замони мо уммати мусалмон дар баъзе аз ғӯшаи Замин ба ин гуна балоҳо гирифтаганд), рӯ ба рӯ кунад чӣ кор карда метавонед? Кӣ пеши роҳи ингуна ҳодисаҳоро гирифта тавонистааст, ки шумо тавонед? Акнун барои касоне, ки ин гуна таҳдидҳои илоҳиро дурӯғ пиндошанд ва гумон дошанд, ки ин гуна азобҳо ҳаргиз ба сарашон намеояд, дар ҷумлаи охири ояти мазкур

Аллоҳтаъоло (ишора ба аввали ин оят намуда) фармудааст, ки ай мухотаб, бо дидаи таҳқиқ бингар, ки чӣ тавр мо барои фаҳмондан ва панд гирифтани шумо (ё онҳо) ояту ҳуҷҷату бурҳонҳои худро ошкоро ва гуногун баён намудем, то бошад, ки онҳо (ё шумо) бо ин навъи услуби баёни мо хатоҳои худро бифаҳмед ва шояд, ки ба роҳи рост бозгардед. Барои тақвияти ояти мазкур Ибни Касир оятҳои 66 то ояти 69-уми сураи «Исро»-ро далел овардааст ва ҳамчунин ӯ аз Қутайба ва аз Ҳаммод ва инчунин Насой низ аз Қутайба ва аз Муҳаммад бинни Назир ривоят кардаанд, ки чун ояти мазкур нозил шуд, Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Аъзу би ваҷаҳика (ав мин таҳти арҷуликум)”** ва боз гуфтанд: **“Аъзу биваҷаҳика (ав ялбисакум шияъ(н)-е ва юзиқа баъзукум баъса баъзин)”** - яъне Расулulloҳ (с) аз Парвардигор аз болоҳое, ки аз таги пой меҳезад ва ҳамчунин аз низоъҳое, ки байни уммати мусалмон пайдо мешаваду онҳо ба гурӯҳҳо ва ҳизбу созмонҳо тақсим шуда, дар пайи нест кардани ҳамдигар мешаванд, паноҳ талаб кардаанд.

Вобаста ба мазмуни ояти мазкур ҳадисҳои бисёре ворид шудааст, ки яке аз онҳо ин аст: Имом Аҳмад (р) аз Яъло ва дар охир аз Омир бини Саъид ибни Абивақос ва ӯ аз падараш чунин ривоят кардаанд, ки рӯзе ҳамроҳи Расулulloҳ (с) ба тарафи поёнии Мадина роҳ пеш гирифта ба масҷиди бани Муъовия расидем. Расулulloҳ (с) дохили масҷид шуданд, мо низ аз ӯ (с) пайравӣ кардем. Ӯ (с) ду рақъат намоз хонданд ва мо низ хондем. Баъди намоз Расулulloҳ (с) ба Парвардигори худ муноҷоти тўлонӣ намуда, баъди муноҷот ба мо гуфтанд: **“Ман ба Парвардигори худ се савол намудам: якум ин ки умматамро бо гарқ шудан ҳалок насозад, инро Аллоҳ таъоло ба ман дод. Дувум ин ки Худо (ҷ)-ро пурсидам, ки уммати маро бо гуруснагӣ ва қашшоқӣ ҳалок насозад! Ин дуоро низ аз ман қабул фармуд. Бори дигар Парвардигори худро пурсидам, ки Худоё шарру балои онҳоро дар миёни худашон маяфкан! Чавоби мусбат нашунидам.”**

Назди бохирадон маълум аст, ки агар пешво гумроҳ бошад, байни уммати мусалмон ҷангу ҷидолу фитнаҳо пайдо мешавад. Аз ин рӯ Ибни Касир ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ман барои умматам ба гайри пешвоёни гумроҳ дигар аз ҳеч чиз бим надорам. Зеро чун шамшер дар миёни**

умматам ба сабаби ҳудашон ниҳода шавад, то рӯзи қиёмат аз миёнашон бардошта нахоҳад шуд.”

Ҳадиси ба ин ҳадис монандро Ибни Мурдавия ва дар охир аз Савбон ва ӯ аз Расулulloҳ (с) ривоят кардаанд. Ва исноди ҳадиси қаблиро саҳеҳ гуфтаанд. Валлоҳу аълам.

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ

**Ва каззаба биҳи қавмука ва ҳува-л-ҳаққ. Қул ласту
ъалайкум би вакил. 66.**

**66. Ва қавми ту Қуръонро ба дурӯғ нисбат карданд ва (ҳол он ки)
он ҳақ аст. Бигӯ: «Бар шумо вакил нестам».**

لِكُلِّ نَبِيٍّ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ

Ли кулли набаи-м мустақарр. Ва савфа таъламун. 67.

**67. Ҳар хабарро миёод (вақти вуқӯъ)-ест ва зуд бошад, ки
бидонед.**

Баёни тарсу муҷозот ба таври умум дар ояти қаблӣ гузашт. Акнун Аллоҳ таъоло дар ин оятҳо Расули худ (с)-ро гуфтааст, ки қавми ту (қурайшиҳо) Қуръонро, ки барои ҳидояти онҳо ва дигарон овардаӣ агарчи дурӯғ ҳисобида бошанд ҳам, локин он ҳаққу рост аст. Баҳои ҳақиқии Қуръонро Аллоҳ таъоло Худ дода, ба расулаш мувофиқи ояти 29-уми сураи «Қаҳф» фармудааст, ки ту сухани ҳақро аз ҷониби Парвардигори худ ба онҳо расон, касе аз онҳо хоҳад, имон орад ва нахоҳад, наорад. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло бори дигар Ҳабиби Худ(с)-ро фармудааст, ки ба онҳо бигӯ чун шумо Қуръон ё ман ва ё он азобҳои ваъдашударо, (ки дар оятҳои қаблӣ гузашт) дурӯғ меҳисобед, дар ивази ин бояд муҷозот шавед, аммо ман вакили ҷазо додани шумо нестам. Балки Расули Худо ҳастам ва вазифаи ман ба мисли дигар пайғамбарон фақат аз расонидани амрҳои Аллоҳ иборат аст. Шумо дар қабулу рад кардани онҳо ихтиёр доред. Ман шуморо ҳеҷ вақт бо зарби зӯрӣ ба бовар кардану имон овардан маҷбур намекунам. Як бор бо мулоҳиза бинед! Агар ба гуфтаҳои ман амал намуда тобеъ шавед, дар дунё ва охираш некбахт хоҳед шуд. Агар хилофи гуфтаи ман амал кунед, бадбахтии дунё ва охираш насиби шумост. Сипас бо таҳдиду ваъиди таъкидӣ гуфта аст, ки ҳар хабарҳое, ки Қуръон, хоҳ

аз корҳои дунё ва хоҳ аз охират додаст, вақти муайян доранд. Онҳо ягон дақиқа таъхир нашуда, дар вақти худ, албатта, воқеъ мешаванд. Он бало ва офатҳое, ки барои шумо муқаррар шудааст, чун бар сари шумо оянд, дар он ҳолат, албатта, ҳақро аз ботил фарқ мекунад, аммо чӣ фоида? Ҷумлаи дувуми ояти аввал, ки «қул ласту ъалайкум би вакил» аст, дар ояти 107-уми дар ҳамин сура, ва сураи «Юнус», ояти 108-ум, сураи «Зумар», ояти 41-ум ва дар сураи «Шӯро», ояти 6-ум низ омадааст.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ تَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى تَخُوضُوا فِي

حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ

الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

**Ва изā раайта-л-лазūна яхузуна фӣ айāтинā фа аъриз
ъанҳум ҳаттā яхузу фӣ ҳадиъсин гайриҳ. Ва иммā
юнсияннака-ш-шайтону фа лā тақъуд баъда-з-зикрo
маъа-л-қавми-з-зoлимйн. 68.**

**68. Ва чун бубинӣ ононеро, ки оятҳои Моро масхара мекунанд,
пас, аз онҳо рӯй гардон, то вақте ки дар сухани гайри он гуфтугӯ
кунанд. Ва агар шайтон бар ту фаромӯш гардонад, пас, баъди ёд
овардан бо гурӯҳи ситамгор манишин!**

Чуноне ки дар ояти 140-уми сураи «Нисо» гузашт, дар ин оят низ Аллоҳ таъоло пайғамбари худро (ва ё агар ба таври умум бошад дигаронро низ) фармудааст, ки ҳар вақто дар маконе бинед, ки муҳолифони бемантиқ оятҳои Қуръониро дурӯғ меҳисобанд ва ё масхара мекунанд, то суханро сӯйи дигар баранд, аз маҷлиси онҳо руйгардон шуда, ҳамроҳи онҳо дар он маҷлис нанишинед. Роҷеъ ба шарҳи ҷузъи ояти мазкур, яъне «Иммо янсияннака», ки маънояш «агар фаромӯш гардонад бар ту шайтон» аст, Ибни Касир чунин гуфтааст: «Агар чанде сухан ба сӯйи Пайғамбар (с) нигаронида шуда бошад ҳам, ин ҳукм хос барои ӯ(с) нест, балки мурод тамоми муъминон аст». Яъне касе, ки муъмин аст, ҳамроҳи шахсоне, ки ба оятҳои Қуръон таън мерасонанд ва ё онҳоро масхара мекунанд ва инчунин маънову тақозои оятро аз мавзӯи худ бароварда таъвили дигар медиҳанд, набояд нишинад. Агар

сахван ва ё аз рӯйи фаромӯшхотирӣ ҳамроҳи онҳо нишаста бошад, ҳамин ки ба худ омаду пай бурду фаҳмид, бидуни таъхир бо ин гурӯҳи бар нафси худ зулмкунанда дигар дар он маҷлис нанишинад! Худованд ваъдаи омӯрзиши сахву хатои чунин бандаро додааст. Агар баъди фаҳмидан ҳам ҳамнишинӣ кунад, мувофиқи ояти 140-уми сураи «Нисо» дар зумраи (қатори) онҳо дохил аст ва мисли онҳо ба ҳисоб меравад.

Хулоса, уламо гуфтаанд: «Ҳар касе оятҳои Худоро ба ноҳақ тафсир кунад, хоҳ муъмин бошад хоҳ кофир, худро мустаҳқиқи азоби илоҳӣ гардонида фосиқ аст». Бо чунин шахсон ҳамнишинӣ ва омезишро ҳатто макрӯҳ гуфтаанд.

Лозим ба ёдоварист, ки расонидани ҳукмҳои шаръӣ бар анбиё (а) лозиму воҷиб аст ва фаромӯшӣ асло ба онҳо дар ин ҷода роҳ намеёбад, локин дар амрҳо чун руҳ додани сахве дар намоз аз сӯйи онҳо мумкин аст. Соҳиби «Сафватут-тафсир» аз тафсири «Табарӣ», (ҷузъи 11-ум, саҳифаи 431) аз Саддӣ соҳиби ҳошияи тафсири «Қалолойн» сабаби нузули ояти мазкурро чунин гуфтаанд: «Вақто ки мушрикони ба муъминон якҷо менишастанд, мушрикони Пайғамбар (с) ва Қуръонро масхара мекарданд. Ҳатто дашномҳо медоданд. Дар ин асно Аллоҳ таъоло ояти мазкурро нозил намуд ва муъминонро аз ҳамнишинӣ бо чунин гурӯҳи золим наҳй намуд». Мувофиқи мазмуни ояти мазкур ба ғайр аз ҳолатҳои изтирорӣ дар дигар ҳолатҳо аҳли суннат вал ҷамоъат «Тақия» (ақидаро махфӣ нигоҳ доштан)-ро дуруст намедонанд.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرٌ

لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

Ва маъала-л-лазӣна яттақуна мин ҳисабиҳим мин шай-и-в ва лакиң зикро лаъаллаҳум яттақун. 69.

69. Ва аз ҳисоби муҷодалакунандагон бар касоне ки парҳезгорӣ кардаанд, чизе нест ва лекин (бар онҳо) панд додан (лозим) аст, бошад, ки парҳез кунанд.

Зимни ояти мазкур муфасссирони олиқадр ду маъноро ихтиёр карда бошанд ҳам, ҳарду маъно ба мазмуни ояти мазкур созгор аст. Яъне истисно аз мазмуни ояти қаблӣ ин аст, ки агар шахсони ботақво барои наҳй аз мункар (боздоштани мардум аз гуноҳ) дар

мачлиси масхаракунандагони оятҳои илоҳӣ, ҳамнишинӣ кунанд, ҳеч боке надорад ва мисли гуноҳи онҳо бар он тақводорон навишта нахоҳад шуд. Зеро қасди онҳо анҷоми вазифаи исломии худ аст. Аз чунин истисно шахсе метавонад истифода кунад, ки дорои мақоми тақво ва парҳезгорӣ буда, таҳти таъсири онҳо қарор нагирад, балки баръакс тавонад, ки онҳоро таҳти таъсири худ қарор диҳад. Маънои дувум: Фарқият байни касе, ки муъмин аст ва касе, ки мушрик аст, ошкору маълум аст. Агар шахси муъмин бо мушрикон ҳамнишинӣ накунад, чуноне ки дар тафсири «Албаҳр» 154/4 омадааст, ба он гуноҳе, ки онҳо содир мекунанд, ӯ ҷавобгӯ нест. Аммо шахсони муъмин метавонанд роҳи ҳидоят, тақво, насиҳат ёдовари тарс аз Худоро ба онҳо фаҳмонанд. Ҳатто агар тавонанд ақсуламал нишон диҳанд, онҳоро аз раъйе, ки доранд, манъ кунанд ва мачлисашонро тарк кунанд, то бошад ки чунин амали муъминҳоро дида, ҳаё кунанду парҳезгор шаванд ва бори дигар ба истехзои оятҳои Қуръон роҳ надиханд.

Хулоса, агар мурод аз ҳамнишинӣ бо мулҳидону кофирон манфиати муъминон бошад, ҷоиз аст. Вагарна ҳамдаӣ бо ин гуна мулҳидони ҷидолкунанда ва оятҳои Қуръонро истехзокунанда иҷозат нест. Валлоҳу аълам.

Дар ояти зер бори дигар, ба таври густурдатар сухан аз тафовути миёни муъмину кофир меравад.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتَهُمُ الْحَيَوةُ
الدُّنْيَا وَذَكَرَ بِهِمْ أَنْ تَبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ
دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعَدَلَ كُلَّ عَدَلٍ لَا يُؤْخَذُ
مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ
وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ

Ва ҷари-л-лазӣна-т-тахазу дӣнаҳум лаъба-в ва
лаҳва-в ва гарратҳуму-л-ҳайātu-д-дунйā. Ва ҷаккир биҳӣ

а^он тубсала нафсум би ма касабат лайса лаҳа мин дуниллаҳи валийю-в ва лā шафйу-в ва ин таъдил кулла ъадли-л лā юъхаз минҳā. Улāика-л-лазйна убсилу би ма касабу лаҳум шаробу-м мин ҳамими-в ва ъазāбун алимум би ма кану якфурун. 70.

70. Ва бигзор касонеро, ки дини худро бозӣ ва лаҳв гирифтаанд ва онҳоро зиндагии дунё фирефта кардааст ва бо Қуръон панд деҳ, то касе ба сабаби он чи касб кардааст, ба ҳалоки нафс гирифтور нашавад! Нест барои ӯ ба чуз Аллоҳ ҳеҷ дӯсте ва на шафоъаткунандае. Ва агар ивази худ ҳар фидяе, ки тавонад бидиҳад, аз вай гирифта намешавад. Онҳо ҷамоъатеанд, ки ба он чӣ касб кардаанд ва ба сабаби он ки кофир буданд, гирифтور шудаанд. Барои онҳост ошомиданӣ аз оби ҷӯшон ва азоби аламдиҳанда.

Бори дигар Аллоҳ таъоло зимни ин оят Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ту маъмурияти худро ба ҷо овардӣ ва ҳуҷҷатҳои илоҳиро ба онҳо расонидӣ, лозиму воҷиб буд, ки он фочирон ба дини Ислом дароянду ба он амал кунанд, лекин хоҳишоти ҳаёти дунёи онҳоро чунон мағрур сохт, ки омадани қиёматро фаромӯш намуда, ҳатто дини худро на эҳтиром намуданду на таъзим, балки онҳо ин ҳамаро мавриди лаҳву бозӣ ва истехзои худ қарор доданд. Ҳоло дили худро моилу гирифтори онҳо накун, онҳоро тарк кун ва ба онҳо каме муҳлат деҳ. Зеро онҳо аҳли таассуб, мункири рӯзи растохез ва равонаи роҳи азоби бузурганд. Мувофиқ ба мазмуни ҷумлаи дувуми ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ба ононе, ки динро бозича қарор додаанду ба ҳалокат дучор шуда истодаанд, бо Қуръон роҳи ҳидоят ва хатоҳояшонро ёдрас кун ва бо ҳукмҳои Қуръонӣ онҳоро панд деҳ, то мабодо онҳо нафсҳои худро таслими гуноҳҳои ҳалоккунанда насозанд. Зеро рӯзе фаро мерасад, ки инсонҳо, (чуноне ки дар ояти 38-уми сураи «Мудассир» меояд) ба ғайр аз нақӯкорон, дигар ҳама дар ивази амалҳои баду гуноҳҳои худ дар гараванд. Дар он рӯз (яъне, қиёмат) ба ғайр аз Аллоҳ барои чунин тоифа на дӯсте ҳаст, ки онҳоро ёрӣ диҳад (ва чуноне ки дар сураи «Бақара», ояти 254-ум гузашт), на ҳеҷ касе ҳаст, ки шафоъаташон кунад, то наҷот ёбанд. Чунин ашхос барои ҳалосии худ дар чунин рӯз дасту по зананд, аз пушаймонӣ ангушти худ газанд (ва чуноне ки дар сураи «Оли Имрон», ояти 91-ум гузашт), ҳар ончи аз молу дорой дар ихтиёр

доранд (ҳол он ки дар он рӯз чизе надоранд) бар ивази нафси худ диҳанд, то раҳо ёбанд, аммо ҳайҳот натиҷаи дилхоҳ наёбанд. Билфарз, агар дорой бошаду диҳанд ё қаблан дода бошанд ҳам, аз онҳо қабул нест. Зеро чунин афрод гурӯҳе буданд, ки ба сабаби касби амалҳои бад ва ақидаҳои фосид худро гирифтори азоби алампнок гардониданд. Акнун насиби шахсоне, ки кофир шуданду аз Қуръон панд нагирифтанд, дар он рӯзу дар он макон нӯшидани оби ҷӯшон аст, ки чун онро нӯшанд, он об рӯдаҳо ва дигар қисмҳои дарунии онҳоро аз ҳам мерезонад. Барои онҳо ин азоби муқарраршуда бисёр дардноку алампнок аст.

Хулоса, бинобар ихтиёри баъзе аз муфасссирон ояти мазкур ҷанбаи умумӣ дошта, шомили аҳволи касоне низ ҳаст, ки муқаддасот ва аҳкоми илоҳиро барои расидан ба ҳадафҳои моддии шахсӣ бозичаи ғаразҳои худ табдил дода ва динро барои ба даст овардани молу сарвати дунё восита қарор додаанд.

Дар ояти зер чандин навъи ширк баён шуда, бори дигар ба Расулulloҳ (с) амри илоҳӣ мерасад.

قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ

أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْنَا اللَّهَ كَالَّذِي أَصْنَعُهُ الشَّيْطَانُ فِي الْأَرْضِ

حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ أُتَيْنَا قُلْ إِنِّ هَدَىٰ اللَّهُ

هُوَ الْهُدَىٰ وَأَمْرًا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾

Қул анадъу мин дуниллаҳи ма ла янфаъунā ва ла язуррунā ва нурадду ъалā аъқобинā баъда из ҳадāналлоҳу ка-л-лази-с таҳватҳу-ш-шайātину фи-л-арзи ҳайрона лаҳу асҳāбу-й ядъунаҳу ила-л-ҳудаътинā. Қул инна ҳудаллоҳи ҳува-л-ҳудā. Ва умирнā ли нуслима ли Рабби-л-ъāламйн. 71.

71. Бигӯ: «Оё ҷуз Аллоҳ чизеро, ки на нафъ диҳад моро ва на зиён расонад моро, муноҷот кунем? Ва оё бозгардонида шавем ба пошнаҳои худ, баъде ки Аллоҳ моро ҳидоят кардааст монанди касоне ки шайтонҳо онҳоро аз роҳ бадар бурдаанд, дар Замин(-и

бекарон) ҳайронмонда? (Хол он ки) мар ўрост ёроне ки мехондандаш ба сўйи роҳи рост, ки ба сўйи мо биё!». Бигў: «Ҳаройина, ҳидоятти ҳақиқӣ ҳидоятти Аллоҳ аст ва бар мо ҳукм шудааст, ки таслими Парвардигори ҷаҳониён шавем».

Ояти мазкур барои шахсоне, ки ба сўйи Ислом хонда мешаванд, аммо онҳо бо роҳи гумроҳӣ мераванд, як масали аҷибест. Ибни Касир аз Саддӣ ривоят кардааст, ки чун мушрикҳо ба мусалмонҳо гуфтанд, ки дини Муҳаммад (с)-ро тарк кунед ва ба дини мо гаравед, ҳамоно ояти мазкур нозил шуд. Аллоҳтаъоло дар ин оят барои сарзаниши онҳо расули худ - Муҳаммад (с)-ро фармуд, ки ай расули мо, ба онҳо бигў, ки ай гурӯҳи мушрикон, биёед, ошкоро фикру мулоҳизаи худро баён кунем. Оё дуруст аст ба ғайри Аллоҳи ягона бутонero парастииш кунем, ки агар аз онҳо талаби манфиъате кунем, ба ҳеҷ ваҷҳ онҳо ба иҷрояш қодир нестанд? Пас чӣ гуна чизҳоро, ки чунин қудрат надоранд ва мо ҳеҷ гоҳ аз зиёни онҳо биме надорем, парастииш кунем? Ба як нукта бояд таваҷҷўҳ намуд, ки Расулуллоҳ (с) ҳеҷ вақт, на пеш аз даврони пайғамбаряш ва на дар замони дарёфти рисолати пайғамбарӣ ҳатто заррае бошад ҳам ширк наварзидаанд. Агарчанде садри ояти мазкур хитоб ба Расулуллоҳ (с) шуда, бошад ҳам сохти ҷумлаи баъдӣ (бо сиғаи мутакаллими маъалғайр) ишора ба он дорад, ки он хитоб аз забони ҷамиъи мусалмонон аст, на танҳо аз забони Расулуллоҳ (с). Яъне Аллоҳтаъоло дар ҷумлаи баъдӣ ба мусалмонҳо фармудааст, ки дар чунин вақтҳои ҳассос, ки мушрикон меҳоханд мусалмонҳоро ба дини ҳудашон гардонанд ба онҳо посух гўянд, ки оё баъд аз он, ки Аллоҳ моро дар роҳи Ислом ҳидоят намуд ва аз роҳи ширку гумроҳӣ моро берун кашид, чӣ гуна ақли солим қабул дорад, ки ба сўйи куфру гумроҳӣ, ба қафо бозгардем? Агар рафту билфарз чунон кунем, ки шумо меҳоҳед, ба ақидаи шумо гаравем, яъне аз тавҳид ба ширк бозгашт кунем, мисоли мо ба он шахсе монад, ки марде ҳамроҳи ёрони худ дар роҳе ба сафар баромад. Чун ба биёбоне расидаанд, ў шоҳроҳро гум кард. Ғулҳои саҳроӣ ё баъзе аз ҷинҳои саркаш ўро бо номи, ки дорад ё бо номи падару бо номи бобояш ба тарафи худ нидо намуданд. Ў бо шунидани ин садо ба гумоне, ки роҳи дурустро меёбаду ба шарикони худ мепайвандад, дунболи он овоз раҳсипор мешавад. Ёрон бошанд ўро садо мезананд, ки ай фулонӣ, мо инҷоём, ту роҳро гум кардаӣ, ба роҳи мо биё. Роҳгумзадаи бечора ҳайратзада мешавад, ки кадоме аз ин садоҳо рост аст ва ба

кадоме аз онҳо пайравӣ кунад. Мусаллам аст, ки агар овози ҳамсафарҳояшро ихтиёр кунад, наҷот меёбад. Гулони саҳро бошанд ҳамчу шахси шинос ҳатто «эй бачаи фалонӣ, ва ё эй набераи фалонӣ ба сӯи мо биё» гуфта ўро садояш мекунад. Агар роҳгумзада ҳамроҳонашро монда, роҳи пешниҳодкардаи ин гулҳоро ихтиёр кунад, чун ҳушу ақлаш ба сараш меояду чашми худро боз мекунад, мебинад, ки ба як саҳрои бекароне расидааст, ки он ҷо на об ҳаст ва на чизи дигаре. Ҳайрону сарсон мемонад ва намедонад, ки чи гуна худро аз ин вартаи ҳалокат халос созад. Дар натиҷа, ў аз ташнагӣ ва гуруснагӣ ба ғайр аз мурдан чораи дигаре надорад ва ба ҳамин ҳол олами ҳастиро падруд меғӯяд. Оре! Ин аст ҳоли шахсоне, ки баъди шинохтани Муҳаммад (с), даъвати ўро то охири умр намепазиранд ва ба ғайр аз Аллоҳ дигар чизро маъбуди хеш қарор медиҳанд.

Бори дигар Аллоҳтаъоло Расули Худ (с)-ро фармудааст, ки ба он кофирону мушрикони бигӯ, ки ягона ҳидоят ба роҳи рост барои дӯстони Худо ин ҳидояти Аллоҳ аст, ки мо бар он ҳидоятем. Он роҳи рост- дини пазируфтанию дӯстдоштанӣ дини Ислом аст, дигар ҳама амалу даъвои шумо, ки аз чаҳорҷӯбаи он берун меравад, гумроҳист. Аллоҳтаъоло моро амр кардааст, ки таслими амрҳои Ў бошем ва дар ҷамиъи ҳолат холис Ўро ибодат кунем ва дар ақида ва ибодат ба Ў чизро шарик наорем.

Хулоса, шахсоро Аллоҳтаъоло ҳидоят кунад, ҳеҷ гумроҳкунандае ўро гумроҳ карда наметавонад. Чунин мазмунро дар сураи «Наҳл», ояти 37-ум мушоҳида кардан мумкин.

Ояти баъдӣ шоҳроҳи ҳидоят ва дастуроти илоҳиро баён мекунад.

وَأَنْ أَقِمُْوا الصَّلَاةَ وَآتَقُواهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

Ва ан ақиму-с-салата ваттақуҳ. Ва Ҳува-л-лазӣ илайҳи муҳшарун. 72.

72. Ва барпо доред намозро ва аз Худо битарсед! Ва Ўст Зоте, ки ба сӯи Ў ҳамагон ҳашир карда хоҳед шуд.

Дар поёни силсилабаҳсҳои оятҳои қаблӣ Аллоҳтаъоло дар ин оят низ ба мусалмонҳо чунин фармудааст, ки ба он мушриконе, ки меҳоҳанд шуморо пайрави худ созанд, бигӯед, ки Аллоҳи ягона моро ба роҳи ҳидоят амр кардааст, роҳи ҳидоят он аст, ки намозҳоро барпо дорем ва дар ҷамиъи аҳвол аз Ў битарсем. Зеро

Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки дар рӯзи қиёмат ҳама ба сӯи ӯ бозгардонида мешаванд. Бо ибораи дигар: агар инсон дар ҳақиқат роҳи ҳидоятро маҳкам дорад, бе нуқсон намозхоро хонад ва дар ҳама кор Аллоҳро ҳозиру нозир дониста аз ӯ тарсад, анҷоми чунин амалҳо далолат бар он мекунад, ки ин гуна инсон дар ҳақиқат мусалмон аст. Инсоне, ки аз Аллоҳтаъоло наметарсад, бо роҳи ҳақ намеравад, ба амри Аллоҳ таслим намешавад, намоз намехонад, тақво надорад, ҳаромро аз ҳалол фарқ намекунад, бояд донад, ки фардо рӯзи қиёмат дар майдони маҳшар ҳамаро Аллоҳтаъоло, бе шакку шубҳа, назди Худ ҷамъ месозад ва ҳар фардро мувофиқи имону эътиқоду амале, ки дар дунё дошт ҷазо ва ё мукофот медиҳад.

Инсонҳои аз ибодати Аллоҳтаъоло рӯгардон дар он рӯз чӣ кор карда метавонанд? Ояти баъдӣ аз ин моро огоҳ месозад.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ

فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عِلْمُ الْغَيْبِ

وَالشَّهَادَةُ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

Ва Ҳува-л-лазӣ халақа-с-самāvāti ва-л-арза би-л-ҳаққ. Ва явма яқулу кун фа якун. Қавлуҳу-л-ҳаққ. Ва Лаҳу-л-мулку явма юнфаҳу фи-с-сӯр. Ёлиму-л гайби ва-ш-шаҳадаҳ. Ва Ҳува-л-Ҳакиму-л-Хабир. 73.

73. Ва Ӯст он Зоте, ки биёфарид осмонҳо ва Заминро бо тадбири дуруст ва рӯзе ки бигӯяд: «Шав!» Пас, мешавад. Сухани Ӯ ҳаққу рост аст. Ва мар Ӯрост подшоҳии рӯзе, ки дар сур дамида шавад. Донандаи ниҳону ошкор аст. Ва Ӯ ҳакиму хабардор аст.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур аз якчанд сифатҳои худ хабар дода фармудааст, ки ӯ таъоло Зотест, ки тамоми мавҷудот, аз он ҷумла осмонҳо ва Заминро ва ҳарчи ки дар онҳо ва байни онҳо ҳаст, бо тадбири маҳкам ба ҳақ, (яъне барои ҳадафи саҳеҳ ва на барои беҳуда ва ботил) офаридааст. Дар ин хусус сухани ҳаққу рост ҳамин аст ва дигар тахминҳо ҳама ботилу ёва ҳастанд.

Акнун ҳаққи банда он аст, ки дар баробари итоъати фармонҳои ӯ таъоло сари таслим фуруд орад ва аз азобу

сахтиҳои рӯзи қиёмат тарсад. Зеро қоим шудани (барпо кардани) қиёмат барои Аллоҳтаъоло бисёр осон аст.

Барои вуқӯи қиёмат ибрази як калимаи амр кифоя мекунад, (Аллоҳ) меғӯяд: «Пайдо шав!». Дар ҳол қиёмат барпо мешавад. Зеро мабдаи олами ҳастӣ ва рӯзи растохезро Аллоҳи ягона дар ихтиёри худ дорад.

Дар давоми ҳамин оят омадааст, ки сухани Ҷ таъоло ҳаққасту рост. Яъне агар Аллоҳтаъоло барои ҳисобу китоби амалҳо ба ҳузури Худ ҷамъ шудани офаридаҳояшро фармон диҳад, ҳама дар он рӯз фармони Ҷ таъолоро бе чуну чаро иҷро мекунанд. Оё инсоф аст Зотеро, ки дорои чунин сифат аст, маъбуди худ қарор надода, офаридаи ӯро парастид карда шавад? Оё аз ғайри Аллоҳ аз касе, аз маконе, манфиъату барору кӯшоиш талаб кардан аз рӯи ақли солим ва инсоф аст? Ҳаргиз! Хулоса, шахсе агар ба ғайри Аллоҳ боз махлуқеро парастад, гӯё баъди имон овардан ба қафо, ба сӯи ширк баргаштааст. Сифати дигари Аллоҳтаъоло ин аст, ки рӯзе ки Исрофил (а) дар Сур, (чуноне ки дар ояти 68-уми сураи «Зумар» меояд), барои зинда шудани тамоми мурдагон, бо амри Ҷ таъоло бидамад, ҳама мурдагон, бо амри Ҷ таъоло зинда мешаванд ва қиёмати кубро барпо мешавад. Ҳакиму подшоҳи он рӯзи пурдаҳшат, (чуноне ки дар ояти 16-уми сураи «Ғофир» меояд), хоси Ҷст. Ба ғайри Ҷ таъоло дигар подшоҳе дар он рӯз нест. Фақат Аллоҳи ягона метавонад ҳарчи хоҳад, дар он рӯз бикунад.

Дар поёни ояти мазкур Аллоҳтаъоло ба се сифати худ бори дигар ишора намуда фармудааст, ки Ҷ таъоло донои ниҳону ошкор аст. Оре! Аллоҳтаъоло дорои чунин сифатест, ки ҳама ошкору ниҳонро медонад. Зеро Ҷ таъоло дар тамоми афъоли Худ ҳакиму доност. Дар ҳама кор агарчи мо надонем ҳам, ҳикмати Ҷ таъоло ҷорист.

Аз он ҷумла зинда гардонидану миронидан ва аз аҳволи ҳама махлуқоти худ бохабар будан хоси Ҷ таъолост. Худованд бо муқтазои огоҳии худ ҳар амали бандагони худро медонад ва мувофиқи амалашон ба онҳо ҷазо ё мукофот медиҳад. Дар шарҳи мазмун ин оят баъзе аз муфасссирон ҳадиси тӯлонии дамидани Сурро овардаанд.

Вақто ки Қуръони карим нозил шуд, мушрикони Макка даъво доштанд, ки гӯё онҳо дар дини Иброҳим (а) устуворанд, ҳатто ба Расулulloҳ (с) рӯ ба рӯ истода даъвоҳо мекарданд. Аз ояти зер шахсияти Иброҳим (а) ва кӣ будани мушрикҳо маълум мешавад.

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ اتَّخِذْ أُصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّي أَرَأَيْتَكَ وَقَوْمَكَ

فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾

❁Ва из қола Иброҳиму ли абиҳи Ӓзара а-таттахизу аснӒман алиҳаҳ. ИннӒ арока ва қавмака фӒ ӒалӒли-м мубӒн. 74.

74. Ва чун Иброҳим барои падари худ Озар гуфт: «Оё бутҳоро ба худой мегирӣ? Ӓаройина, ман туро ва қавми туро дар гумроҳии ошкор мебинам!».

Уламои фанни насабшиносӣ чунин гуфтанд: Иброҳим (а), ки ўро Абул-анбиё (Падари пайғамбарон) ва ҷадди (бобои) арабҳо низ мегӯянд, аз авлоди Сом (писари Одам (а)) буда, даҳумин фарзанди (набераи) ўст. Вай (а) дар шаҳри Авр ё Ур (нур), дар сарзамини Калдон (Уруппо), ҷануби Туркия, яъне назди сарҳади Шом (Сурия) ба дунё омадааст.

Бо ривояте номи падари ў (а) Торих ва бо ривояти дигаре Озар ва ё шояд Торих ном ва Озар лақаби ў будааст. Ибни Касир аз Муҷоҳид ва аз дигарон нақл мекунад, ки Озар номи боте буд. Чун падари Иброҳим (а) дар хизмати вай қарор дошт, шояд аз ҳамин боис бо ин ном мулаққаб шуда бошад.

Ба ҳар тақдир, ояти мазкур воқеаи муҳимро аз рӯзгори он муваҳҳиди аъзам,яъне Иброҳим (а) нақл намуда, ба мусалмонон таълим медиҳад, ки чӣ гуна онҳо дурӯғпиндорандагони ҳақро бояд насиҳат кунанд ва кай аз баҳри онҳо, агарчи хешовандонашон бошанд ҳам, гузаранд ва чи гуна бар Аллоҳи ягона таваккал кунанду аз Ў битарсанд ва тобеи фармони Ў бошанд.

Хулоса, Аллоҳтаъоло дар ин оят пайғамбари худ (с)-ро фармудааст, ки дар ёд ор он ҳангомеро, ки Иброҳим (а) падар ва тобеони падари худро дар гумроҳӣ дид, ошкоро ба падари бутпараст ва буттароши худ, яъне Озар бо оҳанги маломат гуфт, ки оё бутҳоро, ки ҳатто рӯҳ (ҷон) надоранд ва ба Худо будан ҳеҷ шоиста нестанд, худо меҳисобед ва онҳоро мепарастед? Ӓамоно, ман туро ва қавматро, ки дар парастидани бутҳо ба ту тобеъанд, ошкоро дар гумроҳӣ дида истодаам.

Қиссаи Иброҳим (а), иншоаллоҳ, дар сураи «Марям», аз ояти 41 то 48 ва дар сураи «Тавба», ояти 114 эзоҳи худро меёбад. Бо

вучуди ин ҳам Иброҳим (а) барои падари худ аз Аллоҳ омӯрзиш меҳосту дуъо мекард. Вақто падари ӯ (а) аз олам дар ҳолати мушрикӣ гузашт ва ин ба Иброҳим (а) маълум шуд, чуноне ки дар ояти 114-уми сураи «Тавба» меояд, аз ӯ безор гашт ва дигар барои рӯҳи падари худ истиғфор нагуфт.

وَكَذَٰلِكَ نُرِىٰ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُوْنَ مِنْ

الْمُوقِنِيْنَ

Ва казāлика нурӣ Иброҳима малакӯта-с самāвāти ва-л-арзӣ ва ли якуна мина-л-муқинӣн. 75.

75. Ва ҳамчунин ба Иброҳим аҷоиботи осмонҳо ва Заминро менамудем, то аз яқинқунандагон бошад.

Чуноне ки аз мазмуни ояти қаблӣ маълум шуд, Озар падари Иброҳим (а) ва тобеъонаш буту ситора ва Хуршеду Моҳтобро парастид мекарданд. Иброҳим (а) хост бо ҳуҷҷат иштибоҳи онҳоро рад кунад. Аз ин ҷиҳат Аллоҳтаъоло ба Иброҳим (а) аҷоиботи осмонҳо ва Заминро ва офариниши онҳоро ва қудрати vaseу бепоёни худро ҳатто аз поён сӯйи Арш ва аз боло сӯйи фарш (фурӯтарин табақоти замин)-ро намудор кард ва Иброҳим (а) онҳоро дид.

Ибни Касир мегӯяд эҳтимол дорад, ки Аллоҳтаъоло аз ҳисси биноии Иброҳим (а) ҳиҷобҳоро дур карда бошад ва Иброҳим (а) он ҳамаро бо чашми худ дида бошад. Эҳтимоли дигаре меравад, ки Аллоҳтаъоло биниши ботинии ӯ (с)-ро илҳом бахшид ва ӯ (а) ин ҳақиқатро дарёфт. Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: «Худованд ба Иброҳим (а) кайфияти сайри ситорагон, ҳангоми ҳаракат ва бо ҳам барнахӯрдани онҳоро, дар фазои кайҳон дононд, то ӯ (а) аз ҷумлаи яқинқунандагон бошад ва ягон зарра шак дар қалби ӯ (а) боқӣ намонад. Мазмуни ояти мазкурро ояти 9-уми сураи «Сабо» ва ояти 185-уми сураи «Аъроф» ва оятҳои 38-39-40-83-юми сураи «Ёсин» низ таъкид мекунам.

Дар ояти зер баъзе аз он аҷоиботе, ки Аллоҳтаъоло ба Иброҳим (а) нишон дода буд, зикр мешаванд.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ

الْأَفْلِينَ ﴿٧٦﴾

Фа ламмā чанна ъалайҳи-л-лайлу ра-ā кавкабā. Қола ҳāзā Раббū. Фа ламмā афала қола лā уҳиббу-л āфилīн. 76.

76. Пас, чун шаб бар вай торикӣ афганд, ситора (Зӯҳра)-ро дид (барои радди иштабоҳи қавмаш дар мақоми мунозира на ин ки бовар дошта бошад), гуфт: «Ин аст Парвардигори ман». Пас, чун ғоиб гардид, гуфт: «Дӯст надорам ғоибшавандагонро».

Дар бораи сухани Иброҳим (а), ки дар ин оят ва дар ду ояти баъдӣ меояд, байни муфасссирон ихтилофи назар вучуд дорад. Гурӯҳи аввал ба зоҳири оят маъно додаанд. Яъне чун Иброҳим (а) дид, ки шаб бо торикии худ болои рӯшноӣ парда кашид, аз байни ситораҳо ситораи дурахшандаи Муштарӣ ё Зӯҳраро дида гуфт: “Ана ин Рабби ман аст”. Ин гуна суханро ӯ (а) замоне гуфт, ки назари амиқу дақиқ надошт, ҳанӯз тифл буд. Аммо назари дувум, ки ба ояти қаблӣ алоқаи зич дорад ва назди аксари муфасссирон (чуноне ки гузашт) писанд аст ин аст, ки ӯ (а) дар байни мардуме, ки ситораро низ Худо мегуфтанду мепарастиданд ба дунё омада, дар байни онҳо ба воя расида буд. Вақто ки торикии шаб ҳукмфармо шуду ситорагон зоҳир шуданд, Иброҳим (а) ситораи Муштарӣ ё Зӯҳраро, ки нисбат ба дигар ситораҳо дурахшонтаранд, диду бо саволи инкорӣ ва ба тариқаи рад ва сарзаниши онҳо, то ин ки ҷоҳилию гумроҳии худро фаҳм кунанд, ки ғайри Холиқи худро парастиш мекунанд, ба онҳо гуфт: «(Мувофиқи ақидаи шумо) ин аст Парвардигори ман!?». Баъзан ин тарз суханронӣ байни тарафҳои муқобил барои ҳуҷҷатронӣ, ва ботил сохтани эътиқоди тарафи муқобил, то онҳо мулзам шаванд, истифода бурда мешавад. Масалан, ин тарзи суханронӣ дар сураи «Тоҳо», ояти 97-ум истифода бурда шудааст. Яъне чун Мӯсо (а) аз кӯҳи Тур баргашт ва дид, ки қавмаш ғӯсолапараст шудаанд, ба онҳо гуфт: **«Ванъур улā улāҳика-л-лазū залта ъалайҳи ъāкифā»** - назар кун ба сӯйи маъбудии худ, ки дар паноҳи он шудӣ, албатта, онро месўзонам.

Бармегардем ба эзоҳи ояти таҳти назар. Чун Иброҳим (а) дид, ки он ситора ғуруб карду ғоиб шуд, ба қавми худ гуфт, ки ман

ибодати чизеро, ки чунин ҳол дораду ҳолаш тағйир меёбад дӯст намедорам ва онро наменпарастам.

Зеро Парвардигор Зоте аст, ки барои ӯ тағйир ёфтан ҷоиз нест. Ҳар чизе, ки тағйир меёбад, тулӯъ мекунаду ғуруб мекунад, он офарида шудааст ва ба Офаранда эҳтиёҷ дорад. Ҳар чизе, ки муҳтоҷ аст, он Худо нест. Худо Зотест, ки тадбири осмонҳо ва Замин ва ҳар ҷи дар ин ду ва байни ин ду ҳаст, дар ихтиёр дорад. Бори дигар Иброҳим (а) ба атроф назар андохт:

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَيْسَ إِلَهِي بِنَبِيٍّ

لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ

Фа ламмā ра-ал қамара бāзиган қoла ҳāзā Раббi. Фа ламмā афала қoла ла ил лам яҳдинi Раббi ла акунанна мина-л-қавми-з-зoллин. 77.

77. Пас, чун Моҳро дар ҳолати тулӯъ дид, гуфт: «Оё ин Парвардигори ман аст?». Пас, чун моҳ ғуру рафт, гуфт: «Агар Парвардигор маро ҳидоят накунад, албатта, аз ғуруҳи ғумроҳон шавам».

Тафсири ояти мазкурро мисли услуби ояти қаблӣ аксари муфасссирон чунин баён намудаанд. Иброҳим (а) хост бо ҳуҷҷату бурҳони иловагӣ нодурустии ибодат ва беҳирадии мушрикони (қавми худ)-ро собит созад. Бинобар ин, мунтазир шуд ва чун Моҳтоб тулӯъ карду ӯ дид, ки вай нисбат ба дигар ситорагон хеле калону дурахшонтар аст ва қавми ӯ (а) дарҳол ба ибодати он моҳи осмонӣ пардохтанд, ба онҳо гуфт, ки ин аст Парвардигори ман!? Биёед бо ҳам бубинем, ки оё имкон дорад, ки Моҳ Парвардигори мо бошад? Барои ҳеҷ шахси боҳирад сазовор нест, ки ҳар хостаи нафси худро Худо ҳисобад. Пас чун дид, ки Моҳтоб низ ба ғуруб майл дорад, ба қавми худ гуфт, ки агар касе Моҳро Худо ҳисобад онро парастидиш кунад, ғумроҳ аст. Иброҳим (а) ба ҳидояти Парвардигор мӯҳтоҷ будани худро эҳсос намуд ва донист, ки агар Аллоҳ ҳидоят накунад, касе ӯро ҳидоятгар набошад, пас, ба қавли худ гуфт, ки ҳамчунин, агар маро низ Парвардигорам ба роҳи рост ҳидоят (роҳнамоӣ) накунад ва дар он собит нигоҳ надорад, албатта, ман ҳам аз ҷумлаи ғумроҳон буда, бар нафси худ ситам кардаам.

Иброҳим (а) дид, ки қавм Офтобро мепарастанд, пас, чуноне, ки ояти зер баён мекунад, дар ҷустуҷӯи ҳуҷҷату далели дигар шуд:

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ

يَقُولُ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ

Фа ламмā раа-ш-шамса бāзигатан қoла ҳāзā Раббi ҳāзā акбар. Фа ламмā афалат қoла йā қавми иннi барйу-м мим mā туширикун. 78.

78. Пас, чун дид Офтобро дар ҳоли тулӯъ, гуфт: «Ин аст Парвардигори ман, ин бузургтар аст аз ҳама ситорагон». Пас, чун Офтоб фуру рафт, гуфт: «Эй қавми ман, ҳаройина, ман аз он чи ба Аллоҳ шарик муқаррар мекунад, безорам.

Мунозира ва пешниҳоди ҳуҷҷату бурҳон барои ботил сохтани ақидаи нодурусти қавми Иброҳим (а) дар ин оят низ идома дорад. Яъне чун Иброҳим (а) дид, ки Офтобе, ки қавмаш онро парастид мекарданд, тулӯъ мекунад ва нисбат ба ситорагону Моҳтоб калонтару дурахшандатар ва манфиаташ бештар аст, гуфт: “Ин аст Парвардигори ман?!” Чун бо гузашти вақт Офтоб низ ба тарафи ғуруб майл карду рӯз домани рӯшноии худро барчидан гирифт, ба қавми худ гуфт, ки ай қавми ман, аз таҷриба ва мушоҳидаи ман гузашт, ки ҳар он чи шумо мепарастед, ҳама падидаанд ва махлуқанд. Онҳо Худо наоянд ва лоиқӣ парастид низ набошанд. Зеро ҳолати онҳо тағйирёбанда аст. Баъзе вақт нест мешаванд, тулӯъ мекунанд, ғуруб мекунанд ва боз нест мешаванд. Оё Худо чизе мебошад, ки тағйир ёбад? Ин парастиди шумо холисона нест, балки мушрикона аст. Ман аз ин гуна ибодати ширкomez ва ширк (шарик) овардан ба Аллоҳи ягона безорам. Ман Худои ягоноро мисли парастиди мушриконаи шумо намепарастам.

Хулоса, Иброҳим (а) ҳар чизеро, ки қавмаш Худо меғуфтанду мепарастиданд, якеро баъди дигаре мушоҳида мекард ва ба онҳо бо далел исбот мекард, ки ҳеҷ яке аз онҳо салоҳияте надорад, ки Парвардигори оламиён бошад.

Дар қисми аввали шарҳи ояти 76 қайд шуд, ки мувофиқи фикри баъзе муфасссирон саҳнаҳои дар оятҳои 76-77-78 баёншуда гӯё дар айёми тифлии Иброҳим (а) рӯй дода буданд.

Ҳамаи ин намуд эзоҳотро муфасссирони машҳур чун Қуртубӣ,

Замахшарӣ, Аби Суъуд, Ибни Касир, соҳиби Баҳрул муҳит ва ҳатто Имом Фаҳрии Розӣ дар тафсири «Ал-кабир» ҷ.13, с.47 бо овардани 12 ҳуҷҷат ақидаи нодуруст ҳисобида гуфтаанд, ки саҳнаҳои оятҳои мазкур ва саҳнаҳои оятҳои 80-83-юми ҳамин сура эҳтимоли набуда, балки саҳнаҳои мунозира бо шеваи ҳакимона ва пешниҳоди зина ба зинаи далелҳо барои исботи ҳақ байни Иброҳим (а) ва бутпарастон буд, то онҳо донанд, ки эътиқодашон тақвои устувор ва бақо надорад. Дигар ин ки Иброҳим (а) Абуланбиё (падари пайғамбарон) ва Имоми ҳаниф (моил ба сӯи ҳақ) буд.

Ў (а) аз ҷамиъи ин гуна шакку шубҳаҳо дар шаъни Парвардигори худ пок аст. Сухани Иброҳим (а) дар оятҳои зер идома дорад:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا

أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

Инни вачҷаҳту вачҷия лил-лазӣ фатара-с-самāvāti ва-л-арза ҳанифā. Ва мā ана мина-л-мушрикӣн. 79.

79. Ба дурустӣ, ки ман рӯи худро ҳолис ба сӯи Зоте гардонидам, ки осмонҳо ва Заминро биёфарид, ман моил ба дини ҳаққам ва аз ҷумлаи ширкорандагон нестам».

Вақто ки Иброҳим (а) барои исботи ҳақ диққати мушриконро ба тақйирёбии ҳолати ситорагону Моҳу Офтоб ҷалб намуд ва ҳангоми мунозира ба мушрикони фаҳмонд, ки ин ҳама ашёе, ки шумо мепарастед, махлуқ ва бандагони Худоянд, дар вақти муайян меоянду мераванд. Онҳо наметавонанд ҳатто як лаҳза аз вақти ҳаракати худ тақдим ё таъхир кунанд.

Шумо, чун инҳоро дар корҳои Худованд шарик меҳисобеду мепарастед, басо кори ношоистаеро мекунед. Ман дар ақида ва ҳамаи ибодатҳои ҷисму ҷони худро пурра ба сӯи он Зоте мутаваҷҷеҳ, месозам, ки Ў бо қудрати беинтиҳои худ осмонҳо ва Замин ва ончи дар ин ду ҳаст, халқ намудааст. Ман тамоми динҳои ботил ва ибодатҳои ширкомезро қабул надорам ва моил ба дини ҳақ ҳастам ва мисли шумо аз ҷумлаи ширкорандагон нестам!

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ ۚ قَالَ أَتُحْجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ ۚ وَلَا أَخَافُ مَا
تُشْرِكُونَ بِهِ ۚ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا ۚ وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۖ
أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

**Ва ҳаҷҷаҳу қавмуҳ. Қола атуҳҷҷунни филләҳи ва қад
ҳадан. Ва лā аҳофу мā тушрикуна бихи иллā ай яшāа
Раббӣ шай-ā. Васиъа Раббӣ кулла шай-ин ъилмā. А-фалā
татазаккарун. 80.**

**80. Ва қавмаш бо ū ҳуҷҷатронӣ карданд, гуфт: «Оё дар
ваҳдонияти Аллоҳ бо ман ҷидол мекунад ва ҳол он ки Ū маро
ҳидоят кардааст? Ва аз он чӣ шумо ба Аллоҳ ширк муқаррар
мекунад, наметарсам. Магар ин ки Парвардигори ман чизеро ба
ман ирода кунад. Ва илми Парвардигори ман ҳама чизро иҳота
кардааст, чаро панд намегиред?»**

Чун қавми Иброҳим (а) диданд, ки тавҳиди (Худоро якка ва
ягона дониш)-и ū (а) холисона аст бо ū (а) дар амри тавҳид боз
ситеза ва муҷодала намуданд. Онҳо хостанд, ки ū (с)-ро ба
парастиши худоёни ботили худ моил созанд ва ū (с)-ро аз ҳашму
зиёни бутҳо битарсонанд. Яъне ба вай (а) гуфтанд, ки ту
маъбудҳои моро эътироф намеkunӣ, аз ин сабаб ба девонагӣ ва ё
ба мусибати дигаре гирифтӣ мешавӣ. Аммо Иброҳим(а) на ин ки
аз “худо”-ҳо ва аз таҳдиди онҳо натарсид, балки алайҳи онҳо ва
худоёни бофтаи онҳо ошкоро ба мубориза бархосту гуфт, ки оё
шумо дар мавҷудияту ваҳдонияти Аллоҳтаъоло ва дар бораи ин
Худои бешарику беҳамто ва аз ҳама айбу нуқсон пок, ки ба ман
роҳи ҳақро ишрод намудааст, муҷодалаву ҳуҷҷатронӣ мекунеду
худоҳои ботили худро дуруст мешуморед? Оё меҳаҳед он Зотеро,
ки маро ба сӯйи ягонагии Хеш хондааст, яксӯ гузорами мисли шумо
дар ширку гумроҳӣ ва ҷаҳолат ғутовар шуда аз ҳидояти Худованд
дур бошам? На! Донеду огоҳ бошед! Ман Худои ягонаро монда, он
бутҳоиеро, ки аз парастии онҳо нафъе ва аз напарастидани онҳо
зиёне намерасад ва шумо онҳоро шарикҳои Худо меҳисобед, на
мепарастам ва на аз онҳо метарсам. Онҳо ҳеҷ вақт маншаи суду

зиён набуданд ва нестанд. Танҳо Аллоҳи ягона, ки ҳама баду нек аз сӯи Ӯст ва илму донишаш ҳама чизро ихота кардааст, метавонад суду зиён расонад.

Магар гуноҳе карда бошам ва Ӯ таъоло расидани ягон бало ва офатро барои ман ирода карда бошад, албатта, он ба ман мерасад, ки ин ба он бутҳои бешууру беруҳи шумо ҳеҷ иртиботе надорад.

Дар охири ояти мазкур ин гуна тоифаро мавриди суоли сарзаниш қарор дода, дар ғафлат фурурафтагонро танбеҳ дода, гуфтааст, ки далелҳо барои исбот кардани ваҳдонияти Аллоҳтаъоло, ҳамаҷо ошкоро вуҷуд доранд, чаро шумо панд намегиред, то донед, ки Қодиру тавоно кист ва бутҳои бечон чист?

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا

لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ

تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

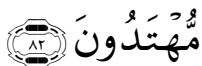
**Ва кайфа аҳофу мӱ ашрактум ва лӱ таҳофӯна аннакум
ашрактум биллаҳи мӱ лам юназзил биҳи ӱалайкум
султӱнӱ. Фа айю-л фарӣқайни аҳаққу би-л-амни ин
кунӱтум таъламун. 81.**

**81. Ва чӣ гуна аз он чӣ ба Аллоҳ шарик муқаррар мекунед, тарсам
ва ҳол он ки шумо наметарсед ва онро мепарастед, ки бар шумо
далеле фуру нафиристодааст? Пас, агар медониста бошед,
бигӯед, кадоме аз он ду гурӯҳ ба амн сазовортар аст?».**

Чун мушрикони диданд ки ақидаи Иброҳим (а) омехтаи ширк нест, балки холис аст, бори дигар ба ӯ (а) гуфтанд, ки эй Иброҳим, чаро ту маъбудони моро ҳеҷ эътироф намеkunӣ, таслими онҳо намешавӣ? Оё наметарсӣ, ки мабодо вуболи онҳо туро гираду ту девона шавӣ ё ба мусибате гирифта гардӣ!? Чун Иброҳим (а) сухани ин беҳирадонро шунид, ба онҳо гуфт, ки во аҷабо, ман чи гуна аз худоҳои худсохтаи шумо, ки онҳоро ба Худои мутаъол дар ибодат шарик меҳисобеду онҳо на офарандаву на рӯзидиҳандаанд, тарсам? Барои дурустии ин амали ширкomezатон аз тарафи Аллоҳтаъоло барои шумо на ягон амре омадааст ва на

ягон дастуре. Шумо аз Худое, ки бар ҳама кор қодир, офаранда ва рӯзидиҳанда аст, наметарседо ман аз ихтироҷоти шумо тарсам? Агар шумо медониста бошед, биёед то бингарем, кадом яки мо аз азоби Аллоҳ таъоло эминтарем? Шумо барин шахсони ба Холиқи худ ширкоранда ва ё мо барин шахсони Худоро ягона ҳисобанда ва муъмин? Оё онҳое ки Худоро бо далелҳо шинохтаанд ва Ёро ба ибодати худ хос гардониданд, аҳли амн ҳастанд ва ё шумо мушрикони? Ояти зер ҷавоби ин саволро аз забони Иброҳим (а) матраҳ мекунад:

الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ

**Ал-лазӣна āманӯ ва лам ялбисӯ īmāнаҳум би зулмин
улāика лаҳуму-л-амну ва ҳум-м муҳтадӯн. 82.**

**82. Касоне, ки имон оварданд ва имони худро ба зулм (ширк)
олуда насохтанд, онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки амн барои онҳост ва
онҳоянд роҳёфтагон.**

Зимни ояти мазкур Аллоҳ таъоло ба макони амни худ ишора намуда, аз чандин навъи азоб ҳимоя кардани бандагони худро ваъда дода фармудааст, ки он касоне аз азоб дар амонанд, ки онҳо (ба Худои якка ва ягона) имон овардаанд ва имони худро бо ширк омехта накардаанд. Бо ибораи дигар, касоне, ки ибодати худро холис барои Аллоҳи ягона анҷом медиҳанд ва ба Ё таъоло ягон чизеро шарик намеҳисобанд, аз азоби рӯзи қиёмат дар амонанд. Онҳо дар дунё ва охираат роҳи ростро ёфтаанд. Ҳадиси шарҳдиҳандаи маънои ояти мазкур дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ чунин омадааст: «Вақто ки ояти мазкур нозил шуд, он ба саҳобагон хеле мушкилӣ овард ва онҳо гуфтанд: «Ё Расулаллоҳ (с), кадоме аз мо бар нафси худ зулм накардааст?» Расулаллоҳ (с) дар ҷавоби онҳо ояти 13-ӯми сураи «Луқмон»-ро хонд ва гуфт: “Он чуноне ки шумо фикр мекунед, он таъво нест, балки маънои оят ба он монанд аст, ки Луқмон барои писари худ гуфт:” «Эй фарзандам, барои Аллоҳ чизеро шарик қарор мадеҳ, зеро ширк зулми бузург аст».

Ба монанди ҳадиси зикршуда ривоятҳои бисёре расида, ки бузургтарин зулм ин ба Худо ширк овардан аст. Касоне, ки имон овардаанду дар тоату ибодати худ ба Аллоҳ чизеро шарик

наовардаанд, мутобиқи ваъдаи ояти мазкур дар дунё ва охираат дар ҳимояи Парвардигоранд:

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ ۖ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَأٍ ۚ إِنَّ

رَبُّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

Ва тилка ҳуҷҷатунā āтайнāхā Иброҳи́ма ъалā қавмиҳ. Нарфаъу дараҷāти-м ма-н-нашāъ. Инна Раббака Ҳаки́мун Ёали́м. 83.

83. Ва ин аст ҳуҷҷати Мо, ки ба Иброҳим додем, то дар баробари қавми худ онро ҳуҷҷат гирад, (ки Ситора, Моҳ, Офтоб салоҳияти Худо буданро надоранд). Баланд мекунем мартабаи касеро, ки меҳоҳем, ҳаройина, Парвардигори ту ҳакиму доност.

Аллоҳ таъоло дар ин оят ба он ҳуҷҷатҳое, ки дар оятҳои қаблӣ дар хусуси Иброҳим (а) сухан рафт, ишора карда фармудааст, ки ҳамаи он ҳуҷҷату далелҳое, ки Иброҳим (а) барои исботи ҳақ дар баробари қавми худ матраҳ намуд, мо ба Иброҳим омӯхтем. То ӯ (а) тавонист ба василаи онҳо муваҳҳидии (яккахудопарастии) худро собит намуда бар қавми худ бо ҳуҷҷат ғолиб омад. Оре! Аллоҳтаъоло ба Иброҳим (а) чунон фаросат дод, ки бо истифодаи ҳодисаи тағйирёбии ҳолати ситорагону Моҳу Офтоб, тавонист ваҳдонияти Аллоҳтаъолоро барои қавми бутпарастии худ исбот кунад. Дар давоми оят Худованд мегӯяд, ки Мо лоиқ бинем, бо хости худ метавонем дараҷа ва мартабаи шахсеро бо илму ҳикмат, қобилияти фаҳмиш ва бо пайғамбарӣ баланд бардорем, то ин ки кори ӯ ва номи ӯ то абад боқӣ бимонад. Парвардигори ту корҳоро чунон бо санъати баланд ба сомон мерасонад, ки ҳар инсони ҳушманд аз дидан ва дарки онҳо дар ҳайрат мемонад ва ба хулоса меояд, ки ҳеҷ зоте ба чуз Парвардигор наметавонад ин гуна ашёро ҳакимона ҷо ба ҷо гузорад. Ё таъоло чунон олим аст, ки ягон зарра аз ҳаракату оромии махлуқҳо аз Ё таъоло махфӣ наметавонад. Яъне агар хоҳад ва шоиста бинад, дар баланд кардани мақому мартабаи ҳар ҳакиму доност.

Оятҳои зер ҳам аз аҳволи Иброҳим (а) ва дигар пайғамбарон сухан мекунанд.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ
وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

Ва ваҳабнā лаҳӯ Исҳāқа ва Яъқуб. Куллан ҳадайнā. Ва Нӯҳан ҳадайнā миғ қабл. Ва миғ зуррийятиҳи Дāвӯда ва Сулаймāна ва Аййуба ва Йӯсуфа ва Мӯсā ва Ҳāрун. Ва казāлика начзи-л-муҳсинин. 84.

84. Ва барои Иброҳим Исҳоқ ва Яъқубро бахшидем. Ҳар яки онҳоро ҳидоят кардем. Ва пеш аз ҳама Нӯхро ҳидоят кардем. Ва аз насли ӯ Довуд ва Сулаймон ва Аюб ва Юнус ва Мӯсо ва Ҳорунро ҳидоят кардем. Ва инчунин нақӯкоронро подош медиҳем.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۚ كُلٌّ مِّنَ الصّٰلِحِينَ

Ва Закариййā ва Яҳйā ва Ёисā ва Илйās. Куллу-м мина-с-сōлиҳин. 85.

85. Ва ҳидоят кардем Закариё ва Яҳё ва Исо ва Илёсро ҳамаи онон аз ҷумлаи солиҳон буданд.

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ

Ва Исмаъилā ва-л-Ясаъа ва Йӯнуса ва Лӯто. Ва куллāн фаззāлнā ъала-л-ъāламин. 86.

86. Ва Исмоъил ва ал-Ясаъ ва Юнус ва Лутро (ҳидоят кардем). Ва ҳар яки аз онҳоро бар оламиён фазилат додем.

Дар ин оятҳо бо ишора ба Иброҳим (а), Аллоҳ таъоло номи 18 пайғамбарро зикр намудааст. Дар шарҳи ояти нахуст бо ривояти Ибни Касир омадааст, ки Иброҳим (а) ҳамроҳи завҷааш ба синни

пирӣ расиданд ва аз фарзанд ёфтан навмед буданд. Бо мақсади аз қавму қабилааш, ки аз роҳи ҳақ рӯгардон буданд, дуртар рафта ибодати Аллоҳи ягонаро ба ҷо овардан, ба тарафе сафар карда, дар ғарибӣ зиндагӣ мекард.

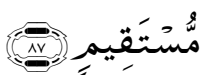
Дар ивази ин ҳама ғаму ғурбату бефарзандӣ ва сабр, хушбахтона, Аллоҳтаъоло бо лутфи Худ ба ӯ (а) хушхабар дод, ки аз пушту камарат фарзандони солеҳ Исҳоқ ва фарзанди ӯ Яъқуб (а)-ро ба олам меорем ва онҳоро низ монанди ту ба роҳи некбахтӣ ҳидоят карда пайғамбар мегардонем. Бо ривояти дигар, дар ояти 71-уми сураи «Худ» чунин омадааст: *«Мужда додем Иброҳимро ба фарзанде, ки номи ӯ Исҳоқ аст ва баъди ӯ ба вучуди Яъқуб»*. Вақто ки Иброҳим (а) дар ҳоли қайди ҳаёт буданаш набераи худ - Яъқуб (а)-ро дид, бисёр хурсанд шуд, ки наслаш идома хоҳад ёфт. Дар давоми ин оят Аллоҳ таъоло гуфтааст, ки пеш аз Иброҳим (а) ҷадди дувуми ӯ, (чуноне ки дар ояти 58-уми сураи «Марям» меояд), Нӯҳ (а)-ро низ ба роҳи некбахтӣ ҳидоят карда будем. Оре! Худованд барои Иброҳим (а) неъматҳои бузурги худро арзонӣ дошта, бобоҳро, худӣ ӯ (а) ва ҳам фарзанду наберагонашро ба роҳи рост ҳидоят намуд ва аз наслу сулолаи ӯ (а) анбиёи киром чун Довуд (а), Сулаймон (а), Аюб (а), Юсуф (а), Мӯсо (а) ва Ҳорун (а)-ро ба арсаи олам овард. Баъзе аз муфасссирон, аз он чумла Ибни Ҷарир замири «зурриятиҳи»-ро роҷеъ ба Нӯҳ (а) донистаанд. Аммо дар охири ояти аввал омадааст, ки Худованд ба Иброҳим (а) ин неъматҳои бузургро бахшид. Ҳар касе дар имони худ содиқ ва дар амалҳои худ муҳсин (накӯкор) бошад, подош ва мукофоти хуб ба ӯ дода мешавад. Ҳамчунин Зақрийё (а) ва Исо (а) ва Илёс (а)-ро, ки онҳо бисёр зоҳиду аз чумлаи бандагони солеҳу комили Парвардигор буданд. Ҳамаро Аллоҳ таъоло ба роҳи рост ҳидоят ва ба пайғамбарӣ мушарраф карда буд.

Дохил шудани Исо ибни Марям (а) дар зуррияти Иброҳим (а) ҳеч ишколе надорад. Зеро дар ҳадиси шариф Расулulloҳ (с) ишора намуда ба фарзанди Алӣ (к) Ҳасан (р) фармудаанд: *«Ҳоло ин фарзандам сайид аст ва шояд, ки Аллоҳ таъоло ба василаи ӯ миёни ду гурӯҳи азиме аз мусалмонон сулҳ ва оштиро барқарор кунад»*.

Ҳамчунин Аллоҳ таъоло Исмоил ибни Иброҳим (а) ва Ал-ясаъ (Баъзе ӯро Хизр (а) ва ба қавле аз асҳоби Илёс (а) аст, гуфтаанд) ва Юнус (а) ибни Мато ва Лут ибни Ҳорон (а)-ро, ки бародарзодаи Иброҳим (а) буд, дар рӯи олам ба мартабаи Пайғамбарӣ бартарӣ

дод. Яъне Худованд пайғамбаронро беҳтарин инсонҳои рӯи Замин гардонид. Илова бар ин, Аллоҳ таъоло дар ояти зер фармудааст, ки...

وَمِنْ ءَابَائِهِمْ وَذُرِّيَّتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَأُجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ

**Ва мин ābāиҳум ва зурриййāтиҳум ва ихвāниҳум
ваҷтабайнāхум ва ҳадайнāхум илā сирōти-м
мустақим.87.**

**87. Ва баъзеро аз падарони онҳо ва авлоди онҳо ва бародарони
онҳо ҳидоят кардем ва онҳоро баргузидем ва онҳоро ба сӯйи роҳи
рост роҳнамоӣ кардем.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят хабар додааст, ки ба ғайри он пайғамбарҳои номбурда бархе аз падарони онҳо ва фарзандону бародарони онҳоро, (ки ҳоло онҳоро номгӯ накардем, мисли эшон) низ ба роҳи рост ҳидоят кардему ба пайғамбарӣ мушарраф намуда, онҳоро афзалтарини замони ҳудашон гардонидем.

Бо мулоҳиза аз оятҳои аввал маълум шуд, ки Аллоҳтаъоло пайғамбарони дар ин оятҳо зикршударо ба се даста тақсим намуд. Масалан, дар ояти аввал чаҳор тан аз пайғамбарон чун Нух, Иброҳим, Исҳоқ ва Яъқуб (а)-ро зикр кард. Сипас дар оятҳои баъдӣ аз зуррияти онон чаҳордаҳ тани дигарро баён намуд, ки дар маҷмӯъ 18-тан шуданд. Аммо дар ин оятҳо ба тартиби асру замони зисти онҳо эътибор дода нашудааст, зеро ҳарфи отифа (вов) мӯҷиби тартибро ифода намекунад. Локин баъзе уламо як нуктаеро аз мазмуни оятҳои мазкур кашф намуда, бо далел овардани ҷузъи ояти 84-уми ҳамин сура - «*Ва казолика наҷзил муҳсинин - ва инчунин ҷазо (подош) медиҳем накӯкоронро,*»- гуфтаанд, ки ҷамъ овардани номи Довуд, Сулаймон, Айюб, Юсуф, Мӯсо, Ҳорун (алайҳимуссалом) бар он аст, ки Аллоҳ таъоло ба онҳо ҳам пайғамбарӣ ва ҳам подшоҳиро дода буд. Масалан, Довуд ва Сулаймон (а) подшоҳ, Айюб (а) амир, Юсуф (а) вазир, Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) ҳоким буданд. Дар оятҳои баъдӣ, ки номи Закарийё (а) ва Яҳё (а) ва Исо (а) ва Илёс (а) ҷамъ омаданд, ин ба маънои он аст, ки онҳо дар парҳезгорӣ дар ин дунё мумтоз буданду монанд надоштанд. Аз ин рӯ, Аллоҳтаъоло дар ин оят онҳоро бо калимаи

солеҳин сифат намуд. Дар охир Аллоҳтаъоло Исмоил, Ал-Ясаъ, Юнус, Лут (а)-ро чамъ намуд, зеро инҳо аз ҳамасрҳои худ афзалият доштанд. Валлоҳу аълам.

ذٰلِكَ هُدٰى اللّٰهُ يَهْدِىْ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۚ وَلَوْ اَشْرَكُوْا لَحَبِطَ

عَنْهُمْ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٨٨﴾

3ālika ҳудаллоҳи яҳдӣ биҳӣ ма-й яшāу мин ъибāдиҳ. Ва лав ашракӯ лаҳабитā ъанҳум-м mā kānū яъмалун. 88.

88. Ин аст ҳидоятӣ Аллоҳ. Ҳар касеро, ки аз бандагонӣ Худ хоҳад, ба он роҳ менамояд. Ва агар шарик муқаррар мекарданд, албатта, аз онҳо он чи карда буданд, ҳабата мешуд.

Ояти мазкур ба мазмуни оятҳои қаблӣ ишора намуда фармудааст, ки он чи, ки дар оятҳои фавқ аз сифати пайғамбарон гузашт, натиҷаи ҳидоятӣ Аллоҳ таъоло будааст, ки касеро хоҳад бо фазли худ ба чунин роҳ ҳидоят мекунад. Яъне касоне ҳидоятёфта ҳисоб мешаванд, ки Аллоҳтаъоло дилҳои онҳоро қабулқунандаи корҳои хайр гардонид, онҳоро тавфиқ ато кардааст, ки пайрави роҳи ҳақ мешаванд. Агар фарзан тавфиқи илоҳӣ шомили ҳоли ин гурӯҳи анбиёи ёдшуда ва пайравони онҳо намешуд ва ба Аллоҳ таъоло чизеро шарик меҳисобиданд, тамоми амалҳояшон барбод мерафт. Во аҷабо! Пайғамбарон, ки афзалтарини шахсони замони худ ба ҳисоб мераванд, фарзан агар ширк оранд, мақоми олии онҳо дигар ба кор нарафта ҳамаи амалҳои онҳо бар абас мерафтааст, дигар аз ҳоли мушрикони оддӣ чӣ қойи суол аст?

Ояти баъдӣ ба се имтиёзи муҳим ишора мекунад.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ ءَاتَيْنَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحَكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَاِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ

فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوْا بِكَافِرِيْنَ ﴿٨٩﴾

Ulaika-l-lazīna ātaināhumu-l-kitāba va-l-ḥukma va-n-nubuwah. Fa uй якфур биҳā ҳāулāи фақад ваккалнā биҳā қавма-л лайсу биҳā би kāфирин. 89.

89. Ин ҷамоъа касонеанд, ки Китоб ва ҳукм (шариъат) ва онҳоро

пайғамбарӣ додем. Пас, агар инҳо (аҳли Макка) ба оятҳои Қуръон кофир шаванд, пас, батаҳқиқ, барои имон овардан ба инҳо гурӯҳеро мегуморем, ки ба ин чизҳо ҳаргиз кофир нестанд.

Дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло номгӯии сифату он атоҳое, ки ба пайғамбарон додааст, идома дода фармудааст, ки гурӯҳи пайғамбароне, ки дар оятҳои қаблӣ номгӯ шудаанд, касоне ҳастанд, ки мо ба онҳо китоб, ҳукм (илму ҳикмат ё шариъат) ва ҳатто барои даъват ба ибодати Парвардигори якка ва ягона баландтарин мартабаи башариро, ки он пайғамбарист, додем. Оре! Муҳаммад (с) низ яке аз он пайғамбарони олимақом аст. Пас, агар ин гурӯҳ, яъне куффори Қурайш (ва ё амсоли онҳо) оятҳои Қуръонро, ки ҳақро аз ботил ҷудо мекунанд, қабул накунанду ба онҳо кофир шаванд, шаъну шукӯҳи оятҳои Қуръон коста намешавад. Зеро мо, гурӯҳи дигареро чунон дӯстдору пайраву итоаткунандаи мазмуни оятҳои Қуръон гардонидем, ки на чизеро аз Қуръон инкор мекунанд ва на як ҳарфе аз ҳарфҳои онро тағйир медиҳанд. Аз он ҷумла, гурӯҳи муҳоҷирин ва ансор ва тобеони онҳо то рӯзи қиёмат ба ҷамиъи оятҳои Қуръон чи мӯҳкам бошанд чи муташобеҳ (сир) имон доранд. Худоё, бо карами Худ моро аз ҷумлаи онҳо гардон. Омин!

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Ибни Аббос (р) омадааст, ки Пайғамбар (с) гуфтаанд: **“Аз уммати ман як гурӯҳе ҳаст, ки то рӯзи қиёмат ошкоро дар роҳи Ҳақ қарор доранд, ҳеҷ муҳолифе онҳоро зиён расонида наметавонад”.**

Хулоса, аз куфри қурайшиҳо ва монанди онҳо ба оятҳои Қуръон ҳеҷ зиёне нарасид. Бигзор дар диёре мисли Ундулус (Испанияи ҳозира) замоне ҳукми Қуръон ҷорӣ буд, вале ҳоло аз он нишонае нест, лекин Аллоҳтаъоло бо ишораи ояти мазкур дар дигар диёрҳо шахсонеро пайдо кардааст, ки то рӯзи қиёмат дар вақту замони худ пайравӣ аз дини Исломо идома дода, ба ҳукми оятҳои Қуръон амал мекунанд.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَتْهُمْ مُّقْتَدَةٌ ۚ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ

Улаъика-л-лаззина ҳадаллоҳ. Фа би худāҳумуктадиҳ. Қул лā

**ас-алукум ъалайҳи ачран ин ҳува иллā зикрō лил
ъāламīн.90.**

**90. Ин ҷамоъаи анбиё касонеанд, ки Аллоҳ эшонро ҳидоят
кардааст, пас, ба равиши онҳо иқтидо кун! Бигӯ: «Дар ивази
(пайгоми Аллоҳро расонидан) аз шумо ҳеҷ музде савол
намекунам. Нест ин Китоб, магар панд барои ҷаҳониён».**

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба Ҳабиби Худ (с) хабар додааст, ки он гурӯҳи пайғамбароне, ки зикрашон дар оятҳои қаблӣ гузашт, касоне ҳастанд, ки мо онҳоро шомили ҳидояти худ гардонидем, пас ту ба роҳу равиши онҳо иқтидо кун ва корномаҳои онҳоро асоси барномаи худ қарор деҳ. Оре! Агар барои Расулulloҳ (с) дар бораи иҷрои коре аз тарафи Аллоҳ ояте нозил намешуд, ба анбиёи пешин иқтидо мекарданд. Ояти мазкур бори дигар таъкид мекунад, ки ақидаи ҳамаи мусалмонон ин аст, ки тамоми анбиё (а) дар ақида ва аслҳои асосии динӣ пайрави як дин буданд ва дастури асосии ҳамаи онҳо як чиз (ислом) буд. Муҳаммад (с)- низ маъмур аст, ки ба он шоҳроҳи пайғамбарони пешин раҳсипор бошад. Бинобар ин, ба ғайр аз масъалаҳои ҷузъии шаръӣ, роҳу равиши Пайғамбар (с) аз тариқаи атрогини анбиёи пешин ҷудо нест.

Дар давоми ояти мазкур Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро амр кардааст, ки ба он тирабахтоне, ки аз шунидани мавъизаҳои Қуръонӣ рӯй метобанд, бигӯ, ки дар ивази он панду насиҳате, ки ман шуморо мувофиқи Қуръони карим мекунам, аз шумо ҳеҷ музде талаб надорам. Бадали ин насиҳатҳо музди худро аз Аллоҳ (ҷ) умед дорам, ки агар шумо гӯш надихед, ба ман фоида ё зиёне намерасад. Шумо, ки аз насиҳат як сӯ мешавед, ин зиёни шумост. Қуръони карим танҳо барои насиҳати шумо наомадааст, ки агар аз он итоъат накунад, ҳукмҳои он пинҳону маҳв шаванд. Ин Қуръон барои тамоми ҷаҳониён насиҳаткунанда аст. Шумо ҳоло агар итоъат накунад, ваъдаи Худованд аст, ки гурӯҳе ҳозир ва ё баъд ёфт хоҳад шуд, ки ба ин мавъизаҳои Қуръонӣ амал мекунад, ба воситаи он ҳидоят меёбад ва аз куфр ба сӯйи имон, аз торикӣҳои ҷаҳл ба рӯшноӣҳои маърифат роҳи худро пайдо месозад.

Тафсили одати он тирабахтоне, ки нисбати Қуръон безътиной намуданд, дар ояти зер идома дорад:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ
 قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ
 تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنتُمْ
 وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ

Ва ма қадаруллоҳа ҳаққа қадриҳи из қолу ма
 анзалаллоҳу ғала башари-м мин шайъ. Қул ман анзала-
 л-китаба-л-лази чāа биҳи Мусā нӯра-в ва ҳуда-л ли-н-нāс.
 Таҷъалӯнаҳу қаротиса тубдӯнаҳā ва тухфуна каџиро. Ва
 ъуллимтум-м ма лам таъламӯ антум ва ла āбāукум.
 Қулиллāху сӯмма зарҳум фи хавџиҳим ялџабун. 91.

91. Ва Аллоҳро, чуноне ки сазовори таъзим буд, таъзим
 накарданду гуфтанд: «Аллоҳ бар ҳеҷ одамӣ чизе
 нафиристодааст». Бигӯ: «Кӣ фуру фиристод Китоберо, ки Мӯсо
 барои мардум ҳамчу нур ва ҳидоят овард, ки онро варақ - варақ
 мегардонед, (баъзе аз онро) ошкор мекунед ва бисёре аз онро
 пинҳон мекунед? Ва он чиро омӯхта шудед, ки на шумо
 медонистед ва на падарони шумо?». Бигӯ: «Аллоҳ фуруд овард!»
 Сипас, онҳоро бигзор дар баҳсҳои фурутари (ботили) худ бо
 хушӣ бозӣ кунанд.

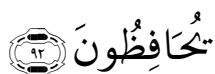
Дар муайян кардани сабаби нузули ояти мазкур муфасссирон
 ихтилофи назар доранд. Локин саҳеҳтарини онҳо бо ривояти Ибни
 Аббос (р) ва Муҷоҳид ҳамчунин бо ихтиёри Ибни Ҷарир чунин аст,
 ки ҷумлаи аввали ояти мазкур дар шаъни мушрикони қурайшӣ
 нозил шудааст. Ба ҳар тақдир Аллоҳтаъоло сифати шахсонеро, ки
 рисолати Пайғамбар (с)-ро қабул накардаанд, дар ин оят баён
 кардааст. Яъне касоне, ки мункири омадани пайғамбарон бошанд,
 китобҳои фиристодаи Аллоҳро инкор кунанд, илова бар ин гӯянд,
 ки Аллоҳ барои ҳеҷ башаре ҳеҷ чизе нафиристодааст, (онҳо хоҳ
 мушрикони қурайшӣ бошанд ва хоҳ яҳудиён) қадру қиммати
 Аллоҳтаъолоро ба он дараҷае, ки сазовор аст, надонистаанд ва

хурмати Ўро ба ҷо наовардаанд. Дар идомаи оят, барои посух ба ин гуна инсонҳои ҳақношинос Аллоҳтаъоло пайғамбари Худ, Муҳаммад (с)-ро фармудааст, ки ба онҳо бигӯ, ки шумо (мушрикони) аз тариқи хабарҳо аз яҳудиён шунидаед, ки китоби Таврот ба Мӯсо (а) нозил шудааст ва ба ҳақ будани он иқрор ҳам ҳастед ва яҳудиёниро дар ин масъала тасдиқ ҳам доред, акнун шумо гӯед! Он китобро, ки дар замони худ ҳамчу нур ва ҳидоят барои мардум лозим буду бар Мӯсо (а) нозил шуд ва онро варақ мезаданду меҳонданд, ҷӣ касе нозил карда буд? Сипас тамоми рафти суҳанро ба сӯи яҳудиён нигаронида, фармудааст, ки аз он китоби осмонӣ, шумо ва падарони шумо чизҳое омӯхтед, ки пеш аз омадани он на шумо ва на падарони шумо онҳоро намедонистед. Ҳоло бошад онро ба ду бахш тақсим намудед, баъзе аз онро, ки ба ғоидаи шумо буд, ба мардум ошкор сохтед, бахши бисёреро, ки ба зиёни худ ҳисобидед аз мардум пинҳон доштед, ба хоса он чи ба Муҳаммад (с) дахл дошт, онро парда пӯшидеду аз миён бардоштед ва нусхаи аслии китобро пинҳон намуда, ҳарчи хостед, рӯи варақаҳо сабт кардеду онро Таврот номидед. Ана ҳамон Китобро кадом кас нозил намуд? Ҳоло Қуръон нозил шудааст, мегӯед, ки Аллоҳ таъоло барои башар ҳеҷ чизро нозил накардааст? Оё Мӯсо (а) башар набуд? Оё Таврот китоб набуд ва нозил нашуд? Охир худатон Мӯсо (а)-ро пайғамбар меҳисобед ва Тавротро агарчи тағйир дода бошед ҳам, китоби илоҳӣ медонед-ку? Оре! Агар қурайшиҳо ё яҳудиён қадри Аллоҳро медонистанд ин гуна суҳанҳоро намегуфтанд.

Дар охири оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ба он суол худ ҷавоб дода бигӯ, ки он Зоте, ки Тавротро ба Мӯсо (а) нозил намуд, Қуръонро низ ба Муҳаммад (с) нозил кардааст. Чун онҳо инро қабул надоранд, пас онҳоро ба ҳоли худ гузор, то мисли кӯдакон муддате дар хурофоту лаҳву лаъбаи худ жарфтар фуру раванду ба бозии худ машғул шаванд. Агар онҳо қадри Қуръонро надонанд, мардуме ёфт мешаванд, ки эътибори онро шинохта, гуфтаҳои онро сармашқи кори худ месозанд ва берун аз фармудаи он гом намениҳанд. Барои ин гуна ҷоҳилон ҳоҷати ғамгин шудан нест.

Зеро ояти зер фармудааст, ки

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ
وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۖ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ

Ва ҳазза китабун анзалнаҳу мубараку-м мусаддиқу-л-лази
байна ядайҳи ва ли тунзира Умма-л-қуро ва ман ҳавлаҳа.
Ва-л-лазина юьминуна би-л-ахирати юьминуна биҳи ва
ҳум њалā салāтиҳим юҳафизун. 92.

92. Ва ин Қуръон китобест бобаракат, ки онро фиристодем, он
тасдиққунанда аст он чиро ки пеш аз вай буд, то битарсонӣ аҳли
модаршаҳр (Макка)-ро ва касонеро, ки атрофи ваянд ва касоне
ки ба охират имон овардаанд, ба Қуръон низ имон оранд ва
онҳоянд, ки намози худро муҳофизат (дар вақташ адо)
меқунанд.

Бо иттифоқи муфасссирон дар ишораи «Ва ҳозал китоб» - (ин китоб), Қуръони карим дар назар дошта шудааст. Аллоҳтаъоло дар ин оят, баъзе сифатҳои худро васф намуда гуфтааст, ки ин китобе, ки мо барои Муҳаммад (с) нозил намудем, аз ҳама ҷиҳат бобаракат аст. Дар маконе, ки нозил шудааст, он ҷой низ бобаракат аст. Зоте, ки онро нозил намудааст, бобаракат аст ва зоте, ки Қуръонро қабул кардааст, бобаракат аст. Уммате, ки Қуръонро дар байни худ татбиқ намуда, ҳукмҳои ӯро дар миёни худ пиёда намуданд, низ уммати бобаракатанд. Сухану ҷумлаҳои қуръонӣ кӯтоҳу кам бошанд ҳам, аммо дар эзоҳу тавзеҳи маъно бисёр баракат доранд. Инсоне, ки ин Китобро хонад ва ба он амал кунад, дар умру ризқу рӯзии худ баракати бисёр мебинад. Қуръон манфиъатҳои дунёву охират ва илмҳои аввалину охирин ва барои инсон заруриро дар бар дорад. Пас шумо яҳудиён чӣ гуна мегӯед, ки Худованд ҳеҷ чизро бар ҳеҷ башаре нозил накардааст? Барои яҳуду мушрикони Қурайш чӣ ҷойи таъҷуб аст, зеро Қуръон китобҳои пеш аз худ нозилшударо ҳамчу Тавроту Мӯсо (а) ва Инҷили Исо (а) ва дигар китобҳои саҳифахоро тасдиқ дорад.

Илова бар ин, мақсад аз нозил намудан Қуръон барои он аст, ки дар навбати аввал Муҳаммад (с) аҳли Маккаи мукаррама ва касонеро, ки атрофи он шаҳранд, бим диҳад, хатоҳои онҳоро фаҳмонад, роҳи ризои Аллоҳро ба онҳо нишон диҳад ва аз масъулиятҳояшон онҳоро огоҳ созад.

Акнун чанд маълумот оид ба калимаи Уммул Қуро - (модари шаҳрҳо): Маккаи мукаррама барои он Уммул Қуро номида шудааст, ки дар он аввалин хонае, ки барои ибодат бино шудааст, мавҷуд аст. Ва ҳамчунин он маҳалли ҳаҷчи ҳоҷиён аст ва фаромадани ваҳйи илоҳӣ (нузули Қуръон) низ дар он ҷо сурат гирифтааст. Ривояти дигаре расида, ки аз ҳайсиати ҷуғрофӣ марказ (ноф)-и Замин аст. Ҳама мардуми мусалмон, дар кадом ғӯшаи Замин, ки набошанд, бо амри Аллоҳтаъоло намози хешро рӯ ба сӯйи он гардонида адо мекунанд. Аз ҳамин шаҳр Расулulloҳ (с) аввалин даъвати мардумро ба сӯйи Ислом оғоз намуданд. Дар он шаҳр нишонаҳои хеле пайғамбарҳо аз ҷумлаи Одам (а) ва Иброҳим (а) ва Исмоил (а), оби Замзам, кӯҳи Сафо кӯҳи Марва ва дигар нишонаҳои таърихӣ вуҷуд дорад.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки бо он китоб то битарсонӣ касонеро, ки ба рӯзи қиёмат бовар доранд. Онҳо, албатта, ба Қуръон имон меоранд ва ба амру наҳйи он ғӯш фаро мениҳанд ва вақти намозҳои худро муҳофизат менамоянд, яъне намозҳои худро дар вақтҳояшон адо мекунанд, зеро бохабаранд, ки намоз яке аз асосҳо ва сутунҳои дин аст. Бидуни намоз даъвои хавф аз Худову тарс аз даҳшатҳои рӯзи охират дурӯғ аст. Намоз тасдиқкунандаи он аст, ки шахси намозхон ба рӯзи қиёмат бовар дорад.

Дар ояти зер Аллоҳтаъоло сифати шахсонеро, ки Қуръону ваҳйи илоҳиро дурӯғ меҳисобанду ба Аллоҳ бӯхтонҳо мебанданд, баён мекунад.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ

إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ

فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ

الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ

وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

Ва ман аъламу мим ман-ифтаро ъалаллоҳи казибан ав қола уҳия илайя ва лам йўҳа илайҳи шай-у-в ва ман қола саунзилу миғла ма аъзалаллоҳ. Ва лав таро изи-ъ-золимӯна фи гамароти-л-мавти ва-л-малайкату баситӯ айдихим ахриҷӯ аифусакум. Ал-явма тучзавна ъаззаба-л-ҳуни би ма кунтум тақулӯна ъалаллоҳи гайра-л-ҳаққи ва кунтум ъан айятиҳи тастакбирӯн. 93.

93. Ва кист ситамгортар аз касе, ки бар Аллоҳ дурӯгеро барбаст ё гуфт: «Бар ман ваҳй фиристода шудааст» ва ҳол он ки бар вай ҳеҷ чиз ваҳй фиристода нашудааст? Ва кист золимтар аз касе ки гуфт: «Зуд бошад, ки нозил гардонам монанди он чӣ Худо нозил гардонидааст? Ва агар бошанд, ки дар вақти сакароти марг ту ҳоли золимонро бубинӣ (тааҷҷуб мекунӣ), фариштагон дастҳои худро кушодаанду мегӯянд: «Берун оред рӯҳҳои худро!». Имрӯз ба сабаби он чӣ бар Аллоҳ ноҳақ мегуфтед ва будед, ки аз оёти Ӯ саркашӣ мекардед, ба азоби хоркунанда ҷазо дода хоҳед шуд.

Дар шаъни нузули ояти мазкур байни муфасссирони олиқадр ихтилофи назар вучуд дошта бошад ҳам, локин дар эзоҳ додани маънои ин оят онҳо бо ҳам итифоқанд. Масалан, Ибни Касир сабаби нузули ин оятро дар шаъни Мусайламатили каззоб (Мусайламаи дурӯғӣ), ки даъвои пайғамбарӣ дошт, донистааст. Баъзе аз онҳо ин оятро мутаалиқ ба онҳое донистаанд, ки чуноне дар сураи «Анфол», ояти 31-ум хабарашон омадааст, мегуфтанд: «Агар меҳостем, монанди ин Қуръон мо низ қатъӣ сухан мегуфтем». Бархе аз муфасссирин сабаби нузули ин оятро дар шаъни Абдуллоҳ ибни Саъд ё ибни Сарҳ донистаанд. Вай яке аз котибони Расулуллоҳ (с) буд, ки ӯ ваҳйи илоҳиро аз забони Расулуллоҳ (с) менавишт. Вақто ки хиёнат карду муртад шуд, ба мушрикони пайваст, иддао намуд, ки ман ҳам метавонам монанди оятҳои Қуръон эҷод намоям. Ба ҳар ҳол ояти мазкур монанди

дигар оятҳои Қуръонӣ маънои умумӣ дошта, алайҳи шахсони дар фавқ зикргардида ва амсоли онҳо муборизаи бе амон мебарад.

Хулоса, ояти мавриди назар ин тоифаро таҳти фишори шадид қарор дода, дар нахуст ҷумлаи худ фармудааст, ки оё аз касе, ки аз худ ба Худо дурӯғу тухматҳо баста гӯяд, ки Худованд бар ҳеҷ кас чизе нозил накардааст ё оятҳои Аллоҳро таҳриф (дигаргун) созад ё даъвои пайғамбарӣ намуда гӯяд, ки барои ман ҳам ваҳйи илоҳӣ омада истодааст, ҳол он ки барои ӯ ба ғайр аз илқои шайтони малъун ҳеҷ чизе (ваҳй) нашудааст ё гӯяд, ки ман ба мубориза бар зидди Қуръон қодираму метавонам монанди ончи Аллоҳ ба Муҳаммад нозил кардааст (чун Мусайламатул Каззоб ва Асвади Ансӣ ва Сарҳ), менависам (ва ғайра) ситамгортаре ҳаст? Яъне ин гуна инсонҳо дар ситамгорӣ ва гумроҳӣ дар дараҷаи аввал қарор дошта, мехоҳанд роҳи ҳақро ба рӯи мардум банданд ва онҳоро низ мисли худ гумроҳ созанд. Оё аз ин ситаме болотар ҳаст, ки инсоне, ки худ салоҳияти роҳбарӣ надорад лекин, мисли Мусайлама алайҳи Қуръон ва алайҳи роҳбари илоҳӣ, Муҳаммад Мустафо (с)) мубориза барад?

Дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло ҳолати марги ин гуна инсонҳоро баён намуда, Ҳабиби Худ (с)-ро хитоб намуда фармудааст, ки агар ту ҳангоми ҷонсупории ин гуна шахсон ҳозир бошӣ, мавридҳои хеле даҳшатоварро мушоҳида хоҳӣ кард! Яъне дар ҳолати сакарот (талвосаи ҷон кандан) болои сари онҳо фариштагони вобаста ба гирифтани ҷон дастҳои худро кушода, бо овози тунду раъдмонанд мегӯянд, ки шумо ҷонҳои худро тезтар таслим кунед!

Ё агар ҷонро тасарруф карда бошанд, ба онҳо мегӯянд: «Ҷонҳои худро аз мо тезтар ба худатон баргардонед то аз ин вазнинӣ шумо халос шавед!». Локин афсӯс аз дасти онҳо дар он ҳолат ҳеҷ чиз намеояд. Ё ҷони онҳо аз тарси фариштагони қабзи ҷон гурехта, дар тамоми бадани онҳо парешон мешавад. Фариштагони азоб онҳоро то баромадани ҷонҳояшон бо гурзи оҳанин мезананду мегӯянд, ки шумо ба Аллоҳ таъоло фикру суҳанҳои ноҳақро нисбат медодед, ба ягонагии Ӯ ширк меовардед, ваҳйи Илоҳиро мункир будед, оятҳои нозилшударо тасдиқ надоштед, ба онҳо имон намеовардед ва мутобиқи онҳо амал намекардед, пайғамбарони илоҳиро эътироф надоштед, ҳоло имрӯз хоршудагонед ва ин азоби хоркунанда насиби шумост, бароред ҷонҳои худро. Ин гуна азоб бо гуноҳҳои содиркардаи

шумо мувофиқ аст. Мо ба шумо чизе зиёд накардаем, ки шумо даъвои додситонӣ кунед.

Хулоса, дар бораи фарқияти ҳолати марг барои муъмин ё кофир ҳадисҳои мутавотири бисёр ривоят шудаанд.

Мазмуни ояти 27-уми сураи «Иброҳим», ки акси маънои ояти мазкур аст, гуфтаҳои болоро тасдиқ мекунад. Дар он Худованд ба муъминон башорат дода гуфтааст: **«Юсәбитуллоҳу-л-лазина āману би-л қавли-ĉ-ĉобити фи-л ҳаёти-д-дунё ва фи-л āҳирах».**

Зимни маънои ин оят Аллоҳ таъоло барои муъминон хабари аниқро расонида, гуфтааст, ки ҳастанд касоне ки дар дили худ имонро чунон ҷой доданд, ки он бо тамоми аъзоҳо амал карданро низ дар бар гирифта аст. Яъне онҳо бо иҷро намудани амрҳои Аллоҳтаъоло имони қалбиро пурсамар сохтаанд. Агар шубҳаҳои зидди имонӣ ба қалби онҳо ҳучум кунанд ҳам, Аллоҳтаъоло ин гуна шахсонро дар ҳамин дунё ба он имони комиле, ки доранд, устувору қоим нигоҳ медорад. Ҳамчунин ҳангоми мавт ҳам ин гуна шахсонро Худованд дар дини Ислом собит гардонида ва хотимаи зиндагии дунявии онҳоро нек мегардонад. Дар қабр ҳам (вақто ки фариштагон (а) аз ӯ савол мекунанд, ки Рабби ту кист ва дини ту чист ва набийи ту кист?) Худованд онҳоро дар имони худ устувор нигоҳ дошта, ба додани посухи саҳеҳ ҳидоят мекунад ва онҳо дар ҷавоб мегӯянд: “Рабби ман Аллоҳ, дини ман Ислом, пайғамбари ман Муҳаммади Мустафо (с) аст”.

Дар ояти баъдӣ барои он каззобони (дурӯғгӯени) золим суҳанҳои таън идома меёбад.

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادًى كَمَا خَلَقْنَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرْكْتُمْ مَا خَوَّلْنَكُمْ

وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ

شُرَكَؤُا۟ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿١٤﴾

**Ва лақад ҷиътумунā фуродā камā халақнāкум аввала
маррати-в ва тарактум-м mā хаввалнāкум варба
шухурикум.Ва mā нарб маъакум шуфаъāакуму-л-лазина**

заъамтум аннаҳум фўкум шуракъъ. Лақа-т-тақаттаъа байнакум ва заллаъанкум ма кунтум тазъумун. 94.

94. Ва батаҳқиқ, чуноне ки шуморо бори аввал офаридем, барои ҳисоб ба сўи Мо як-як омадед, он чӣ шуморо ато карда будем, паси пушти худ гузоштед. Ва ҳамроҳи шумо шофиъони шуморо ки гумон кардед, онҳо дар ибодат (ба Аллоҳ) шариканд, намебинем. Ҳаройина, пайванди миёни шумо бурида шуд ва гум шуд аз шумо он чӣ гумон мекардед.

Дар Қуръони карим ба мазмуни ин оят оятҳои зиёде омадааст. Аз он ҷумла, ояти 22-юми ҳамин сура, ояти 64-уми сураи «Қассас», ояти 166-уми сураи «Бақара», ояти 101-уми сураи «Муъминун», ояти 25-уми сураи «Анкабут», ояти 19-уми сураи «Фуссилат», ояти 21-уми сураи «Ҳуд», ояти 87-уми сураи «Наҳл» ва ғайра.

Муфасссирони олиқадр мазмуни ояти мазкурро давоми ояти қаблӣ доништа, онро чунин эзоҳ додаанд: «Вақто ки фариштагони вобаста ба қабзи рӯҳ, рӯҳи мушриконро бо тундию дуруштӣ аз баданашон мегиранд, рӯзи қиёмат онҳоро ба назди Аллоҳ, чуноне ки дар ҳадиси шариф омадааст, мисли даврони таваллудашон урён сарлучу пойлуч ҳозир мекунанд. Худованд ба онҳо дар он рӯз мегӯяд, ки ҳангоми нахустин бор ба дунё омадан шумо як-як аз модар таваллуд шудед, ҳоло мисли он давра шумо боз урён, бе хонаву дар, бе молу ҳол, бе он чизе, ки ба ҷойи Худо мепарастидед, яъне бе такягоҳ ва заъифу нотавон як-як назди мо омадед ва ҳар нозу неъмат ва ҳар обрӯву мансабе, ки дар дунё ба шумо бахшида будем, ҳамаи онро пушти сар гузошта, чизе аз барои нафъи худ ин ҷо наовардаед. Он давлату мансаби пасисаргузоштаи шумо барои шумо дар ин рӯзи пурдаҳшат ҳеҷ нафъе расонида наметавонад. Он чизҳое, ки шумо мепарастидед ё дар ибодат ба Аллоҳ онҳоро шарик меҳисобидед ва мегуфтед, ки назди Аллоҳ онҳо моро шафоъат мекунанд, имрӯз чаро ҳамроҳи шумо нестанд? Чаро шумо ба танҳой ба назди мо омадед? Чаро байни шумо ва бутҳоятон алоқа қатъ шуд? Чаро ҳама он воситаҳое, ки ба фоидаи худ ҳисоб мекардед, имрӯз несту нобуд шудаанд? Барои чӣ онҳо ҳамроҳи шумо нестанд, то шуморо ёрӣ кунанд?» Худоё, аз ин гуна суолҳо дар паноҳи худат моро нигоҳ дор. Омин!

Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ аз Расулуллоҳ (с) чунин ривоят омадааст, ки ӯ (с) фармудаанд: **Фарзанди Одам мегӯяд: “Моли**

ман! Моли ман!” Ба ӯ гуфта мешавад: “На! Моли ту он аст, ки онро хӯрдӣ ва фанояш намудӣ ё нӯшидию кӯҳнааш сохтӣ ё онро садақа додию барои қиёмати худ захирааш кардӣ. Бидон, ки ҳар чизеро ғайри инҳо гузоштаӣ, онро барои мардум гузоштаӣ”.

Оятҳои зер аз сифатҳои Аллоҳ таъоло сухан мекунад.

﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى﴾ تَخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمَخْرِجُ الْمَيِّتِ

مِنَ الْحَيِّ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

❁Инналлоҳа фāлиқу-л-ҳабби ва-н-навā. Юҳричу-л-ҳайя мина-л-маййити ва муҳричу-л-маййити мина-л-ҳайй.

Ṣāликумуллоҳу фа аннā туъфакун. 95.

95. Ҳаройина, Аллоҳ шикофандаи дон ва донакҳост. Берун меорад зиндаро аз мурда ва берунорандаи мурда аст аз зинда. Ин аст Аллоҳи шумо! Пас, чӣ гуна аз роҳи ҳақ баргардонида мешавед?

Аллоҳ таъоло дар ин оят чандин сифатҳои худро номбар намуда, ба се аҷоиботе, ки дар Замин аст, ишора намуда гуфтааст, ки ҳар дону донакҳое, ки дар Замин таги хок мешаванд ва онҳо ҳангоми саршавии сабзиш шикоф мешаванд, албатта, шикофандаи он донаҳо Аллоҳтаъолост. Бале! Барои вучуди Парвардигори ягонро ва қудрату тавоноии Ӯро дар ҳама ашё фаҳмидан омӯхтани сохт ва равиши собзиши як майдатарин дон, кашф кардану аз ҳоли ӯ бохабар шудан кифоя аст.

Парвардигори олами ҳастӣ дар қисми аввали оят диққати инсонҳоро ба олами наботот ҷалб менамояд. Дар оят наботот аз сохти тухмиаш ба ду гурӯҳ тақсим шудааст. Набототи аз «дон»-ҳо рӯянда ва набототи аз «донак»-ҳо рӯянда. Набототи аз дон рӯянда растаниҳоанд, мисли гандум, ҷав, нахӯд в.ғ. Набототи аз донак рӯянда дарахтҳоанд мисли себ, нок, зардолу в.ғ.

Яке аз аҷоибтарин ҳодисаҳо дар раванди сабзиши наботот давраи нешзании онҳост. Тухми ба Замин (зери хок) партофташуда дар шароити мусоид, баъд аз гузашти вақти муайян шикоф мешавад ва ба неш задан оғоз мекунад.

Деҳқон баъди кишт ғайр аз интизорию ва дуъо ба сӯи Парвардигор дигар илоҷе надорад. Худи тухмӣ ҷон ва ақл надорад. Кӣ онро шикофт? Кӣ онро неш занонд ва ба оғози сабзиш

амр кард? Оё инсон метавонад ба тухмӣ ин амрҳоро диҳад? На. Дар ин раванд ҳеҷ инсон даҳолат карда наметавонад. Инсони бохирад каме дар ин бора бо инсоф фикр кунад, ба хулосаи раднопазир меояд. Оре. Фақат ва фақат Парвардигор ба ин амрҳоя амалҳо қодиру тавоноост. Парвардигор аст, ки раванди нешзанӣ, афзоиш, сабзиш, гулбандӣ ва ҳосилбандиро дар олами наботот идора менамояд. Ин ҳама маҳсулоти кишоварзии гуногун, ки ҳар яке бо хусусияти ба худ хос ба инсон лозиманд ва ин ҳама меваву сабзавоти рангорангу гуногун лаззат офарида ва парвардаи Худованди меҳрубонанд.

Дар давоми ояти мазкур омадааст, ки Худованд Зотест, ки мурдaro аз зинда ва зиндарo аз мурда ба вуҷуд меорад. Таъкиди маъноӣ ин ҷузъи ояти мазкур дар ояти 258-уми сураи «Бақара» ва ояти 53-юми сураи «Тоҳо» низ омадааст. Дар шарҳи маъноӣ ин ҷузъи ояти мазкур муфасссирон мисолҳои зиёде овардаанд. Ибни Аббос (р) гуфтааст: маънояш он аст, ки Аллоҳ таъоло қодир аст муъминро аз кофир ва кофирро аз муъмин ба олам биёрад. Баъзеҳо гуфтаанд, ки тухм як чизи «мурда» аст аз мурғи зинда ва мурғи зиндарo аз тухм, ки он мурдааст, берун меояд.

Хулоса, низоми пайдоиши ҳаёт аз мавҷудоти мурда ва пайдоиши мурдагон аз мавҷудоти зинда, як низоми умумию доимӣ дар ҷаҳони офариниш будааст, ки ин низомро Аллоҳтаъоло таъйин кардааст ва идора менамояд. Дар хотимаи ояти мазкур таъкидан фармудааст, ки ин аст. Худои шумо, ки мудабири соҳиби санъатҳои аҷиб ва падидорандаи ҳамаи ашёст. Ин аст нишонаи қудрати комили бепоёни Парвардигор, ки шумо онро мебинед. Чарo аз ҳақ яқсӯ мешавед? Чарo шуморо ба роҳи ботил мекашонанд?

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ

تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

**Фāлиқу-л исбāҳи ва ҷаъала-л-лайла сакана-в ва-ш-шамса
ва-л қамара ҳусбāнā. Зāлика тақдīру-л-Ъазīзи-л-
Ъалīm.96.**

**96. Ӯ шиқофандаи субҳ аст ва шабро оромгоҳ гардонид ва
муқаррар гардонид Офтобу Моҳро барои ҳисоб. Ин аст тақдири**

Худои пирӯзманду доно.

Барои Аллоҳ ва қудратҳои Ёро шинохтану имон овардан, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, ҳатто аз хурдтарини чиз яъне аз дон рӯйидани зироат далел шуда метавонад. Агар ақли инсон ба ин нарасид, пас ба офаридашудаҳои бузурги Аллоҳтаъоло (Офтоб, Моҳ...) назар андозад, ки онҳо ҳамеша пеши назар ҳастанд. Шояд баъди ин инсони бохирад, чуноне ки дар ин оят ишора шудааст, ба худ ояд.

Хулоса, маънои ояти мазкурро муфасссирони олиқадр чунин баён намудаанд, ки Ё таъоло чунин Зотест, ки торикии шабро ба рӯшноии субҳ мешикофад ва офарандаи нуру равшани рӯз аст. Яъне Ё таъоло офарандаи рӯшноӣ ва торикист. Чун рӯшноиро биёрад, торикӣ аз рӯйи олам кӯч мебандад ва агар торикиро биёрад, рӯшноӣ нақли макон мекунад. Қудрати дигари Аллоҳтаъоло ин аст, ки шабро сукунатгоҳи халқ кардааст, то ин ки мардум аз тақопӯй ором гиранд ва аз он хастагӣ, ки дар рӯз пайдо мешавад, биосоянд. Нақлест, ки вақто Суҳайби Руми (р)-ро аз сабаби бедорхобиаш ҳамсараш итоб намуд, ӯ (р) дар ҷавоби ҳамсари худ гуфт: “Оре! Албатта, Аллоҳтаъоло шабро барои бандагонӣ Худ барои оромию истироҳат офаридааст, магар барои Суҳайб! Вақто ки номи Ҷаннатро зикр мекунам, шавқам барои он тулонӣ мешавад ва ҳар гоҳе Ҷаҳаннам дар ёдам меояд, хоб аз чашмонам мепарад”.

Сипас дар охири ояти мазкур ишора ба неъматӣ сеюмини осмонӣ намуда, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳаракат ва гардиши Хуршеду Моҳ бо андозаи муайян, меъёру василаи ҳисоб қарор дода шуд, то бандагон бо ин васила роҳи ҳисоби вақтро дарёбанд. Албатта, ба ҳама маълум аст, ки аз Офтобу Моҳтоб кулли ашёи рӯйи Замин, ба хоса инсонҳо фоидаҳои бекарон мебаранд. Аз қадимулайём то ҳозир барои ҳисоби рӯзу шаб, ҳафтаву моҳу сол аз гардиши Офтобу Моҳтоб истифода мешавад. Ҳозир ҳам инсон муҳтоҷ аст, то соати худро ҳар рӯз ба ҳаракати онҳо мутобиқ кунад. Ин ҳама тақдиру андозаи он Худоест, ки бисёр ғолибу қодиру хеле доноост ва ашёи бисёреро офарид, барномаи (қонунҳои) мавҷудияти онҳоро муайян намуд ва ҳама вақт аз ҳоли ҳамаи онҳо огоҳ аст.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ قَدْ

فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

Ва Ҳува-л-лазӣ ҷаъала лакуму-н-нуҷума ли таҳтаду биҳа зулумати-л-барри ва-л-баҳр. Қад фассална-л-айъати ли қавми-й-яъламун. 97.

97. Ва Ўст Зоте ки гардонид барои шумо ситораҳоро, то ба сабаби онҳо дар торикиҳои биёбон ва дарё роҳ ёбед. Дарҳақиқат, оятҳоро барои гурӯҳе, ки медонанд, ба тафсил баён кардем.

Дар ояти мазкур Аллоҳ таъоло ба яке аз неъматҳои худ ишора намуда, бандагони худро миннат ниҳода фармудааст, ки Ў таъоло Зотест, ки ситорагони осмонро барои бандагони Худ неъмате гардонидаст.

Онҳо метавонанд ба василаи онҳо дар шаби тор, агарчи дар саҳрои бекарон ва ё миёни баҳр бошанд ҳам, тарафи шимолу ҷануб ё шарқу ғарб, хусусан ситораи Қутбро мушоҳида карда, роҳи худро меёбанд. Дар чунин ҳолат ситорагон барои роҳро ёфтан беҳтарин воситаанд. Ин ҳам манфиате барои бандагон аст. Ин мазмунро ояти 12-уми сураи «Фуссилат» чунин таъкид намудааст: “Ва зиннат додем осмони дунёро бо ситорагон ва ниғаҳбон, ин аст тақдирӣ андозаи Зоти азизу доно”.

Ояти 5-уми сураи «Мулк» ҳам ба ин мазмун далолат мекунад.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳ таъоло таъкид намуда гуфтааст, ки мо яқин оятҳо ва нишонаҳои худро барои шахсоне, ки боилму маърифатанду бо тадаббур ҳақро мешиносанд ва аз ботил парҳез мекунанд, ошкорро баён кардаем. Нишонаи ба ҳастӣ ва ягонагии Аллоҳ таъоло далолаткунанда, ки аз дигар нишонаҳо ошкортару зоҳиртар аст, дар ояти зер баён мешавад.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا

الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾

Ва Ҳува-л-лазӣ аншаакум мин-н-нафси-в вāҳидатин фа

мустақарру-в ва муствадаъ. Қад фаёсална-л-айъати ли қавми-й яфқахун.98.

98. Ва Ўст Зоте ки шуморо аз як шахс пайдо кард, пас, шуморо (пушти падар) ва вадиъатгоҳ (раҳми модар) қароргоҳ аст. Батаҳқиқ, оятҳоро барои гурӯҳе, ки мефаҳманд, батафсил баён кардем.

Чуноне ки дар ояти 1-уми сураи «Нисо» гузашт, Аллоҳтаоло фармуд, ки ай мардум, аз Худо битарсед, Он худое, ки шуморо аз як инсон халқ намуд, ҷуфти ўро низ пайдо кард. (Валлоҳу аълам) Ояти мазкур фармудааст, ки Ў таоло Зотест, ки ҳамаи шуморо аз як инсон, яъне аз Одам (а) пайдо намуд, пас ҳама бародари якдигаред, на душмани макқору ғаддори якдигар.

Оре! Маълум аст, ки инсон худро ба дунё оварда наметавонад. Агар ў дар бораи пайдоиш ва афзоиши худ бо назари таҳқиқ ва ростбин нигоҳ кунад, дарҳол муъҷиза будани офариниши худро мефаҳмад. Бинобар ин, дар давоми оят Аллоҳтаоло гуфтааст, ки Мо болои Заминро барои инсон қароргоҳ ва даруни Заминро вадиъатгоҳ (амонатгоҳ) гардонидем. Бо ривояти Ибни Аббос (р) камари падар барои инсон вадиъат (амонат)-гоҳ асту раҳми модар қароргоҳ.

Хулоса, барои Худоро якка доништан дар ин гуна оятҳо ҳикматҳои бисёр аҷиб аст. Қуръони карим барои фаҳмонидани ин ҳадаф, фикри инсонро гоҳ дар офоқ сайр медиҳад ва гоҳ ўро ба сайри дохили вучуди худ инсон бурда, ба дарки нишона ва муъҷизаҳое, ки Парвардигор дар ҷисму ҷони ў ё дар офоқ ниҳодааст, даъваташ мекунад.

Дар хотимаи ояти мазкур Худованд таъкидан гуфтааст, ки ҳаройина, Мо нишонаҳои Худро барои шахсоне, ки дорои фаҳму хираданд, намоёну ошкоро ва ба тафсил баён намудем, то шахсони нуктасанҷу бофаҳм намуд ва сохти гуногуни офаридаҳоро бинанду бияндешанд ва ба ягонагии Худои худ қоил шаванду Ўро комилан бишносанд.

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ

فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرُجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا

قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَبِهٍ ۚ انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ

يُؤْمِنُونَ

Ва Ҳува-л-лазӣ аъзала мина-с самъи маън фа аҳраҷнā биҳи набата кулли шай-иъ фа аҳраҷнā минҳу ҳазиран-н-нухриҷу минҳу ҳабба-м мутарокиба-в ва мина-н-нахли мин талъихā қинвāнуъ дāнияту-в ва ҷаннāти-м мин аънāби-в ва-з-зайтуна ва-р-румманā муштабиҳа-в ва гайра муташāбиҳ. Унъурӯ илā ҷамарихи изā аҷмара ва янъих. Инна фӣ зāликум ла айāти-л лиқавми-й юъминун.99.

99. Ва Ёст Зоте, ки аз Осмон обро фуруд овард, пас, берун овардем ба сабаби он об растаниҳи ҳар чизро, пас берун овардем аз он сабзаро, аз он сабза донҳои ба якдигар пайвастаро берун меорем. Ва аз шукуфаҳои дарахти хурмо хӯшаҳои ҳамидаи бо ҳам наздикро (берун овардем) ва аз дарахтони ангур ва зайтун ва анор монанди якдигар ва гайри монанди якдигар бӯстонҳоро (низ) берун овардем. Ба сӯйи меваи дарахтон чун самар оранд ва ба пухтани он бингаред, албатта, дар ҳамаи онҳо барои гурӯҳе, ки имон доранд, нишонаҳост!

Агар дар маънои оятҳои 95 то ояти 99-ум бо тааммул андеша шавад, чандин нишонаҳои Қудрат, Ҳикмат, Таваҷҷуи ва ягонагии Аллоҳ таъоло ба рӯйи мо -мусалмонон кушода мешавад.

Инак ояти таҳти назар ҳам яке аз муҳимтарин ва асоситарин неъматҳои аҷоибӣ Парвардигорро, ки бар Илм, ҳикмат ва қудрати Ё далолат мекунад ва метавон онро асоси ҳамаи мавҷудоти зинда донист, ки он об аст, баён мекунад. Ё таъоло чунин Зотест, ки аз Осмон оби боронро фуруд овард, ки ба сабаби он ҳама растаниҳои донӣ, дарахтону меваҳо ва ҳамчунин сабзавот ва дигар намуди набототро барои ғоиди инсон офарид. Дар он растаниҳо, донҳои болои ҳам ҳобидаро, ки дар хӯшаҳо ҷойгиранд ва инчунин дигар чизҳоро, ки ҳама ба манфиати инсонанд, офарид.

Ҳамчунин аз шукуфаҳои дарахтони хурмо хӯшаҳои мевадори онҳоро офарид. Ҳарчанд дарахтон баланд бошанд ҳам баъзе

хӯшаҳо хамида ба замин наздиканд ва барои ба даст овардани онҳо машаққате нест. Ҳамчунин Аллоҳтаъоло ба сабаби он об боғҳои ангуру анор ва зайтунро, ки бархе аз онҳо дар рангу ҳаҷм бо ҳам монанданд ва баъзе аз онҳо дар таъму мазза аз ҳамдигар фарқ мекунанд, рӯёнид. Сипас давоми ояти мазкур фарзанди инсонро фармон медиҳад, ки ба марҳалаҳои тайкардаи ин гуна меваҳою растаниҳо дар раванди пухта расидан ба шаклу ранги шукуфаҳо, рангу бўю таъми гуногуни меваҳо бо дидаи ибрат бингарад ва нек андеша кунад, ки Худои азза ва ҷалла аз як хоки тира ва аз як об чӣ гуна ҳазорҳо навъи меваҳои рангоранг ва гиёҳҳою сабзавотҳои гуногунрангу мухталифбӯиро тақдими инсон намудааст!

Хулоса, он чи бо иҷмол ё бо тафсил дар ин оят зикр шуд, барои аҳли имон нишони он аст, ки Ё таъоло падидорандаи ҳамаи ашёст. Чунин мазмунро дар ояти 67-уми сураи «Наҳл» ва ояти 4-уми сураи «Раъд» вохӯрдан мумкин. Хеле таассуфовар аст, ки ҳар лаҳза ғофилон аз канори ин аҷоибот номбурда мегузаранд, аммо дақиқае намеистанд, то дар офаридаҳои Аллоҳтаъоло андеша кунанд. Дарего, аз китоби умри инсон ҳар рӯз як саҳифа варақ зада мешаваду инсони ғофил аз он саҳифа чизеро фаҳм намекунад ва роҳи дигарро, ки дар он саодати ӯ нест, меҷӯяд:

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ

Ва ҷаъалӯ лиллāҳи шуракāа-л-чинна ва халақаҳум ва харақӯ лаҳӯ банīна ва банāтим би гайри ъилм.

Субҳāнаҳӯ ва таъālā ъаммā ясифун. 100.

100. Ва барои Аллоҳ аз чинҳо шарик муқаррар карданд ва ҳол он ки онҳоро Аллоҳ офаридааст ва аз рӯи нодонӣ барои Ё писарон ва духтаронро тасаввур карданд. Пок аст Ё ва баланд аст аз он чӣ баён мекунанд мушрикони.

Чунин мазмун дар ояти 119-уми сураи «Нисо» гузашт. Ба ҳар ҳол, маънои ояти мазкур ақидаи шахсонеро, ки дар ибодати худ ба Аллоҳ чизи дигареро шарик меҳисобанд, таъкидан рад намудааст. Одати мушрикони араб, хусусан қабилаҳои Хузоъа ва бани Малиҳ чунин буд, ки чинҳоро шарикӣ Аллоҳи азза ва ҷалла пиндошта,

ҳамчуноне ки Худоро парастид мекарданду бузург мешумориданд, чинҳоро низ таъзим мекарданд. Масалан, агар онҳо ба сафар мерафтанду дар водие меҳостанд шабро рӯз кунанд, меғуфтанд: “Мо ба саййиди ин макон паноҳ мебарем.” Яъне вучуди баъзе сифатҳои илоҳиро дар чинҳо гумон бурда, баъди ғуфтани ин сухан худро дар амон меҳисобиданд. Ҳол он ки ин ғофилон қатъиян медонистанд, ки чинҳоро низ Аллоҳ халқ кардааст, ҳеч вақт махлуқ мисли Холиқ шуда наметавонад. Мисоли дигар, мушрикони араб бе ягон далел баъзе махлуқотро ба ҳаёли худ ба фарзандии Аллоҳтаъоло нисбат медоданд. Масалан, фариштаҳоро духтарони Аллоҳ меғуфтанд. Насоро бошанд Исо (а)-ро писари Худо ва яҳудиён Узайр (а)-ро фарзанди Худо меҳисобиданд, ки ин ҳама аз ҷаҳолату нодонӣ буд. Худованд алайҳи ин гуна инсонҳо дар оятҳои 61 ва 62-юми сураи «Ёсин» фармудааст: «Оё ҳукм нафариסתода будем ба сӯйи шумо эй авлоди Одам, ки напарастед шайтонро, ҳар ойина, вай шуморо душмани ошкор аст? Ва ибодат кунед Маро, ин аст роҳи рост!».

Хулоса, ингуна афрод ҳаққи Аллоҳро нашинохтанд ва надонистанд, ки Аллоҳ чунин Зоте аст, ки на ба зан ва на ба фарзанд (хоҳ писар бошаду хоҳ духтар) ва на ба ёридиҳанда дар ҳеч кор муҳтоҷ нест. Бинобар ин, дар охири ояти мазкур ғуфтааст, ки аз он сифатҳои ботилу беасосе, ки ҷоҳилону гумроҳон дар шаъни Аллоҳ ихтироъ мекунанд, Аллоҳтаъоло пок ва бисёр Олист. Ва Ӯ таъоло...

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنِي يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Бадӣ’у-с-самāvāti ва-л-ар’зи аннā якуну лаҳу валаду-в ва лам таку-л лаҳу соҳибаҳ. Ва халақа кулла шай-и-в ва Ҳува би кулли шай-ин Ђалīm. 101.

101. Офарандаи осмонҳо ва Замин аст. Чӣ гуна Ӯро фарзанде бошад ва ҳол он ки нест Ӯро ҳеч зане? Ва биефарид ҳар чизро ва Ӯст ба ҳар чиз доно.

Ӯ таъоло чунин Зотест, ки бе нусхаи аввал ва бе аслу модда осмонҳо ва Заминро пайдо намуд. Яъне Аллоҳтаъоло чунон тавоноӣ дорад, ки барои офаридани офаридаҳои Худ мисли инсон

ба ягон нусха ё ба моддаи аввал муҳтоҷ нест. Вақто ки ӯ таъоло чунин Зоти тавоност, чаро ба фарзанд муҳтоҷ бошад ва чӣ гуна фарзанд дошта бошад, ки ҳамсар надорад? Маълум аст, ки фарзанд аз ду чизе, ки бо ҳам алоқа дошта бошанд, пайдо мешавад. Охир Аллоҳтаъоло ба ҳеҷ махлуқ монандӣ надорад ва ҳеҷ чиз ҳам монанди ӯ нест, пас чӣ гуна ва чӣ чиз фарзанди Аллоҳ бошад? Аллоҳтаъоло дар сураи «Марям», оёти 88-89-ум таъкидан фармудааст, ки *ин мушриконианд, ки гуфтаанд Аллоҳ барои Худ фарзанд интихоб намудааст. Бо ин сухану бо ин эътиқодатон бисёр кори зиштеро анҷом додаед.*

Хулоса, ба ин гуна суханҳо касоне бовар доранд, ки Қуръону оятҳои онро сухани Худо намендонанд. Дар ҷумлаи охир омадааст, ки ҳама чизро (чи фаришта бошанд ва ё Исо (а) ва ё Узайр (а)) ӯ таъоло офаридааст ва ӯ ҳама чизро медонад, аммо мушрикон ва амсоли онҳо ҳеҷ чизро намендонанд. Мо имон бар он дорем, ки Аллоҳ таъоло Зотест, ки аз он сифатҳое, ки мушрикон дар шаъни ӯ донистанд, поку Олист.

ذَٰلِكُمْ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ فَٱعْبُدُوهُ وَهُوَ

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

Зāликумуллоҳу Раббукум лā илāҳа иллā Ҳу. Ҳолику кулли шай-иғ фаъбудуҳ. Ва Ҳува ъалā кулли шай-иғ Вакил.102.

102. Ин аст Аллоҳ - Парвардигори шумо, нест ҳеҷ маъбуде гайри ӯ. Пайдокунандаи ҳар чиз аст, пас, парастииш кунед ӯро ва ӯ бар ҳама чиз вакил (корсоз) аст.

Таъкидан дар ин оят Аллоҳтаъоло ба ваҳдоният ва офаридгории худ ишора намуда гуфтааст, ки Зоте, ки Парвардигори шумост, Зотест, ки на падар дораду на модар ва на ҳамсар. Маъбудест ягона, барҳақ, сазовори парастииш. Офарандаи ҳамаи ашё. ӯ бе шарик бояд парастииш шавад ва ба ваҳдоният (якка ва ягона бешарик будани)-и ӯ бояд иқрор шуд. Фақат ӯст, ки бояд бо тарзи «Ло валада ва ло волида ва ло соҳибата ва ло ъамма ва ло холо ва ло назир» - Худованд Зотест, ки фарзанд, падару модар, ҳамсару аммаву тағо ва монанд надорад сифат шавад. Зеро ӯ таъоло бар ҳама кор қодир ва бар ҳама ашё вакилу

корсоз, ниғаҳбону ризқдиҳандаву тадбиркунанда ва нозири ҳоли ҳамаи махлуқоти Худ аст. Ва Ў таъоло Зотест, ки...

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

Лā тудрикуху-л-абсору ва Ҳува юдрику-л абсора ва Ҳува-л-Латифу-л-Хабир.103.

103. Дарнамеёбанд Ўро чашмҳо ва Ў дармеёбад чашмҳоро ва Ў ниҳоят меҳрубону аз резакорҳо бохабар аст.

Аллоҳ таъоло чунин Зотест, ки чашмҳо Ўро дарёфтаву ихота карда наметавонанд. Дар ривояте, ки онро ба Оиша (р) нисбат медиҳанд, омадааст: «*Шахсе бо заъми (гумон) худ гӯяд, ки Муҳаммад (с) Парвардигори худро, албатта, дидааст, дар ҳақиқат ӯ дурӯғ гуфтааст*».

Ибни Аббос (р) гуфтааст, ки Расулulloҳ (с) Худои худро ду маротиба ба фуод (дил)-аш дидааст. Чашме, ки Худованд барои инсонҳо халқ кардааст, қобилияти биноии маҳдудро дорост. Масалан, барои дидани чизе ба рӯшноӣ муҳтоҷ аст. Инчунин қобилияти биноии инсон аз ҷиҳати андоза ва масофа маҳдудиятҳо дорад. Аз он ҷумла, мувофиқи маънои ояти мазкур, дар ин дунё чашмҳои инсонҳо Худовандро дарнамеёбанд, яъне чашмҳо имконияти дидани Худовандро надоранд. Локин Ў таъоло, чи дар дунё ва чи дар охира, ҳама ашёи офаридаи худро мебинанд. Аҳли муътазила мегӯянд, ки на дар дунё ва на дар охира инсонҳо Парвардигорро дида наметавонанд. Аҳли суннат вал ҷамоъат бошад, бо китобу суннат исбот кардаанд, ки муъминҳо Парвардигори худро дар охира мебинанд. Далели китобии чунин ақида оятҳои 23-24-уми сураи «Қиёма» аст, ки дар он омада: «*Дар он рӯз сураҳои эшон шодобу масруранд ва ба сӯйи Парвардигори хеш менигаранд*».

Дар сураи «Мутаффифин», ояти 15-ум чунин омадааст: «*Не! Не! Ҳаройина, онҳо (фочирон) аз дидори Парвардигори хеш он рӯз паси парда бошанд*».

Муфасссирон дар ин мавзӯ ҳадисҳои бисёр ривоят кардаанд. Масалан бо тавотур аз Аби Саъид, Аби Ҳурайра, Анас, Ҷурайҷ, Суҳайб, Билол ва аз дигар саҳобагон (р) ривоят шудааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: «*Муъминҳо Парвардигори худро дар арасоти Қиёмат ва аз раваҳои Ҷаннат мебинанд*».

Худовандо, бо фазлу карами Худ моро аз ҷумлаи онҳо гардон. Омин!

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур чунин омадааст, ки Ў таъоло ниҳоят меҳрубон буда, аз резакориҳои бандагони худ ва аз реззарроти ҷаҳон бисёр огоҳу хабардор аст.

Хулоса, ҳоло дар ин дунё дар чашмони мо он қобилияте нест, ки Ў таъолоро дида тавонем. Ин қобилиятро Аллоҳ ба чашмҳои мо дар ин дунё надодааст ва аз онҳо инро талаб ҳам накардааст. Аммо тавре ки аз Китобу суннат собит шудааст, Худованд бо лутфу карами Худ дар чашмони бандаш қобилиятро ба вучуд меорад, ки дар охират ҳар мусалмон, мувофиқ ба мартабааш Ў таъолоро мебинад.

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ عَمِيَٰ فَعَلَيْهَا ۚ

وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾

Қад ҷаакум басёиру ми-р-Раббикум фа ман абсара фа ли нафсиҳи ва ман ъамия фа ъалайҳа. Ва маъ ана ъалайкум биҳафизъ. 104.

104. Батаҳқиқ, ба шумо аз ҷониби Парвардигоратон нишона ва ҳуҷҷатҳо омад, пас, ҳар касе ки диду бино шуд, барои худӣ ўст. Ва ҳар касе нобино монд, бар зарари ўст. Ва ман ниғаҳбони шумо нестам.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки барои шумо ҳуҷҷату бурҳон ва нишонаҳову далелҳои зиёд аз Қуръон ва аз мавҷудоти дунёи ҳастӣ овардаем. Бо ёрии онҳо дар ҳақиқат шумо метавонед роҳи ҳидоятро аз роҳи залолат фарқ кунед ва ҳақро аз ботил ҷудо созед. Ҳар касе, ки ин нишонаҳоро бинаду Худоро шиносад ва мутобиқи фармудаи Парвардигор амал кунад, гарчанде Аллоҳро дар ин дунё набинад ҳам, гӯё Ўро ёфтаасту дидааст. Ин кирдораш ҳама ба нафъи ўст.

Ҳар касе акси ин гуфтаҳо амал кунад, яъне дар дидани ҳуҷҷату оятҳои Парвардигор мисли шахси нобино худро ба кӯрӣ андозад, ба гуфтаҳои ҳақ бовар накунад, аз шаъни Аллоҳ ва ё аз мулки Ў чизе кам намешавад. Ин рафтор ҳама бар зиёни худӣ ўст, ки хешро аз мушоҳида кардани ҳақиқат кӯр сохтааст. Оре! Ин гуна шахсон, вақто ки роҳи ҳидоятро аз гумроҳӣ фарқ намегузоранд,

агарчи чашми онҳо бино бошанд ҳам, аммо чашми дили онҳо кӯр аст.

Дар охир Аллоҳтаъоло Расули Худ, Муҳаммад (с)-ро фармудааст, ки бигӯ вазифаи ман фақат дастуроти илоҳиро барои шумо расониданасту халос, ман ниғаҳбони шумо нестам, Аллоҳ ниғаҳбони шумост. Касеро хоҳад, ҳидоят мекунад ва касеро хоҳад, гумроҳ месозад. Мазмуни ояти мазкурро ояти 109-уми сураи «Юнус» ва ояти 46-уми сураи «Ҳаҷ» низ таъкид мекунам.

وَكَذَلِكَ نُنْصِرُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ

يَعْلَمُونَ

Ва казāлика нусаррифу-л айāти ва ли яқулӯ дараства ва ли нубаййинахӯ ли қавми-й яъламун. 105.

105. Ва ҳамчунин оятҳои Худо гуногун баён мекунем, то (нашавад), ки гӯянд: «Ту дарс хондаӣ» ва то он (дин)-ро барои гурӯҳе ки медонанд, баён кунем.

Бо навъҳои гуногун баён намудани оятҳои Қуръони карим дар ихтиёри Аллоҳтаъоло қарор дорад. Зеро Парвардигор бо иродаи Худ ва бо ин гуна баёноти гуногун хостааст, ки мардум роҳи дурустро ёбанд. Аммо мардум бо он истеъдоде, ки доранд, онро ҳаргуна мефаҳманд. Бигзор чунин бошад, локин Аллоҳтаъоло дар ин оят бо ишора фармудааст, ки мо оятҳои ваъдаву ваъид, биму умед ва хусусан оятҳои баёнкунандаи тавҳидро бо тафсил дар ҳама ҷой барои ҷоҳилони мушрик чунон эзоҳ додем, ки он мункирону дурӯғпешагон дигар илоҷ наёбанд, ки бигӯянд ту дарс хондаи ва ин гуфтаҳоят аз он дарсхост. Агарчанде мушрикони хуб медонистанд, ки Расулуллоҳ (с) дар ҳеҷ мадрасае таълим нагирифтааст, вале ҳар гоҳе ӯ оятҳои Қуръонро тиловат менамуд, мегуфтанд, ки ай Муҳаммад, магар ту он чизҳоеро, ки ба мо мегӯӣ аз китобҳои пешин, аз аҳли китоб таълим гирифтаву ҳамчун дарс хондаӣ?! Агарчи барои гуфтани ин гуна суханҳо замина фароҳам набуд, локин онҳо дурӯғ мегуфтанд ва барои ҳақро қабул накардан баҳонаҳо меҷустанд. Ҳол он ки ҳеҷ инсон агар Аллоҳтаъоло ваҳйи худро ба ӯ лоиқ набинад, яъне бидун ваҳйи илоҳӣ танҳо бо хондани китобҳои пешин наметавонад ин гуна суханҳоро омӯзаду ба мардум расонад. Аммо донишмандони аҳли инсоф чун ингуна

баёноти гуногунро мешуниданд, бештар ҳидоят меёфтанд, шакку шубҳаҳои шайтонӣ аз дили онҳо дур мешуд. Оре, он асно мазмуни ин гуна баёноти гуногунро касоне дарк мекарданд, ки талаботи роҳи имону исломро дурусттар мефаҳмиданд, ҳақиқатро хуб бинандаву донанда буданд. Ғайри онҳо дигар ҳама кару кӯру дар ҷаҳолати худ боқӣ мемонданд.

Ояти баъдӣ ин маъниро идома медиҳад:

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ

الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾

**Иттабиъ ма ўҳия илайка ми-р-Раббика лā илāҳа иллā Ҳў.
Ва аъриъ ъани-л мушрикӯн. 106.**

**106. Пайравӣ кун он ҳукмеро, ки барои ту аз ҷониби
Парвардигорат омадааст. Нест ҳеч маъбуди (барҳақ) ҷуз Ў. Ва
аз мушрикҳо рӯйгардон бош!**

Аллоҳ таъоло Расули Худ (с) ва туфайли ӯ (с) касонеро, ки пайрави ӯ (с) ҳастанд, амр намудааст, ки фикру зеҳни худро ба мушрикон машғул насозед, ба онҳо эътибор надихеду машғули он чи ки аз тарафи Аллоҳтаъоло барои шумо ваҳй шудааст, шаведу ба он амал кунед! Зеро Парвардигор чунин Зотест, ки ба ғайри Ў дигар ҳеч маъбуде бар ҳаққу лоиқи парастии нест. Агар онҳо ҳоло гумроҳ бошанд, ин ҳикмате аз ҳикматҳои Ўст. Ҳоло бошад, то омадани фатҳу нусрати Парвардигори худ ту (Пайғамбар (с)) ранҷу изои онҳоро бардошт кун ва тобеъи хоҳиши мушрикон нашав ва аз онҳо рӯйгардон бош ва онҳоро ба ҳолашон гузор.

Ҳама оятҳое, ки мазмуни зайл доштанд, бо нозил шудани ояти қитол мансух (аз амал манъ) шуданд.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَلَمْ يَجْعَلْنَا عَلَيْهِمْ حَفِظًا وَمَا أَنْتَ

عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

**Ва лав шāаллоҳу ма ашраку. Ва ма ҷаъалнāка ъалайҳим
ҳафизū. Ва ма айнта ъалайҳим би вакӯл. 107.**

107. Ва агар Аллоҳ меҳост, онҳо ширк намеоварданд. Ва туро бар онҳо ниғаҳбон нагардонидем. Ва ту корсои онҳо нестӣ.

Дар муқаддимаи ҳамин сура гузашта буд, ки тамоми оятҳои ин сура дар Маккаи мукаррама ба Расулуллоҳ (с) нозил шудаанд. Яъне дар аснӣ, ки ин оятҳо нозил мешуданд, Расулуллоҳ (с) аввалан пинҳонӣ ва баъдан ошкоро мардумро даъват мекард. Бисёр ҳам меҳост, ки аҳли Макка, сарфи назар аз ҳама қабилаву наҷодҳо, хусусан мушрикони имон оранду мусалмон шаванд. Локин Худованд мувофиқи мазмуни оятҳои 21 ва 22-юми сураи «Ғошияҳ», ки ба мазмуни ояти мазкур хело қариб аст, Ҳабиби Худ (с)-ро фармуд, ки амр нашудай, то онҳоро ба имон овардан маҷбур соӣ. Агар Аллоҳ меҳост, ҳама имон меоварданд. Ягон нафар дар ин саросари гетӣ мушрик боқӣ намонд.

Ӯ таъоло бо илми қадими Худ донистааст, ки инҳо ширкро ихтиёр мекунанд ин ҳам ҳикмати Ӯст.. Аз ин ҷиҳат эй Муҳаммад (с) барои имон овардани мушрикони ҳарис мабош, туро ниғаҳбону нозир амалҳои онҳо нагардонидем ва ба сабаби гуноҳҳои онҳо ту маҳкум нахоӣ шуд.

Ҳар кас барои худ ҷавобгар аст. Мо туро вакил нагузоштаем, то ба онҳо ризку рӯзие расонӣ! Вазифаи ту фақат амру наҳӣи илоҳиро расонидан аст ва ту онҳоро расонидай.

Хулоса, ин гуна оятҳо, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, пеш аз ояти қитол ба Расулуллоҳ (с) нозил шуда буданд.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

Ва лā тасуббу-л-лазӣна ядъуна мин дуниллаҳи фа ясуббуллоҳа ӯадваӣ би гайри ӯилм. Казāлика зайяннā ли кулли умматин ӯамалаҳум шӯмма илā Раббихӯм-м марҷиӯухӯм фа юнаббихӯм би мā кāну яъмалун. 108.

108. Касонеро, ки мушрикони аз гайри Аллоҳ парастии мекунанд, дашином надиҳед. Пас, онҳо аз рӯйи душманӣ (ва аз) беилмӣ

Аллохро дашном медиҳанд! Ҳамчунин дар назари ҳар гурӯҳ кирдорашонро зиннат додем. Сипас бозгашти онҳо ба сӯйи Парвардигорашон аст, пас, Ӯ онҳоро ба он чӣ, ки амал мекарданд, огоҳ кунад.

Табиатан инсон чунин аст, ки агар кореро Худованд дар назари ӯ зиннат дода бошад, ҳарчанд тамоми мардум ӯро мазаммат кунанд ҳам, ӯ ба сӯйи он ҳаракат мекунад. Масалан, мушрикон ба ғайри Аллоҳи ягона буту худоҳои ботилро мепарастанд. Бинобар ин, Аллоҳ таъоло дар ин оят муъминонро наҳй намуда фармудааст, ки ай муъминон, шумо боодоб бошед, буту худоҳои ботили онҳоро дашном надихед, зеро онҳо аз рӯйи нодонӣ ё мумкин аз рӯйи душманӣ дар ҷавоби сухани шумо Аллоҳи ягоноро ихонат кунанд ва мумкин аст, ки ин кор байни шумо фитнаи бузургеро пайдо кунад. Онҳоро бо бутҳояшон гузоред, бозгашти ҳамаи онҳо дар охир ба сӯйи Парвардигор аст. Дар он рӯз Парвардигор ҳамаро аз ҳақиқати кирдорашон огоҳ месозад ва дар баробари амалҳояшон ҷазо медиҳад.

Зимни ояти мазкур муфасссирон чунин ҳадисро, ки дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ омадааст ривоят кардаанд: Расулulloҳ (с) гуфтаанд: “Малъун аст шахсе ки падару модари худро дашном диҳад”. Асҳоб гуфтанд: ё Расулаллоҳ (с), чӣ гуна инсон падару модари худро дашном медиҳад? Расулulloҳ (с) гуфтанд: “Падари касеро дашном диҳад, пас вай падари ӯро дашном медиҳад, модари касеро дашном диҳад, пас вай модари ӯро дашном медиҳад”.

Акнун, модоме ки кас бо сабаби дашноми падару модари худ мавриди лаънат қарор гирад, пас касе, ки сабаби озору дашноми Парвардигор мешавад, ба чӣ ҳол гирифтор мегардад? Ин суол ҳоҷат ба шарҳ надорад.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لِّیُؤْمِنُوا بِهَا قُلْ إِنَّمَا

الْأَيُّتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ

Ва ақсамӯ биллаҳи ҷаҳда аймāниҳим ла ин ҷāатҳум āятул-ла юьминунна бихā. Қул иннама-л-āйāту ъиндаллоҳ. Ва mā юшъирукум аннаҳā изā ҷāат лā юьминун. 109.

109. Ва ба Аллоҳ бо таъкидтарин савгандҳои худ қасамҳо меҳӯранд, ки агар барояшон нишона (муъҷиза)-е меомад, ҳаройина, ба он имон меоварданд. Бигӯ: «Қуз ин нест, ки нишонаҳо назди Худост ва (эй мусалмонон) шуморо чӣ хабардор сохтааст? (Оё намедонед, ки агар) он нишонаҳо биёянд (ҳам), онҳо (аз шиддати куфрашон) имон намеоранд?»

Сабаби нузули ин оят бо ривояти Ибни Ҷарир ва дар охир аз Каъб-ал-Қаразӣ чунин омадааст: «Расулulloҳ (с) бо гурӯҳе аз қурайшиён бо умеде, ки зоро имон оранд, суҳбат оростанд. Аммо онҳо дар посух ба Расулulloҳ (с) гуфтанд: «Ай Муҳаммад, ту ба мо хабар медиҳӣ, ки Мӯсо асое дошт ва чун онро ба санге мезад, ду чашма пайдо мешуд, гоҳо моро хабар медиҳӣ, ки Исо мурдагонро зинда месохт ва моро меғӯй, ки мӯъҷизаи Солеҳ барои қавми Самуд шутуре буд ва ғайра, пас ту ҳам ин гуна мӯъҷизаҳоро нишон деҳ, то мо туро тасдиқ кунему пайрават шавем!!!» Расулulloҳ (с) дар ҷавоб ба онҳо гуфтанд: *“Кадам чизро дӯст медоред, то онро барои шумо биёрам?”* Онҳо гуфтанд: «Кӯҳи Сафоро барои мо тилло гардон!». Расулulloҳ (с) гуфтанд: *“Агар чунин кунам, шумо маро тасдиқ мекунед?”* Онҳо гуфтанд: «Валлоҳ, агар чунин кунӣ, албатта, мо ҳама аз ту пайравӣ мекунем». Расулulloҳ (с) бархостанд ва ба дуо машғул шуданд. Ҳамоно буд, ки Ҷабраил (а) ба наздашон омаданд ва ба ӯ (с) чунин фармуданд: «Агар хоҳӣ Аллоҳтаъоло кӯҳи Сафоро ба тилло табдил мекунад, вале агар онҳо бо вучуди ин оятҳо (мӯъҷизаҳо) пайғамбарии туро тасдиқ накунанд, албатта, Мо онҳоро ба таври қатъӣ азоб мекунем. Агар хоҳӣ, онҳоро ба ҳоли худашон вогузор, то ин ки тавбакунандагони онҳо тавба кунанд». Расулulloҳ (с) гуфтанд: *“Бигзор тавбакунандагонашон тавба кунанд”*.

Дар ин асно ояти мазкурро Аллоҳтаъоло нозил намуд ва дар он ба Ҳабиби Худ (с) ҳоли мушрикони хабар дода фармуд, ки куффори Макка бо тарзи вазнинтарин савганд хӯрданд, ки агар барои ту муъҷизаи пешниҳодкардашон биёяд, ки он фавқуллода (ғайриодатӣ) бошад, онҳо, албатта, ба ту имон меоранд! Эй пайғамбари Мо, ба онҳо бигӯ, ки ҳама муъҷизаҳо ва ҳама чизҳои, ки шумо аз ман дархост мекунед, дар ихтиёри ман нест, ҳама дар ихтиёри Аллоҳ таъолост. Агар бихоҳад, онро фуру орад ва дархости шумо ҳосил шавад.

Эҳтимол меравад, ки чун мушрикони аз Расулulloҳ (с) талаби мӯъҷиза намуданд, баъзе аз мусалмонони атроф пиндошанд, ки

агар дархости онҳоро Расулуллоҳ (с) иҷро кунад, мушрикони имон меоранд. Вале Аллоҳтаъоло дар давоми ояти мазкур фармуд, ки ай муъминон, шумо аз кучо медонед, ки онҳо имон меоранд? Шуморо чӣ чиз огоҳ намуд, ки бо дидани муъҷизаи дархостияшон дарҳол онҳо пайрав мешаванд? Онҳо чунин гурӯҳе ҳастанд, ки муъҷизаро бинанд ҳам, имон намеоранд. Оре! Дар илми Худованд маълум аст, ки гурӯҳи мушриконе, ки барои имон оварданашон дидани муъҷизаҳои дилхоҳашонро қайду шарт мегузоранд, агар кӯҳи Сафо ҳама тилло шавад ҳам, имон намеоранд. Ҳикмати Парвардигор буд, ки хости онҳо иҷро нашуд, зеро дар оянда баъзе аз онҳо имон оварданд, тавба карданд ва роҳи ҳақро пеш гирифтанд.

Аммо ҳоли гурӯҳи имоннаовардари ояти зер эзоҳ медиҳад:

وَنُقَلِّبُ أَفْعَادَهُمْ وَأَبْصَرَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ

فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

Ва нуқаллибу аф-идатаҳум ва абс'ораҳум камā лам юъмину бихӣ аввала маррати-в ва назарухум фи тугйāнихим яъмаҳун. 110.

110. Ва (аз идроки ҳақ) дилҳои онҳоро ва чашмҳои онҳоро тасарруф мекунем, чуноне ки бори аввал ба Қуръон имон наоварданд (боз имон намеоранд) ва бигзорем онҳоро дар саркашияшон саргардоншуда.

Оре! Ақидаи мо мусалмонон он аст, ки офарандаи ҳидоят ва залолат Аллоҳтаъолост. Яъне Худованд ҳидояти касеро, ки хоҳад, дилашро ба сӯи ҳидоят майл медиҳад. Гумроҳии касеро хоҳад, дили ӯ моил ба гумроҳӣ мешавад. Ба ҳар тақдир, онҳое, ки аз Расулуллоҳ (с) муъҷизаҳо талабиданд, бояд бидонанд, ки вуқӯи ҷамии ҳодисаҳо бо хоҳиши Аллоҳтаъоло вобаста аст. Касоне, ки Аллоҳ ҳидояташонро хоста бошад, ҳамин, ки ҳақро шуниданд, аз рӯи инсоф онро қабул мекунанд. Аммо Аллоҳ таъоло чашмҳои онҳоро, ки сухани ҳақро аз аввал бовар накарда, баъд аз дидани муъҷизаҳо ҳам баҳонаҳо чустанд, дар шаъни Қуръону муъҷизаҳои Расулуллоҳ (с) фикрҳои андешаҳои ботил намуданд, суханҳои дарҳаму барҳами бисёр гуфтанд ва имон наоварданду дар куфри худ боқӣ монданд, аз дидани ҳақиқат маҳрум мегардонад,

ҳамчунин дилҳои онҳоро аз имон овардан боз мегардонад. Онҳое, ки таассуби кӯркӯронаи худро дуруст шумориданд, тамоми умр дар саркашӣ ва гумроҳии худ боқӣ монданд, ҳам дар дунё ва ҳам дар охираат ҳайрону саргардон мемонанд. Худовандо, аз чунин саргардонӣ дар дунё ва ҳайронӣ дар охираат Худат моро нигоҳ дор!

Омин!

﴿وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَاهُ إِلَّا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ

قَبْلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَكْثَرُهُمْ تَجَاهِلُونَ﴾

✽**Ва лав аннанā наззалнā илайҳиму-л-малāиката ва калламаҳуму-л-мавтā ва ҳашарнā ѓалайҳим кулла шай-иñ қубула-м мā кāну ли юьминӯ иллā ай яшāаллоҳу ва лāкинна аксараҳум ячқалун. 111.**

111. Ва агар Мо фуруд оварем бар онон фариштаҳоро ва бо онҳо мурдагон сухан кунанд ва бар онҳо ҳар чизеро рӯ ба рӯяшон гурӯҳ-гурӯҳ чамъ (зинда) мекардем, ҳаргиз имон намеоранд, магар он гоҳ, ки Аллоҳ бихоҳад, валекин аксари онҳо ҷоҳиланд.

Чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, мушрикони ҷоҳил имон овардану ҳидоят ёфтанашонро ба дидани муъҷизаҳои дилхоҳашон вогузоштанд, Ибни Аббос ривоят мекунад, ки ҳидоятро залолат ин моли Худост, бо ирода ва хости Худ ба касе хоҳад, яке аз ин ду ро медиҳад. Яъне бори дигар гурӯҳе аз куффори Макка ба Расулulloҳ (с) гуфтанд, ки ё фариштагонро ба мо нишон деҳ, то барои барҳақ будани пайғамбарии ту шоҳидӣ диҳанд ё баъзе аз мурдагони моро зинда кун, то мо аз онҳо пурсем, ки оё ту Пайғамбар ҳастӣ ё не ва ё Худо ва фариштагонро ба мо рӯ ба рӯ гардон...! Оре! Дар тақдири инсон ҳидоят (ёфтан) набошад, агар Аллоҳтаъоло барои тасдиқи пайғамбарии Расулulloҳ (с) фариштагонро ҳам аз Осмон фарорад, мурдаҳо зинда шаванду ба онҳо гӯянд, ки ин Расули Худост ба ӯ (с) имон оред ё агар ҳамаи чиз, ҳатто даррандаҳо, хазандаҳо, паррандаҳо ва ҳашаротҳо дар рӯ ба рӯи онҳо гурӯҳ-гурӯҳ зинда шаванду ба он мушрикон гӯянд, ки барои ҷӣ даранг мекунад, биёед ба ин Пайғамбар имон оред, то Аллоҳ нахоста бошад, онҳо имон намеоранд.

Хулоса, бояд онҳо ҳидоятро бо тавбаву тазарруъ ва бо илтимос аз Худо пурсанд, на бо дидани муъчиза ва бо таври иҷборӣ имон оранд. Ин гуна шахсон ҷоҳиланду хости Аллоҳро намедонанд. Гумон мекунанд, ки имон овардану наовардан дар ихтиёри онҳост ва ҳар вақте хоҳанд, имон меоранд.

Ояти 96-уми сураи «Юнус» ба мазмуни ояти мазкур монанд аст. Валлоҳу аълам.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنَّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

Ва казāлика чаъалнā ли кулли набиййин ѓадувван шайātина-л-инси ва-л-чинни йўҳи баъззухум илā баъзин зухруфа-л-қавли гурӯрō. Ва лав шāа Раббука мā фаъалўҳ. Фа зәрҳум ва мā яфтарўн. 112.

112. Ва ҳамчунин барои ҳар набӣ аз шайтонҳои инсӣ ва чини душманҳо гардонидем, ки барои фиреб додан бо суханҳои ба зоҳир ораста баъзеашон баъзеро васваса мекунанд. Ва агар Парвардигори ту меҳост, ин корро намекарданд, пас, онҳоро бо он дурӯғҳоиашон бигзор!

Чуноне ки дар ояти қаблӣ аз гуфтушуниди душманони сарсаҳт дар муқобили Расулulloҳ (с) маълумот дода шуд, ҳамчунин Аллоҳтаъоло ба Ҳабиби Худ (с)-ро дар ин оят хабар медиҳад, ки ба ту душманӣ намудани баъзе аз қурайшиҳо ё ғайри онҳо, кирдори нав нест ва боиси таъаҷҷуб ҳам нест. Мо барои ҳар пайғамбаре, ки пеш аз ту гузаштааст, шайтонҳои инсӣ ва чиниро душман гардонидем, ки дар ғӯши ҳамдигар ва дар ғӯши мардум, то ин ки онҳоро фиребанду роҳгум андозанд, суханҳои беасосу дар зоҳир оростаро мегуфтанд. Яъне ҳоло, ки ту ба мушрикони саркаш мубтало ҳастӣ, ҳамчунин пайғамбарони пешин низ ба куффори замони худ мубтало буданд. Зеро ибтило сабаби пойдор шудан аст ва аҷру савоби бисёр дорад. Бинобар ин, ту ба кори куффори Қурайши маҳзун мабош. Мисли пайғамбарони пешин, ки дар чунин вақтҳо аз худ сабр нишон доданд, ту низ бурдбор бош.

Дар қиссаҳо омадааст, ки чун дар ғори Ҳиро Расулуллоҳ (с) бори аввал ваҳии Илоҳиро шуниданд, ба назди модарамон – Ҳадиҷа (р)-и ҳамсарашон омаданд. Модарамон ӯ (с)-ро ба назди беҳтарин ва боинсофтарин донишманди қавми худ, ки Варқа бинни Навфал ном дошт, бурданд. Чун қиссаро баён карданд, ӯ ки аз омадани пайғамбарон (аз таърих) бохабар буд, ба ӯ(с) гуфт: “Ба касе чун ту паёми Илоҳӣ омад, албатта, ӯ мавриди адовати қавми худ қарор гирифт”.

Оре! Шайтонҳои инсӣ ва чинӣ хеле ба Расулуллоҳ (с) душманӣ карданд, аммо ба мақсади худ нарасидаанд. Ин ҳама хости Худост.

Агар Аллоҳ мехост, ҳеҷ вақт онҳо бо фикри худашон ин амалҳои шайтониро карда наметавонистанд. Ин ҳама барои озмоиши муъминон буд. Ҳоло бошад, ту ба Аллоҳ (ҷ) таваккал кун ва онҳоро бо он дуруғӯияшон, ки дар шаъни Аллоҳ ва ту мебофанд, ба ҳолашон бигзор. Аллоҳ туро басандааст. Онҳо қазои амали худро мебинанд ва ту бар онҳо пирӯз мешавӣ!

Зимни ояти мазкур Ибни Ҷарир бо ривояти Мусанно ва дар охир аз Ибни Оъиз ва аз Абӯзар (р) ривоят кардааст, ки рӯзе назди Расулуллоҳ (с) омадам ва дар маҷлисе хеле тӯлонӣ ҳамроҳ нишастем, пас Расулуллоҳ (с) ба ман гуфт: “*Ё Абӯзар, оё намоз гузоридаӣ?*” Гуфтам: «На ё Расулаллоҳ (с)». Гуфт: “*Хезед, ду рақъат намоз хонед!*” Абӯзар меғӯяд, ки хондаму омада наздашон нишастам. ӯ (с) ба ман гуфт: “*Ай Абӯзар, оё аз шайтонҳои инсӣ ва чинӣ аз Худо паноҳ талаб намудаӣ?*” Гуфтам: «На! Ё Расулуллоҳ (с), оё аз инсонҳо ҳам шайтонҳо ҳастанд?» Гуфтанд: “*Оре! Онҳо аз шайтонҳои чинӣ бадтаранд?*”.

Маълум мешавад, ки шайтонҳои инсӣ ва чинӣ доимо ба иғво андохтани мардум машғуланд, локин шайтонҳои инсӣ аз шайтонҳои чинӣ пурзӯртаранд. Зеро шайтонҳои чинӣ бо машғул шудани инсон ба зикр аз назди вай мегурезанд. Аммо шайтонҳои инсӣ бошанд, аз ҳеҷ чиз намегурезанд, онҳо доимо ё паҳлӯят ҳастанд ё байни мардуманду бо суҳанҳои дилфиреби худ онҳоро гумроҳ месозанд.

Хулоса, шайтонҳои чинӣ ба шайтонҳои инсӣ суҳанҳои дилфиребро барои он гӯшзад мекунанд, ки мардумро аз роҳи ҳақ канор афкананд.

وَلَتَصْنَعَنَّ إِلَيْهِ أَفْعَدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلَيَرْضَوْهُ وَلَيَقْتَرِفُوا

مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

Ва литасғӯ илайҳи аф-идату-л-лазӣна лā юъминуна би-л-ахирати ва ли ярзавҳу ва ли яқтарифу мā ҳум-м муқтарифун. 113.

113. Ва (васваса ба суханҳои ба зоҳир ораста) барои он аст, ки то дилҳои касоне, ки ба охират имон надоранд, ба тарафи он суханҳои дилфиреб моил шаванд ва то онро биписанданд ва он чиро, ки онҳо касбкунандаанд, касб кунанд.

Аз мазмуни ин оят чунин хулоса мешавад, ки ба суханҳо ва васвасаҳои шайтонҳои инсӣ ва ҷинӣ шахсоне гӯш фаро дода итоъат мекунанд, ки онҳо ба омадани рӯзи қиёмат ва муайян шудани небахтӣ ва бадбахтии ҳар инсон дар он рӯз имон надоранд. Бинобар ин, шайтонҳо ба ин гуна шахсон ҳарчӣ гӯянд, қабул доранд ва аз онҳо пайравӣ мекунанд ва амалҳои онҳоро иҷро мекунанд. Оре! Шахсоне, ки шайтонсифат ҳастанд, барои он ки шахсони ботилпарасту толиби дунё, ки ба рӯзи растохез бовар надоранд, ба роҳи заполат майл кунанду фикри ботили онҳоро писанданд ва дар иҷрои амалҳои бад ва содир кардани гуноҳ пайравӣ онҳо шаванд, суханҳои ба зоҳир орастаи фиребандаро эҷод мекунанд.

Дар оятҳои гузашта бо услуби ин сура аз ҳидоят залолат, дӯстӣ ва душманӣ бо Худову пайғамбар ва ҳамчунин аз масъалаҳои, ки вобаста ба ақида буданд, сухан рафт. Акнун дар оятҳои баъдӣ то ояти 128 таъкиди он меравад, ки дар ҳама ашё ҳукму ҳокимият хоси Аллоҳ аст.

أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا

وَالَّذِينَ آتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا

تَكُونُ مِنْ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾

А-фа ғайраллоҳи абтағи ҳакама-в ва Ҳува-л-лазӣ анзала илайкуму-л-китаба муфассалā. Ва-л-лазӣна атайнāхуму-л-китаба яъламуна аннаҳу муназзалум ми-р-Раббика бил-л-ҳаққ. Фа лā тақунанна мина-л-мумтарин. 114.

114. (Бигӯ:) «Оё ба ғайри Аллоҳ дигареро ҳукмкунанда талаб кунем», - ва ҳол он ки Ёст, ки нозил кард ба сӯйи шумо Китоби возеҳшударо?». Ва касоне ки ба онҳо Китоб додем, медонанд, ки ин (Қуръон) аз ҷониби Парвардигори ту ба ростӣ нозил шудааст. Пас, аз шаккунандагон мабош!

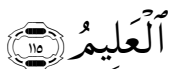
Соҳиби «Сафватут-тафосир» аз «Баҳрулмуҳит» (ҷ. 4-ум с.206) бо ривояти Абӯ Ҳаййон сабаби нузули ояти мазкурро чунин овардааст: «Мушрикони Қурайш Расулуллоҳ (с)-ро гуфтанд: «Ту ки даъвои яктопарастӣ дорӣ ва мегӯӣ, ки Худо якка ва ягона аст, бие аз олимҳои яҳуду насоро қозӣ таъин кунем, то онҳо ба дурустии ақидаи мо ва ту аз он хабархое, ки дар китобҳоишон дар бораи кори ту, омадааст, бо адолат ҳукм кунанд!». Ҳамоно буд, ки ояти мазкур алайҳи онҳо ҳамчун рад нозил шуд ва дар он Аллоҳ таъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармуд, ки ба он ҷамоъае, ки ба Аллоҳ ширк оварда, ғайри Ёро мепарастанд, бигӯ, ки оё байни ману шумо ғайри он Худое, ки ба сӯйи шумо китобе (Қуръон)-ро фиристодааст, ки дар тамоми корҳо байни ҳаққу ботил, байни ману шумо ба таври муфасссалу ошкоро ҳама мушкилотро ҳал месозаду ҳукм мебарорад, каси дигарро ҳакаму қозӣ гирам? Ҳаргиз! Яъне барои гурӯҳи ҳидоятёфта мумкин нест, ки ҳукми Худои ягонаро гузоранду ба гуфтори фиребангези дигарон гӯш фаро диҳанд. Ё наъзузу биллоҳ аз рафтори касоне пайравӣ кунанд, ки бо пиндори худ оқиланд, аммо ба васвасаҳои шайтонҳои инсӣ ва ҷинӣ гӯш медиҳанд. Мушрикон бояд бидонанд, ки китобе, ки аз тарафи Аллоҳ нозил шудааст, оқизкунандаву комил аст. Дар он тавзеҳи тамоми ашёи зарурӣ мавҷуд аст. Илова бар ин, уламои аҳли китоб он муждае, ки китобҳои пешин дар шаъни Пайғамбари охирин ва китоби охирин, яъне Қуръон дода буданд, ки он(Қуръон) китоби осмонист, ҳама ахбори он рост аст ва ҳама ҳукмҳои он аз рӯйи адлу инсоф аст, ҳеҷ кас наметавонад дар он тағироте ворид созад, он дар ҳимояи Аллоҳ таъоло қарор дорад, хуб медонанд. Бо вуҷуди ин, чӣ инсофу чӣ даъвои бандагист, ки ба ҳукми ғайри он розӣ шаванду дигаронро ҳакам созанд? Мусалмони комил он аст, ки мавриди шикори васвасаҳои шайтонҳои инсӣ ва ҷинӣ намешавад, зеро ӯ медонад, ки ҳукмҳои Қуръон дастурамалу

барномаи рӯзгори ӯст. Бинобар ин, дар ҷумлаи охир Аллоҳ таъоло шарт гузошта фармудааст, ки эй шунаванда аҳли китоб аз ин ҳақиқат бохабаранд, пас ту низ аз ҷумлаи шаққунандагон мабош! Аз ҳамин ҷиҳат Расулulloҳ (с) гуфтанд: *“Ман ҳеҷ шакке намекунам ва аз онҳо низ намекурсам.”*

Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки ин хитоб ба Расулulloҳ (с) бошад ҳам, мурод уммати ӯ (с) - аст, зеро Расулulloҳ (с) ҳеҷ вақт аз ҷумлаи шаққунандагон набуд. Вале, вақто ки ҳилаву найранги мушрикони пурзӯр шуд, ояти мазкур ҳамчун таъкид нозил гардид. Мазмуни ҷумлаи охири ин оятро ояти 94-уми сураи «Юнус» таъкид мекунад, ки тарҷумаи он чунин аст: *«Пас, агар ту дар шакк ҳастӣ аз он чи фуруғи фиристодем ба сӯйи ту, пас бипурс ононро, ки мехонанд китоб (Таврот ва Инҷил)-ро пеш аз ту. Ҳар ойна, омадааст пеши ту сухани дуруст аз Парвардигори ту, пас машав аз ҷумлаи шаққунандагон!»*

Хулоса, одатан шахсоне, ки аз ҳақиқати қор мункиранд, дар мушкилоти худ ба ҷойи қонунҳои илоҳӣ, дигар қонунҳои эҷодкардаи инсонҳоро ҳаками худ қарор медиҳанд. Чунин ҳолат ҳатто дар замони Пайғамбар (с), чуноне ки ояти мазкур ишора кард, руҳ додааст, ки ин оят радди онҳост.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ

Ва таммат калимату Раббика сидқа-в ва ъадлā. Лā мубаддила ли калимāтиҳ. Ва Ҳува-с-Самīъу-л Ёалīm. 115.

115. Ва сухани Парвардигори ту ба ростӣ ва инсоф тамом (комил) аст. Сухани ӯро ҳеҷ табдилкунандае нест. Ва ӯст шунавову доно.

Ояти мазкурро муфасссирон ҳар гуна эзоҳ дода бошанд ҳам, локин хушбахтона, ин оят эҳтимоли қабули ҳамаи онҳоро доштааст.

Аммо возеҳтарин маъно он аст, ки ба ояти қаблӣ робита пайдо шавад. Оре! Замоне ки каломи Аллоҳ нозил шуд ва ҳар он чиро, ки Аллоҳ дар он хабар дод, он чунон мукамал аст, ки дигар иловае ё дигаргунӣ барои он лозим нест. Яъне ҳар чиро, ки

Худованд қазо ва қадар карда бошад, одилонааст. Бо ибораи дигар, ҳар ончи ӯ таъоло гуфт, рост аст, дурӯғ нест ва ҳар ҳукме карда бошад инсофасту адл аст, зулм нест. Ҳар хабаре дода бошад, ҳақ асту ботил нест. Ҳар чиро талаб карда бошад, дар он ҳеҷ шакку шубҳае нест. Ба ғайри Худои ягона ҳеҷ кас дар сухан гуфтан ростгӯитар ва дар амру наҳй аз ботилу фасодҳо одилтаре нест. Дар дунёву охират ҳукми ӯро ягон табдилдиҳандае ё қазои ӯро радкунандае вуҷуд надорад. ӯ таъоло чунин Зотест, ки ҳар чи ки бандагонаш гуфтугӯ кунанд, шунаванда ва ҳар ҳаракату сукунатҳои онҳоро донанда ва мувофиқи он қазодиҳандаи онҳост. Бинобар ин, фақат амри ӯ таъолоро итоъат бояд кард, зеро...

وَإِنْ تُطِيعْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ

Ва иӣ тӯтиъ аксара ман фи-л-арзи юзиллука ӯан саби́лиллаҳ. Иӣ яттабиъуна илла-з̣ ӯанна ва ин ҳум илла яхрусӯн.116.

116. Ва агар аксари он мардумро, ки дар рӯи заминанд, фармон барӣ, туро аз роҳи Худо гумроҳ кунанд. (Зеро онҳо) пайравӣ намекунанд, магар гумон (тахмин)-ро ва нестанд онҳо магар дурӯғбофандагон.

Аз мушоҳидаҳои таърихиву замонавӣ маълум шудааст, ки донишмандони асил ва аҳли ҳақиқат кам буда, аксарияти мардум пайрави ваҳму хурофот ва суханҳои тахминиву ақидаҳои беасосанд. Аз ҳамин ҷиҳат, дар ин оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро хитоб намуда, дигаронро шунавондааст, ки аксарияти мардуми рӯи Замин аҳли куфр буда, ҳатто дар корҳои динияшон ҳам пайрави хоҳишот ва ҳавои нафсонии худ буда, бо тахмин кор мекунанд.

Агар ту фармонбардори онҳо шавӣ, онҳо туро аз роҳи Худо ба бороҳа мекашонанд. Зеро онҳо то ҳол мисли шахсони кӯр роҳи ҳидоятро аз залолат фарқ накардаанд.

Модоме чунин аст, пас чӣ гуна онҳо туро ба роҳи ҳақку Худопарастӣ ҳидоят мекунанд? Кори дурусту сухани ҳақ ба ғайр аз иддаи каме аз мардум аз байни аксарияти мардум рафтааст, вале аҳли ҳақ наметавонад фикри ин гуна мардумро ба инобат гирифта,

тобеъи онҳо шавад. Яъне шахси мусалмон танҳо монад ҳам, бояд ҳама чизро бо ҳукми Аллоҳтаъоло андоза кунад. Масалан, шахси мусалмон бо қонуни муайянкардаи илоҳӣ пойбанд аст, пас агар бутпарастон ба ӯ гӯянд, ки бутҳо моро ба Худо наздик месозанд ва муноҷоти моро ба Аллоҳ мерасонад ё гурӯҳе дар ҳукми ҳайвони худмурда гӯянд, ки агар мо мекуштем, ҳалол буд, ҳоло ки онро Худо куштааст, чӣ гуна метавонад ҳаром бошад ва ё афроде бидъатро анҷом диҳанду гӯянд, ки ин кор аз падару бобоҳоямон мондаасту ҳоло ҳам роиҷ аст ва ба онҳо пайрави мекунем ва ғайра, наметавонад ба онҳо итоат кунад.

Хулоса, шахси мусалмон ҳар фикру хаёли беҳуда ва пиндорҳои беасоси онҳоро набояд қабул кунад. Зеро онҳо инсонро бо ин гуна суҳанҳои ботилу бофтаи худ гумроҳ месозанд. Қонуни илоҳӣ ҳеҷ гоҳ тағйир намеёбад. Худмурдари бо далели, ин ки Аллоҳ ӯро куштааст, ҳалол намепиндорад. Ё қонуни вазъӣ (инсон пешниҳод намуда)-ро бо далели он, ки муаллифони ин қонунҳо мутахассиси қонун шиносанд, ё моддапарастон (материалистон)-анд, ё аз падаронашон мерос мондааст, бо гумоне, ки онҳо ҳақанд, ба ҷои қонуни Илоҳӣ иҷро намекунад. Зеро онҳо бо ин гуна суҳанҳои тору пудашон аз риштаҳои ботил бофташуда меҳақанд мусалмонҳоро мисли ҳудашон гумроҳ созанд. Аммо шахси мусалмон дар ҳама замонун макон пойбанди қонуни илоҳӣ буда, ҳеҷ вақт тобеи чунин хурофотбозҳо намешавад.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

Инна Раббака Ҳува аъламу ма-й яъиллу ӯан сабилиҳи ва Ҳува аъламу би-л-муҳтадин. 117.

117. Ҳаройина, Парвардигори ту ба касе, ки аз роҳи Вай гумроҳ гаштааст, донотар аст ва (ҳамчунин) бар касоне ки ҳидоят ёфтаанд, ӯ донотар аст.

Аллоҳтаъоло дар ин ҷумлаи хабарӣ, ки дарбаргирандаи ҳам ваъда ҳасту ҳам ваъид, аз ҳоли мардуми рӯи Замин хабар додааст, ки ай Муҳаммад (с), албатта, Парвардигори ту ба ҳоли он ду гурӯҳе, ки яке аз онҳо роҳи ростро наёфта, гумроҳ шудааст ва дигаре дар сироталмустақим (роҳи рост) ҳидоят ёфтааст, донотар аст. Яъне ӯ таъоло аз ҳама чиз бохабар аст. Кӣ дар роҳи ҳидоят аст ва кӣ дар роҳи гумроҳӣ хубтар медонад. Гарчанде аксари мардум дар роҳи ҳидоят нестанд, вале худро мутафаккир ва

муслиҳу (ислоҳгар) дилсӯзи ҷомеа меҳисобанд. Онҳо даст ба истеъмору истисмор мезананд, ошкоро корҳои фахшро иҷозат медиҳанд. Ин тоифа агарчи аксарият ҳам бошанд, назди Худованд ҳеҷ эътиборе надоранд.

Аллоҳтаъоло дар ояти зер фармудааст, ки...

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنَّ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

Фа кулӯ мим мā зукирасмуллоҳи ъалайҳи ин кунтум би айътиҳи муъминин. 118.

118. Пас, агар ба ҳукмҳои Ӯ имон доред, аз (гӯшти) он ҳайвоне бихӯред, ки дар ҳолати забҳ бар он номи Аллоҳ ёд карда шуд!

Донишони ҳукми истеъмоли гӯшти ҳайвони ҳалол, ки он дар кадом сурат ҳалол аст ва дар кадом сурат ҳаром руқне аз ақидаи мо мусалмонҳост. Оре! Аллоҳтаъоло дар ин оят ба мусалмонҳо дастур медиҳад, ки истеъмолу истифодаи он гӯште барои шумо ҳалол аст, ки аввалан ба ҳалол будани он ҳайвон шариъат ҳукм карда бошад ва сониян дар ҳолати забҳи он марди мусалмон номи Аллоҳ, яъне «Бисмиллоҳи Аллоҳу Акбар»-ро зикр карда бошад. Зеро Худованд гуфааст, ки агар ба ҳукмҳои ман муъмин бошед, гӯшти ҳайвонҳои (ҳалолро), ки бо бисмиллоҳ забҳ шудаанд, тановул кунед, на ғайри онро.

وَمَا لَكُمْ إِلَّا أَنْ تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ

عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنْ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ﴿١١٩﴾

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

Ва мā лакум аллā таъкулӯ мим-мā зукирасмуллоҳи ъалайҳи ва қад фасъала лакум-м мā ҳаррама ъалайкум иллā маътуриртум илайҳ. Ва инна каъира-л ла юзиллуна би аҳвāиҳим би ғайри ъилм. Инна Раббака Ҳува аъламу би-л муътадин. 119.

119. Ва чист шуморо аз он ҳайвоне, ки бар вай (ҳангоми забҳ) номи Худоро ёд карда шудааст, намехӯред? Ва ҳол он ки барои

шумо он чизе, ки барои шумо ҳаром аст, ба тафсил баён кардааст, магар дар он сурате, ки ба сӯйи он музтар шудед. Ва ҳаройина, бисёре аз мардум бар ҳаёлотии худ бе дониш дигаронро гумроҳ мекунанд. Ҳаройина, Парвардигори ту ба таҷовузкунандагони аз ҳақ донотар аст.

Сабаби нузули оятҳои 119, 120 ва 121-умро Абӯдовуд ва Тирмизӣ аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд, ки гурӯҳе аз мардум назди Расулulloҳ (с) омада гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ (с)! Оё аз ҳайвоне, ки ҳудамон забҳ намудем, истеъмом кунем дуруст ва аз куштаи Аллоҳ (худмурда) хӯрем, ҳаром аст?” Ҳамоно буд, ки ояти мазкур то поёни ояти 121-ум, яъне *“иннакум ламушрикун”* нозил шуд ва дар он Аллоҳтаъоло фармуд, ки гӯшти ҳайвони худмурда манфур аст. Касоне, ки муъминанд, набояд онро ба гӯште, ки инсони мусалмон бо номи Аллоҳ забҳ намудааст, яксон шуморанд. Агарчанде дар ҳарду сурат, яъне дар ҳолати забҳ ва худмурӣ, руҳи (ҷон) ҳайвонро Аллоҳтаъоло қабз кунад ҳам, локин бо зикри номи Аллоҳ забҳ кардани ҳайвони ҳалол барои шахси муъмин қонуни шарияти илоҳӣ ва ҳалол аст.

Яъне Худованд фармудааст, ки чӣ чиз шуморо аз хӯрдани гӯшти ҳайвони ҳалоле, ки бо номи Аллоҳ ва бо дастони шумо забҳ шудааст, бозмедорад?! Ҳол он ки Худованд ончиро, ки барои шумо, ҳаром гардонидаст, (чуноне ки дар ояти 145-уми ҳамин сура ва дар ояти 1 то 5-уми Сураи “Моида” гузашт), ошкоро ва бо тафсил баён намудааст, ки оӣ аз ҳама гуна шакку шубҳа аст. Ба истеъмоли гӯшти ҳайвони худмурда танҳо дар ҳолати изтирорӣ (яъне, дар ҳолате, ки барои хӯрдан ҳеҷ чизе надорад ва агар аз ин гӯшт нахӯрад ҳалок шуданаш аниқ аст) ба микдоре, ки сабаби аз марг наҷот ёфтан мегардад (на то серӣ), чуноне, ки дар ояти 173-юми сураи «Бақара» гузашт иҷозат ҳаст.

Хулоса, бисёре аз мардум, бо хоҳишу ҳавои нафс ва гумроҳӣ (монанди куффори Қурайш, чуноне ки зери ояти 103-юми Сураи “Моида” гузашт), ҳайвонҳоеро, (чун баҳира соиба ва ғайра, ки шарҳи онҳо дар оятҳои қаблӣ гузашт) бо тарзи ғайришаръӣ бар худ ҳаром гардонидани мардумро ба ҳалол шуморидани ҳаром ва ҳаром шуморидани ҳалол гумроҳ гардониданд. Ҷофил аз он, ки Худованд аз тамоми ҳоли таҷовузгарон (боҳабар) ва нисбат ба ҳама дурӯғбофон донотар аст. Дар ҳақиқат, ояти мазкур барои шахсоне, ки бе ягон далели шаръӣ аз ҳад таҷовуз мекунанду ҳалолеро ҳаром ва ҳаромро ҳалол ҳукм мекунанд, ваъиди шадид аст.

وَذَرُوا ظَهْرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيَجْزَوْنَ بِمَا

كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

**Ва зарӯ Ӯоҳира-л-ишми ва баӮинаҳ. Инна-л-лазӮина
яксибуна-л-ишма са юҷзавна би ма кану яқтарифуна. 120.**

**120. Ва гунохро, чи пӯшида бошаду чи ошкоро, тарк кунед.
Ҳаройина, касоне ки гунохро касб мекунад, зуд аст, ки ба сабаби
он чӣ (касб) мекарданд, ҷазо дода шаванд.**

Худованд дар ин оят фармудааст, ки ай мардуме, ки худро бандаи Худо меҳисобед шумо, гуноҳҳои ошкор ва пинҳониро тарк кунед! Дар шарҳи ин ҷузъи оят Муҷоҳид гуфтааст, ки чи ошкоро ва чи пинҳонӣ гуноҳро тарк кунед! Қатода гуфтааст, ки хоҳ он гуноҳ кам бошаду хоҳ бисёр, дар зоҳиру ботин онро анҷом надихед! Саддӣ гуфтааст, ки зоҳири оят ба тарки никоҳҳои ҳаром далолат мекунад. Сухани саҳеҳ он аст, ки ба таври умум маънои ояти мазкур ба ҳама он чи зикр шуд, дуруст меояд. Зеро Худованд ба мисдоқи (ба монанди) маънои ин оят дар сураи «Аъроф» ояти 33-юм низ гуфтааст: “Бигӯ ай Пайгамбар, ҷуз ин нест, ки Парвардигорам гуноҳони зишти ношоистаро, чи ошкор бошанду чи пинҳон, ҳаром гардондааст.”

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур омадааст, ки ба шахсоне, ки ошкоро ва ё пинҳонӣ гуноҳро содир мекунад, ба зудӣ Аллоҳтаъоло ҷазои он гуноҳро мечашонад. Зимни ояти мазкур Ибни Аби ҳотам аз Навос бинни Самъон ҳадисеро аз Расулulloҳ (с) ба ин мазмун ривоят карданд, ки Навос гуфт: «Аз Расулulloҳ (с) пурсидам ки гуноҳ чист?». Расулulloҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: “Агар дар дил чизе пайдо шаваду нахоҳӣ, ки мардум аз он огоҳ шаванд, он гуноҳ аст”.

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ

الشَّيْطَانَ لِيُوحِيَ إِلَىٰ أَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَدِّ لَكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ

إِنَّكُمْ لَشُرْكُونَ ﴿١٢١﴾

Ва лā таъкулӯ мим мā лам юзкар исмуллоҳи ʔалайҳи ва иннаҳӯ ла фисқ. Ва инна-ш-шайʔатина ла йӯҳуна илā авлийʔаихим ли юқāдилӯкум. Ва ин атаътумӯҳум иннакум ла мушрикӯн. 121.

121. Ва аз он чӣ номи Аллоҳ бар он ёд карда нашудааст, махӯред, ба дурустӣ ки хӯрдани он гуноҳ аст. Ва ҳаройина, шайтонҳо дар дилҳои рафиқони худ васваса меандозанд, то бо шумо хусумат кунанд ва агар онҳоро фармонбардорӣ кардед, албатта, шумо мушрик ҳастед.

Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки ай муъминҳо гӯшти он ҳайвонеро, ки бе зикри номи Аллоҳ ва ё қасдан бе зикри номи Аллоҳ забҳ шудааст нахӯред. Хӯрдани чунин гӯштҳо кори фисқу гуноҳ буда, аз тоъати Парвардигор хориҷ шудан ҳисобида шудааст. Зеро шайтон аст, ки дӯстони худ, яъне мушрикҳоро гумроҳ сохтаву дар васваса андохтааст ва онҳо ба муъминҳо муҷодалаи ботилона намуда, мегӯянд: “Во аҷабо (ҳайвонеро) ба дасти худатон забҳ кунед, гӯшташро меҳӯреду он чиро Худо куштааст (худмурдаро), намехӯред?”. Дар ҷумлаи охир фармудааст, ки агар рафту шумо ҳам ба мушрикони дар ҳалол шуморидани чизҳои ҳаром ва дигар амалҳои ботилашон тобеъ шаведу сухану қорҳои онҳоро нусрат диҳед, шумо низ мисли онҳо мушрик ҳастед!

Хулоса, уламо (олимони шарият) дар ин масъала истисноан иттифоқ бар он доранд, ки агар мусалмоне дар ҳолати куштани ҳайвони ҳалол мисли гов, гӯсфанд, буз, мурғ ва ғайра саҳван ва на қасдан зикри номи Аллоҳро фаромӯш кунад, забҳкардаи ӯ ҳалол аст.

أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ

مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

**А-ва маъ кона майтан фа аҳяйнāху ва ҷаъалнā лаҳу нӯра-
й ямши биҳи фи-н-нāси кама-м маъалуҳу фи-з-зӯлумāti
лайса би ҳориҷи-м минҳā. Казāлика зуййина лил кāфирина
мā кāну яъмалун. 122.**

*122. Оё касе ки мурда (кофир) буд, пас ўро зинда (ҳидоят)
кардем ва барои ў равишание гардонидем, ки дар миёни мардум бо
он меравад, монанди касе ҳаст, ки ҳоли ў ин аст, ки дар
ториқиҳое афтодааст, ки аз он беруноянда нест? Ҳамчунон дар
назари кофирон он чиро, ки мекарданд, зиннат дода шуд.*

Ба мазмуни ояти мазкур дар Қуръони карим оятҳои зиёде омадааст. Аз он ҷумла, ояти 257-уми сураи "Бақара", ояти 24-уми сураи "Ҳуд" ва ояти 22-уми сураи "Мулк" ва ғайра. Назди Ибни Касир саҳеҳ он аст, ки ҳукми оят ом буда, кулли муъмину кофирро дар бар мегирад. Локин баъзе аз муфассирин бо овардани ҳадисе аз Зайд ибни Аслам сабаби нузули ояти мазкурро Абӯҷаҳл ва Умар Ибни Хаттоб (р) донистаанд, ки бо баракати дуои Расулulloҳ (с) нозил шудааст. Расулulloҳ (с) чунин дуо намуд: **"Бор Худоё! Исломо бо Абӯҷаҳл ибни Ҳишом ё бо Умар бинни Хаттоб иззат бахш."** Ин дуо мустаҷоб гардид. Худованд Умар (р)-ро ба Исом гӯё зинда гардониду иззат бахшид, аммо Абӯҷаҳл дар куфр боқӣ монд. Зимни тафсири ояти мазкур Имом Аҳмад дар «Муснад»-и худ чунин ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **"Дар ҳақиқат, Аллоҳтаъоло халқи Худо дар торикӣ халқ намуд (офарид), баъд аз он аз нури худ ба онҳо пошид, пас шахсе аз ин нур бархурдор шуд, ў ҳидоят ёфт, касеро аз он нарасид, гумроҳ гардид."**

Ба ҳар тақдир, муфассирони киром ин оятро дар шаъни шахсе донистаанд, ки дар зулумоти гумроҳӣ ҳайрон буд, Худованд дили ўро бо нури Исом зинда гардонид, пас ў ҳидоят ёфту муъмин шуд ва тобеи расули Худо гардид. Яъне Аллоҳтаъоло мисол оварда гуфтааст, ки оё шахсе ки мурда (кофир) буд, ўро бо нури имону Исоми ҳаётбахш ҳидоят намудем, ў (зинда) муъмин шуд ва ўро нуре (Қуръон) бахшидем, ки ба сабаби он байни мардум ҳақро аз ботил ҷудо мекунаду бо ин такагоҳи мустаҳками бешаку шубҳа амал мекунад, бо шахсе ки дар торикии куфру гумроҳӣ ҳайрон монда гузаргоҳе меҷӯяд, аммо ҳеҷ нест, ки роҳи халосии худро пайдо кунаду наҷот ёбад, магар мумкин аст, ки монанду баробар бошад?!

Дар дигар оят омадааст, ки оё шахси бино бо нобино, рушноӣ бо торикӣ ва шахси зинда бо фавтида яксонанд? Ҳеҷ вақт шахси мушрик дар назди Аллоҳтаъоло бо шахси мусалмон баробар шуда наметавонад.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳамин аст расму одати мушрикон, ки онро ба фикри худ дуруст мешуморанду бо ин гуна рафтори разил аз худ розӣ ҳам буда, ба мусалмонҳо ришханд мезананд. Оё онҳо надонистанд, ки чунин барномаро шайтон барои онҳо тарҳрезӣ намуд ва чунон ҷилвагараҳ гардонид, ки онҳо торикиро рӯшноӣ, нописандиро зебоӣ мепиндоранд.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُّجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا

يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾

**Ва казъалика ҷаъалнā фī кулли қарятин ака̇бира
мучримūхā ли ямкурū фūхā. Ва mā ямкурūна иллā би
а̇нфусиҳим ва mā яшъурūн. 123.**

**123. Ва ҳамчунон дар ҳар деҳа сардорони гунаҳкорро офаридем,
то дар он ҳила (фасод) афкананд. Ва бар касе ҳила
намеяфкананд, магар бар нафсҳои худ ва фикр намеkunанд.**

Худованд дар ин оят гуфтааст, ки ай Муҳаммад (с), чуноне ки дар шаҳру деҳаи ту ҷинояткорони бузург ва сардорони гунаҳкор ҳастанд, ки мардумро ба сӯи куфр даъват меkunанд, садди роҳи имону ислом овардани онҳо мешаванд ва ба ту ихтилоф меkunанду душманӣ меварзанд, ҳамчуни дар шаҳру деҳаҳои пайғамбарони гузашта ҳам гунаҳкорони бузургро падид оварда будем, ки бо макру ҳила алайҳи пайғамбарони ҳамасри худ душманӣ мекарданд. Он сарони гумроҳ аз ҷоҳу ҷалолу мансаби худ сӯйистифода намуда ҷораҳои фиребанда меандешиданд ва бо суҳанҳои шайтони худ мардумро маҷбуран ворида ҳизбу созмонҳои ботили хеш месохтанд. Ҳатто ин гуна рафтор боиси хурсандии онҳо ҳам қарор мегирифт.

Ибни аби Талҳа аз ибни Аббос (р) чунин ривоят кардааст, ки вақто ин гуна шахсони ҷиноятпешаи бадкор болои мардум падид омаданд ва ба таври умум мардум тобеи онҳо шуда даст ба гуноҳ заданд, азоби умум онҳоро ҳалок гардонид. Ба ҳар тақдир, ин сардорони ҷинояткори маккори зулмпешаи ин ё он давра замон оё

хабар надоранд, ки ҳар чи кардаанд ва ё мекунанд, бар зиёни худашонаст? Онҳо надонистанд, ки алайҳи дини Ҳақ мубориза бурдан ин алайҳи Аллоҳ мубориза бурдан аст! Онҳо надонистанд, ки болои сарашон омадани балоҳоро худашон омода сохтаанд?

Чунин мазмунро дар ояти 35-уми сураи «Сабо», ояти 23-юми сураи «Зухруф» ва дар дигар сураҳои Қуръон пайдо кардан мумкин аст.

Ояти зер аз баъзе аҳволи чунин шахсон суҳан мекунад.

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۗ

أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سِيصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ

وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ

Ва изā қāатхум āятун қолу лан-н-нуъмина ҳаттā нуътā мишла мā утия русулulloҳ. Аллоҳу аъламу ҳайсу яҷъалу рисāлатаҳ. Саюсибу-л-лазина аҷраму сағорун њиндаллоҳи ва њазāбун шадидум би мā кану ямкурун. 124.

124. Ва чун наздашон ояте ояд, мегӯянд: «Мо ҳаргиз имон намеорем, то он ки моро монанди он чӣ расулони Худоро дода шуд, дода шавад». Аллоҳ беҳтар медонад он мавқеъеро, ки пайғамбарҳои Худо он ҷо мефиристад. Ба зудӣ ононеро, ки назди Аллоҳ гунаҳкоранд, ба сабаби он ки макр мекарданд, азоби сахт хоҳад расид.

Соҳиби «Сафватут-тафсир» аз тафсири «Ал-баҳр», 4/216 чунин нақл мекунад, ки Абӯҷаҳл гуфт: “Мо ҳамеша дар шарафу обрӯ бо бани (авлоди) Абдуманноф дӯш ба дӯши ҳамдигар будем, мо намегузоштем то онҳо аз мо пешқадам бошанд. Ҳоло бошад онҳо мегӯянд, ки дар байни мо набие ҳаст, ки аз тарафи Аллоҳтаъоло ба ӯ ваҳй меояд. Қасам ба Аллоҳ, ман ҳаргиз тобеи ӯ намешавам.” Баъзе аз муфсирон гуфтанд, ки ин оят дар ҳаққи Валид ибни Муғира нозил шудааст, ки гуфт: “Агар пайғамбарӣ кори ҳақу дуруст бошад, ман нисбат ба Муҳаммад ба ин мартаба сазовортарам. Зеро дар синну сол ман аз ӯ калонтару дар молу авлод аз ӯ болотарам, пас чаро ба вай ваҳйи илоҳӣ меомадаасту ба ман не?”. Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд. Дар он

Худованд аз рӯйи чунин шахсони аз ҳидоят маҳрум парда бардошта фармуд, ки агар барои рост будани гуфтаҳои Муҳаммад (с) ба чунин мушрикони ҳуҷҷату бурҳони ошкоро ва ҳатто оятҳои далолаткунанда ҳам ояд, онҳо на ин, ки тасдиқ намеkunанд, балки истеҳзо намуда, мегӯянд, ки то он чизе, ки ба пайғамбарон, хусусан ба Муҳаммад аз тарафи Парвардигор омадааст, ба мо низ наояд, мо имон намеорем ва ба пайғамбарии ӯ бовар ҳам намеkunем. Во аҷабо, аз ҳоли чунин шахсони фӯрӯмо! То ҳар кадоми онҳо аз тарафи Парвардигор ба пайғамбарӣ таъин нашаванд, имон намеоранд! Ин шӯрбахтон бе хабар аз он мондаанд, ки ин амонати илоҳӣ ва ин пайғамбарӣ мисли ҷоҳу мансаби дунё нест, ки то инсон битавонад бо сатъу кӯшиш, мол ва дуою риёзат онро ба даст орад. Аллоҳтаъоло беҳтар медонад пайғамбариро ба кӣ ва дар куҷо лоиқ бинад. Онҳо надонистанд, ки фазлу мақоми пайғамбарӣ ин кори динист, шароитҳои махсус дорад ва онҳо лаёқати соҳиб шудани чунин мартабаро надоранд? Ҳоло бошад ай мушрикони, шумо мехоҳед ё не, Ӯ таъоло ин мартабаи пайғамбариро ба Муҳаммад (с) муносиб дида, ӯ (с)-ро маҳбуи Худ хондааст.

Ин гуна мушрикони ҷоҳил бо мазмуни қисми охири ин оят муҷрим дониста шудаанд. Онҳо ба сабаби он макру ҳилаҳои доимияшон рӯзи қиёмат аз ҷониби Аллоҳтаъоло ба хорӣ ва расвоғӣ хоҳанд расид.

Хулоса, чуноне ки дар оятҳои 31-32-юми сураи «Зухруф» меояд, онҳо бо ихтиёри худ раҳмати илоҳиро тақсим намуда, аз рӯйи кибру ҳасад хостанд, ки ваҳйи илоҳӣ ба сардорони ду деҳа, ки сарватманд ва соҳиби ҷоҳу ҷалоланд, биёяд, вале ...

Ояти зер аҳволи ин ду тоифаро баён мекунад.

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ

تَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ

تَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

**Фа ма-й юридиллаҳу ай яҳдияҳу яшраҳ ҷадраху лил
Ислам. Ва ма-й юрид ай юзиллаҳу яҷъал ҷадраху**

**ӟаййиқан ӟараҷай ка аннам̄ ясс̄аъъаду фи-с-сам̄ъ.
Каз̄алика яҷъалуллоҳу-р-риҷса ъала-л-лаз̄ина л̄а
юьминун. 125.**

**125. Пас, Аллоҳ ҷар касеро бихоҳад, ки ҳидоят кунад, синаи ӯро
барои қабули Ислом кушода мекунад ва касеро бихоҳад гумроҳ
кунад, синаи вайро танг мегардонад, гӯё дар Осмон бо заҳмат
боло меравад. Ҳамчунин, Аллоҳ нопокиро бар касоне мегуморад,
ки имон намеоранд.**

Чуноне ки Аллоҳтаъоло дар ояти 23-юми сураи "Зумар" ва дар ояти 8-уми сураи "Ҳучурот" ишора намудааст ва дар ин оят низ ёд кардааст, агар Худованд ҳидояти касеро хоҳад, барои қабули имону Ислом қалб- синаи вайро чунон фарох месозад, ки бо дили кушод ва бе ягон душворӣ имону Ислому тавҳидро мепазирад. Бо ривояти Абдурраззоқ Расулulloҳ (с)-ро пурсиданд, ки кадом муъмин ҳушёртар аст? Расулulloҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: **"Касе, ки зикри марғро бисёр мекунад ва бисёртар барои баъди марг тайёрӣ мебинад"**.

Вақто ки Расулulloҳ (с)-ро аз мазмуни ин ҷузъи оят пурсиданд, чӣ гуна Аллоҳтаъоло синаи инсонро кушода мекунад? Расулulloҳ (с) дар ҷавоб гуфт: **«(Ҳидоят) нурест, ки дар синаи инсон (аз тарафи Аллоҳ) афканда мешавад, пас синаи ӯ аз нур кушода мегардад»**. Ҳадисҳои фаровоне дар ин боб ривоят шудааст. Давоми оят акси ҳолро баён мекунад. Яъне агар Худованд гумроҳии касеро хоҳад, синаи вайро барои шунидани суханҳои ҳақ ниҳоят танг мегардонад, ба назар чунон менамояд, ки гӯё нафаре бо як заҳмати ниҳоят зиёд ба тарафи боло, сӯи осмон, ба ҷойи кам оксигени он ва ба макони фишори пасти ҳаво ҳаракат дораду ҳаво барои ӯ камӣ мекунаду нафастанг мешавад. Яъне синаи ӯ аз шунидани ҳақ чунон танг мешавад, ки дигар нури имон, ақидаи тавҳид ва ҳукмҳои Ислом ба дили ӯ ворид шуда наметавонанд.

Ҳангоми муқоисаи кашфиётҳои илми муосир бо маънои ин оят, ҳар инсони оқил дар ҳайрат мемонад.

Мувофиқи дастоварди олимоне, ки хосиятҳои қабати ҳаво (атмосфера)-и Заминро меомӯзанд, ҳангоми боло рафтан фишори ҳаво паст шуда миқдори оксиген дар таркиби ҳаво кам мегардад. Оксиген газе аст, ки шуши инсон ҳангоми нафаскашӣ асосан онро истифода мекунад. Дар натиҷаи камшавии оксиген инсон мехоҳад

ҳарчи бисёртар ҳаворо фуру барад ва эҳсос мекунад, ки бо мурури болоравӣ гӯе синааш танг шуда истодааст.

Онҷӣ мухтасар ва оммафаҳм баён шуд, натиҷаи тадқиқоти олимони замони мо (асрҳои XIX-XXI) аст. Ояти мавриди назар 14 аср қабл нозил шуда аст. Он замон ҳеҷ кас на аз кадом элементҳои кимёвӣ иборат будани таркиби ҳаворо медонисту на дар бораи фишори ҳаво тасаввурот дошту на дар бораи тағирёбии он. Агар медонист, ҳам ба мардум бе воситаи асбоб фаҳмонидан душвор буд. Локин Худованд ба Расул (с) дар ҷумлаи зоҳиран кӯтоҳ аз ин ҳодиса хабаре фиристонд, ки он ҳақ ва рост буд, олимони ҳақиқати онро баъд аз 14 аср дарк карданд.

Ин аст мисоли яке аз муъҷизаҳои илоҳӣ, ки ба Расулulloҳ (с) нозил шудааст.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло фармудааст, ки чунон ки дилу синаи шахси кофир аз шунидани суханҳои Парвардигор саҳт ба танг меояд, ҳамчунин барои дили онҳо (ва амсоли онҳо, ки ба Худо ва расули ӯ намеҳоянд имон оранд), Аллоҳтаъоло шайтонро мусаллат мегардонаду онҳоро дар игво меандозад. Калимаи риҷс ба маънои шайтон, палидӣ, гуноҳ, азоб хулоса ҳар чизе, ки дар он хайре нест, омадааст.

وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذْكُرُونَ ﴿١٢٦﴾

Ва ҳазъи сироту Раббика мустақимā. Қад фаъсална-л-айāti ли қавми-й-яззаккарӯн. 126.

126. Ва ин аст роҳи рости Парвардигори ту, батаҳқиқ, нишонаҳоро барои гурӯҳе, ки пандназиранд, равшан сохтем.

Баъди зикри одати гумроҳон дар оятҳои гузашта, Аллоҳтаъоло дар ин оят фармуд, ки дар он роҳе, ки Пайғамбар (с) ва муъминон ҳамроҳи ӯ (с) равонанд ҳеҷ қачие нест. Ҳамин аст роҳи рост ва ҳамин аст роҳи ризои Парвардигор ва роҳи дини мубини Ислом, ки онро Аллоҳтаъоло бо тафсил баён кардааст. Хирадманд он касест, ки тобеи ин роҳ мешавад, худро дар сафи небаҳтон ва аз гурӯҳи авлиёulloҳ (дӯстони Худо) қарор медиҳад ва

﴿١٢٧﴾ هُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

✽ **Лаҳум Дāру-с-салāми ъинда Раббихум ва Ҳува
валийюҳум би мā кāну яъмалун. 127.**

127. Назди Парвардигорашон сарои саломатӣ барои онҳост ва ба сабаби он амалҳое, ки мекарданд, Худо мададгорашон аст.

Барои он гурӯҳе, ки имон оварданду тобеи роҳи ҳақ шуданд ва аз оятҳои бо тафсил баёнкардаи илоҳӣ нафъ бурдаву худро некбахт гардониданд, мукофот Дорус-Салом (Биҳишт) аст. Чун дохили он шаванд, ба меҳмони Парвардигор мушарраф мешаванд ва аз ҳаргуна нохушӣ дар амон мемонанд. Зеро ин ҳама ба сабаби он амалҳои шоистае (неке) буд, ки дар дунё анҷом доданд ва мақсади олиашон он буд, ки Худованд дар дунёву охираат валию (дӯст) тадбиркунандаи корҳо, тарбияткунандаву дар ҷамиъи корҳо мададгору осонкунанда ва дар тоату ибодат ғридиҳандаву ниғаҳбони онҳо бошад.

Мақсаду хоҳиши шахсони муъмин дар ин оят баён шуд. Оятҳои баъдӣ аз аҳволи кофирон, инсу чин, шайтон ва ҳоли шахсоне, ки ба инҳо тобеъ шудаанд, ҳарф мезананд.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَمَعْشَرَ الْجَنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ
وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا أَجَلَنَا
الَّذِي أَجَلْتَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ

رَبِّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

**Ва яема яҳшуруҳум ҷамъиъа-й ъйā маъшара-л-чинни
қадистакшартум-м мина-л-инс. Ва қола авлийауҳум-м
мина-л-инси Раббанастамтаъа баъзунā би баъзи-в ва
балағнā аҷалана-л-лазӣ аҷчалта ланā. Қола-н нāру
маъвāкум ҳолидинā фихā иллā мā шāаллоҳ. Инна Раббака
Ҳакимун Ёалим. 128.**

128. Ва рӯзе ки онҳоро ҳама як ҷо Худованд ҷамъ кунад, он гоҳ хоҳад фармуд: «Эй гурӯҳи чиниён, дарҳақиқат, аз одамиён тобеони худро бисёр гирифтед!» ва дӯстонашон аз одамиён

хоҳанд гуфт: «Эй Парвардигори мо, баъзеи мо аз баъзе баҳраманд шуд ва расидем ба он миёду ваъдаи худ, ки барои мо муайян карда будӣ». (Аллоҳ) ғӯяд: «Отаи ҷойи шумост, дар он ҷовидон бошед, магар модоме ки (дар ҳаққи аҳли начот) Аллоҳ бихоҳад». Ҳаройина, Парвардигори ту соҳибҳикмату доност.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба яке аз саҳнаҳои қиёмат ишора намуда, фармудааст, ки рӯзи қиёмат чунин рӯзест, ки Аллоҳтаъоло ҳама махлуқоти худро, чи инс бошад ва чи ҷин, аз нав зинда гардонида, ҳамаро як ҷо дар маҳшаргоҳ ҷамъ месозад. Дар ин асно ба гурӯҳи шайтонҳои ҷинӣ хитоб карда, ҳақиқатро ба онҳо баён намуда, меғӯянд, ки ай шайтонҳои ҷинӣ, шумо мардумро дар иғво ва васвасаҳои худ андохта, гумроҳ намудеду аз онҳо пайравони бисёре барои худ пайдо кардед. Вақто ки инҳо мавриди бозпурсӣ қарор мегиранд, чуноне ки дар сураи "Ҷин" ишора шудааст, ҳақиқати кори онҳо кашф мешавад. Агарчи ин суоли Парвардигор ба шайтонҳои ҷинӣ равона бошад ҳам, ҷавоби онро инсонҳое медиҳанд, ки пайрави онҳо шуда буданд. Яъне дар посух дӯстон ва пайравони шайтонҳо, ки инсонҳои мушрику бутпарастонанд, узр пеш оварда, меғӯянд, ки Парвардигоро, мо дар дунё аз ҳамдигар, яъне шайтонҳо аз мо ва мо аз шайтонҳо ба ин тариқа баҳрабардорӣ намудем: «Онҳо дар назари мо корҳои гуноҳро зиннат доданд, нафси мо онҳоро хост, мо дар гуноҳҳо фуру рафтем, аз дунё баҳраманд шавем гуфта ба суҳанҳои аррофон, коҳинон, фолбинҳо, бахшиҳо, раммолон даромадему онҳоро тасдиқ намуда, аз гуфторашон хушҳол ҳам шудем, ба неъматҳои дунё даст ёфтем. Ҳоло бошад мо ҳақро эътироф мекунем, аз гузашта пушаймонем, бо ҳазорон ҳасрату надомат фаҳмидем, ки он чи ки мо дурӯғ меҳисобидем, ҳақ будааст ва афсӯс меҳӯрем, ки пеш аз ислоҳи худ ба он миёде, ки барои мо муқаррар намуда будӣ, расидем». Баъди ин мочаро Аллоҳтаъоло ба онҳо меғӯяд, ки бошишгоҳу манзилгоҳи шумо ва дӯстони шумо, яъне шайтонҳои инсӣ ва ҷинӣ оташи Ҷаҳаннам аст ва дар он ҷовидон мемонанд.

ӯ таъоло ҳама корҳои худро бо сифати олиии доногии худ ҳаллу фасл мекунад.

Барои пурра сохтани маълумоти худ метавонед ба оятҳои 60-61-уми сураи "Ёсин" муроҷиат кунед. Он қисми оят, ки ба "илло" (магар) истисно шудаасту масъалаи ниҳоят муҳим аст ва барои дарки дурусти маънои он ба китобҳои муътабар ва тафсириҳои

муфассал рӯҷӯ шавад. Баъзе муфасссирон гуфтаанд, ки бинобар маънои ояти 36-ӯми сураи «Аъроф» ва дигар оятҳои Қуръон ва ҳадисҳои мутавотир шайтонҳои ҷинӣ ва пайравони онҳо аз инсонҳо агар бе тавба ва бе имон аз дунё рафта бошанд, абадӣ дар Дӯзах мемонанд. Ибни Аббос (р) дар шарҳи ояти мазкур ҷузъи охири онро далел оварда фармудааст, ки барои ҳеҷ кас сазовор нест, ки касеро муъмин ва ё кофир ҳукм карда, ба тариқи пешгӯӣ ҷойгоҳи ўро ба Ҷаннат ва ё ба Ҷаҳаннам муайян кунад. Яъне, мумкин муъмин дар давоми умр гуноҳе кунаду бе тавба вафот кунад ва кофир тавба кунаду муъмин шуда баъд вафот кунад. Ҳукми онҳо дар ихтиёри Аллоҳ аст.

وَكَذَلِكَ نُؤَلِّيْ بِعَعْضِ الظَّالِمِيْنَ بَعْضًا بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿١٢٩﴾

**Ва казāлика нувалли баъза-3-3олимина баъзам би ма кану
яксибун. 129.**

**129. Ва ҳамчунин баъзе ситамгоронро бар баъзе ба сабаби он чӣ
ки мекарданд, мусаллат мекунем.**

Ояти мазкур барои золимоне, ки даст аз зулму ситам намебардоранд, таҳдиди шадид буда, дар он омадааст, ки агар онҳо зулмро тарк наkunанд, ба золиmtаре аз худ гирифтормешаванд. Ҳатто дар қиёмат ҳам ҳамроҳи золимҳо мувофиқи амалашон якҷо ҷамъ хоҳанд шуд.

Ибни Аббос (р) гуфтааст, ки ҳар вақто ки Аллоҳ аз қавме розӣ шавад, беҳтарини онҳо сарвари онҳо мешавад. Акси ин агар Худованд аз қавме норозӣ гардад, сарварони онҳо бадтарини онҳо мешаванд. Ба ҳар тақдир, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, болои золимҳо золимони дигаре пайдо хоҳанд шуд, ки мехоҳанд ё на, ба сабаби касбу кори золимонашон таслими онҳо мегарданд ва зери зулми онҳо афтода ё ҳалок мешаванд ва ё ба хорӣ гирифтормегарданд. Агар калимаи «нувалли» ба маънои дӯстӣ бошад, маънои оят, чуноне ки Қатода гуфтааст, чунин мешавад, ки инсонҳо мувофиқи ақида ва амалҳояшон дар кадом гӯшаву канори дунё, ки бошанд, бо ҳамдигар дӯстанд. Кофирон ҳам аз қадимулайём ҳамчунин бо ҳам як шуда, алайҳи Ислому мусалмонҳо фитнаву иғвоҳоро ба роҳ мемонанд. Агар як тоифаи онҳо гузарад, боз гурӯҳи дигаре аз онҳо пайдо шуда, қору барномаҳои пешиниёни худро идома медиҳанд.

Баъди дар миёна омадани ояти таҳдид, бори дигар бо ояти зер саҳнаҳои рӯзи қиёмат ёд мешаванд.

يَمْعَشَرُ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَاتِي

وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ

الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

**Йа маъшара-л-чинни ва-л-инси алам яътикум русулу-м
минкум яқуссуна ғалайкум айāti ва юнзирунакум лиқба
явмикум ҳазза. Қолу шаҳидна ғалā ағфусина. Ва
ғарратхуму-л-ҳайātu-д-дунйā ва шаҳиду ғалā
ағфусихум аннаҳум кāну кāфирин. 130.**

**130. Эй гурӯҳи чин ва инс, оё барои шумо расулон аз чинси шумо,
ки бар шумо ҳукмҳои Моро меҳонданд, наомаданд ва шуморо аз
пешомади ин рӯз наметарсониданд? Гӯянд: «Бар гуноҳҳои худ
иқрор кардем». Ва фиреб дод онҳоро ҳаёти дунё ва бо ин сухан
бар худ шоҳидӣ диҳанд, ки онҳо кофир буданд.**

Оҳтимол меравад, ки Аллоҳтаъоло барои чинҳо низ аз байни худашон расулон фиристода бошад, локин назди ҷумҳури олимони салаф (пешин) ва халаф (баъдӣ) бо далел овардани оятҳои фаровоне, мисли ояти 165-уми сураи "Нисо" ва ояти 26-уми сураи "Ҳадид" ва ғайра фикри саҳеҳ он аст, ки расулон фақат аз чинси инсон баргузида шудаанд. Чуноне ки дар оятҳои 29-32-юми сураи "Аҳқоф" омадааст, чинҳо аз расулон ваҳйи илоҳиро шунида, ба қавми худ расонидаанд, ки онҳоро назир (бимдиҳанда) мегӯянд. Ба ҳар тақдир, сиёқи ояти мазкур саволи тақрирӣ аст. Яъне дар он рӯзе, ки Аллоҳтаъоло махлуқотро маҳшур - аз нав зинда мегардонад, ба дили ду тоифаи кофир (аз инс ва чин) кӯбида, бо нидо мегӯяд, ки эй гурӯҳи инс ва чин, оё барои шумо аз байни шумо расулони Мо наомаданд? Оятҳои моро барои шумо нахонданду шуморо аз бими рӯ ба рӯ шудан ба ин рӯзи ҷонгудоз ва азоби он хабар надоданд? Дар он рӯз инсу чине, ки аз ин дунё кофир рафтаанд, ғайр аз ба гуноҳи худ иқрор кардан чораи дигаре надошта мегӯянд, ки оре! Бар зарари худамон ҳам бошад, ба айби худ иқрор мекунем, ки аз тарафи Аллоҳтаъоло расулон фиристода

шуд, онҳо китобҳои фиристодаи Аллоҳро ба мо хонданду фаҳмонданд, локин мо онҳоро дурӯғу ҳисобидем. Яъне онҳо дар он рӯзи пурдашат музтар монда, ба куфри худ эътироф мекунанд ва худро ноилоҷ таслими азоби хоркунанда мегардонанд.

ذٰلِكَ اَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا غٰفِلُوْنَ ﴿١٣١﴾

Зāлика ал лам яку-р-Раббука муҳлика-л-қурӯ би зулми-в ва аҳлуҳā гофилун. 131.

131. Ин фиристодани пайгамбарон ба сабаби он аст, ки Парвардигори ту ободиҳоро барои зулми онҳо, дар ҳоле ки мардуми он деҳаҳо беҳабар бошанд, ҳалок намекунад.

Мувофиқи мазмуни ояти мазкур, валлоҳу аълам, он гурӯҳи инс (инсонҳо) ва ҷин маъзуранд (узурдоранд) ва онҳо ба сабаби зулмашон (гуноҳашон) ҳалок гардонида намешаванд, ки аз омадани расул ва аз амру наҳйи илоҳӣ тамоман беҳабар бошанд. Яъне таблиғи шариъат ба онҳо нарасида бошад. Агар даъвати пайгамбарон расида бошаду онҳо осӣ (гунаҳкор) шуда бошанд, ба ҳалокати дунё ва охират дучор шаванд, ин зулм нест. Бо ҳамин мақсад Аллоҳтаъоло пайгамбаронро фиристодааст. Ба ин мазмун дар Қуръони карим оятҳои бисёре омада. Аз он ҷумла, ояти 15-уми сураи "Исро" ва ояти 89-уми сураи "Мулк" ба мазмуни ояти мазкур созгор аст. Бо ибораи дигар, ҳазрати Парвардигор одат надорад, ки касеро бидуни огоҳ сохтан аз зулму гуноҳаш дар дунё ба ҳалокат расонад ё дар охират гирифтори азоб гардонад. Аз барои ҳамин пайгамбарон ва бимдиҳандагонро барои тамоми инсонҳо ва ҷин ба таври ошкоро фиристод, ки онҳоро панд диҳанд ва хабар кунанд, то ба ҳар кас мувофиқи амалҳои содиркардааш муомила шавад.

وَلِكُلِّ دَرَجَتٍ مِّمَّا عَمِلُوْا وَمَا رَبُّكَ بِغٰفِلٍ عَمَّا يٰعْمَلُوْنَ ﴿١٣٢﴾

Ва ли кулли^н дараҷātu-м миммā ъамилу^н. Ва мā Раббука би гофилин ъаммā яъмалу^н. 132.

132. Ва барои ҳар як табақа инсонҳо аз барои кирдорашон дараҷаҳост ва Парвардигори ту аз он ҷӣ мекунанд, беҳабар нест.

Хоҳ муъмин аст, хоҳ кофир (хоҳ инс аст, хоҳ ҷин) хулоса, барои ҳар як табақаи онҳо, бинобар андозаи амалҳояшон дар

охират дараҷаҳо ва мартабаҳои тафовутнок вучуд доранд. Ҳар чи бандагон анҷом медиҳанд, Худованд аз он ғофил нест. Бо ибораи дигар, барои ҳар банда, хоҳ итоъати Аллоҳро кунад ё осӣ шаваду накунад, мувофиқи амалҳояш подош ва ҷазо мавҷуд аст. Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло таҳдиду ваъид намудааст, ки огоҳ бошед ва донед, ки ҳар амалеро, ки шумо анҷом медиҳед, Парвардигори шумо фаромӯш намекунад, дар он саҳв намекунад ва аз он амалҳои шумо беҳабар ҳам нест. Мувофиқи амалҳоятон дараҷаҳои шумо дар охират, чи дар азоб бошад ва чи дар роҳат, гуногун мешавад. Аллоҳи бениёз аз тоъату ибодати банда ё куфри ӯ на зиён мебинад ва на фоида..

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ

بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

Ва Раббука-л-Ғанийю Зу-р-раҳмаҳ. Ий ӯашаъ юзҳибкум ва ястахлиф миъ баъдикум-м маъ яшъау камъ аншаакумм миъ зуррийяти қавмин аҳарин. 133.

133. Ва Парвардигори ту бениёзу соҳибрахмат аст, агар бихоҳад, шуморо бибарад ва баъди шумо ҳар киро бихоҳад, ҷойнишин месозад, чуноне ки шуморо аз насли қавми дигар пайдо кард.

Аллоҳтаъоло барои ҳидояти мардум пайғамбарони худро фиристонд ва ҳуҷҷатҳои худро бар онҳо тамои сохт. Агар шумо бо вучуде ки ба Аллоҳи бениёз муҳтоҷед, амру наҳйи ӯро қабул накунад ва ба роҳи фармудаи ӯ наравед, ӯ таъоло ба шумо ҳеҷ ҳоҷате надорад. Ибодат ё маъсият (гуноҳ) кунед, ба ӯ на зараре мерасаду на фоида ва на мулки ӯ зиёд мешаваду на кам. Бо вучуди ин раҳмати Аллоҳтаъоло бисёр васеъ аст, бо ин қадар нофармонӣҳое, ки аз шумо содир мешавад, шуморо зулму ситам намекунад, ҳар чизи баде, ки бар сари шумо меояд, натиҷаи амалҳои бади шумост. Шумо бо ин қадар хилофкориатон дар рӯи Замин гаштугузор кунед ҳам, ӯ таъоло дар интиқоми шумо шитоб намекунад. Агар ӯ инро меҳост, шуморо мисли қавми Нӯҳ (а) бо воситаи азобҳои шадид решақан месохт. Агар меҳост, шуморо чунон аз байн мебард, ки дигар ному нишонатон боқӣ намонд. Тавре шуморо ба дунё овард, ҳамин тавр дар як лаҳза несту нобуд

месохт ва ба ҷойи шумо бо иродаи Худ қавми дигареро (ҷойнишин) меовард, ки онҳо дар ибодати Аллоҳтаъоло нисбат ба шумо беҳтар талош мекарданд.

Ҳамин мазмун дар ояти 38-уми сураи «Муҳаммад (с)» низ ба чашм мерасад.

إِنَّمَا تُوْعَدُونَ لَأَتِ وَمَا أَنتُمْ بِمُعْجِزِينَ

Инна ма тӯъадуна ла ат. Ва ма айтум би муъҷизин. 134.

134. Ҳаройина, ҳар он чӣ ки ваъда карда шудаед, албатта, омаданист ва шуморо роҳи гурез нест ва шумо (Худоро) оқизкунанда нестед!

Ояти мазкур ба ақидаи мушрикони ва амсоли онҳо, ки мегӯянд ҳар кас мурд, дар ҳақиқат нест шуд ё мегӯянд фалонӣ мурду халос ёфт, хати бутлон мекашад. Аллоҳтаъоло бо ин оят бандагони худро панд медиҳад ва дар он хабар медиҳад, ки эй мушрикони, он чи ба шумо аз қабилҳои омадани қиёмат, ҳисобу китоб, ҷазо ё мукофот ваъда дода шуд, албатта, он ҳақ асту ногузир омаданист.

Ба ҳеҷ сурат Худованд ваъдаи худро хилоф намекунад. Агар ҷасади шумо ба хоки Замин яксон шуда бошад ҳам, рӯзи растохез аз нав зинда карда мешавад ва натиҷаи амалҳои хешро хоҳед дид.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло ҳушдор додааст, ки дар он рӯз шумо моро оқизу нотавон гардонидани наметавонед. Оре! Он рӯз тамоми роҳҳои наҷот барои мушрикони баста мешавад ва дигар ҷойи гурез надоранд. Мубталои азобҳои ваъдашуда хоҳанд шуд.

Ибни Аби Ҳотам зимни тафсири ояти мазкур аз Аби Саъиди Худрӣ (р) ҳадисеро ривоят кардааст, ки тарҷумааш чунин аст: “Ай фарзандони Одам, агар шумо аҳли хираду андеша ҳастеду хешро аз шумори фавтидагон ҳисоб кунед, савганд ба он Зоте, ки ҷони ман дар яди Ёст, он чи ба шумо ваъда дода шуда аст, ногузир ба вуқӯъ хоҳад омад ва онҳо шумо ба ҳеҷ ҷой фирор карда наметавонед”.

قُلْ يٰقَوْمِ اَعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّىْ عَامِلٌۢ فَاَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ مَنْ

تَكُوْنُ لَهُ عَقِبَةُ الدّٰرِ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ

Қул ӯа қавмиъмалӯ ъалā макāнатикум иннӯ ъāмил. Фа савфа таъламӯна маъ такуну лаҳу ъāқибату-д-дār. Иннаҳу лā юфлиҳу-з-зoлимун. 135.

135. Бигӯ: «Эй қавми ман, амал кунед бар ҳоли худ, ҳаройина, ман низ амалкунандаам. Пас, зуд аст, ки хоҳед донист некӯи писандидаи охират аз он кист?». Ҳаройина, золимон растагор намешаванд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят аҳли куфр, ба хосса мушрикони ҳамасри Расулуллоҳ (с)-ро мавриди таҳдиди шадид қарор дода, таъкидан ваъид (ваъдаи азоб) намуда, ба Пайғамбари худ супориш медиҳад, ки ба қавми худ бигӯ, ки ай қавми ман, бо он зиддият ва муқовимате, ки бо ман доред, агар чунин мепиндоред, ки аз зумраи ҳидоятёфтагонед хато кардаед, балки куфри шумо авҷ ёфтаву зиёда гаштааст. Хоҳед онро идома диҳед, ҳар чи мекунед, ихтиёр доред, ин кори шумост. Аммо ман аз он чи Аллоҳ бароям амр кардааст, даст намекашам, ба он амал мекунам ва онро идома медиҳам. Вале сухани ман барои шумо ин аст, ки ба зудии зуд хоҳед донист, ки некӯи охират, Ҷаннати писандида аз он шумост ё аз он ман? Одатан ҳар кас дар ин дунё сухану кори худро дурусту саҳеҳ мешуморад, вале фаромӯш набояд кард, ки ҳамаи ин рӯзи қиёмат маълум хоҳад шуд, он вақт муайян хоҳад шуд, ки фоидаҳои охират аз он кист. Аммо инро бояд дарк кард, ки ҳар касе золим аст, бинобар таъкиде, ки дар охири ин оят омадааст, дар он рӯз наҷот нахоҳад ёфт. Чунин мазмун, иншоаллоҳ, дар ояти 121-уми сураи "Ҳуд" низ эзоҳи бештаре хоҳад ёфт.

Ибни Касир ва боз баъзе аз муфасирин зимни шарҳи ҷузъи ояти мазкур мафҳуми дунёро низ ба он ҳамроҳ намуда гуфтаанд, ки Аллоҳтаъоло он чи ба Расули Ҳуд (с) ваъда намуда буд, ба ӯ (с) ато фармуд. Яъне куффори Макка якҷоя бо сарварони золими худ диданд, ки ин шаҳр (Макка) аз сӯйи ӯ (с) ва муъминон фатҳ шуда, ӯ (с) бар онҳое, ки дурӯғгӯяш меҳисобиданд, пирӯз омад. Ӯ (с) амри Худовандро дар тамоми ҷазираи араб ҷорӣ кард. Баъди вафоти Расули Худо (с), чунон ки дар ояти 105-уми сураи "Анбиё" ва оятҳои 13-14-уми сураи "Иброҳим" ба ӯ ваъда дода шуда буд, шаҳрҳо ва манотиқи дигар дар замони хулафои рошидин (р) фатҳ шуданд. Ва липлоҳил ҳамду вал миннаҳ.

Оятҳои зер баъзе аз амалҳои золимонро баён мекунад.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ
بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا^ط فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى
اللَّهِ^ط وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى^ط شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا
يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

Ва ҷаъалӯ лилләҳи мим м̄ зараа мина-л-ҳарси ва-л-анъами насибан фа қолӯ ҳаз̄а лилләҳи бизаъмиҳим ва ҳаз̄а ли шурак̄аин̄а. Фа м̄ к̄ана ли шурак̄аиҳим фа л̄а ясилу илаллоҳ. Ва м̄ к̄ана лилләҳи фа ҳува ясилу ил̄а шурак̄аиҳим. С̄аа м̄ яҳкумун. 136.

136. Ва барои Аллоҳ аз он чизе, ки Худованд пайдо кардааст, аз зироатҳо ва аз чаҳорпоён ҳиссаеро муқаррар гардониданд, пас, ба гумони худ гуфтанд: «Ин (ҳисса) барои Аллоҳ аст ва ин барои бутони мост». Пас, он ҳиссае, ки барои шарикони онҳост, ба Аллоҳ намерасид ва он чӣ барои Аллоҳ аст, ба бутони онҳо мерасид. Бад аст он чӣ доварӣ мекунанд.

Аллоҳтаъоло бо ин ва дигар оятҳои Қуръонӣ гумроҳиву ақидаи ботили он нафаронеро мазаммат менамояд, ки бо нишондоди шариати Исломи рост намеояд. Яъне Худованд эълон медорад, ки мушрикони дар замони ҷоҳилият ҳукмҳои бисёреро бо гумону тахмини худ эҷод кардаву бидъатҳоеро ба роҳ мондаанд, ки ба ҳеҷ ҳудуди илоҳӣ мувофиқат намекарданд. Аз ҷумла, яке аз ҳукмҳои эҷодкардаи арабҳо ин буд, ки аз зироат ва чаҳорпоёни худ барои Аллоҳ ва бутҳои худ ҳиссае ҷудо мекарданд. Масалан, ҳиссаеро, ки аз зироат ва мевачот барои Аллоҳ гуфта ҷудо мекарданд, барои мискинҳо, меҳмонҳо ва дар дигар корҳо сарф мекарданд. Агар рафту ҳиссаи барои бутҳо муайяншуда барои хизмати бутҳояшон намерасид, аз ҳиссаи барои Аллоҳ ҷудошуда гирифта ба бутҳояшон сарф мекарданд ва баҳона пеш меоварданд, ки Худованд аз ин гуна масрафҳо бениёз аст. Аммо рафту аз ҳиссаи бутҳо чизе ба ҳиссаи Аллоҳ омехта мешуд, онро

ҷудо карда, аз бутҳо тарсида меғуфтанд, ки бутҳо ба ҳиссаи худ ниёз доранд.

Хулоса, дину ақидаи онҳо олудаи ширк буд. Худованд чунин амали онҳоро баҳо дода, меғӯяд, ки ин чӣ беинсофӣ ва чӣ кори бадест, ки чунин ҳукм мебароранд? Яъне бо пиндори ғалати хеш иззату эҳтироми худоҳои сохтаву ботилро аз иззату эҳтироми Худои субҳон, ки холиқи тамоми ашё ва махлуқот аст, боло меҳисобиданд?

وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ
شُرَكَائِهِمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ
فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

**Ва казāлика зайяна ли каšири-м мина-л-мушрикiна қатла
авлāдиҳим шуракāуҳум ли юрдūхум ва ли ялбисū
ъалайҳим дiнаҳум ва лав шāаллоҳу мā фаъалūх. Фа
зарҳум ва мā яфтарун. 137.**

137. Ва ҳамчунин, шайтонҳо дар назари бисёре аз мушрикҳо қатли авлодашонро орошта карданд, то ин ки онҳоро (зинда дар гӯр карда) ҳалок кунанд ва то бар онҳо динашонро омехтаи ширк кунанд. Ва агар Аллоҳ мехост, ин амалро намекарданд, пас, бигузор онҳоро бо он суҳанҳои дуруғбофташон.

Чуноне ки дар ояти 57-уми сураи "Наҳл" ва дар ояти 8-уми сураи "Таквир" меғузарад ва инчунин дар ояти қаблӣ ҳам гузашт, мушрикҳо аз моли худ ҳиссаи алоҳидаеро барои Аллоҳ ва ҳиссаи дигареро барои бутҳои худ назр мекарданд. Дар ояти мавриди назар Аллоҳтаъоло ихтирои дигари онҳоро баён карда мефармояд, ки аксари аҳли ҷаҳолат чунон ба макри шайтонҳо дода шуда буданд, ки ҳар чиро онҳо (шайтонҳо) дар назарашон ҷилвагар намудаву зинат медоданд, қабул кардаву иҷро менамуданд. Ҳатто кор то ба ҷое расида буд, ки агар соҳиби фарзанди духтар мешуданд, аз ин ор мекарданд ва ё духтардориро сабаби сар задани камбағалӣ дониста, ба ҳар восита ўро нест мекарданд. Ҳолатҳое ҳам буд, ки савганд ёд карда меғуфтанд, ки агар фалон адад писардор шаванд, яке аз

писаронро назри бутҳо намуда, қурбонӣ мекунад ва ҳоказо. Шаётин (шайтонҳо) дину шариатеро, ки аз ҳазрати Исмоил (а) ба онҳо мерос монда буд, бо қонунҳои худсохти ғайри шаръӣ чунон омехта карда буданд, ки умури шаръии онҳо аз кори ғайришаръияшон чандон фарқ намекард. Бо истифода аз васоили мухталиф шаётин онҳоро аз дини бобоияшон берун оварда буданд. Аммо ин ҳама ҳикмате буд аз ҳикматҳои илоҳӣ. Агар Ӯ таъоло меҳост, чунин намекарданд. Ин ҳама аз ирода ва машияти (хости) илоҳӣ буд. Мо ҳақ надорем, ки аз Аллоҳтаъоло пурсем, ки чаро онҳо гирифтори фиреби шайтонҳо шуданд.

Дар охир Аллоҳтаъоло ба Расулulloҳ (с) амр медиҳад, ки ин мушрикҳоро ба ҳоли худ гузор, аз онҳо ва кори онҳо дурӣ бичӯй, амали онҳо ва суҳанбофии бардурӯғи онҳо барои ту зиёне надорад, ба зудӣ миёни ту ва онҳо ҳукми қотеъона ба тасвиб хоҳад расид. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَمُ وَاَحَرْتُ حِجْرًا لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِرِزْقِهِمْ
وَأَنْعَمُ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَمُ لَا يَذْكُرُونَ أَسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ

سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتُرُونَ

**Ва қолу ҳазихӣ анъаму-в ва ҳарсун ҳичру-л лā ятъамухā
иллā ман-н-нашāу би заъмиҳим ва анъамун ҳурримат
зӯҳурухā ва анъаму-л лā язкурунасмаллоҳи
ъалайҳафтирōан ъалайҳ. Са яҷзихим би мā кāну
яфтарун. 138.**

**138. Ва ба гумони худ гуфтанд: «Ин чаҳорпоён ва ин зироат
барои ҳама манъ аст, онро ҳеҷ кас нахӯрад, магар он касе ки мо
бихоҳем. Мувофиқи гумони онҳо чаҳорпоёне ки бар пушти онҳо
савор шуданро ҳаром гардонида шуд дигаранд, ва чаҳорпоёне ки
дар вақти забҳ бар онҳо номи Худоро ёд намекунад, дигаранд.
Ба сабаби он, ки бар Худо дурӯғ бастанд, зуд аст, ки онҳоро ҷазо
хоҳад дод.**

Аллоҳтаъоло бори дигар дар ин оят якчанд кори қабеҳи мардуми замони ҷоҳилиятро, ки бидуни далелу ҳуҷҷати шаръӣ барои худ ихтироъ карда буданд, мазаммат намуда, фармуда аст,

ки аҳли ҷоҳилият бо гумону сохтакориҳои худ қонуни дигареро роиҷ карданду раво донистанд. Масалан, агар чаҳорпо ва ё зироатеро барои бутҳояшон ихтисос меоданд, меғуфтанд, ки ин чаҳорпову ин зироати барои бутҳо хосгардонидашударо ба ҷуз хизматгорҳои буту бутхонаҳо каси дигаре ҳақ надорад истеъмол кунад, зеро инҳо барои дигарон ҳароманд ва ҳеҷ кас ҳуқуқ надорад онҳоро мавриди истифодаи хеш қарор диҳад.

Ихтирои дигари мушрикони ин буд, ки тавре дар ояти 103-юми сураи "Моид" вобаста ба чаҳорпоёне чун «баҳира», «соиба» ва ғайра гузашт, болои онҳо савор шудану бо онҳо боркашонӣ карданро ҳаром ҳукм мекарданд. Ҳатто барои ҳаҷ рафтан ҳам болои онҳо савор намешуданд. Ихтирои дигаре ба ин сурат доштанд, ки чун ҳайвонҳоеро назри бутҳояшон мекарданд, дигар на ба онҳо савор мешуданд ва на онҳоро медӯшиданд. Агар онҳоро забҳ карданӣ мешуданд, дар вақти забҳ номи Аллоҳро ба забон наоварда, балки бо зикри номи бутҳои худ онро мекуштанд, ки ин билкул хилофи қонунҳои шаръии пешина ва баъдина буд. Агарчи ин қонунҳо сохтаву бофтаи худӣ онҳо буд, вале онро дар чаҳорҷӯбаи қонуни Аллоҳ дониста, ба Аллоҳ дурӯғу бӯхтон мебастанд. Аз ин сабаб дар ивази ин дурӯғу тӯҳмату бӯхтонҳояшон ба зудии зуд ҷазои мувофиқу сазовор хоҳанд гирифт.

Ояти зер баёни фасодкории мушрикҳоро идома медиҳад.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ

أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُن مِّيتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ إِنَّهُ

حَكِيمٌ عَلِيمٌ

**Ва қолу ма фи бутуни ҳазиҳи-л-анъами холисату-л ли
зуқурина ва муҳаррамун ғалъ азвāчинā. Ва ий якум
майтатан фа ҳум фйҳи шуракāъ. Са яҷзйҳим васфаҳум.
Иннаҳу Ҳакимун Ёалим. 139.**

**139. Ва гуфтанд: «Он чӣ ки дар шиками ин чаҳорпоён ҳаст, хос
барои мардони мост ва барои занҳои мо ҳаром аст». Ва агар
мурда бошад, пас, ҳама дар хӯрдани он шариканд. Зуд аст, ки**

(Худо) онҳоро ба ин гуна сифаткунияшон ҷазо хоҳад дод.

Ҳаройина, Ў таъоло соҳиби ҳикмат ва (бисёр) доноист.

Аллоҳтаъоло бори дигар бо таҳдиду ваъиди шадид аз сифати аҳли ҷоҳилият ва ашхоси ба онҳо монанд, ки бе ягон асосу далел ҳалолро ҳарому ҳаромро ҳалол шуморида, тибқи хоҳишоти ботили худ шариате сохтаанд, дар ин оят хабар дода, фармудааст, ки аҳли ҷоҳилият худсарона нисбати ҷаҳорпоёне, ки сифаташон дар ояҳои қаблӣ ва ҳамчуни ояти 103-юми сураи "Моида" гузашт (шояд ҷаҳорпоёни ба бутҳо назркардашон, «боҳира» ва «собиа» дар назар бошад), ҳукм бароварда, гуфтанд, ки шир ва насли ин ҷаҳорпоён барои мардони мо ҳалол ва барои занҳоямон ҳаром аст. Агар онҳо навзоди нар ба дунё меоварданд ва ё ин ки дар ҳолати забҳ аз ботини онҳо насли нар меёфтанд, онро забҳ карда, аз ғӯшташ фақат мардҳо тановул мекарданд. Агар насли мода таваллуд мешуд, онро забҳ накарда, раҳо мекарданд. Рафту наспро дар батн мурда медиданд, онро забҳшуда ҳисобида марду зан дар якҷоягӣ аз ғӯшти он истеъмол мекарданд, ҳол он ки Аллоҳтаъоло онҳоро аз чунин амалҳо манъ карда буд.

Дар давоми оят Ў таъоло фармудааст, ки дур нест, ки ин тоифаи худсарона ҳукмбарор, тафриқаандозу ҳақношинос ва ба Худо дурӯғбанд дар он рӯз (яъне, Қиёмат) ҷазои мувофиқ хоҳанд дид. Зеро Аллоҳтаъоло дар афъолу аҳвол ва шариати хеш бисёр ҳаким аст, ҳама чиз тибқи муқаррарот ва ҳикмати Ў ҷорӣ мешавад. Ў таъоло аз ҳама аъмоли хайру шарри бандагони Худо бо тамоми ҷузъиёташ бохабар аст. Ў беҳтарин донандаи аҳволи бандагони Хеш аст ва шариъати ихтироии мушрикони намеписандад.

Хулоса, оқибати кори шахсоне, ки мувофиқи ҳукму шариати Парвардигор амал намеkunанду бе ягон санад аз худ қонуну ҳукмҳои гуногуни бебунёду безътимод бофтанд, меҳақанд ё не, оқибати корашон вой буда, ба ҳалокати ҷонгудоз дучор мешаванд. Зеро Ў таъоло аз ҳоли онҳо бохабар аст.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ

أَفْتَرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٠٠﴾

**Қад хасира-л-лазӣна қаталӯ авләдахум сафаҳам би гайри
ъилми-в ва ҳарраму маъ разакҳумуллоҳу ифтирбан
ъалаллоҳ. Қад ғаллӯ ва маъ канӯ муҳтадин.140.**

*140. Батаҳқиқ, касоне ки авлоди худро ба нодонӣ (ба гайри
дониш) қатл карданд ва он чӣ Аллоҳ онҳоро рӯзӣ дод, аз ҷиҳати
бар Аллоҳ бӯхтон бофтан ҳаром гардониданд, зиёнкор шуданд.
Ҳаройина, онҳо гумроҳ шуданд ва роҳи ростро наёфтанд.*

Сабаби нузули ояти мазкурро соҳиби "Сафватут-тафосир" аз Замхашрӣ соҳиби тафсири "Кашшоф" чунин ривоят кардааст, ки ин оят дар шаъни Рабиъа, Музар ва арабҳое, ки духтарбачаҳои худро аз рӯи ор ё аз рӯи хавфи таҳдиди омадани фақр зинда дар гӯр мекарданд, нозил шуда аст.

Ҳофиз Абӯбакр бинни Мурдавия зимни тафсири ин оят аз Ибни Аббос (р) чунин гуфтааст: «Агар шахсе дӯст дорад, ки аз ҷаҳолати арабҳо огоҳ шавад, оятҳои баъд аз 130-уми сураи "Анъом"-ро то ин оят (яъне то ояти 140-ум) мутолиа кунад».

Имоми Қуртубӣ дар тафсири худ чунин ҳикоятро овардааст: «Марде аз саҳобгон назди Расулulloҳ (с) ҳамеша ғамнок менишаст». Рӯзе Расулulloҳ (с) ба ӯ гуфт: **“Барои чӣ шумо маҳзунед?”** Мард гуфт: «Ё Расулаллоҳ, ман дар даврони ҷоҳилият гуноҳе кардам. Ҳоло ҳарчанд Исломи оварда бошам ҳам, тарс дорам, ки Аллоҳ маро намебахшад». Расулulloҳ (с) ба вай гуфт: **“Ҳабар деҳ маро аз гуноҳи худ!”** Он мард гуфт: «Ё Расулulloҳ (с), ман аз зумраи он нафарҳое ҳастам, ки дар вақти ҷоҳилият духтарони худро мекуштанд ва ё зинда ба зинда дар гӯр мекарданд.

Рӯзе ҳамсарам аз ман фарзанди духтар ба дунё овард, ман хостам ӯро дарҳол зинда дар гӯр кунам, аммо завҷаам маро аз раъям гардонд ва шафеи он кӯдак шуд. Бо ҳамин он духтар аз куштан эмин монд. Бо гузашти айём ба воя расиду зани соҳибҷамоле шуду барояш хостгорҳо омаданд. Ман ба шавҳар додани ӯро барои худ ор донистам. Рӯзе ба ҳамсарам гуфтам, ки қасди зиёрати хешон дорам ва мехоҳам духтарам маро дар ин сафар ҳамроҳӣ кунад, бинобар ин барои рафтан вайро омода соз. Модари ӯ аз шунидани ин ҳарфҳо хушҳол гашт, пас ӯро сарулибос пӯшонид ва бо зару зевару ҷавохирот зиннат доду аз ман ваъдаҳо гирифт, ки ба ӯ хиёнат накунам, яъне қасди куштани нанамоям. Ҳангоми сафар аз назди ҷоҳе гузар доштем. Ман ба ҷоҳ назари маънидор кардам. Духтарчаам мақсаду маром ва иродаи маро

дарк кард. Пай бурд, ки қасди ҳалоки вайро дорам. Сиришк аз дидаҳо рехт. Ба ман нигоҳ кард. Ҳузну андуҳ аз чашмони ӯ хонда мешуд. Нигоҳи имдодчӯена дошт. Дар ибтидо дилам барояш сӯхту раҳмам омад. Вале қасди куштани ӯ аз нав маро доман гирифт. Ҳар лаҳза он зиёдтар мегашт. Шайтон бар ман пирӯз омад. Тадриҷан, меҳру муҳаббат, раҳму шафқат он лаҳза аз ман рахт баст. Ҷойи онҳоро бераҳмию бенисофӣ ва бешафқатӣ ғасб кард. Дигар ман падари ғамхор набудам. Он вақт маро дар сина на дил, балки санг буд. Духтарамро бо дастони худ гирифта, сарозер ба он чоҳ афкандам ва то овозаш қатъ наёфт, аз сари он чоҳ дур нарафтам...»

Расулulloҳ (с) ва ҷамъи асҳоб, ки он ҷо ҳузур доштанд, аз шунидани ин қиссаи талх оби дида рехтанд. Расулulloҳ (с) баъд аз каме сукут бо оҳанги таҳдид, ки дар он ҳузну андуҳ низ дида мешуд, ба он мард гуфт: **“Агар маро амр мешуд, ки касеро ба сабаби гуноҳҳои замони ҷоҳилияташ азоб кунам, албатта, туро азоб мекардам!”** (аз "Маҳосинут - таъвил лил қосими", чилди 6, сах. 2505).

Хонандаи азиз бармегардем ба шарҳу эзоҳи ояти мазкур (140-ум). Аллоҳ таъоло дар ин оят хабар додааст, ки он афроде, ки сифати онҳо дар даҳ (10) ояти қаблӣ гузашт, онҳо аз илму дониш кор нагирифта, шариъатро (қонуни илоҳиро) нашинохтаанд. Ба Аллоҳ савганд, ки ин бефаҳмҳо ба сабаби аъмоли шарри (бад) худ ҳам дар дунё ва ҳам дар охират зиёнкор шуданд. Яъне ҳама онҳое, ки духтарони худро ба қатл расониданд ва ё бар асари ҷаҳлу нодонӣ зинда дар гӯр карданд, он чиро, ки Худованд барои онҳо аз ҷаҳорпоён ризқу рӯзӣ дода буд, ҳамаро назди бутҳо забҳ карданд ё бе ягон дастури илоҳӣ онҳоро барои худ ҳаром хонданду бар Аллоҳ тухматҳо бастанд, дар дунёву охират аз зумраи зиёнкорон ҳисобида шуданд. Зиёни онҳо дар дунё аз ин иборат аст, ки аз фарзандон ва ҷаҳорпоён маҳрум монданд ва дар охират бошад, ба сабаби ба Аллоҳ дурӯғу бӯхтон бастанашон ба бадтарин ҳол гирифтор хоҳанд шуд.

Мазмуни ояти 116-уми сураи "Наҳл" низ ҳамин маъниро таъкид мекунад. Ҷумлаи охири ояти мазкур баҳои арзандаи ин тоифаро эълом дошта, фармудааст, ки дар ҳақиқат, онҳо гумроҳшудагонанд ва ҳаргиз дар роҳи рост ҳидоят наёфтанд ва ҳоло ҳам дар ин ҳол қарор доранд.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ
وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ
كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَءَاتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا
إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

✽ Ва Ҳува-л-лазӣ аншаа ҷанна̄ти-м маърушāти-в ва
гайра маърушāти-в ва-н-нахла ва-з-заръа мухталифан
укулуху ва-з зайтуна ва-р-румман муташāбиҳа-в ва
гайра муташāбиҳ. Кулу мин ғамарихи изā ағмара ва āту
ҳаққаху явма ҳасобиҳи ва лā тусрифу. Иннаху лā
юҳиббу-л-мусрифин. 141.

141. Ва Ӯ Зотест, ки боғҳоеро, ки бар пояҳо бардошта
мешаванд ва бӯстонҳои гайри бардошташуда бар пояҳоро пайдо
кард ва дарахтони хурмо ва зироат ва зайтун ва анорро пайдо
кард, ки меваҳояшон ҳархелаанд, монанди якдигар ва гайри
монанди якдигар. Чун мева оранд, аз меваҳояшон бихӯред ва
ҳаққи он (закоат)-ро рӯзи дарави он адо кунед. Ва исроф (харчи
беҳуда) накунад. Ҳаройина, Ӯ бечо харчкунандагонро дӯст
надорад.

Офарандаи тамоми ашё - Аллоҳи Холиқу Қодир сифати худро
дар ин оят чунин баён кардааст, ки Ӯ таъоло Зотест, ки бо анвои
гуногуни неъматҳои худ бандагонро бархурдор сохт, то ин ки танҳо
Ӯро парастид кунанд. Яъне барои онҳо (бо ривояти Ибни Аббос ва
Саддӣ) боғҳои ангурро арзи ҳастӣ дод, ки баъзе онҳо бо поя
(хаввоза) ҳастанд ва баъзеи дигар бидуни он рӯйи Замин қоиманду
ҳосил медиҳанд. Аммо мушрикони бе ҳеҷ гуна дастуре аз сӯйи
Парвардигор, бо раъю ихтиёри худ, бар он неъматҳо чунон
тасарруф мекунанд, ки гӯё онҳоро худашон офарида бошанд.
Байни онҳо фарқ гузорида, баъзеро ҳалолу баъзеи дигарро ҳаром
ҳукм мекунанд.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки баъзе дарахтонеро чун зайтун, анор, себ, нок офаридем, ки ниёз ба поя надоранд ва онҳо дар шакл агарчи ба ҳамдигар монанд бошанд ҳам, вале дар таъму мазза яксон нестанд. Инчунин Офаридгори кулли шай (ҳамаи чизҳо) чунин Зотест, ки барои ғизои бандагони Худ анвои мухталифи зироатро арзи ҳастӣ дод, ки аз рӯйи ранг, бӯй, ҳаҷм, манфиат аз якдигар фарқ доранд. Бо офаридани ин зироат Ў таъоло фармуд, ки ай мардум, вазифаи шумо аз ин иборат аст, ки ҳаргоҳе ин мевачот ва зироат пухта расиданд ва шумо онҳоро ҷамъоварию дарав намудед, барои риояи ҳаққи мискину фуқаро аз ҳосили онҳо закот (ушр) диҳед. Дар истифодаву ба мардум додани онҳо ба исрофкорӣ роҳ надихед, зеро Ў таъоло исрофкоронро дӯст надорад. Оре, бандаи Аллоҳ дар ҳама кор бояд сарфакориро пеш гирад. Рафту фарде дар сарфи ғизо ва дигар анвои ниёзи худ ба исрофкорӣ роҳ диҳад, ё тамоми молу матоъи худро ба мискинону фақирону ҳоҷатмандон диҳаду худро муфлису муҳтоҷ гардонад, пас ба ғайри исрофкорӣ кори дигареро накардааст. Ва агар аз дароз кардани дасти ёриву кумак ба ниёзмандон худдорӣ кунад ҳасисӣ кардааст ва дар натиҷа, ба ҳодисае, ки ба сари соҳибони боғ омад ва зикри он дар оятҳои 19 то 33-юми сураи "Нун" гузашт, гирифторм шуданаш аз имкон берун нест.

Уламои иззом (бо иззат) бо истифода аз ҳукми ин оят ва ҳадисҳои Пайғамбар (с) дар бораи додани садақа (закот) аз анвои ғизо, ки Аллоҳтаъоло онҳоро барои баҳрабардории бандагони Худ дар рӯйи Замин офаридааст, чунин фармудаанд: *“Агар мева ва зироат бо оби борон, чашма, наҳр ва амсоли он обёрӣ шавад, ушр (аз даҳ як ҳисса) ва агар бо оби кашида ва ё бо оби харида ва ё ба заҳмати зиёд парвариш ёбанд, нисфи ушр (аз бист як ҳисса) бояд ба фуқарову масокин садақа диҳанд.”* Ҳамин аст ҳукми тасарруф дар зироат ва мевачоте, ки аз Замин мерӯянд.

Илова бар нуктаи боло уламои иззом чунин фармудаанд: «Ояти мазкур аёнкунандаи фарзияти адои закоти зироатҳо ва меваҳост». Баъзе аз уламо ишора кардаанд, ки агар мискину бечора ҳангоми ғундоштани ҳосили зироат ҳозир шаванд, соҳиби зироатро воҷиб аст, ки ба хотири навмед насохтани онҳо барояшон андаке ҳам бошад аз он ҳосил бидиҳад. Рафту ба хӯшачинӣ пардозанд, онҳоро боз надорад.

Имоми Аъзам (р) бо така бар ин оят ва аз ом будани ҳадиси Расуллулоҳ (с), ки онро Имом Бухорӣ (р) низ ривоят кардааст, истифода карда, гуфтааст, ки барои ҳарчи аз Замин рӯяд, хоҳ маводи ғизо аст ва хоҳ ғайри он ба ҷуз ҳезуму алаф, сабазаҷоту анҷир, шоҳаҳои дарахти хушку найу найшакар, пардохти ушр ва адои закот барои соҳиби мол воҷиб аст.

Ҳадиси ривояткардаи Имом Бухорӣ аз Ибни Умар (р) чунин аст: **“Дар он чи осмон обаш диҳад, ушр аст. Дар он чи, ки бо оби кашида, ба василаи шутур ё ба воситаи чарх ё бо зарф обёрӣ мешавад, нисфи ушр аст”.**

وَمِنَ الْأَنْعَمِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا

خُطُوتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

**Ва мина-л анъами ҳамулата-в ва фаршā. Кулу мим мā
разақакумуллоҳу ва лā таттабиъу хутувāti-ш шайтoн.
Иннаҳу лакум ъадувву-м мубин. 142.**

**142. Ва пайдо кард аз чаҳорпоён борбардорандаро ва (барои забҳ)
бар Замин афганандаро. Аз он чӣ Аллоҳ ба шумо ризқ дод,
бихӯред ва қадамҳои шайтонро пайравӣ макунед. Ҳаройина, ӯ
барои шумо душмани ошкор аст.**

Яъне ӯ таъоло чунин Зотест, ки навъи ҳайвонҳоро пайдо кард, ки баъзе онҳо чун шутур, асп, хару хачир баланданду борбардор ва баъзе дигар чун бузу гӯсфанд ва ғайра пасту ба Замин наздик ва ҳамчунин тарзи истеъмол ва бо роҳи дуруст истифода бурдани онҳоро маълум сохт. Вале ба он тарзи истифодабарие, ки мушрикони ба фикрҳои фосиди худ ҳукм бароварданду ҳукм мебароранд, розӣ нест. Дар маънои калимаи "фарш" уламои изом ихтилофи назар доранд. Баъзе аз онҳо мурод аз калимаи "ҳамула" шутурро гуфтаанд ва аз калимаи «фарш» чуноне дар боло гузашт, насли навпайдои он ва ҳамчунин бузу гӯсфандро донистаанд.

Зумрае аз уламо оятҳои 81-82-83-юми сураи "Ёсин", оятҳои 66 ва 80-уми сураи "Наҳл" ва ҳамчунин дигар оятҳоро низ далел оварда гуфтанд, ки «фарш» ҳайвонери гӯянд, ки онро дӯшидану ширашро нӯшидану гӯшташро хӯрдан ва аз пӯсту пашми он либос ё фарши хона (палос) сохтан мумкин аст.

Хулоса, Аллоҳтаъоло ҳайвоноти бузургу хурд ва зироатҳоро ба ҳайси ризқ офарид ва фармуд, ки аз он чи, ки барои шумо ҳалоли пок офарида шудааст, истифода намоед ва монанди мушрикони пайрави васвасаҳои зиннатдодаи шайтонҳои инсӣ ва ҷинӣ нашавед. Ва дар амрҳои динӣ аз шайтон ҳамеша нофармонӣ намоед. Зеро душмани шайтон барои шумо ошкору зоҳир аст.

Ӯ таъоло ҳайвонҳоро.

ثَمَنِيَّةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعَزِ اثْنَيْنِ قُلْ^ط
ءَالْذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامٌ الْأُنثَيَيْنِ^ط

نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾

Ҷамъията азвāҷи-м мина-з-Зāън ишнайни ва мина-л-маъз ишнайн. Қул ā-з-закарайни ҳаррама амии-л-уншайни ам маштамалат ъалайҳи арҳāму-л-уншайн. Наббунӣ би ъилмин ин кунтум содиқин. 143.

143. (Офарид) ҳаши ҷуфт: аз гӯсфанд ду ва аз буз ду. Бигӯ: «Ҳар ду нарро Аллоҳ ҳаром кард ё ҳар ду модаро ё он чиро, ки бачадони (рахми) ду мода дар бар гирифтааст?. Агар шумо ростгӯ ҳастед, маро бо илм хабар диҳед».

Дар асл "Ал-анъом" шутур, гов гӯсфанд ва бузро мегӯянд. Ҳар кадоми онҳо ҳамроҳи ҷуфти худ, яъне як нару як мода дар маҷмӯъ ба 8 адад мерасанд. Агар нар гӯем, ҷинси модаи ӯ ва агар мода гӯем, ҷинси нари вай ба хотир мерасад. Аллоҳтаъоло дар ин оят бори дигар ҷаҳолати арабҳоро, ки қабл аз Исломи доштанд, баён кардааст. Яъне онҳо баъзе аз ҳайвонотро, чуноне ки зимни оятҳои қаблӣ иҷмолан ва дар ояти 103-юми сураи "Моиди" қомилан гузашт, чун «баҳира», «соиба», «васила» ва «ҳомма»-ро бар худ ҳаром гардониданд, Худованд онҳоро барои ин ақида ва қонуни худсохти ботилашон наҳй карда буд. Ӯ таъоло ҷаҳорпоёнеро, ки дар ин оят зикрашон гузашт, сарфи назар аз ҷинсияшон ва аз хурду калон буданашон, на барои мард ва на барои зан ҳаром нагардонидаст. Балки ҳамаи онҳоро бо наслҳояшон барои баҳрабардории бани Одам (хоҳ мард бошанду хоҳ зан), халқ карда аст, баъзеи он ҷаҳорпоён барои саворию борбардорӣ истифода

мешаванд, баъзеи дигар барои гӯшту пашм ва иддаи дигаре барои ширашон мавриди истифодаанд.

Одати арабҳои замони ҷоҳилият, чуноне ки қаблан гузашт, он буд, ки агар дар батни он ҷаҳор ҳайвони номбурда ҳамл пайдо мешуд, меғуфтанд: «Гӯшту насли онҳо барои мо мардҳо ҳалол ва барои ҳамсарони мо ҳаром аст». Бинобар ин, Худованд ояти мазкурро нозил намуд ва Пайғамбари Худ (с)-ро фармон дод, ки ба маломату заҷру манъ ба онҳо бигӯ, ки ай мушрикҳо, оё Аллоҳтаъоло барои шумо он ду ҷаҳорпои нар (кучқор ва така)-ро ҳаром гардонидааст ё ду мода (солуқ ва модабуз)-ро ё ҳамлери, ки он ду мода дар батни хеш доранду ҷинсашон номаълум (нар аст ё мода) аст, ҳаром гардонидааст?

Дар охири оят бори дигар Ў таъоло ба Пайғамбари баргузидаи Худ (с) амр мекунад, ки бо суоли олудаи маломату сарзаниш аз мушрикони пурс, агар онҳо худро ростгӯ медонанд, дар посухи суолҳои ту бо дониш (илм) бебуҳтон ва бетахмину оӣ аз ёвағӣ, роҷеъ ба он ҷаҳорпоёне, ки баъзе онҳоро ҳаром ва баъзеи дигарро ҳалол ҳукм намудаву онро ба Аллоҳтаъоло нисбат медиҳанд, бо санади муътамад (яъне, бо далелу бурҳони асоси илмӣ дошта) ҷавоб бигӯянд, ки чӣ гуна Аллоҳтаъоло ҳукми ҳаром будани иддае аз ҷаҳорпоёнро барои онҳо баровардаасту барои иддаи дигаре не? Ба онҳо бигӯ, ки оё шумо, ҳангоме ки Ў таъоло он чизҳоро фарзан ба ду гурӯҳ тақсим намуд ва баъзеро ҳалолу баъзеи дигарро ҳаром ҳукм кард, магар он ҷо ҳозир будед?

Хулоса, тамоми махлуқот, аз ҷумла ҷаҳорпоён маҳсули офариниши он Зоти ба ҳама қор тавоност. Онҳо моли Худованданд ва ҳеҷ кас ҳуқуқ надорад, ки худсарона, баъзе онҳоро ҳаром ва баъзеро ҳалол ҳукм кунад. Ин амал танҳо хоси Офаридгор аст.

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ ءَالَّذِينَ حَرَّمَ أَمْ

الْأُنثَيْنِ أَمْ أَشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيْنِ ۖ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ

وَصَّكُمُ اللَّهُ بِهَذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ

النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

Ва мина-л-ибили иснайни ва мина-л-бақари иснайн. Қул ă-з-закарайни ҳаррама ами-л-унъаяйни ам маштамалат ъалайҳи арҳāму-л-унъаяйн. Ам кунтум шуҳадāа из ва-с-сòкумуллоҳу би ҳāзā. Фа ман аъламу мим ман-ифтарò ъалаллоҳи казиба-л лиюъилла-н-нāса би ғайри ъилм. Инналлоҳа лā яҳди-л-қавма-ъ-зòлимйн. 144.

144. Ва ҳамчунин Аллоҳ аз шутур дуру ва аз гов дуру пайдо кард. Ба онҳо бигӯ: «Оё ҳарду нарро ҳаром карда аст ва ё ҳарду модаро ё он чиро, ки дар бар гирифта аст раҳмҳои ҳарду мода? Оё вақте ки шуморо Аллоҳ ба ин (кор) ҳукм (амр) кард, ҳозир будед?». Пас, кист золимтар аз касе, ки бар Аллоҳ дурӯгро бўҳтон кард (баст), то ин ки мардумро бе илм гумроҳ кунад? Ҳаройина, Аллоҳ гурӯҳи золимонро ҳидоят намекунад.

Тавре дар оятҳои боло гузашт, одати мушрикони он буд, ки гоҳо аз чаҳорпоён нарро ва гоҳ модаро ва гоҳ наслашонро барои худ ҳаром меҳисобиданд. Ҳоло дар ин оя бо мақсади маломату дилқубӣ ва радди ақидаи ботили мушрикони Аллоҳтаъло тақроран хабар дода аст, ки аз чинси шутур ду (як ҷуфт)-ро ва гов ду (як ҷуфт)-ро яъне онҳоро ҷуфт-ҷуфт офаридем. Арабҳо шутури нарро ҷамал ва шутури модаро ноқа ва гови нарро ҷомусу модаашро бақар хонанд. Дар давоми оят Ў таъоло ба Пайғамбари Худ (с) супориш медиҳад, ки бо оҳанги дилқубкунанда ба он мушрикҳо бигӯ, Аллоҳтаъоло барои шумо кадоме аз ин дуру ҳаром гардонида аст? Оё наҳҳои он ду ҳайвонро ё модахояшонро? Мусаллам аст, ки насле, ки аз онҳо ба дунё меояд зумрае нар, зумрае мода ва гоҳ ҳама нар ва ё билакс, ҳама мода ҳастанд. Далели илмию ақлии собитшуда пеш биёред, ки кадоме аз онҳоро барои шумо Аллоҳтаъоло ҳаром ва кадомро ҳалол ҳукм кардааст?

Давоми оят маломати мушрикони шиддат баҳшида, мефармояд, ки бигузур гуфти шумо (бидъаткорон) бошад. Пас, бо далели мустаҳкам ақидаи пешгирифтаи ҳешро ба исбот расонед,

ки ҳангоме, ки Худованд ин чаҳорпоёнро халқ карду гурӯҳеро ҳалолу гурӯҳеро ҳаром ҳукм кард, шумо магар ҳозир будед?

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ

يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا

أَهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ

رَحِيمٌ

Қул лā аҷиду фӣ мā уҳия илайя муҳарраман ъалā тōъими-й ятъамухӯ иллā ай якуна майтатан ав дама-м масфуҳан ав лаҳма хинзирин фа иннаҳу ричсун ав фисқан уҳилла ли гайриллāҳи бих. Фа ман-иътурра гайра бāгив ва лā ъāдин фа инна Раббака Ғафӯру-р-Раҳӯм. 145.

145. Бигӯ: «Дар он чӣ ба сӯйи ман ваҳй фиристода шудааст, дар хӯрдани ки онро меҳӯранд, ҳеҷ ҳаромро намеёбам, магар он ки он чиз мурдор бошад ё хуни равон ё гӯшти хук, ки ҳаройина, ӯ нопок аст ё аз рӯйи фисқ бошад, ки ҳангоми забҳ ба номи гайри Худо забҳ шавад. Пас, (магар) касе ки аз рӯйи гуруснагӣ ночор монад, гайри боғӣ ва гайри аз ҳад гузаранда бошад, пас, Парвардигори ту, бешак, бисёр бахшанда аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят бандаи Худ – Муҳаммад (с)-ро фармуда аст, ки ба он мушрикони Макка, ки бӯхтоне бар Аллоҳтаъоло баста, ризқи ҳалол ҳукмкардаи Ҷро ҳаром мегӯянд, бигӯ, ки то ба ҳозир дар миёни он чи, ки аз тарафи Парвардигор дар робита ба хӯрданиҳо ва ошомиданиҳо барои ман ваҳй нозил шуда аст, хӯрданиеро барои истеъмолкунанда ҳаром намеёбам. Шумо ба кадом далел баъзе ҳайвонҳои ҳалолро барои худ ва ё барои ҳамсарони худ ҳаром ҳукм мекунед?.

Яъне ҳаром набудани он чаҳорпоёне, ки мушрикон номгузорӣ намуданд, бо далел овардани ин оят ва ояти 172-уми сураи "Бақара" ва ояти 5-уми сураи "Моида" таъин шуд ва умуман дар Қуръони карим далеле барои ҳаром будани онҳо нест. Ҷар он чизе,

ки ҳаром шуд, баъди нузули ин оят ва ояти 5-уми сураи "Моида" ва ояти 172-юми сураи "Бақара" ва бо ҳадисҳои воридашудае, ки мувофиқ ба маънои ин оятҳоянд, амалӣ шудааст.

Дар ҷузъи истисноии ояти мазкур омадааст, ки хӯрдани он ҳайвонҳои гӯшташон ҳалоле, ки худмурдаанд, ҳаром аст. Ва хуни бофишоре, ки дар ҳолати забҳ ё даронидани бадани ҳайвони гӯшташ ҳалол ҷорӣ шавад, он ҳам ҳаром аст. Ҳамчунин гӯшти ҳук, ки Худованд онро палид (нопок) ҳукм кард, ҳаром аст. Илова бар ин, агар хӯрданиҳои ҳалол олудаи фисқ бошанд, онҳо низ ҳароманд. Масалан, гӯшти ҳайвони ҳалол, ки на ба номи Худо, балки ба ғайри номи ӯ, аз ҷумла, бо номи бутҳо ва ғайра забҳ гаштааст, ҳаром аст.

Аллоҳи меҳрубон ба бандаҳои Худ ғамхорӣ ва лутф намуда, дар давоми оят фармудааст, ки агар банда гирифтори ҳолате шавад, ки барои эмин доштани хеш аз таҳдиди марг ба ҷуз аз истифодаи чизҳои ҳаром чораи дигаре надорад, пас ба хоҳири нигоҳ доштани рамақи ҷони худ истифодаи чанд луқмае аз ин чизҳои ҳаромҳукмшуда ба ӯ иҷозат аст. Албатта, бо риояи шартҳои зерин. Аввал, ин, ки он боғӣ набошад, яъне мақсад аз хӯрдан лаззатбардорӣ набошад. Дувум, дар истифода аз ҳадди аққал таҷовуз накунад, яъне ба андозае тановул кунад, ки сабаби рафъи ҳалок гардад, на зиёда аз он.

Дар ин гуна ҳолат инсон гунаҳкор нест ва дар ҳисоби ҳаромхӯрон қарор надорад. Зеро ваъдаи Аллоҳтаъоло ба Расулаш (с) аст, ки Парвардигори ту бисёр омӯрзандаи гуноҳҳои бандагони Худ ва барои онҳо бисёр ғамхору раҳим аст. Акнун ин ҷо овардани чанд ҳадис зимни шарҳи ояи мазкур ба маврид аст. Ба ривояти Имом Аҳмад (р) аз Аффон ва дар охир аз Ибни Аббос (р) чунин омада, ки Савда бинти Замъата гӯсфанде дошт ва он мурд. Пас гуфт: «Ё Расулуллоҳ (с), маро гӯсфанде буд, вай мурд». Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **"Барои чӣ пӯсти вайро нағирифтӣ?"**. Савда гуфт: "Магар гирифтани пӯсти гӯсфанди худмурда иҷозат аст?". Расули Худо (с) дар посухи ӯ ояти мавриди тавзеҳро қироат намуда, дар идомаи қироати хеш илова намуд: **"Шумо онро намехӯред-ку. Он пӯстро гиреду мавриди коркард қарор диҳед ва рангаш занеду истифодааш баред"**. Савда чун инро шунид, нафарреро фиристод, то гӯсфандро пӯст канданд ва тибқи фармудаи Расули Акрам(с) вайро даббоғӣ карда, ба машк табдиллаш доданд ва он то фарсуда шуданаш барои истифода

назди Савда қарор дошт. Чунин ҳадис дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ аз Насоӣ ва аз Шаъбӣ ва аз дигар ровиҳои сиққа низ дарҷ гардида аст.

Саид ибни Мансур мегӯяд, ки Абдулазиз ибни Муҳаммад ба мо ҳадисеро аз Иса ибни Намилатаи Фаззорӣ ва ӯ аз падараш ривоят кард, ки назди Ибни Умар (р) нишаста будам, марде аз ҳалол ё ҳаром будани қунфуз (хорпуштак) аз ӯ савол кард. Ибни Умар (р) дар ҷавоби суоли вай ояти мазкурро тиловат намуд. Шайхе, ки онҷо ҳузур дошт, ба сӯҳбат ҳамроҳ шуда гуфт, ки ман аз Абӯхурайра шунидам, ки гуфт: “Боре аз Расулуллоҳ (с) дар бораи қунфуз пурсиданд, ӯ (с) дар посух гуфт, ки **ӯ ҳабисе аз ҳабисхост.**” Ибни Умар (р) гуфт: “Агар Набӣ (с) чунин гуфта бошад, ниёз ба илова надорад.”

Хулоса, ҳар чизеро, ки Расулуллоҳ (с) наҳй (манъ) карда бошад мутабиқи мазҳаби машҳуртарин уламо ҳаром аст. Зеро ҳазрати Муҳаммад (с) ҳангоми баёни ақида танҳо таъя ба ваҳйи илоҳӣ мекард, ваҳйи илоҳиро ба мардум мерасонид ва дар ҳалли масъалаҳои бамиёномада бо иродаи хеш суҳан намегуфт.

Он чизҳоро, ки ба сабаби таҷовузу гунаҳкориҳои яҳудиён барои онҳо ҳаром ҳукм шуда буданд, ояти зер мавриди баррасӣ қарор медиҳад:

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ

حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شَحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا

أَخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَٰلِكَ جَزَيْنَهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

Ва ъала-л лазӣна ҳаду ҳаррамна кулла зу ẓуфур. Ва мина-л бақари ва-л-ғанами ҳаррамна ъалайҳим шуẓумаҳумā илла mā ҳамалат ẓуҳуруҳумā ави-л ҳавāйā ав махталата би ъаẓм. Ẓāлика ҷазайнāҳум би бағйиҳим ва иннā ла содиқун. 146.

146. Ва бар касоне, ки яҳудиянд, ҳар ҷонвари нохундорро ҳаром карда будем. Ва аз гов ва гӯсфанд - чарбуи ин ду қисмро бар онҳо ҳаром карда будем, магар он чарбуе ки пуштҳои ин ду қисм бардошта аст ё онро рӯдаҳо бардошта аст ё он чӣ ба устухон

омехта бошад. Хамин тавр, ба сабаби зулмашон онҳоро ҷазо додаем. Ва ҳаройина, Мо ростгӯем.

Муфасссирони олиқадр зимни шарҳу эзоҳи ин оят чунин гуфтаанд, ки зикри он чизҳое, ки дар асл ҳароманд, дар оятҳои қаблӣ гузашт, аммо дар ин оят баёни баъзе ашёи ҳалол, ки ба баъзе аз мардуми гузашта ҳамчу сазо (ҷазо) барои гунаҳкорияшон, ҳаром ҳукм шуда буд, зикр гардидааст.

Масалан, Ибни Касир ва Ибни Ҷарир ва Муҷоҳид дар тафсири ин оят гуфтанд, ки Аллоҳтаъоло хабар додааст, ки мо бар аҳли яҳуд ҳайвонҳои нохундорро, ки байни ангуштонаш шикоста набошад хоҳ онҳо парранда бошанд ва хоҳ ҷаҳорпо, мисли шутур, шутурмурғ, мурғобӣ, ғоз, ки панҷаҳои онҳо парда доранд, дар Таврот ҳаром ҳукм карда будем. Он ҳайвонҳоеро, ки мушрикон барои худ ҳаром гардониданд, ин бофтаву сохтаи худӣ онҳост. Ҳатто дар замони паёмбарии ҳазрати Нӯҳ (а) ва Иброҳим (а) ингуна ҳукм дида намешуд. Оре, ҳаром будани гӯшти ҳайвонҳое, ки сум (нохун)-и онҳо ҷуфт нест, монанди шутур, мурғобӣ ва ғайра дар Таврот омада бошад ҳам, вале роҷеъ ба таҳрими онҳо дар Қуръони карим ягон ҷо ишора нашудааст. Пас мушрикон ва яҳудиён аз кучо ва бо кадом иснод ҳукмҳои Қуръониро нодида гирифта, чизҳои хосеро барои худ ҳаром гардониданд? Аҳли яҳуд, ки то кунун ба ҳукмҳои Қуръон итоат надоданд, гӯшти ҳайвонҳои дар фавқ зикршударо намехӯранд.

Дар ивази ин ҳайвонҳои ҷуфтсум ва паррандаҳои ангуштонашон парданадошта ба мисли мурғ, кабк, гунҷишк ва амсоли онҳоро беибо тановул мекунанд.

Ҳамчунин дар идомаи оя омада аст, ки ҳамчун сазои амал ба аҳли яҳуд ҷарбуҳои гову гӯсфандро, ки ба пушт, ба рӯда ва ё ба устухон часпида нестанд, ҳаром ҳукм кардем. Баъзе аз муфасссирон чун Саддӣ гуфтаанд, он ҷарбуе, ки атрофи рӯдаҳо печидааст ва ҷарбуе, ки болои шиками ҳайвонот ва ё ба устухонҳои онҳо пайвастагӣ надорад, бар онҳо ҳаром ҳукм шуда буд.

Аммо дунбаи гӯсфанд, ки ба устухони дохили он васл аст ва дигар ҷарбуҳое, ки ба пушту почаку сару биқину коси ҳайвонот пайвастанд, аз ин қабил ҳисобида намешуданд.

Худованд мегӯяд, ки ин гуна маҳдудият ва саҳтгирӣ бар аҳли яҳуд аз он боис буд, ки онҳо дар зулму тааддӣ хеле дасти кушод доштанд ва аз ҳеҷ гуна гуноҳ рӯй намегардониданд. Зулм дар

миёни яҳуд то ҳадде дар авҷ буд, ки ҳатто даст ба қатли анбиё зада, рибо меҳӯрданд ва бо роҳҳои ботил амволи мардумро аз худ карда, амали худро ҳалол медонистанд.

Хулоса, онҳо доимо ба иҷрои амалҳои хилофи амри Аллоҳтаъоло моил буданд.

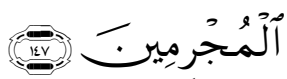
Дар охир Аллоҳтаъоло гуфтааст, ки ай Муҳаммад (с), мо дар он чи перомуни яҳудиҳо бароят баён кардем, албатта, содиқу ростгӯй ҳастем. Агар яҳудиҳо гӯянд, ки Исроил (Яъқуб (а) ашён номбурдари бар нафси худ ҳаром гардонид ва мо аз вай пайравӣ намудем, ин сухан дурӯғи маҳз буда, асоси воқеӣ надорад. Балки саҳеҳу дуруст он аст, ки дар боло гузашт ва ҳамин каззобии онҳо боис гардид, ки Аллоҳтаъоло барояшон ҷазои саривақтӣ ва мувофиқро сазовор донисту муқаррар намуд. Чунин мазмун дар ояи 160-уми сураи "Нисо" низ гузашта буд. Акнун дар тақвияти он чи баён шуд, ин ҷо чанд ҳадис низ зикр мешавад. Имом Аҳмад (р) ҳадисеро аз Абӯ Довуд ва дар охир аз Усома бини Зайд (р) чунин ривоят кардаанд. Ӯ гуфтааст: "Барои аёдати Расули Акрам (с) рӯзе наздашон ҳозир шудам. Ӯ (с) рӯйи мубораки худро бо бурди Адни (навъе аз матоъ) пӯшида хоб буданд. Пас онро аз рӯйи худ дур карда, гуфтанд: "Худованд яҳудро лаънат кунад, ки барои онҳо чарбуи гӯсфанд ҳаром гардонида шуда буд, вале онҳо онро фурӯхтаву пулашро меҳуранд".

Дар ҳадиси марфуъи Абу-Довуд аз Ибни Аббос (р) чунин омадааст: "Агар Аллоҳтаъоло хӯрдани чизеро ҳаром гардонида бошад, албатта, хӯрдани пули онро низ ҳаром гардонида аст".

Бо ихроҷи Суфён бини Уйайната аз Амр бини Динор аз Ибни Аббос (р) бармеояд, ки Абдуллоҳ Ибни Аббос (р) чунин гуфтаанд: "Ба Умар бинни Хаттоб (р) хабар расид, ки Самрата ном шахс ҳамр фурӯхтааст. Умар (р) гуфтанд: "Худованд Самратаро ҳалок созад! Охир ӯ магар намедонад, ки Расулуллоҳ (с) гуфтаанд: **Аллоҳтаъоло яҳудро лаънат кунад, ки бар онҳо чарбҳо ҳаром ҳукм шуда буд, вале онҳо чарбҳоро як ҷо ҷамъ карда, гудохтанду фурӯхтанд.**"

Хулоса, чизеро, ки Аллоҳтаъоло ҳаром ҳукм карда бошад, истеъмолу фурӯхтан ва истифодаи он низ барои кадом коре, ки бошад, ба кулӣ ҳаром аст.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ

**Фа ий каззабука факу-р-Раббукум зу раҳмати-в
вāсиъати-в ва лā юрадду баъсуху ъани-л-қавми-л
мучримйн. 147.**

**147. Пас, агар туро ба дурӯғ нисбат диҳанд, пас, бигӯ:
«Парвардигори шумо соҳиби раҳмати васеъ аст ва уқубати ӯ аз
қавми гунаҳгор рад карда намешавад».**

Аллоҳтаъоло ба як оҳанги тарғиб (ибрат) ва тарҳиб (бим) Ҳабиби худ-ҳазрати Муҳаммад (с)-ро фармуда аст, ки ҳар он ваҳйеро, ки барои ту фиристодем, ту онро айнан ба мардум, ҳам ба мушрику ҳам ба муъмин расонидӣ. Агар муҳолифонат туро дурӯғгӯй ҳисобанд, ба онҳо бигӯ, ки Парвардигори шумо чунон меҳрубонии васеъро соҳиб аст, ки ҳоло дар иқбу азоби шумо шитоб намекунад. Ҳалимиву меҳрубонии ӯ, ҳам барои муъминон ва ҳам барои ғайри онҳо басанда аст. Локин ин маънои онро надорад, ки ба меҳрубонии беҳадду андозаи Аллоҳтаъоло то дараҷае бояд мағрур шуд, ки хилофи амри ӯ амал кард. Раҳмати Аллоҳтаъолоро дар сурате метавон умедвор шуд, ки худро зоҳирану ботинан, дар хилват ё байни мардум, тобеи амри ӯ ва тобеи Расули ӯ гардонид. Вагарна рафту азоб ва уқубати муқарраркардаи Парвардигор бар сари гунаҳкорон омаданӣ шавад, дигар ҳеҷ чиз онро пас гардонида наметавонад. Натиҷа он аст, ки музниб (гунаҳгор) набояд аз раҳмати Аллоҳтаъоло навмед гардад ва инчунин набояд ба раҳмати ӯ мағрур бошад. Чунин мазмун дар ояти 6-уми сураи "Раъд", оятҳои 49-50-уми сураи "ал-Ҳиҷр" ва ояти 3-юми сураи «Ҷофир» ва оятҳои 12-13-14-уми сураи "Буруҷ" зикр ёфтааст.

Модоме мушрикҳо барои исботи ақидаи хеш далели ақлӣ наёфтанд, чӣ гуна худро аз ваъиди ояти зер нигоҳ медоранд?

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا

حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا

بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا

الْظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾

Са яқулу-л-лазӣна ашраку лав шӕаллоҳу мӕ ашракнӕ ва лӕ ӕбӕунӕ ва лӕ ҳаррамнӕ миӧ шайъ. Казӕлика каззаба-л-лазӣна миӧ қаблиҳим ҳаттӕ зӕқу баъсанӕ. Қул ҳал ӕиӧдакум-м мин ӕилмиӧ фа тухричуҳу ланӕ иӧ таттабиӕуна илла-ӕ ӕанна ва ин аӧтум иллӕ тахрусуӧн.148.

148. Зуд бошад, ки мушрикони гуянд: «Агар Аллоҳ мехост, на мо ширк меовардем ва на падарони мо ва ҳеҷ чизро ҳаром намегардонидем». Ҳамчунин ба дурӯғ нисбат карданд касоне ки пеш аз онҳо буданд, то он ки уқубати Муро чашиданд. Бигӯ: «Оё аз дониш (ҳуҷҷат) чизе назди шумо ҳаст, пас, онро барои мо берун оред!? Пайравӣ намекунад, магар гумонро ва нестед шумо магар дурӯғгӯӣ».

Дар ин оят баҳсу мунозира ва он шубҳаҳое, ки сабаби ширку баъзе чизҳоро ҳаром ҳукм кардани мушрикону пайравони онҳо буд, баён шудааст. Яъне Аллоҳтаъоло аз чунин амали мушрикони қаблан ва баъдан огоҳ буда, ба тағйир додани пиндори онҳо ва бедор кардани тавфиқи имон дар қалбҳои онҳо қодир аст. Аммо дар қалбҳои мушрикони тавфиқи имон вуҷуд надорад.

Яъне Аллоҳтаъоло дар ояте, ки ҳоло мавриди назари мо қарор дорад, хабар додааст, ки он лаҳза дур нест, ки мушрикони домани мунозираро пеш гирифта, барои исботи бегуноҳии худ ҳуҷҷат оварда хоҳанд гуфт, ки агар ризои Худованд намебуд, на мо ва на падарҳои мо ба ҳеҷ ваҷҳ ягон офаридаи Ӯ таъолоро худсарона ҳалол ва ё ҳаром ҳукм намекардем ва ба куфр худро олуида намесохтем. Гузашта аз ин, тавре дар ояти 20-уми сураи "Зухуруф" гузашт, мушрикҳо гуфтанд, ки: «агар Аллоҳ мехост, мо бутҳоро ибодат намекардем» ва ҳамчунин дар ояти 35-уми сураи "Наҳл" аз онҳо хабар омадааст: "Ва гуфтанд онҳое, ки мушрик шуданд: агар хости Аллоҳ намебуд, мо ба гайри Ӯ таъоло ҳеҷ чизро намепарастидем".

Хулоса, онҳо ва гузаштагони онҳо бо чунин далелҳои ботил худро гумроҳ наҳисобиданд. Аммо чунин суханбозӣ ва ба чашми мардум хокпошӣ барояшон суде наовард. Зеро ҳар феъле аз банда сар мезанад, он бо хоҳишу ихтиёри худӣ ўст. Гузашта аз ин борҳо ба ин мушрикон таъкид шуда буд, ки ин гуна амалҳои шумо хилофи шариати илоҳист. Агар дар ин гуна амалҳои онҳо Аллоҳтаъоло розӣ мебуд, чаро сари онҳо балоҳои зиёд фиристод, шаҳрҳояшонро харобу ба хок яксон намуд? Оё онҳо аз аҳволи қавмҳои гузашта, ки аз сўйи Аллоҳтаъоло барои ҳидоятшон пайғамбарон омада буданд, онҳоро эътироф накарда, борони туҳмату дурўғу бухтонро сарашон рехтанд, бо ин сабаб мўҷиби мучозоти илоҳӣ қарор гирифтанд, огоҳӣ надоранд? Чаро аз сарнавишти талхи онҳо дарси ибрат наомўхтанд? Боз чӣ мехоҳанд? Магар ҳамин аҳволи аҷдодашон барои онҳо ҳушдор набуд? Ё барои ҳақ будани рафтори худ ягон далели дигаре доранд? Агар доранд, пеш биёранд, то дида шавад, ки он чӣ гуна ҳуҷҷат аст! Не, онҳо ба ҳеҷ ваҷҳ чунин ҳуҷҷат надоранд, ки Аллоҳтаъоло дар он барои ҳалолро ҳаром ва ҳаромро ҳалол гуфтани мушрикон иҷозат дода бошад! Ҳақиқати сухан барои шумо ин аст, ки шумо тобеи пиндору ҳаёли хоми худ гардида, ҳақиқатро нодида гирифтед ва аз он пайравӣ намудед. Акнун ба шумо ба ҷуз дурўғўю бухтонгар сифати дигар дода намешавад.

Бояд мушрикону амсоли онҳо донанд, ки Аллоҳтаъоло чизеро хоҳад, ба бандагони худ ба таври рўшану ошкоро, бидуни тарсу бим аз касе амр мекунад.

Хулоса, Ў таъоло ҳамеша хоҳони имон овардани бандагони Худ буда амр намудааст, ки ай мардум, имон оред! Ҳамчунин хоҳони ширк ва куфрварзии бандагони Худ нест. Бинобар ин, ба дурӣ ҷустан аз инҳо фармон дода гуфтааст, ки кофир машав! (сураи "Бақара" о.102.), мушрик машав! (сураи "Луқмон".о.13) ва ғ.

قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَلِيغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

Қул фа лилләҳи-л-ҳуҷҷату-л-бәлиғаҳ. Фа лав шāа ла ҳадāкум аҷмаъин. 149.

149. Бигӯ: «Пас, Худорост далели расо (возеҳу равшану мӯҳкам). Ва агар Худо мехост, албатта, ҳамаи шуморо як ҷо ҳидоят мекард».

Дар ояти қаблӣ мушрикон гуфтанд, ки агар ӯ таъоло намехост, мо ширк намеовардем. Аммо барои исботи ин нукта сухани онҳо далел шуда натавонист ва ягон ҳуҷҷати дигар ҳам оварда натавонистанд. Дар ин оят ҳам Аллоҳ таъоло ба Расули Акрам (с) амр кардааст, ки ба он мушрикон бигӯ, ки он ҳуҷҷате, ки басо боъътимоду маҳкам ва раднашавандаву расо қонеъкунанда ҳуҷҷати Парвардигор аст. Ҳуҷҷати шумо дар назди он ҳеҷ эътиборе надорад. Ин аст, ки агар Аллоҳ мехост, бидуни ягон андеша ҳамаи мушриконро мисли фариштагон пок мегардонид, ҳидоят мекард ва шуморо дар маърази имтиҳон қарор намедод. Бе шубҳа, Аллоҳ таъоло ба ин кор қодир аст.

Ҳикмати Парвардигор аст, ки ба инсонҳо ақлу идрок дод. Ба воситаи пайғамбарон ва китобҳои Худ дар бораи ақидаҳои дуруст ва корҳои нек (роҳи рост, роҳи ҳидоят) ҳамчунин ақидаҳои нодуруст (ботил) ва корҳои бад (роҳи залолат, гумроҳӣ) хабар дод. Ва боз ҳушдору хабар дод, ки барои пайравӣ аз роҳи залолат ҷазо ва барои пайравӣ аз роҳи ҳидоят мукофот муқаррар шуда аст. Барои имтиҳон интиҳоби байни ин ду роҳро ба ихтиёри худ инсонҳо вогузор кард.

Касе роҳи ҳидоятро интиҳоб кунад небахт хоҳад шуд ва касе роҳи залолатро интиҳоб кунад бадабхт хоҳад шуд. Мушрикон барои худ кадом роҳро ихтиёр карданд?

Оё мушрикон ба ҳақиқати ҳукми шариат, ҳаққи шоҳидӣ додан доранд ва ё Пайғамбари Аллоҳ? Ояти зер посухи ин суол аст.

قُلْ هَلْ مَّ شَهِدَآءُكُمْ اَلَّذِينَ يَشْهَدُوْنَ اَنَّ اَللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَا فَاِنْ شَهِدُوْا

فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا وَالَّذِيْنَ

لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ ﴿١٥٠﴾

Қул ҳалумма шуҳадъакуму-л-лазӣна яшҳадӯна анналлоҳа ҳаррама ҳазъа. Фа ин шаҳиду фа лā ташҳад маъаҳум. Ва лā таттабиъ аҳвāа-л-лазӣна каззабу би айāтинā ва-л-лазӣна лā юъминӯна би-л-āхирати ва ҳум би Раббихим яъдилу́н.150.

150. Бигӯ: «Гувоҳони худро биёред!. То онон гувоҳӣ диҳанд, ки Аллоҳ инро ҳаром сохтааст!»). Пас, агар гувоҳӣ диҳанд, пас, ту ба онҳо эътибор мадеҳ ва хоҳишҳои касонеро, ки оятҳои Моро ба дурӯғ нисбат додаанд, пайравӣ макун ва касоне, ки ба охират имон надоранд, ба Парвардигори худ дигаронро баробар мекунанд!

Дар оятҳои қаблӣ гузашт, ки мушрикҳо бе он ки ягон далеле барои онҳо аз тарафи Парвардигор омода бошад, бо ихтиёри худ баъзе ҳайвонҳоро ҳалолу баъзеро ҳаром ҳукм намуданд. Ҳоло бошад ояти мазкур барои ин афрод як навъ ҷавоб буда, Ё таъоло ба Пайғамбари Худ (с) фармуда аст, ки ба ин мушрикҳо бигӯ, ки ай мушрикҳо, бо гумони худ гӯё аз сӯйи Аллоҳтаъоло барои шумо амр шуда бошад, ки баъзе ашёро барои худ ва ё барои ҳамсарони худ ҳалолу ҳаром ҳукм кунед. Пас, барои тасдиқи рафтори хеш агар шоҳидҳо дошта бошед, пеш биёред, то мо бо онҳо сари мубоҳиса бинишинем ва ҳақиқати мақсади шуморо аён кунем.

Дар идомаи оят Ё таъоло Ҳабиби Худ (с)-ро таълим додааст, ки ин тоифа аз Худо натарсида, ҷуръат карда, мушрик шуданд ва худсарона аз пеши худ, ҳукмҳо бароварданд, ба Аллоҳтаъоло дурӯғҳо бастанд. Ҳоло аз эҳтимол дур нест, ки бори дигар имкон пайдо карда, домани ғирромбозиҳоро гирифта, барои худ шоҳидҳо ва далелҳои бардурӯғ бисозанд, вале ту ба онҳо ҳамроҳӣ макун. Тобеи онҳо магарду ба дурӯғи онҳо дода машав ва ин дурӯғашонро тасдиқ макун. Зеро онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки натарсида оятҳои моро дурӯғ ҳисобиданду ба рӯзи қиёмат имон наоварданд ва бутпарастӣ карда ба Аллоҳи яккаву ягона чизеро баробар донистанд. Бинобар ин, ту асло дар ин ҷода бо онҳо марав ва аз ҳамақидаҳои онҳо мабош!!!

Хулосаи муфасссирони киром ин аст: касоне, ки худсарона ҳалолро ҳаром ё ҳаромро ҳалол меғӯянд, мувофиқи ҳукми ин оят мушриканд.

Ояти зер баёнгари он чизҳоест, ки дар ҳақиқат ҳам Аллоҳтаъоло онҳоро ҳаром гардонида аст.

﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّي عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَقَ نَحْنُ

نَزُّكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

✽Қул таъалав атлу ма ҳаррама Раббукум ғалайкум алла тушрикӯ бихӯ шай-ав ва би-л-вāлидайн иҳсāна-в ва лā тақтулӯ авлāдакум-м мин имлāқ. Наҳну нарзуқукум ва иййāҳум. Ва лā тақрабу-л-фавāҳиша ма зāҳара минҳā ва ма батан. Ва лā тақтулу-н нафса-л-лати ҳаррамаллоҳу иллā би-л-ҳаққ. Зāликум ва-с-сōкум бихӯ лағаллакум тағқилун. 151.

151. Бигӯ: «Биёед, то он чӣ Парвардигоратон бар шумо ҳаром ҳукм кардааст, бихонам: (он) ин аст, ки ба Ў чизеро шарик ҳисоб накунад ва бо волидайн нақӯӣ кунед ва фарзандони худро аз (хавфи) фақр ба қатл нарасонед. Мо шуморо ва онҳоро рӯзӣ медиҳем ва ба беҳаёиҳо, он чӣ зоҳир бошад ва он чи пӯшида бошад, наздик машавед. Ва ҳеҷ инсонро, ки Аллоҳ (хуни онро) ҳаром сохта аст, макушед, магар ба ҳақ. Инҳост, он чӣ ки Аллоҳ ба иҷрои он шуморо супориш карда аст. Бошад, ки шумо ақлҳоятнро кор фармоед.

Зимни тавзеҳи ояти мазкур Довуди Авдӣ аз Шаъбӣ ва Шаъбӣ аз Алқама ва Алқама аз Ибни Масъуд (р) чунин ривоят кардааст, ки Ибни Масъуд (р) гуфтанд: «Агар шахсе хоҳад, ки он васиятномаеро, ки дар он мӯҳри Расулуллоҳ (с) гузошта шудааст, назар кунад, бояд оятҳои 151-153-и сураи "Анъом"-ро мутолиа кунад».

Ҳоким дар «Мустадрак»-и худ аз Сайрафӣ ва ӯ аз Урва ва дар охир аз Ибни Аббос(р) чунин овардаанд, ки Ибни Аббос (р) гуфтанд: "Дар сураи "Анъом", оятҳое ҳаст, ки онҳо мӯҳқамоту уммулқитоб (модари китоб) ҳастанд. Баъди ин нукта Ибни Аббос (р) ҳамин ояти 151-умро тиловат намуданд."

Ҳоким низ дар "Муснад"-и худ аз Язид ибни Ҳорун ва дар охир аз Убода бинни Сомит ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) бо

ишора ба асҳоби худ гуфтанд: **“Кадоме аз шумо дар ин се чиз маро байъат мекунед?”** Расули Худо (с) чунин суолро ба миён гузошта, ояти мазкурро қироат кард. Чун аз хондан фориғ гашт, бо робита бо ин оят ин ҳарфҳоро ба забон овард: **“Пас шахсе (ба инҳо) вафо кунад (амал кунад) аҷри вайро Аллоҳ медиҳад ва шахсе аз инҳо чизеро кам намояду нуқсон варзад, (дар ин дунё) ҷазо бинад. Ҷазои шахсе ба қиёмат вогузор шавад қазияи ӯ ба Аллоҳ супорида мешавад. Агар Аллоҳ ирода кунад, азобаш намояд ва агар не, афваш кунад.”** (аз Ибни Касир).

Ба ҳар тақдир, Аллоҳтаъоло дар ин оят Расули худро чунин амр намудааст, ки ай Муҳаммад (с), ба он мушриконе, ки ғайри Худо дигар чизро низ мепарастанд ва баъзе чизҳои ҳалоле, ки Аллоҳ барои бандаҳояш офарида аст, ҳаром ҳукм мекунанд ва авлоди худро бо васвасаҳои шайтон мекушанд, бигӯ, ки ин ҳама кори шумо худсарона ва хатост. Биёед, то ман барои шумо он чизеро, ки Парвардигори шумо ҳаром ҳукм намуда аст, хонаму хабар диҳам, ки дар он на гумон аст, на тахмин ва на дурӯғ, балки он чи ба шумо гуфта мешавад, ваҳйест аз сӯи Аллоҳтаъоло! Васияти аввали ман ин аст, ки ба Аллоҳ ягон чизро ба ҳеҷ ваҷҳ шарик наоред. Оре! Дар ин хусус оятҳо ва ҳадисҳои хеле фаровон ривоят шудааст. Масалан, дар "Саҳеҳ"-и Муслим аз Ибни Масъуд (р) омадааст, ки ӯ гӯфт: **“Шахсе фавад дар ҳоле ки ба Аллоҳ ҳеҷ ширке наоварда аст, дохили Ҷаннат мешавад”**. Дар ояти 47-уми сураи "Нисо" чунин омада: **“Ҳар ойина, Аллоҳтаъоло касеро, ки ширк оварда бошад, мағфират намекунад ва аз ширк поён агар гуноҳе содир шавад, он мағфиратшаванда аст”**.

Васияти дувум ин аст, ки ба падару модари худ нақӯӣ кунед. Оре! Аллоҳтаъоло дар оятҳои Қуръон дар бисёр маврид иззату эҳтироми волидайнро бо тоату ибодати худ дар як мақом қарор додааст. Яъне ба ҷо овардани эҳтироми волидайн ва ба онҳо нақӯӣ кардан аз зумраи беҳтарин ибодатҳост. Дар "Саҳеҳайн" дар ин хусус аз Ибни Масъуд (р) ривоят омадааст, ки меғӯяд: «Аз Расулаллоҳ (с) пурсидам, ки ё Расулаллоҳ (с), кадом амал беҳтар аст? Гуфтанд: **“Адо кардани намоз дар вақти худ.”** Пурсидам: боз кадом амал беҳтар аст? Гуфтанд: **“Ба падару модар некӯӣ кардан.”** Пурсидам: боз кадом амал беҳтар аст? Гуфтанд: **“Дар роҳи ризои Аллоҳ ҷиҳод намудан.”** Ибни Масъуд (р) меғӯяд, ки

агар боз суол меодам, Расули Худо (с) барои ман зиёд мегуфтанд.

Васияти севум: *Аз тарсу бими ба фақру камбагалӣ мубтало шудан фарзандони худро қатл накунад.* Оре! Одати арабҳои замони ҷоҳилият чунин буд. Аллоҳтаъоло бандаҳои Худо дилпур намуда гуфтааст, ки ҷойи тарсу ҳарос нест, ба ҳеҷ сурат зинда мондани он навзодон шуморо муфлису бебизоат намегардонад, Мо ҳам ба шумо ва ҳам ба онҳо ризку рузӣ медиҳем.

Дар "Саҳеҳайн" аз Абдуллоҳ бинни Маъсуд (р) ҳадисе ворид шуда аст, ки Расулуллоҳ (с)-ро пурсиданд: Кадом гуноҳ бузургтар аст? Дар посух гуфтанд: **“Агар ба Офаридгори худ чизеро шарик донӣ.”** Боз аз Ӯ (с) пурсиданд: «Кадом гуноҳ бузургтар аст? Гуфтанд: **“Аз хавфи камбагалӣ фарзанди худро ба қатл расонидан.”** Пурсиданд: Боз кадом гуноҳ бузургтар аст? Гуфтанд: **“Бо зан (ё духтар)-и ҳамсоя зино кардан.”** Баъди чунин суолу ҷавоб Расулуллоҳ (с) давоми ҳамин оятро тиловат карданд, ки гуфтаи ӯ (с)-ро тасдиқ менамуд».

Чаҳорум васияте, ки Аллоҳтаъоло бандагони худро аз иҷрои он боз дошта аст, ба гуноҳҳои фаҳш зоҳирану ботинан наздик шудан аст. Тафсири ин ҷузъи оят дар ояти 120-уми ҳамин сура гузашт ва бо овардани ҳадисе аз такрори эзоҳи он даст кашидем. Дар "Саҳеҳайн" аз Ибни Маъсуд (р) чунин ривоят омада аст, ки Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **“Ҳеҷ нафар аз Аллоҳтаъоло дида ғайратноктар нест, аз ҳамин ҷиҳат гуноҳҳои фоҳишро, чи зоҳиран бошанду чи ботинан, ҳаром гардонида аст.”**

Абдул Малик бини Умайр аз Варрод аз мавлояш Муғира ривоят кардааст, ки Саъд бини Убода гуфт: «Агар марди бегонаеро ҳамроҳи ҳамсарам медидам, на ба пушти корд, балки бо дами он вайро мезадам. Ин суханро ба Расулуллоҳ (с) расониданд. Ӯ (с) дар тасдиқи сухани бини Убода гуфтанд: **“Оё тааҷҷуб намекунад? Аз ғайрати Саъд дида дар ин масъала ман ғайратноктарам ва Аллоҳтаъоло аз ман ғайратноктар аст? Аз ин боис гуноҳҳои фоҳиш, чи зоҳир бошанду чи ниҳон, ҳаром гардонида, шудаанд.”**

Хулоса, дар ин мавзӯ ҳадисҳои саҳеҳи зиёде фароҳам омадааст, ки ин ҷо овардани ҳамаи онҳоро имкон надорем. Бояд бигӯем, ки шахси мусалмон барои дифоъ аз наngu номус ва обрӯи маҳорими худ боистӣ аз хеш ғайрат нишон диҳад. Агар дар чунин ҳолатҳо хомӯширо авло донад, аз шумори даюсон аст.

Панҷумин васияте, ки Аллоҳтаъоло барои роҳ надодани он амр карда аст, ин наредхтани хуни ба ғайри ҳақ мебошад. Оре! Аллоҳтаъоло мардумро таъкидан аз резонидани хуни ба ғайри ҳақ наҳй карда, гуноҳи онро дар шумори гуноҳҳои фоҳиш қарор додааст. Аз ин ҷо маълум мегардад, ки редхтани хуни ноҳақ аз гуноҳҳои қаблӣ дида ҳаромтар буда, ба ҷуз қатли қотил муҷозоти дигар надорад. Дар ин мазмун ояти 32-юми сураи "Моида" ҳам ҳушдор дода аст: *«Агар касе касеро ба ноҳақ ҳалок созад, гуноҳи ӯ ба он баробар аст, ки гӯё тамоми мардуми рӯи Заминро ба қатл расонидааст. Касе нафареро аз вартаи ҳалокат бираҳонад, гӯё ҳамаи мардумро аз марг наҷот додааст»*.

Бо овардани ҳадиси зайл ҷузъи истисноии ояти мазкур, яънеки бо ибораи *«илло бил ҳақ»* ифода ёфтааст, иншоаллоҳ, эзоҳи худро хоҳад ёфт. Абӯ Довуд ва ан-Насоӣ аз модарамон Ойша (раз) чунин ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтанд: ***“Резонидани хуни шахси мусалмоне, ки гӯяндаи ло иллоҳа иллалоҳ ва анни расулulloҳ - (нест Аллоҳе магар Аллоҳи ягона ва ба дурустие, ки Муҳаммад Расули Ёст) аст, ба ғайри се сабаби роиҷ иҷозат (ё ҳалол) нест, балки корест ҳаром.”*** Он се сабаб инҳоянд: ***“1-ум мард ё зане, ки зинокоранд. 2-юм шахсе ки хуни ба ғайри ҳақро резонад. 3-юм шахсе ки аз дини худ, яъне аз Ислом дурӣ ҷуста, аз ҷамоаи мусулмонҳо фирор карда, ба куффор пайваст шавад.”***

Бо ривояти Имом Аҳмад ва Тирмизӣ ва Насоӣ ва дигарон аз амирулмуъминин Усмони бинни Аффон (р) (ҳангоме ки душманҳо вайро дар муҳосира нигоҳ медоштанд) омадааст, ки ӯ (р) гуфт: Аз Расулulloҳ (с) шунидам, ки мегуфт: ***“Резонидани хуни мусалмон бе содир кардани ин се кор ҳалол нест: 1-ум марде, ки баъд аз Ислом оварданааш баргашта кофир шуда бошад. 2-юм бо никоҳи саҳеҳ зан гирифта асту боз ба зино машғул шудааст. 3-юм касеро ба ноҳақ куштааст. Ба Аллоҳ қасам, на дар ҷоҳилият ва на дар даврони тантанаи Ислом, олуда ба зино набудаам ва баъди он, ки Худованд маро ба дини мубини Исломи азиз ҳидоят намуд, ба ҷойи он дини дигареро орзу накардаам ва ҳамчунин ба ноҳақ ҳеҷ гоҳ хуни касеро наредхтаам, пас барои чӣ қасди ҷони ман доред?”***

Аллоҳтаъоло дар охир ба дастурҳои додаи хеш ишора намуда, фармудааст, ки ба шумо чунин супориш додем, то шояд

шумо аҳдномаҳои динӣ ва амру наҳйро фаҳмида, ақлҳоятонро кор фармоеду байни ҳалолу ҳаром фарқ гузошта тавонед.

Хулоса, мухтасаран мазмуни ояти мазкур ин аст, ки Аллоҳтаъоло чанд амалро барои бандагони Худо ҳаром гардонид ва аз онҳо дурӣ чустанро амр намуд. Аз ҷумла, аз ба Худо ширк овардан, аз раво дидани муносибати ношоиста ба волидайн, аз ба қатл расонидани фарзандон, аз даст ба зинокорӣ задан ва аз хуни ба ғайри ҳақ рехтан.

Ояти зер идомаи мантиқии ояти боло буда, чанд масъалаи муҳимро бозгӯ месозад.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ
وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا تَكْلِفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَإِذَا
قُلْتُمْ فَأَعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۚ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّيْنَاكُمْ

بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٠٢﴾

Ва лā тақрабу ма́ла-л-яти́ми иллā би-л-лати́ ҳия аҳсану ҳатта́ яблуга ашуддаҳ. Ва авфу-л-кайла ва-л-ми́зāна би-л-қист. Лā нукаллифу нафсан иллā вусъаҳā. Ва изā култум фаъдилу ва лав кāна зā қурбā ва биъаҳдиллāҳи авфу. Зāликум ва-с-сōкум биҳи лаъаллакум тазаққарун. 152.

152. Моли ятимро наздик машавед, магар бо он шевае ки некӯтар аст, то он ки ба балогат расад ва паймона ва тарозуро бо адолат бипаймоед. Ҳеҷ касро Мо тақлиф намекунем, магар миқдори тоқати ӯ. Ва чун сухан гӯед, пас, инсофро риоя кунед, агарчи маҳкумшуда наздикон(-и шумо) бошад! Ва ба аҳди Аллоҳ вафо кунед! Ин аст, он чӣ Аллоҳ шуморо супориш карда аст, то шояд шумо пандпазир шавед!

Аллоҳтаъоло дар ин оят, чуноне ки дар ояти 10-уми сураи "Нисо" гузашт, хӯрдани моли ятимро наҳй намудааст. Дар ҷузъи истисноии ин оят ӯ таъоло мефармояд: «магар бо роҳҳои

дуруст». Ибни Аббос (р) гуфта, ки чун ин ду оят нозил шуд, асҳоб рафтанду молҳо ва таому шаробе, ки аз ҳиссаи ятимон наздашон буд, ҷудо сохтанд. Гоҳо мешуд, ки таомеро, ки аз моли ятим барои худи ӯ омода месохтанд, вай табъи дил тановул мекард ва қисме аз он боқӣ мемонд. Касе аз рӯйи тақво боқии вайро намехӯрд. Хулоса, таоми боқимонда фосид ва исроф мешуд. Барои парасторони ятимҳо ин гуна амалҳо машаққат шуд ва ин қазияро назди Расулуллоҳ (с) нақл карданд. Ҳамоно буд, ки Аллоҳтаъоло барои кушоиши мушкилоти онҳо ояти 220-уми сураи «Бақара»-ро, ки маънои он ба мазмуни ин оят рост меояд, нозил намуд ва онҳо аз ин бори вазнин сабукдӯш шуданд. Яъне Аллоҳтаъоло барои чунин шахсон гуфт, ки ай Муҳаммад (с), асҳоб аз муомила бо ятимҳо аз ту мепурсанд, барои онҳо гӯй, ки ба салоҳ овардани кори онҳо барои шумо беҳтар аст. Яъне агар моли онҳоро бо моли худатон бе сӯйиистифода омехта кунед, ин дуруст аст, зеро онҳо низ бародарони шумоянд, Аллоҳтаъоло кӣ фасодкор аст ва ки салоҳкор медонад.

Хулоса, бо ваҳй шудани ин оят Расулуллоҳ (с) ба онҳо (яъне, парасторони ятимон) гуфт, ки таоми онҳоро бо таоматон ва шаробашонро бо шаробатон якҷоя кунед, ҳам барои онҳо ва ҳам барои худатон (то ин ки исроф нашавад) кор фармояд, беҳтар аст. Ҳукми дигар ин аст, ки то ятим ба балоғат нарасад, соҳиби ақлу фаросат нашавад ва хариду фурӯшро аз худ накунад, Аллоҳтаъоло ба ӯ супоридани молашро наҳй (манъ) намудааст. Ин буд супориши аввал.

Аллоҳтаъоло дар ояти 1-уми сураи «Мутаффифин» ваъид (ваъдаи ҷазо) намудааст: «Вой бар паймонкунандагон». Дар супориши дуввуми ояти таҳти назар ин ваъидро таъкид намуда фармудааст, ки чун чизеро бо паймона ё бо вазн мефурӯшед ё мегиред ва ё қарз медиҳед, баробарию адлро пеша кунед. Зеро Худованд мардуми пешинаро ба сабаби он, ки дар паймона ва вазн фиреб дода, мардумро зиён расониданд, ҳалок гардонидааст. Бори дигар ҷузъи ояти 286-уми сураи «Бақара»-ро дар ин оят таъкид намуда фармудааст, ки ҳеҷ касро ҷуз ба қадри тавоногияш таклиф намекунем. Яъне дар тамоми таклифҳои шаръӣ, аз он ҷумла дар адо кардани ҳаққи ҳамдигар ё гирифтани ҳаққи худ бо паймона ё бо тарозу, чуноне ки дар ояти 85-уми сураи «Худ», ояти 47-уми сураи «Анбиё», ояти 25-уми сураи «Ҳадид», ояти 35-уми

сураи «Исро», ояти 182-уми сураи «Шуъаро» ва ояти 9-уми сураи «Раҳмон» омадааст, банда бояд ба қадри тоқаташ кӯшиш ба харҷ диҳад. Дар ҳолате, ки инсон тамоми кӯшишҳо ва чораҳо бо нияти нек ба роҳ монд, аммо баъди аз амал фориғ шудан маълум гардид, ки ба баъзе хатоҳо роҳ дода шудааст, аз сабаби он, ки дар нияташ фиреб додан набуд, барои ӯ ҳеҷ ҷараҷе нест. Зеро дурустии нияти ӯро Аллоҳтаъоло медонад.

Дар супориши севум Аллоҳтаъоло бандагони Худро фармудааст, ки шумо дар коре қазоват мекунед ё шоҳидӣ медиҳед ё ботил будани суханеро ривоят мекунед ва ё ба хотири айбе, ки шоҳидон доранд, ҳақиқатро ошкор намуда, бар зидди онҳо гувоҳӣ медиҳед, агарчи ин гуна шоҳидӣ додани шумо алайҳи худатон ва ё хешонвандонатон бошад ҳам, адлу инсофро риоя карда, сухани ростро гӯед. Зеро Аллоҳтаъоло дар кадом макон ва ё дар кадом ҳоле набошад, барои ҳама бандагони Худ боадл буданро амр намудааст. Чунин мазмун дар ояти 135-уми сураи «Нисо» низ гузашт. Оре! Инсон бояд дар ҳама сурат савобҷӯ бошад. Лизо ба хотири риояи хешу таборӣ ё бо ангезаи бегонагӣ касеро ноҳақ тарафдорӣ накунад ва ё таассубро ҳаргиз пешаи худ насозад. Мувофиқ ба адлу инсоф ҳукм кунад. Дурӯғ гуфтану ба ноҳақ шоҳидӣ додан ё адлро зери по ниҳодан, ин гуна амалҳо таҳти ояти қаблӣ, ки ҳаромҳоро баён намуд, дохил аст.

Дар чумлаи чаҳоруми ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ба он аҳде, ки ба Аллоҳ додаед, вафо кунед! Муфасссирон, мисли Ибни Ҷарир ин чумларо чунин тафсир намуданд: “Инсоне, ки худро бандаи Аллоҳ мешуморад, бояд ба аҳди додааш вафо кунад. Хусусан дар нахуст аҳди шахси мусалмон ин аст, ки амри Парвардигорро итоат кунад ва аз ҳарчи, ки ӯро наҳй кардааст худдорӣ намояд, ба китобу ба суннати Расули Ӯ таъоло амал созад. Ин аст вафо кардан ба аҳде, ки бо Аллоҳ бастааст.”

Қуртубӣ гуфтааст, ки мазмуни ояти мазкур ом буда, аҳдеро, ки ду инсон бо ҳам мебанданд, онро низ дар бар мегирад. Яъне ҳар аҳде, ки байни ҳамдигар баста мешавад, бе узр шикастани он корест хилофи шариъат ва таҳти чизҳои ҳаром ҳукмкардаҳои Аллоҳтаъоло дохил аст.

Дар охир Аллоҳтаъоло ба он панҷ амре, ки дар ояти қаблӣ ва ин чаҳор амре, ки дар ояти таҳти назар зикр шуд, ишора намуда, фармудааст, ки ба иҷрои ҳамаи онҳо шуморо Аллоҳтаъоло

таъкидан васият ва супориш кардааст, бошад, ки шумо панд гиред ва аз он чи ки Аллоҳтаъоло наҳй намудааст, худро боз доред.

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ

عَنْ سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Ва анна ҳазā сиротӣ мустақиман фа-т-табиъуху ва лā таттабиъу-с-субула фа тафаррақа бикум ъан сабилиҳ. 3āликум вассōкум биҳи лаъаллакум таттақун. 153.

153. Ва ин роҳи рост роҳи Ман аст, пас, онро пайравӣ кунед ва роҳи дигарро пайравӣ макунед, ки (ин роҳҳо) шуморо аз роҳи Худо ҷудо гардонанд! Ин аст, он чӣ ки Аллоҳ шуморо ба он васият (ҳукм) мекунад, то шояд шумо парҳезгорӣ кунед».

Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки ин аст он дини рости дурусте, ки барои шумо шариъат гардонида шуд.

Акнун ба он чанг занед, он шуморо ба сарманзили ризои Аллоҳтаъоло мерасонад. Роҳи дуруст ҳамин аст, ҳамин дину ҳамин роҳро тобеъ шавед, ба дигар роҳҳо ё ба дигар динҳо тобеъ шудан хатост, зеро онҳо шуморо тафриқа ва пароканда месозанд ва аз роҳи ҳидояти Парвардигор дур мекунанд. Дар охир ба иҷрои фармоишоти ин оят ишора намуда гуфтааст, ки ин аст, ки Худованд шуморо супориш дода васият намуд, то шояд (бошад), ки шумо шахсони парҳезгор бошед ва аз хоҳишоти ҳавову ҳавас парҳез кунед.

Акнун ин ҷо овардани чанд ҳадисро дар робита ба равшан сохтани маънои ояти мазкур ба маврид медонем. Имом Аҳмад ибни Ҳанбал (р) аз Абдуллоҳ Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд: «Рӯзе Расулуллоҳ (с) бо дасти худ дар Замин як хати ростеро кашиданд ва гуфтанд, ки **“Ин роҳи рости мустақим роҳи Худост.”** Баъдан аз ҷониби чапи ӯ хатчаҳо кашиданд ва гуфтанд, ки **“Барои фаро хондани мардум дар сари ҳар кадоми ин роҳчаҳо шайтоне ҳаст. Локин ин роҳи рост роҳи ман аст, пас роҳи Аллохро тобеъ шавед ва тобеъи дигар роҳҳо машавед, то он роҳҳо шуморо гумроҳ насозанд.”** Пас Расули Аллоҳ барои тасдиқ ва таъкиди суханашон ояти мазкурро тиловат намуданд».

Ҳамчунин Тирмизӣ ва Имом Аҳмад ва Насой бо овардани ровиҳои хеле зиёд аз Расулulloҳ (с) ин ҳадисро ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Аллоҳтаъоло роҳи ростро мисол оварда гуфтааст, ки ана ин роҳи рост аст ва аз ду тарафи он роҳ девори баланди соҳиби дарҳои кушода ва пардаҳои овезон, назди сари роҳи рост хонандае (даъваткунандае) ҳаст, ки мегӯяд: Ай мардум, ҳамаи шумо бе ягон ихтилоф дар ин роҳи рост дароеду тафриқабозӣ накунед! Болои он роҳи рост инчунин хонандае низ ҳаст, ки чун инсон хоҳад даре аз дарҳои тарафи росту чапи роҳи ростро кушояд, ба ӯ мегӯяд: Вой бар ту, накушо! Агар кушӣ албатта, дохили он мешавӣ! Бидон, ки он роҳи рост Ислои аст ва он ду деворӣ баланд ҳудудҳои муайянкардаи Парвардигор аст ва он дарҳои кушодаи пардадор ҳаромкардаҳои Ёст ва хонандаи (даъваткунандаи) сари роҳи рост китоби Худост, хонандаи (даъваткунандае) болои роҳи рост истода воъизи Аллоҳтаъолост, ки ӯ дар дили ҳар бандаи мусалмонат аст.”**

Аз Убода ибни Сомит (р) ривоят шудааст, ки Расулulloҳ (с) ин се оят (151-152-153)-ро тиловат намуд ва чун аз тиловати ин се оят фориғ шуданд, фармуданд: **“Бо истифода аз (дах) аҳкоми ин се оят ва иҷрои онҳо кадоми шумо ба ман даст дода байъат мекунед? Ҳар касе ба инҳо вафо кунад, Аллоҳ подоши ӯро медиҳад. Ва агар ҳар касе аз онҳо чизеро кам кунаду Худои таъоло ӯро дар ҳамин дунё ба ҷазо кашад, ин ҷазои ӯст. Ва агар Аллоҳ ҷазои ҳар касеро, ки ба охират таъхир кунад, хоҳад дар қиёмат ҷазояш медиҳад ва агар хоҳад, аз гуноҳи ӯ дар мегузарад.”**

Хулоса, ба ин мазмун ояту ҳадисҳо бисёр аст. Аз он ҷумла, ояти 257-уми сураи «Бақара» мазмуни ин оятро таъкид менамояд. Роҳи росту дурусту мустақим, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, ба дигар пайғамбарҳо ва ба умматҳои онҳо, аз он ҷумла, чуноне ки ояти зер ишора дорад, ба Мӯсо (а) низ тақлиф шудааст.

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ

شَيْءٍ وَهَدَىٰ وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ بَلِقَاءَ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ

Ќумма атайнā Мӯса-л-китаба тамāман љала-л-лазӣ аҳсана ва тафсила-л ли кулли шай-ив ва ҳуда-в ва раҳмата-л лаъаллаҳум би лиқои Раббихим юьминун. 154.

154. Сипас, ба Мӯсо китоб додем, то бар ҳар касе, ки некӯкор буд, неъматӣ Худро тамом кунем ва то ҳар чизеро баён кунем ва (низ) барои ҳидоят ва меҳрубонӣ, то шояд онҳо ба мулоқоти Парвардигори хеш имон оранд.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло ӯ (с)-ро фармудааст, ки бори дигар аз ҷониби Мо ба он мушрикони гӯй, ки Парвардигор хабар додааст, ки Мо қабл аз нузули Қуръон ба Мӯсо (а) низ китоби осмонӣ, яъне Тавротро бо шеваи некӯ, бо мақсади он, ки неъматӣ худро бар ӯ (а) ва касоне, ки нақӯро пойбанди тоати мо буданд, пурра гардонем, нозил намудем. Яъне ба ҳар чизе, ки шариъати Мӯсо (а) эҳтиёҷ дошт, Таврот комилан ҷомеъу пурра фаслқунанда буд.

Зимнан маълум мешавад, ки аз Одам (а) сар карда, то ба дигар силсилаи пайғамбарони авлоди ӯ (а), яъне ба ҳамаи онҳо бо мақсади дуруст ба роҳ мондани рисолаташон Аллоҳтаъоло китоб ё ин ки ваҳйи худро фиристодааст. Ба шариъати охирин (яъне шариъати Муҳаммад (с)) аз ҳама наздиктар ин шаръиати Мӯсо (а) ва китоби ӯ (а) Таврот буд, ки баъзе мақсадҳои дар Таврот зикршуда ин ҷо низ баён шуд.

Оре! Нузули Таврот дар ҳудуди асри худ барои мардум ҳамчу нуру раҳмати Парвардигор буд. Он ҳукмҳое, ки дар оятҳои Қуръон мавҷуданд, дар шариати тамоми пайғамбарони гузашта бо тағиротҳои ҷузъӣ ҷой доштанд ва ба сабаби ингуна ҳукмҳои дарҳои ҳидоятӣ раҳмати Парвардигор кушода гардид, то ин, ки мардум бо амал ба ин ҳукмҳо ба мулоқоти Парвардигор имони комил ҳосил кунанд.

Хулоса он аст, ки ҳамеша ҳукмҳои китоби илоҳӣ ҳамроҳи инсон бояд дар амал ҷорӣ бошанд. Зеро ягона наҷоти башар ин ба ҳукми китобҳои илоҳӣ амал кардан аст.

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Ва ҳазā китабун анзалнāху мубāракун фа-т-табиъӯху ва-т-тақу лаъаллақум турҳамун. 155.

**155. Ва ин (Қуръон) Китобе аст, бобаракат, ки онро фуру̇
фиристодем, пас, онро пайравӣ кунед ва парҳезгорӣ кунед, то
шояд бар шумо меҳрубонӣ карда шавад.**

Аллоҳтаъоло дар ин оят дар шаъни Қуръон гуфтааст, ки ин китоб (Қуръон)-е, ки бар Муҳаммад (с) фиристодем, сифатҳои хубро дар бар гирифтааст ва ҳам дар ин дунё ва ҳам дар охираш шаъни бузург дораду бисёр бобаракат аст ва манфиатҳои динию дунявии инсонро таъмин мекунад. Оре! Ин ҳақиқатро шахсе дарк мекунад, ки мусалмон асту бо Қуръони карим алоқаи хуб дорад.

Дар ҷумлаи дуюм фармудааст, ки касе аз зиндагонии дунё баракати ҳарду дунёро хоста бошад, пас бояд, ки тобеи Қуръон шавад. Ба ғайри Қуръон ба дигар китоб ё ба дигар қонун тобеъ шудан ҳеч баракате надорад.

Ба ғайри Қуръон дигар китобҳо ва ё қонунҳои аз тарафи инсонҳо ихтироъшуда, инсониятро ба мақсади ниҳонии дунёӣ ва охираш расонида наметавонанд. Вақто ки инсон тобеи Қуръон шуд, бояд парҳезгору Худотарс (батақво) бошад. Зеро бе тақво ба дастуроти Қуръон тобеъ шудан аз тасаввур берун аст. Натиҷа он аст, ки агар шахсе ба ҳукми оятҳои Қуръон муҳолифат накунад, балки онҳоро пазируфта дурӯғ наҳисобад ва ба онҳо амал кунад, иншоаллоҳ, мавриди раҳмати Парвардигор қарор мегирад. Зеро ваъдаи Худованд аст, ки ҳарчанд инсон дар фурутарин чоҳҳои залолат фуру рафта бошад, пас хоҳад, ки ба рӯшноии ҳидоят боло шавад, ягона ресмони мустаҳкаму бовариноке, ки ба он чанг зада ба мақсади худ мерасад, ин ресмони Қуръон аст.

أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ

دِرَاسَتِهِمْ لَغَفِيلِينَ ﴿١٥٦﴾

**Ан тақулӯ иннамā унзила-л-китāбу ъалā тӯифатайни
мин қаблинā ва ин куннā ъан дирӯсатиҳим ла
ғофилӣн. 156.**

**156. То нагӯед: «Чуз ин нест, ки бар ду тоифаи пеш аз мо Китоб
фуру̇ фиристода шудааст. Ва ба дурустӣ ки мо аз тиловату
омӯхтани онҳо беҳабар будем.**

Ибни Ҷарир ба ояти қаблӣ ишора намуда, маънои ин оятро чунин эзоҳ додаанд: «Мурод аз нозил кардани Қуръон бар Муҳаммад (с) ин аст, ки то мушрикони араби ғайру худхоҳ дар рӯзи Қиёмат ҳуҷҷат оварда натавонанд ва нагӯянд, ки китобҳои осмонӣ яъне Тавроту Инҷил фақат бар ду тоифа бар яҳуду насоро пеш аз мо нозил шудааст. Барои мо китобе нозил нашуд ва пайғамбаре барои мо фиристода нашуд, то ин, ки он китобро барои мо хонаду фаҳмонад ва мо ба ӯ итоат кунем. Ё агар Қуръон нозил намешуд, мумкин буд, ки ҳуҷҷати дигаре пеш оварда мегуфтанд, ки мо забони он ду китобро намедонистем ва мухотаби онҳо қарор надоштем, байни мо ва онҳо алоқа барқарор набуд ва аз дарсу мазмуни онҳо мо ғофил будем».

Хулоса, имрӯз ҳуҷҷати Аллоҳтаъоло, (яъне, Қуръон) ва ин барномаи раҳмату ҳидояти умумии Парвардигор дар хонаҳои онҳо фуруд омад, то дар нахуст худи онҳо аз он истифода кунанд ва боз ин амонати илоҳиро дар тамоми ҷаҳон таблиғ намоянд. Баъд аз нозилшавии Қуръон, мушрикон барои ҳақ будани ақидаи ботили худ дигар ҳуҷҷате надоранд, ки пешниҳод кунанд. Зеро Қуръон барои қавму наҷоди махсус ё барои диёри махсус фуруд наомада, балки тамоми мардуми рӯи сайёраи Заминро мухотаби худ қарор додааст. Алҳамду лиллоҳ, бо фазлу тавфиқи илоҳӣ ин пайғоми охирину умумии Парвардигор дар солҳои аввал ба баракати Расул (с) ва асҳоби ӯ дар аксари ғушаву канори ҷаҳон домани худро паҳн намуд. Ин муқаддимаро ояти зер идома медиҳад.

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيْنَهُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةً ۖ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۖ سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

Ав тақулу лав анна унзила ғалайна-л-китāбу ла кунна аҳдā минҳум. Фақад ҷāакум баййинату-м ми-р-Раббикум ва ҳуда-в ва раҳмах. Фа ман азламу мим ман

каззаба би аййатиллаҳи ва садафа ʔанҳа. Са начзи-л-лазина ясдифуна ʔан аййатина сӯа-л-ʔазāби би ма кану ясдифун. 157.

157. Ё то нагӯед: «Агар бар мо Китоб фуруд оварда мешуд, албатта, мо аз онҳо роҳёфтатар мебудем». Пас, ба дурустӣ ки аз ҷониби Парвардигори шумо ҳуҷҷат ва ҳидоят ва раҳмат ба шумо омадааст. Пас, кист ситамгортар аз касоне ки оятҳои Худоро ба дурӯғ нисбат кунанд ва аз он рӯй мегардонанд? Зуд бошад, онҳое, ки аз оятҳои Мо рӯй гардониданд, ба сабаби рӯйгардон шуданишон ба бадтарин азоб ҷазо хоҳем дод.

Маънои ояти мазкур ба ояти қаблӣ хеле шабоҳат дорад.

Ҷане агар Қуръон нозил намешуд, мумкин буд, ки мушрикону амсоли онҳо дар рӯзи саволу ҷавоб баҳонаҷӯӣ карда, меғуфтанд, ки мо арабҳои бедорзеҳну росихфаҳм ва дорои ҳофизаи қавӣ будем. Агар китоби осмонӣ барои мо нозил мешуд, чуноне ки бар он ду тоифаи пеш аз мо нозил шуда буд, қатъиян нисбат ба онҳо роҳёфтатар мебудем. Ин ҷузъи оятро ояти 42-юми сураи «Фотир» таъкид намуда, гуфтааст, ки «қасам хӯрданд бо сахттарин қасамҳои худ, агар биояд ба онҳо тарсонанда, албатта, хоҳанд буд роҳ ёфтатар аз ҳар як уммат». Оре! Онҳое, ки дар ин дунё аз ҳеҷ кас тарсе надоранд, ҳоло чунин суҳанҳоро мегӯянд, агар барои онҳо аз тарафи Аллоҳтаъоло китобе нозил намешуд, дар он рӯзи сахтӣ, албатта, онҳо хомӯш нанишаста, балки ҳазорҳо баҳонаҳо меҷӯстанд.

Бинобар ин, дар давоми ин оят омадааст, ки дар ҳақиқат аз тарафи Аллоҳтаъоло Қуръони азим барои шумо омад ва ҳалолу ҳаромро баён намуду роҳи ҳидоятро нишон дод. Барои касоне, ки тобеи Қуръон мешаванд, Қуръон раҳмати Парвардигор аст. Пас, бо овардани узрҳои ботил ва баҳонаҳои мардуд на дар ин дунё баҳона ҷуста метавонанд ва на дар қиёмат. Зеро дар идомаи ояти мазкур омадааст, ки оё аз касе, ки оятҳои Парвардигорро, ки барои мардум раҳмату ҳидоятанд, дурӯғ пиндорад ва бовар накунад, гумроҳтар каси дигаре ҳаст? Ҷавоб яктост: Нест! Акнун касоне, ки дар гумроҳӣ рафтанд ва аз ҳукми оятҳои Аллоҳтаъоло рӯйи гардониданд, ба зудӣ азоби шадид, сазову ҷазо хоҳанд дид. Ин ҷузъи оятро ояти 88-уми сураи «Наҳл» таъкид намуда фармудааст: «Онон, ки кофир шуданд ва боз доштанд мардумро аз роҳи Худо, афзун медиҳем онҳоро азобе болои азоб ба сабаби он, ки фасод мекарданд».

Касоне, ки ба оятҳои Аллоҳтаъоло имон намеоранд, чиро интизоранд? Ба ин савол ояти зер ҷавоб медиҳад:

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ

رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ

مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ أَنْتَظِرُونَ إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

**Ҳал янъуруна иллā ан таътияҳуму-л-малъикату ав
яътия Раббука ав яътия баъзу айъати Раббик. Явма яъти
баъзу айъати Раббика лā янфаъу нафсан ѓмāнуҳā лам
такун āманат миn қаблу ав касабат фй ѓмāниҳā хайрo.
Қулинъаъирун иннā мунъаъирун. 158.**

**158. Оё мунтазир намешаванд, магар он ки ба онҳо фариштагон
биёнд ё ҳукми Парвардигори ту биёнд ё баъзе нишонаҳои
Парвардигори ту биёнд? Рӯзе, ки баъзе нишонаҳои Парвардигори
ту биёнд, касеро имони ӯ нафъ надиҳад, ки пеш аз ин имон
наёварда буд ё дар имони худ ҳеҷ амали хайрро касб накарда буд.
Бигӯ: «Мунтазир шавед, ҳамоно, мо низ мунтазирем!».**

Аллоҳтаъоло дар ин оят барои кофирону муҳолифони Расули Худ (с) ва дурӯғҳисобандагони оятҳои Қуръонӣ ва барои он касоне, ки садди роҳи ҳидояти мардум шудаанд, ваъиди (ваъдаи азоб) шадид намуда, фармудааст, ки Мо дар бораи ваҳдонияти Худ ва барои исботи рост будани суҳанҳои пайғамбари худ - Муҳаммад (с) ҳуҷҷатҳои қатъӣ ҳудро пешниҳод намуда, пиндору ақидаҳои нодурусти мушрикони ва амсоли онҳоро дар оятҳои қаблӣ ботил сохтаю рад намудем. Ҳоло бошад, онҳо барои тасдиқи ин гуфтаҳо дигар чиро фаҳмидан меҳоҳанд ва онҳо боз чиро интизорӣ мекашанд? Оё, онҳо интизори онанд, ки фариштагон оянд ё Парвардигор ба назди онҳо ояду бо онҳо дар суҳан шавад, ё бо ҳукми Парвардигор ё баъзе нишонаҳои рӯзи қиёмат зоҳир шавад, баъд бовар мекунад? Агар ин чизро интизор шуда бошанд, донанд, ки ин ҳодиса рӯзи қиёмат барпо мешавад ва он гоҳ имон овардан дер шудааст, имони баъд барои онҳо ғоида надорад. Ё агар омадани фариштагони қабзи ҷонро интизор бошанд, ки онҳо оянду баъди диданашон имон оранд, ин ҳам дер аст. Аз ин гуна

имон овардан барои онҳо ҳеҷ фоидае нест. Зеро онҳо амалҳои солеҳро дигар иҷро карда наметавонанд. Ё агар дидани баъзе нишонаҳои Парвардигорро дар бораи воқеъ шудани рӯзи қиёмат хоҳанд ё он нишонаҳое, ки ҳуди онҳо талаб доранд, зоҳир шаванду баъди дидани инҳо имон оранд, ин гуна имон барои онҳо ҳеҷ нафъе расонида наметавонад.

Зеро таклифи имон овардан то ҳамоно рӯз (яъне, то омадани фариштаи қабзи ҷон, ё рӯзи Қиёмат) аст, чун он рӯз биояд, таклифи имон овардан бардошта мешавад.

Дигар ин, ки инсон ба корҳои ғайб бояд ихтиёран имон дошта бошад ва имони баъди муойинаи нишонаҳои қиёмат ба касе суд намекунад. Ё банда қаблан имон дорад, локин ягон амали солеҳро иҷро накардааст, баъди дидани нишонаҳои қиёмат ба иҷрои амали солеҳ даст занад ва ё амали солеҳро иҷро мекард, аммо қаблан имон надошт, пас агар имон ораду амали солеҳро давом диҳад ҳам, ба ӯ суде намерасад. Зеро дар он рӯз дари тавба баста шудааст.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло барои кофирон таҳдиди шадид ва барои касоне, ки имон оварданду иҷрои амалҳои солеҳро то ба рӯзе, ки дигар тавба намудан суде надорад, ба таъхир гузоштанд, таъкидан ваъид намуда, Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ба чунин тоифа бигӯ, ки агар шумо чунин рӯзро, яъне мусибатҳои замонро барои ман ва тобеони ман интизорӣ мекашида бошед, мо низ мунтазирем ва ба зудӣ медонед, ки кадоми яке аз мо дар он рӯз дар амон мемонад.

Дар сураи «Ғофир», оёти 84-85-ум ба ин мазмун чунин омадааст: *“Пас, вақто ки диданд (кофирон) уқубати моро, гуфтанд: «Имон овардаем ба Аллоҳ ба танҳоғияш ва мункир шудем ба он чизе, ки ба сабаби он мушрик шуда будем». Пас ҳаргиз нафъ намерасонад онҳоро имони онҳо, вақто ки диданд уқубати моро.”*

Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ мувофиқ ба мазмуни ояти мазкур аз Мӯсо бинни Исмоил ва дар охир аз Аби Ҳурайра (р) чунин омадааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: ***“Қиёмат барпо намешавад, то ин ки Офтоб аз мағриб тулӯ накунад. Чун мардум инро диданд, ҳама имон меоранд. Ин вақтест, ки дари тавба баста шудааст, агар қаблан имон наоварда бошанду ҳоло имон оранд аз ин ба онҳо ҳеҷ нафъе***

намерасад.” Баъди анҷоми сухани худ ва тасдиқи он Расулуллоҳ (с) ояти мазкурро тиловат намуданд.

Аз Ҳузайфа ибни Усайд ибни Абишурайҳи Ғиффорӣ (р) ҳадисе ривоят шудааст, ки номбурда гуфт: «Рӯзе аз рӯзҳо мо ҳамроҳи асҳоб бо ҳам гуфтугӯи рӯзи қиёматро доштем дар ин асно Расулуллоҳ (с) назди мо ташриф оварда гуфтанд: **“То ин ки даҳ нишонро дида нашавад қиёмат қоим намешавад. 1-ум тулӯи Офтоб аз мағриб, 2-юм дуд. 3-юм Доббату-л-арз. 4-ум Хуруҷи Яъҷуҷ ва Маъҷуҷ. 5-ум Хуруҷи Даҷҷол. 6-ум Хуруҷи Исо (а) ибни Марям (р). 7-ум фуру рафтани Замин, яке он дар машриқ, дигаре дар мағриб, 9-ум фуруравие дар ҷазираи Араб. 10-ум Хориҷ шудани Нор (оташ) аз қаъри Адн, мардумро меронад, кучое мардум хоб кунанд, ӯ меҳобад.”**

Дар хабар омадааст, ки вақто Шайтон мебинад, ки Офтоб аз мағриб тулӯ намуд, ӯ шитобзада сар ба сачда ниҳода, овоз баланд мекунад, ки Парвардигоро, имрӯз барои касе, ки хоҳӣ маро амр кун, то ман ўро сачда кунам. Забония (фариштагони дастбакори ҷаҳаннам) назди ӯ ҷамъ шуда, ба вай мегӯянд: “Ин қадар доду фарёд ва тазаррӯи ту барои чист?” Шайтон дар ҷавоб мегӯяд: “Ман аз Парвардигори Худ пурсида будам, ки то ба он вақте ба худат маълум аст, маро боқӣ гузор. Он вақти маълум ана ҳамин рӯз аст.”

Ба ин мазмун ҳадисҳо бисёрранд. Ояти зер бори дигар Расулуллоҳ (с) -ро хитоб намудааст.

إِنَّ الدِّينَ فَرَقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى

اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

Инна-л-лазӣна фаррақу дӣнаҳум ва кәнӯ шияъа-л ласта минҳум фӣ шайъ. Иннамъ амруҳум илаллоҳи сӯмма юнаббуҳум би мӓ кәнӯ яфъалун. 159.

159. Батаҳқиқ, касоне ки дини худро пароканда карданд ва гурӯҳ-гурӯҳ шуданд, туро ҳеҷ сару кор ба онҳо дар чизе нест. Ҷуз ин нест, ки кори онҳо ба сӯйи Худост, боз хабар диҳад онҳоро ба он чӣ мекарданд.

Сабаби нузули ин оятро Муҷоҳид, Қатода, Зиҳок ва Саддӣ яҳуду насороро донистаанд ва ҳамчунин Авфӣ бо иснод аз Ибни

Аббос (р) инро тасдиқ дорад, ки онҳо пеш аз фаро расидани пайғамбарии Муҳаммад (с) дар дини худ ихтилоф карданду ба фирқаҳо ҷудо шудаанд. Агарчанде ояти мазкур хабаре аз яҳудиён бошад ҳам, локин ба ҳар тақдир, ояти мазкур далолат бар он дорад, ки аҳли дин бояд дар ҷамии масъалаҳои аслии ва фаръӣ (шоҳавӣ) иҷтимоу эътилоф дошта бошанд. Агар ихтилофу парокандагӣ кунанд, онҳо зери ваъиди ояти мазкур дохиланд. Яъне Аллоҳтаъоло фармудааст, ки касоне, ки дини худро проа-пора намуда, дар миёни диндорон тафриқа андохта, гурӯҳҳо ташкил намуда ва ҳар гурӯҳ фаҳми худро дуруст ҳисобида аст, агар аз дин бо ихтиёри худ насибае бардоштаанд, аз он барои онҳо ҳеч ғоиде нест. Ай расули мо, ту масъули кори онҳо нестӣ, зеро онҳо аҳли бидъат ва шубҳа буда, гумроҳанд. Оре! Касоне, ки дар дини Аллоҳ (мисли хаворич) бидъатҳоро дохил сохта, ихтилофҳо андохтаанд, ба гурӯҳҳо тақсим шудаанд, таҳти ваъиди ояти мазкур дохиланд. Зеро Аллоҳтаъоло ва расули Ӯ дар ин хусус ҳушдор додаанд.

Хулоса, ҳукми ояти мазкур ом буда, кадом уммате даст ба ихтилофу тафриқабозӣ занаву асли динро монда, бидъатҳоро тарафдорӣ кунад, оқибати кори он уммат ба Аллоҳтаъоло ҳавола аст, зеро рафтори онҳо зери ваъиди ояти мазкур дохил буда, Худованд чорасози кори чунин тоифаҳост. Агар онҳо ҳоло нафаҳманд, дар он рӯзи пурдаҳшату бебозгашт, чун Худованд аз натиҷаи амали кардашон хабарашон медиҳад, албатта, хатои худро мефаҳманд, вале ҳайҳот, ки аз ин фаҳмиш барои онҳо суде нест.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مَثَالٍهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا تُجْزَىٰ إِلَّا

مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

Ман ҷаа би-л-ҳасанати фа лаҳу ъашру амсāлиҳā. Ва ман ҷаа би-с-сайиати фа лā юҷзā иллā мислаҳā ва ҳум лā юзламун.160.

160. Ҳар касе ки як некӣ овард, пас, ўро даҳчандон подош аст. Ва ҳар кӣ як бадӣ овард, пас, ҷазо дода нахоҳад шуд, магар мисли он ва онҳоро ситам карда нахоҳад шуд.

Дар сураи «Намл», ояти 89-ум ва дар ояти 84-уми сураи «Қассас» чузъи аввали ояти мазкур ба таври муҷмал омадааст. Аммо дар ояти таҳти назар ҳукм ба таври муфассал омада, Аллоҳтаъоло дар он фармудааст, ки шахсе тавонад, ки рӯзи қиёмат бо як некӣ ба майдони маҳшар ояд, Аллоҳтаъоло бо фазлу карами Худ ҳадди ақал даҳ баробар некӣ ба ӯ мукофот медиҳад. Гоҳе Худои маннон бар ивази як некӣ, (чуноне ки дар ояти 261-уми сураи «Бақара» гузашт), то ҳафтсад маротиба зиёд ва ё ба дараҷаҳои муқоисанашаванда подоши нек мукофот медиҳад. Аммо дар акси ҳол касе кори ношоистаеро бе тавба ҳамроҳи худ ба майдони маҳшар орад, ўро зулм накарда, Аллоҳтаъоло болои гуноҳи ӯ ҳеҷ чизро наафзуда, хоҳ он гуноҳ сабук аст ва хоҳ сангин, ба ҳамон андоза ҷазояш медиҳад. Масалан, шахсе ҳамроҳи худ ширкро орад, сазои чунин шахс ҷовидон оташи Дўзах аст.

Дар сурате ки шахси гунаҳкор қаблан тавба намуд ё ин ки Худои маннон ўро ба раҳмати Худ гирифтӣ омўрзишаш намуд, барои ӯ муҷозоте нест.

Хулоса, ба касоне, ки кори бад, ё некро анҷом медиҳанд, мувофиқи он подош ё муҷозот шаванд ва бар онҳо ситам нахоҳад шуд. Барои комил сохтани эзоҳи ояти мазкур, дар ҳадиси қудсӣ бо ривояти Имом Аҳмад бинни Ҳанбал (р) аз Ибни Аббос (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд: **“Албатта, Парвардигори шумо раҳмхор аст. Пас касе анҷоми кори некеро қасд кунад, вале онро анҷом дода натавонад, барои ӯ як ҳасана навишта мешавад. Агар он кори некро ба сомон расонад, барои ӯ аз 10 то ҳафсад ва то маротиби бисёр ҳасанот навишта мешавад. Ва ҳар касе қасди анҷоми кори бадеро кунад, аммо онро дар амал наорад, барои ӯ низ як ҳасана навишта мешавад. Агар амали бадро анҷом диҳад, барои ӯ як гуноҳ навишта мешавад ё ин ки Худо-(и азза ва ҷалла) аз номаи аъмоли ӯ онро маҳв месозад...”** Ҳамчунин Имом Аҳмад ва Насой ва ибни Моҷа ва Тирмизӣ аз Абўзари Ғиффорӣ чунин ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Шахсе аз ҳар моҳ се рӯз рӯза дорад, гӯё ин ки ҳамаи солро рӯза доштааст.”** Ибни Абиҳотам аз Абизаръата чунин ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **“Мардуме ки ба намози ҷумъа ҳозир мешаванд, се нафаранд, яъне якум мардест, ки омехта бо корҳои беҳуда ҳозир мешавад, ҳиссаи он ҳамон беҳудагист. Дуюм касест, ки бо дуо ба ҷумъа ҳозир мешавад**

ва назди Худованд дуо мекунад, агар Аллоҳ хоҳад ончи, ки ӯ дуо кардааст ба вай медиҳад, агар хоҳад ӯро манъ мекунад. Сеюм шахсест ки чун ба ҷумъа ҳозир шавад, хомӯшу бовиқор буда, гардани ягон мусалмонеро пахш намекунад, ҳеҷ касро изо намедиҳад, пас ин ҷумъаи хондагии ӯ то ҷумъаи дигар ва ҳатто иловатан барои се рӯзи дигар кафорати гуноҳҳои ӯ мешавад”.

Дар оятҳои охири ин сура Аллоҳтаъоло ба такрор Пайғамбари худ, Муҳаммад (с)-ро амр мекунад, ки аз он неъматҳое, ки Аллоҳтаъоло ба ӯ(с) додааст, мардумро хабар диҳад.

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا

وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

**Қул иннани ҳадани Раббӣ илā сироти-м мустақимин
динан қияма-м миллата Иброҳима ҳанифā. Ва mā kāna
мина-л-мушрикйн. 161.**

**161. Бигӯ: «Ҳаройина, Парвардигори ман маро ба роҳи рост
ҳидоят намудааст - дини саҳеҳ, ба миллати Иброҳим, ки ҳаниф
аст. Ва набуд ӯ аз мушрикон».**

Аллоҳтаъоло дар ин оят Саййидул-мурсалин, пайғамбари Худ, Муҳаммад (с)-ро дар баробари иддаои он мушриқони бутпараст фармудааст, ки ай Пайғамбарои Мо, ба онҳо аз он ҳидояти дурусте, ки барои ту инъом намудем, бигӯ, ки ин роҳу равиши ман беасос, тахминӣ ва аз рӯй ҳавои нафси ман нест. Балки ин роҳи ростест, ки Парвардигорам маро ба он ҳидоят намудааст.

Роҳест, ки саодати дунё ва хушбахтии охирати ҷисму ҷони инсонро кафолат медиҳад. Динест мувофиқи дину ойину миллати Иброҳим (а), ки он ҳамеша ба сӯйи ҳақиқат равон аст. Динест асосу барномаи он аз тарафи Парвардигор тарҳрезӣ шудааст. На мисли пиндори шумо, ки худро ҳаводори Иброҳим (а) меҳисобеду аз ҳақ рӯй гардонида, мушрик шудаед. Ҳол он ки Иброҳим (а) ҳеҷ вақт аз ҷумлаи мушрикон набуд. Натиҷа он аст, ки касе аз ойини Иброҳим (а) рӯй гардонад, ӯ худро дар ҳамоқат афкандааст. Ин аст ойини воқеии Иброҳим (а), ки ман шуморо ба сӯйи он даъват мекунам. Чунин мазмун дар ояти 131-уми сураи «Бақара» гузашт ва

ҳамчунин дар оятҳои 120-121-122-123-юми сураи «Наҳл» ин маъно таъкидан баён гаштааст.

Хулоса, ин оят ва чанд ояти зер, ки бо онҳо сураи «Анъом» ба поён мерасад, назди баъзе аз муфасссирон хулосаи ин сураанд, ки алайҳи ширк ва бутпарастӣ нигаронида шудаанд. Чуноне ки оғози сура мардумро ба сӯйи тавҳид даъват намуд, боз бо ҳамин услуб ба охир мерасад. Ҳоло дар оятҳои зер бори дигар Расулulloҳ (с) мавриди хитоби Парвардигор қарор гирифтааст.

قُلْ إِن صَّلَاتِي وَنُفْسِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾

Қул инна салāти ва нусукӣ ва маҳйāя ва мамāти лиллāҳи Рабби-л-ъāламӣн. 162.

162. Бигӯ: «Ҳаройина, намози ман ва ҳаҷҷу қурбони ман ва зиндагонии ман ва мавти ман - ҳама хос барои Аллоҳ аст, ки Парвардигори оламиён аст.

لَا شَرِيكَ لَهُ ۚ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

Лā шарӣка лаҳ. Ва би зāлика умирту ва ана аввалу-л-муслимӣн. 163.

163. Ёро ҳеҷ шарике нест ва ба ҳамин гуна (тавҳид) маъмур (фармуда) шудаам ва ман нахустин мусалмонам».

Дар ин оятҳо Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки ба он мушрикҳое, ки ғайри Аллоҳро мепарастанд ва ба ғайри номи Ё ҳайвонеро забҳ мекунанд, бигӯ, ки ман на танҳо аз рӯйи ақида яктопараст ҳастам, балки аз рӯйи амал низ ҳар кори некеро, ки анҷом диҳам, онро хилофи шумо иҷро мекунам. Яъне ҳама намуд ибодатҳои ман, намозҳои ман ҳаҷ, рӯза, закот ва ҳатто он ҳайвонеро, ки қурбонӣ мекунам, инчунин ҳаёт ва мамоти ман ва илова бо ин ҳар амали хайреро, ки дар зиндагии худ иҷро мекунам ё ин ки васият мекунам, ки баъди ман садақот диҳанду бо ин роҳ ба сӯйи Парвардигор наздик шаванд, ҳама ва ҳама ба хотири ризои Парвардигори ҷаҳониён аст. Барои Ё зиндаам ва ба хотири Ё мемирам. Дар роҳи Ё ҳарчи дорам, фидо мекунам. Тамоми ҳадафу ишқу ҳастии ман Ёст. Холиқи ман чунин Зотест, ки ҳеҷ шарик ва ҳамтӯе Ёро нест. Ҳеҷ чизро дар дуо, намоз ва дар ҳаёту мамоти худ дар баробари Ё гузошта, шарик намеҳисобам. Зеро бо

ҳамин гуна роҳу равиш аз сӯйи Парвардигорам фармон шудаам, ки дар ихлоси ибодат нахустин мусалмони уммати худ бошам.

قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغَى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ۚ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا

عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيَنْبِئُكُم بِمَا

كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

Қул а-ғайраллоҳи абғи Рабба-в ва Ҳува Раббу кулли шайъ. Ва лā таксибу куллу нафсин иллā ъалайҳā. Ва лā тазиру вāзирату-в визра ухро. Ъумма иллā Раббикум-м марҷиъукум фа юнаббиукум би мā кунтум фӣҳи тахталифун. 164.

164. Бигӯ: «Оё ғайри Аллоҳ Парвардигоре талабам? ва ҳол он ки Ё Парвардигори ҳама чиз аст. Ва чуз барои худ ҳеҷ кас амал намекунад ва ҳеҷ бардорандае бори дигареро набардорад. Боз ба сӯйи Парвардигор аст, бозгашти шумо, пас, шуморо ба он чи ки дар он ихтилоф мекардед хабардор кунад».

Вақте ки мушрикони Расулulloҳ (с)-ро ба сӯйи ибодати бутҳояшон даъват намуданд, Аллоҳтаъоло дар ин оят мушриконро мавриди дилқубӣ ва сарзаниш қарор дода фармуд, ки ай Муҳаммад (с), дар ибодати худ боихлос бошу ба Худои худ таваккал намуда, ба он мушриконе, ки туро ба ибодати бутҳояшон даъват доранд бигӯ, эй мушрикони Холиқу Парвардигори ҳамаи ашё Ёст, оё ғайри Аллоҳ Парвардигори дигареро бичӯяму мисли шумо дар баробари Ё чизеро шарик қарор диҳам? Чӣ гуна лоиқу сазовор аст, ки маро ба ибодати он чизеро, мехонед, ки он низ мисли ман махлуқ (офаридашуда) аст? Оё чизе, ки қудрати расонидани нафъу зиёро надорад, худои худ интиҳоб кунам? Дар давоми оят ҷавоби онҳо чунин омадааст, ки ҳар касе кори бадеро касб кунад, бар зарари ҳуди ёст. Яъне раваду Худо нохоста, бил фарз, тобеи дини шумо шавам, ман гуноҳи калонеро касб кардаам, барои худ зиёнкор шудам, ин гуноҳро ҳуди ман мебардорам ва ҳеҷ кас бори гуноҳи касеро бар дӯши худ бардошта наметавонад. Муқаррар аст, ки бозгашти ҳама, хоҳ муъминанд ва хоҳ кофир,

муваҳҳиданд ва ё мушрик, ба сӯйи Парвардигор аст. Ҳар кас ҷавоби худашро худаш меғӯяд. Вақто ки чунин аст, ба ғайри Аллоҳ чизи дигареро Худо ҳисобидан ин ҳимоқат аст. Шумо меғӯед, ки мо гуноҳи туро мебардорем, ин сухани шумо дурӯғ аст. Аз ҳақиқати ҳамаи ин ихтилофҳое, ки шумо меандозед, Аллоҳтаъоло рӯзи қиёмат як-як шуморо хабар медиҳад. Дар он рӯз дигар чӣ кор карда метавонед? Оёти 25-26-уми сураи «Сабо» чунин мазмунро таъкид мекунад.

Барои чӣ Аллоҳтаъолоро Парвардигорам гуфтан лозим? Ба ин савол ояти зер, иншоаллоҳ ҷавоб медиҳад.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ
بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ

لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ

Ва Ҳувал-лазӣ ҷаъалакум халъифа-л арзӣ ва рафаъа баъъзакум фавқа баъъзин дараҷати-л ли яблувакум фӣ маъ атайкум. Инна Раббака сарӣъу-л-ъиқоби ва иннаҳу ла-Ғафӯру-р-Раҳӣм.165.

165. Ва Ёст, ки шуморо дар Замин ноибҳо гардонид ва баъзе шуморо болои баъзеи шумо бо дараҷаҳо баланд кард, то шуморо дар он чӣ, ки ба шумо додааст, биёзмояд. Ҳаройина, Парвардигори ту зудазобкунанда аст ва ҳаройина, Ё омӯрзандаву меҳрубон аст.

Аллоҳтаъоло дар охири ояти ин сура дар ин ҷаҳони ҳастӣ ишора ба арзиши инсон намуд, то ин ки инсон худро шиносаду дар баробари сангу чӯб сар ба сачда наниҳад, балки болои онҳо амир бошаду ҳукм кунаду истифода барад. Яъне Ё таъоло чунин Зотест, ки шумо (инсонҳо)-ро дар рӯйи Замин, тибқи навбат, дар ҳар аср барои ободии он ҷойнишини яқдигар гардонидааст.

Хулоса, ин аст Аллоҳтаъоло ҳар умматро ҷойнишини уммати гузашта қарор додааст. Яъне инсонҳои асри баъдӣ ҷойнишини инсонҳои қаблӣ буда, дар ободгардонии ҷаҳони ҳастӣ дар навбати худ саҳмгузоранд. Ба ҳар тақдир, Аллоҳтаъоло ҳамаи инсонҳоро бо ҳикмати Худ дар ақлу фаросат, ризқу рӯзӣ, фарохдастӣ,

тангдастӣ, дониш, ҷаҳл, тавоноӣ, заъф ва ғайра баробар халқ накарда, балки бо дараҷаҳои гуногун ва муҳолифи ҳамдигар халқ намудааст. Ин ҳама барои он аст, ки дар ҳар он чи, ки аз неъматҳо ба онҳо додааст, дар зоҳир биёзмояд, то ин ки онҳо чи гуна шукри ин неъматҳоро ба ҷо меоранд. Яъне ҳоким ба раъияти худ, сарватманд ба камбағал, инсони шариф ба ғайри худ чӣ гуна шукру чӣ гуна рафтор мекунад. Ҳар касе аз ин имтиҳон дуруст гузашта натавонад донанд, ки Аллоҳтаъоло, албатта, зуд азобкунанда аст (Агарчи ин азобҳо дар қиёмат ба вуқӯъ пайванданд ҳам, набояд фаромӯш кард, ки ҳар чизе омаданист, ӯ қариб аст). Дар ин ҷаҳони ҳастӣ агар инсон аз имтиҳоноти Аллоҳтаъоло гузашта тавонад, яъне касоне, ки ба Ё ва пайғамбарони Ё ва китобҳои Ё имон оварда дар иҷрои амалҳои солеҳ кӯшанда бошанд, донанд, ки Аллоҳтаъоло, албатта, омӯрзандаи гуноҳони бандагони Худ буда, бисёр меҳрубон аст. Имом Аҳмад (р) ва дар охир аз Аби Ҳурайра (р) ҳадиси марфӯъеро ривоят карда гуфтаанд, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтанд: **“Агар бандаи муъмин он азобҳое, ки назди Аллоҳтаъолост донанд, ягон нафар тамаъи Ҷаннат карда наметавонад. Ва агар кофир он раҳматеро, ки назди Аллоҳтаъолост, донанд, ҳеҷ кас аз духули Ҷаннат ноумед намешавад. Худованд сад раҳматро халқ намуд ва аз он якеро байни махлуқоти Худ гузошт ва бо ҳамон як раҳмат ҳамдигарро раҳмхӯрӣ мекунад.** (ва 99 раҳмати дигарро дар назди худ гузошт то ин ки рӯзи Қиёмат фақат бандагони муъмини худро раҳм кунад)”.

Валлоҳу аълам.